

FAŞİZM ÜZERİNE 2

Kitabın Adı: Faşizm ve Büyük Sermaye • **Yazar**: Daniel Guérin

Çevirmen: Bülent Tanör • **Kitabın Orijinal Adı:** Fascisme et Grand Capital

Yayın Hakları: © Éditions La Découverte, Paris, 2001; Kitabın ilk basım tarihi 1936

© Habitus Yayıncılık, 2012 • **Editör:** Foti Benlisoy • **Kapak Tasarım:** Ahmet Söğütlüoğlu

Sayfa Tasarım: Zeliha Güler • **Baskı ve Cilt:** Sena Ofset Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi

B Blok No: 4 NB7-9-11 Topkapı - İstanbul • **Sertifika No:** 12064 • Tel: 0212 613 03 21

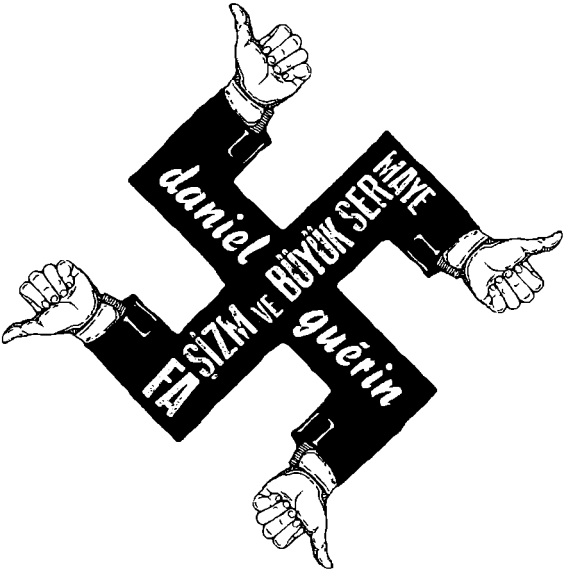
ISBN: 978-605-4630-10-3 • **1. Baskı:** 2014, İstanbul • **Habitus Yayıncılık Rek. Teks.**

Tur. Eğitim San. Tic. Ltd.Şti.: Kemankeş Mahallesi Mumhane Caddesi No: 39/39 Karaköy

34425 Beyoğlu - İstanbul • Tel: 212 244 48 87 • **Sertifika No:** 18067

e-posta: info@habituskitap.com • **web:** www.habituskitap.com

ÇEVİRMEN: BÜLENT TANÖR

Daniel Guérin *Yazar*

1904'te, liberal burjuva ve Dreyfüsçü bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen ve siyasal bilimler eğitimi alan Daniel Guérin, Suriye'deki iki yıllık ikametinin ve sömürgelerin gerçekliğini yaşadığı Hindiçin'e yolculuğunun ardından 1930'da 'kiliseyle bağlarını kopardı' ve yetiştiği çevreyle tüm ilişkilerini kesti. Redaktörlüğe başlayıp 'öfkeliler' grubuna, devrimci sendikacı Pierre Monatte'ın çıkardığı *La Révolution Prolétarienne* [Proletarya Devrimi] dergisinin çevresine katıldı. Sınırları ve tabuları olmayan bir militan sıfatıyla -1988 Nisan'ındaki ölümüne kadar- önemli bağımsızlık mücadelelerine destek verdi: öncelikle antifaşizm (faşizm üzerine yazdığı *Kahverengi Veba* ve *Faşizm ve Büyük Sermaye* gibi yapıtları her zaman referans olarak gösterildi); SFIO'nun [La Section Française de l'Internationale Ouvrière] başını Marceau Pivert'in çektiği "Devrimci Sol" grubuna eğilimli üyesi olarak Halk Cephesi; İkinci Dünya Savaşı sırasında enternasyonalizm; Hindiçin, Tunus, Fas, Cezayir (121'ler Manifestosu'nun imzacılarındandır), Antiller, Polinezya, Yeni Kaledonya gibi ülkelerdeki sömürgecilik karşıtı hareketlerle dayanışma; antimilitarizm; Mayıs-Haziran 1968; cinsel azınlıkların haklarının tanınması için mücadele; 70'li ve 80'li yıllarda toplumsal mücadele.

Leninist olmayan Marksist formasyonuyla Daniel Guérin, 1956 Macar Ayaklanması'nın ardından kararlı bir şekilde özgürlükçü sosyalizmi savundu ve ölümüne kadar anarşizm ile Marksizm'in bir sentezini oluşturmaya çalıştı (Özgürlükçü bir komünizm arayışında). Anılmasını istediği şekilde hem militan hem de 'aydın' olarak, *I. Cumhuriyet Döneminde Sınıf Mücadeleleri* adlı iki ciltlik yapıtın başını çektiği kırktan fazla eser vermiştir. Halk cephesi gözlemlerini anlatan 'kaçırılan devrim' bir klasik olmuştur. Diğer önemli eserleri arasında anarşizmin devasa antolojisi *Ne Tanrı Ne Efendi*, cep kitabı halinde yayınlanan ve çeşitli dillere çevrilip yüz binlerce satan *Anarşizm* derlemesi yer almaktadır.

Bülent Tanör *Çevirmen*

1940'ta İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'ni ve İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Paris X, Dijon, Cenevre ve İ.Ü. Hukuk Fakülteleri'nde öğretim üyeliği ile İ.Ü. Hukuk Fakültesi'nin Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Başkanlığı görevlerinde bulunan Tanör'ün Cumhuriyet gazetesinde köşe yazıları yayımlandı. Halen birçok kitabı hukuk fakültelerinde ders kitabı olarak okutulmaktadır. Tanör 28 Kasım 2002 tarihinde aramızdan ayrıldı. Kendisini saygıyla anıyoruz.

İÇİNDEKİLER

Okuyucuların Dikkatine 7

Önsöz (1936, İlk Basım) 9

Önsöz (1945, Mart) 10

I. Faşizmin Mali Destekçileri 21

II. Kalabalıklar 45

III. Önce Kör Bir İnanç 71

IV. Faşist Demagoji 89

V. Faşist Taktik 119

VI. Avam Takımının Yükselişi ve Düşüşü 153

VII. Gerçek Faşist 'Doktrin' 185

VIII. Faşizm İşçi Sınıfına Karşı 201

IX. Faşizmin İktisadi Politikası 237

X. Faşizmin Tarım Politikası 291

Sonuç: Giderilmesi Gereken Bazı Yanlışlar 319

Okuyucuların Dikkatine!

1933 başında, Hitler'in iktidara gelmesinden ve 6 Şubat 1934'te, Paris'teki faşist darbe girişiminden sonra, dostlarım ve özellikle Simone Weil tarafından derin ve kapsamlı araştırmalar aracılığıyla faşizme karşı mücadele vermeye ikna edildim. Faşizmin zaferinin gerçek nedenlerini ortaya koymak, yenilmiş işçi partilerinin, diğerlerinin ısrarla gizlemeye çalıştığı bozgunlarının maskesini tam anlamıyla düşürmek, okuyucuyu burjuva demokrasisinin çürük tahtasına tutunarak faşizmle mücadele etmenin olanaksızlığına, bu yüzden de faşizm ile sosyalizm arasında bir tercih yapmaya inandırmak, işte niyetim buydu.

Ama bu girişimin başarılı olması için öncelikle faşizmin gerçek doğasının teşhisini koymak gerekiyordu. Faşizm bana göre bir hastalıktı. Yeni ve henüz pek bilinmeyen bir hastalığa teşhis koymak için, doktorun elinde diğer hastalarda gözlemlenen semptomların titizlikle kıyaslanmasından başka çare yoktur. Ben de bunu denedim. Hastalarım doğal olarak İtalya ve Almanya'ydı. İki ülkenin farklı özgünlüklerinin ötesinde, sadece faşist olgunun ortak noktalarını incelemeyi denedim.

Geniş bir cephede giriştiğim bu mücadelede Troçki'nin Almanya ve Fransa üzerine yazdıkları bana rehberlik etti. Troçki'nin bu çalışmaları proletarya ile burjuvazi arasında salınan ve bir yandan ekonomik krizin, diğer yandan işçi sınıfı hareketinin yetersizliğinin aşırı sağın gözü dönmüş haydutlarına doğru sürüklediği orta sınıflar sorununun karmaşasını anlamama yardımcı olurken, aynı zamanda

beni faşizmin bir kez iktidara geldiğinde 'pleblerinin' en goşistlerini nasıl yok ettiği ve bu tasfiyenin ardından, en azından belli ölçülerde, klasik asker ve polis diktatörlüğüne nasıl dönüştüğü konusunda aydınlattılar.

Diğer iki yapıtın da bana büyük destekleri oldu. Bunlardan ilki, İsviçre'ye göç eden Ignazio Silone'un İtalyan faşizminin teorik çözümlemesini yaptığı ve kesinliğiyle, berraklığıyla, belgeleriyle, üslubuyla dikkatleri çeken *Der Faschismus* adlı eseriydi; diğeri ise Troçki'nin İspanyol yandaşı Andrès Nin'in, Pierre Naville'in Fransızca'ya çevirip el yazmalarını bana verdiği (henüz yayınlanmayan) *Çağımızın Diktatörleri* adlı çalışmasıydı. Bana faşizmin iktidara yürüyüşünde hafif ve ağır sanayinin karşılıklı rollerini ve 'büyük sermaye'nin diğer ekonomik baskı grupları yerine neden 'güçlü bir faşist devlete' ihtiyaç duyduğunun gerekçelerini öğreten Nin oldu.

Faşist hastalık yayıldıkça, bir araya getirmem gereken sayısız olguya gelince, onları muhafazakar ama donanımlı *Le Temps* gazetesinin kupürlerinden, biri 'Stalinci', diğeri 'reformist' olan ve bol doküman yayınlayan iki periyodik yayından elde ettim: Faşizmi Araştırma Enstitüsü'nün Paris'te, *Faşizm Üzerine İncelemeler* başlığıyla yayınladığı aylık yayınlar ve Amsterdam'da, Uluslararası Taşıma İşçileri Federasyonu Genel Sekreteri Eddo Fimmen'in katkılarıyla yayınlanan *Faşizm* bülteni.

Önsöz (1936, İlk Basım)

Bu kitapta yapılmaya çalışılan şey, faşizmin esas niteliğini, özünü ortaya çıkarmaktır. Bunu yapmak için de, olayın en karakteristik özellikler taşıdığı, adeta klasik biçimine büründüğü İtalya ve Almanya'dan işe başlamak gerekti.

Şu var ki, bu kitap faşizmin her iki ülkedeki tarihini anlatan bir çalışma değildir. Böyle olmadığı gibi, bir mukayeseli inceleme, yani her iki ülkedeki faşizmin birbirinden farklı ya da birbirine benzer yanlarını ortaya koyacak bir "bilanço çalışması" da değildir. Tersine, her ülkeye has özel durumları bir yana itip, ortak ve genel çizgileri ortaya koyabilmek için, bu farklılıklar, bilerek ve isteyerek, göz ardı edilmiştir. Bilimsel terimlerin siyaset alanında da geçerli olacağı söylenebilirse, kitabın amacını, faşizme özgü birtakım kanunları ortaya çıkarmak diye özetleyebiliriz.

Ancak, siyaset alanında kanunlar, eğer bunlardan belli pratik sonuçlar çıkarılabiliyorsa, bir işe yararlar. Bizim isteğimiz de, okuyucuyu, faşizmin önünü kesecek, gerçekten etkili tek bir yolun varlığı, bunun da kapitalizmi yıkmak olduğu konusunda ikna edebilmek. Clara Zetkin daha 1923'lerde, şöyle yazıyordu: "Faşizm, Rusya'da başlamış devrimi devam ettirmediği için, proletaryanın çekmek zorunda kaldığı bir cezadır."*

Faşizm, sosyalizm saati gelip çattığı halde (gaflet uykusundan uyanmazsak), yarın bizim de başımızın cezası olabilir.

---

* Clara Zetkin'in Komünist Enternasyonal icra komitesinin genişletilmiş oturumuna sunduğu rapor, Moskova, Haziran 1923.

Önsöz (1945, Mart)

Faşizm ve Büyük Sermaye'ye, 1934'te, 6 Şubat olayı ertesinde başlanmıştı. 1936 Temmuz'unda da yayını tamamlandı. Bu kitabı bugün yeniden basmak söz konusu. Acaba aynen mi basmalı, yoksa 1945 başlarına kadar olan gelişmeleri de inceleyip kitabı tamamlayarak mı yayınlamalıydık?

Aslında, hiç şüphe yok ki, çalışmaları bitirip kalemi bıraktığım tarihten bu yana köprülerin altından çok sular aktı. Faşizm olayı o sıralar (hele Almanya'da) henüz gelişme halindeydi. Bazı özellikleri daha tam olarak belirmemişti. Bu yüzden çalışmalara devam etmek gerekirdi.

Fakat belki de bunun bir sakıncası vardı. Bu kitabın konusu, deyim yerindeyse, faşizm olayını saf haliyle incelemektir. Oysa 1939'dan bu yana faşizm olayı, emperyalist savaş hazırlıkları ve kargaşasıyla iyice iç içe girdi. Savaş halindeki bir ülkeye en çok benzeyen ise, yine savaş halindeki diğer ülkelerin durumudur. Faşizmin belirgin çizgileri de, tamamen değilse bile kısmen, dünyanın başına musallat olan militarizmin ve savaş ekonomisinin özellikleri karşısında açıklanması gibi, savaşın açıklanması da materyalist açıdan yapılmak zorundadır.** Fakat şunu da unutmayalım: Her şeyi aynı anda yapmaya kalkan, sonunda hiçbir şey yapamamış duruma düşebilir. En iyisi sırf faşizm olayının incelenmesiyle yetinmekti; ben de bunu yaptım.

Buna karşı belki şu denecektir: Faşizm ve savaş birbirinden ayrılmaz; ikincisi birincisinin korkunç bir ürününden başka bir şey değildir. İşte benim de karşı olduğum anlayış tam bu. Savaşla faşizm arasında sıkı bir ilişkinin var olduğu noktası tartışma götürmez

** Bkz. Henri Claude, *De la crise économique à la guerre mondiale*, 1929-1939, 1945.

bir gerçektir. Her ikisi de aynı çöplükten doğar. Her ikisi de, tarzları değişik de olsa, çöküş halindeki kapitalist sistemin ürünleridir. Her ikisi de bu sistemin iflah olmaz, temel özründen kaynaklanır: üretici güçlerin gösterdiği büyük gelişme ile üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet ve dünyanın milli devletlere bölünmesi olayı arasındaki çelişme. Gerek savaşların gerekse faşizmin hedefi, tutturdukları yollar farklı da olsa, aynıdır: Çelişkiler üstüne kurulu kapitalist sistemin içinde hapsolduğu demir çemberi kırmak. Her ikisinin de amacı, tehdit altındaki kapitalist kârı sağlama bağlamaktır.

Öte yandan, bu genel ilişkiler dışında, İtalya ve Almanya'da faşizm ile savaş arasında, daha doğrudan bir bağın var olduğu da açıkça görülür. Çünkü bu iki ülke hammadde ve pazar imkanları bakımından yoksuldurlar; 'varlıklı' milletler karşısında 'gözü aç milletler'e benzerler; bütün bir kapitalist sistemin içinde çırpınıp durduğu buhran, bu ülkelerde daha da vahim bir manzara gösterir. Bu yüzden de, öteki ülkelerin aksine (ya da onlardan önce davranıp) 'güçlü devlet' yaratma yoluna girdiler. 'Varlıklı' milletlerin elindeki ganimetin bir parçasına el atmayı ve silah zoruyla dünyanın yeniden paylaşılmasını istedikleri içindir ki, bu milletlerin tavrı 'saldırgan' güçlerin tavrını andırır. Rakiplerine gelince, onlar, bu paylaşıma karşı olduklarından 'barışsever' güçler rolünü oynarlar.

Bütün bunlar, faşizm ile savaş arasında bir bağın var olduğunu gösterir. Fakat bu bir sebep sonuç ilişkisi değildir. Faşizmi kaldırın ortadan, sırf bununla, ne rekabetin ne de emperyalist savaşların sebeplerini ortadan kaldırmış olursunuz. 1914 ile 1918 arasında, tam dört yıl, büyük güçlerin meydana getirdiği iki grup, dünya pazarlarına el koyma mücadelesi verdi. Oysa, kamplardan hiçbirinde bir 'faşist' ülke yer almıyordu. Gerçekte, faşizm ve savaş, aynı kaynaktan doğmakla beraber, birbirinden farklı iki sonuçtur. Gerçi bu iki olay arasında iç içe geçmeler vardır ve bazen aynı şeylermiş gibi görünürler (ve bu kasten böyle gösterilmeye çalışılır). Fakat aslında, faşizm ve savaş, birbirlerinden ayrı varlıkları olan olgulardır ve bu yüzden de ayrı ayrı ele alınıp incelenmeleri gerekir.

1939'dan bu yana olup bitenler, faşizm olayına yeni bir ışık tutuyor mu? Kendini beğenmiş ya da eski fikirlere takılıp kalmış görünmek pahasına şunu belirteyim ki, şu son yılların olayları bu kitapta

varılan sonuçlara pek de ters düşmemiştir. 1939'dan bu yana faşizmin getirdiği tek yeni şey, barbarlığını bir defa daha ve daha da kuvvetli bir şekilde ispatlamış olmasıdır. Fakat Avrupa'yı ezmeden önce İtalyan proletaryasına, Alman proletaryasına zulmeden bir rejimden, başka ne beklenebilirdi ki?

Bütün bunlar bir yana, savaş ve Alman işgali, faşizm olayını daha yakından tanımamıza imkan, sağlayarak, daha önce çok iyi tanıyamadığımız bir gerçeği görmemize yardımcı oldu: Bütün totaliterlik özentilerine rağmen, faşist rejim homojen değildir. Dayandığı çeşitli unsurları bir potada eritip tek bir alaşım haline sokamamıştır. Kurduğu sistemin çarkları gıcırtısız işlemez. Hitler'in yıllar yılı parti ile ordu arasında uzlaştırıcı bir formül aramasına rağmen, bir yanda Wermacht, öbür yanda Gestapo ve SS, hep kediyle köpek gibi birbirleriyle hırlaşıp durdular. Bu çelişkinin ardında, belli bir ölçüde, bir sınıf meselesi vardır. Faşist rejim, dışa karşı, burjuvaziyi "zapturapt altına aldım" havası yarattı ise de, gerçekte bunu beceremedi. Birkaç yıl önce, faşizmin büyük sermayenin hizmetinde bir alet olduğu yolundaki tezimi ileri sürdüğüm zaman, buna karşı çıkıldı ve İtalya'da olsun Almanya'da olsun, büyük sermayenin ağır aksak bir tempoyla yürüdüğü iddia edildi. Oysa bu doğru değildir.

Kapitalist burjuvazi, totaliter devlet içinde, kendi amaçları peşinde koşan bağımsız bir güç olarak kaldı. Kara gömleği başkalarına giydirdi, çünkü proletaryayı ezmek için Hitler güruhuna muhtaçtı. Fakat kendisi bu gömleği giymedi (ya da giydiyse de bunu sadece işin raconu gereği yaptı). Bu sebepledir ki, Hermann Rauschning'in, yönetici sınıfın Nazi takımı tarafından, hiçbir şey tanımayan bu 'nihilistler'*** tarafından, saf dışı bırakıldığı yolundaki tezi bizi fazlasıyla şaşırtıyor. Şüphesiz, bazı büyük burjuvaların horlandığı ve ülkeyi terke mecbur bırakıldığı istisnai durumlar oldu. Fakat büyük sermaye, bir bütün olarak ele alırsak, faşizmin kara bataklığında yitip gitmedi. Aksine, bunun tam tersi oldu.

Ordular, her zaman yönetici sınıfın özel baskı aracı olmuşlardır. Ordunun faşist rejim karşısında nisbi bir özerkliği olmuşsa, tamamen Nazileştirilmeye karşı durmuşsa, bu, büyük sermayenin ve büyük

*** Hermann Rauschning, *La Révolution du nihilisme*, Fransızca çeviri (kısaltılmış) 1939.

toprak sahiplerinin faşist rejim karşısındaki özerkliğini, onun mutlak emir ve kumandası altına girmeye karşı olan tavrını ifade eder. Bize belki şu sorulacaktır: Hitler kendi genel kurmayı içinde birçok kişiyi birbirine kırdırmadı mı, baş eğmeyen generalleri birbiri ardı sıra tasfiye etmedi mi? Şüphesiz ki bütün bunlar oldu. Fakat, bu sürekli 'temizlik' operasyonları dahi, sadece, ordunun ve arkasındaki büyük burjuvazinin, toptan Nazileştirilmeye karşı direnişini gösterir.

Hitler'e karşı girişilen bir suikast teşebbüsünü takiben, 20 Temmuz 1944'ten sonra, birçok general, büyük burjuva ve toprak sahibi ipe çekildi ya da kurşuna dizildi. Almanya'da 20 Temmuz 1944, İtalya'da da 25 Temmuz 1943 olayları (Mareşal Badoglio ile kralın Mussolini'yi tutukladıkları tarih), yönetici sınıfın sözde totaliter devlet içerisinde kaybolup gitmediklerini açıkça gösterdi. Faşizmi paraca destekledikten ve nihayet iktidara getirdikten sonra, burjuvazi, işin içindeki tâli sakıncalara kafasına takmayıp, devletin Naziler takımı tarafından işgaline göz yumdu. Çünkü çıkarı buradaydı. Fakat, rejimin beraberinde getirdiği musibetlerin, sağladığı yararları gölgede bırakmaya başladığını gördüğü andan itibaren de, ordunun yardımıyla onu başından atmakta tereddüt göstermedi.

1936'dan beri, bu kitabın sonuçları arasında bu hipotezi yaydım. İtalya'daki gelişmeler bu hipotezi doğruladı. Almanya'da ise, işler bir süre başka türlü gelişti. Fakat 20 Temmuz bombasından sonra artık Hitler'in de işi adeta bitmiştir. Büyük sermaye ve ordunun üst kademeleri artık onun peşi sıra gitmemektedir. Bir Amerikalı gazeteci şöyle yazıyor: "Bu suikastten sonra Hitler artık... asillerin ve askerî kastın, büyük sanayicilerin, bankerlerin... kendisine karşı olduklarını biliyor." Hitler bundan sonra da ayakta tutunabildiyse bunu suni bir desteğe borçludur: polisin ve Himmler'in SS'lerinin bütün halk üzerinde ve hatta ordu içerisinde uyguladıkları korkunç terör. Ayakta durabildi, çünkü yönetici sınıf, ülke bir dış savaşla başbaşa iken, bir de iç savaş cephesi açmak istemedi. Bu da gösteriyor ki, faşizm, büyük sermaye kendisini terk ettiği andan sonra bile, belli bir süre, korkunç baskı mekanizması sayesinde ayakta durabilir. İşçileri öldürmek için sıkılan kurşunlar, sırasında, birtakım burjuvaların nazik postlarını delmeye de yarayabilir. Fakat uzun bir süre değil elbette.

Hiçbir siyasi rejim, iktisadi iktidarı elinde bulunduran sınıfa karşı hükümet edemez. Birkaç safdilin hoşuna gitmese de sınıf ilişkilerini her zaman yönetmiş olan eski kanunlar, bu sefer de geçerliğini gösterdi. Faşizm bunları, sihirli değneğiyle yok edemedi. Faşizm ile büyük sermaye arasındaki bağ öylesine sıkıdır ki, büyük sermaye desteğinden yoksun kaldığı gün faşizm için sonun başlangıcı da gelmiş çatmış demektir.

Bu kitabın sonuçları arasında, faşizmin olağanüstü *dayanma* gücünden ısrarla söz etmiştim. Şu satırları yazdığım tarihte, her şeyi kaybettiğini bildiği halde gösterdiği o ümitsiz direnme, yine de her türlü tahmini aşıyor. Fakat faşizmin sadece büyük sermayenin hizmetinde bir alet olmadığı, aynı zamanda, mülksüzleşmiş ve huzuru kaçmış küçük burjuvazinin de mistik bir isyanı demek olduğu hatırlanacak olursa, bu sonuç da şaşırtıcı olmaktan çıkar. Vaktiyle faşizmi iktidara getirmiş olan orta sınıfların büyük bir kısmı bugün derin bir hayal kırıklığı içinde olsa bile, aynı şey militanlar için söylenemez. Elbette, faşizmin dev bürokratik cihazı içerisinde de, çıkarcı ve yoz bir sürü insan vardır. Fakat gerçek fanatiklerin varlığını da gözden kaçırmamak gerekir. Bunlar rejimi savunmakla, sadece kendi sosyal mevkilerini, hatta özvarlıklarını savunmuş olmuyorlar, aynı zamanda, sarsılmaz bir inançla ve ölesiye bağlandıkları bir ülküyü de savunmuş oluyorlar (yeri gelmişken belirtelim ki, zehirlenmiş beyinleri temizlemek, ne kaba kuvvetle ve ne de hatta, yabancı askerlerin süngüleriyle mümkün olabilir).

Faşizm, vaktiyle yerleştiği ülkelerden geri çekilirken bile birtakım arazlar bırakmaktan geri kalmaz. Çünkü, nasıl ki doğuşunda 'rakipleri'ni hoş tutmaya mecbur kaldıysa, bugün geri çekilirken de, aynı şeyi yapmak zorundadır. Faşizm karşısında tutunamayıp çözülen 'demokratik' devlet nasıl faşizm virüsünü bağrında taşıyor idiyse, aynı şekilde, faşizmin yerini alacak bir 'demokratik' devlete de faşizm virüsü bulaşmıştır. Bu cihazın 'temizlenmesi' işi, aslında, bir maskaralıktan başka bir şey değildir. Çünkü burjuva devletini gerçekten dezenfekte etmenin yolu, onun özünü boşaltmak, onu parçalamaktır. İdari teşkilatın üst kademelerinde, ordu, polis ve yargıçlar arasında eski rejimin yardakçıları ve suç ortakları hâlâ yuvalanmış durumdadır. Bunlar, büyük kısmı itibariyle, vaktiyle iktidarın anah-

tarlarını faşizme teslim etmiş kimselerdir. İtalya'da Mareşal Badoglio, vaktiyle, ordunun kaynaklarını ve kadrolarını 'kara gömlekliler'e peşkeş çeken insandır. Şu halde, Mussolini'nin yerini almasından sonra, Duçe'nin hapisten kaçıp kurtuluşuna göz yummasına neden şaşalım. Bonomi, 1921-1922 arasında, faşizmin yatakçılığını yapan adamdı. Şimdi, 1945 yılında kendi hükümeti zamanında kendi devlet memurlarının suç ortaklığıyla, faşist general Roatta'nın kaçıp gitmesine göz yummasına şaşacak mıyız?

Bu kitabın sonuçları arasında yer alan bir nokta var ki, önemi belki de yeterince belirtilemedi: sınıf mücadelesinin faşizm döneminde dahi yer altında gelişmesi. Totaliter rejimlerin, işçi sınıfı hareketini dağıtmak ve 'atomlara ayırmak', her türlü muhalefeti yakından izlemek ve ezmek için başvurdukları korkunç metotlar üzerinde özellikle uzun uzadıya durulmuştur. Bunu yapmak gerekliydi elbette. Fakat şunu da görmek gerekir: faşizm yükseldikçe, ebediyen yok ettiğini sandığı sınıf mücadelesi de, kendi yoluna devam etmekten geri kalmıyor. Bu satırların yazıldığı sıralar, Kuzey İtalya henüz kurtarılmış değildi. Fakat daha şimdiden, 1920'de kızıl bayrakların dalgalandığı Milano, Torino ve diğer büyük sanayi merkezleri işçilerinin devrimci ruhu buralarda yine yankılanıyor. 20 yıldan fazla süren faşist diktatörlüğün gücü İtalyan işçisini değiştirmeye yetmedi.

Almanya'da, rejimin baskısı ve polis terörü çok daha ağırdı. Fakat Alman halkının ağzı ne kadar tıkanmaya çalışıldıysa da, devrimci öncülük, özellikle toplama kampları ve hapishanelerde canlılığını korudu. Faşizm, insanlığın kurtuluşa doğru yürüyüşünü durduramadı. Becerebildiği, bu sürekli yürüyüşü, bir süre ya da sadece lafta durdurmaktan ibaret kaldı.

Mussolini ve Hitler'in uğradıkları bozgunun, bunların diğer ülkelerdeki taklitçilerini de şaşkına çevirdiği şu sırada, bu kitabı yeniden basmak gerekli miydi? Geçmişi açıklamada sağladığı değer dışında, kitabın hâlâ güncel bir değeri var mıydı?

Eski baskıyı yeniden okurken fark ettim ki, bu kitabın asıl konusu faşizmden çok sosyalizmdir. Zaten faşizm, doğrudan doğruya, sosyalizmin ataletinin bir ürünü değildir de nedir? Faşizmin ardında, her zaman, sosyalizmin gölgesi hazır ve nâzırdır. Ben de faşizmi, sosyalizmle olan ilişkileri açısından ele alıp inceledim. Bu sayfalar boyu,

sık sık, faşizm denen yüz karasına bakarak sosyalizmin ak yüzünü, onun belli başlı veçhelerini daha iyi tanımlayabilme imkanı buldum. Hep umduğumuz gibi, bir gün gelip de faşizmden geriye acı bir hatıradan başka bir şey kalmayınca, bu kitabın anlamı da şu olacak: sosyalizmi, bir zamanlar can düşmanı faşizmle olan ilişkileri açısından kavrama ve kavratma yolunda bir deneme. Bu yüzden de, *Faşizm ve Büyük Sermaye* belki çabuk yaşlanmayacak.

Esas konumuza dönelim: Faşizm salgınının bugün artık tamamen durdurulduğunu söyleyebilir miyiz? Böyle olmasını dilerim, ama böyle olduğundan da emin değilim. Bugün yaygın ve fakat hatalı bir inanç var. Deniyor ki, 'Mihver' devletlerinin uğradığı bozgun, bütün dünyada, faşizmin de sonunun geldiğini ilan ediyor.

Oysa büyük 'demokrasi' ülkeleri her zaman gerçeği söylemiyorlar. Onlar Hitler'e karşı savaştılarsa, bunun sebebi, kendilerinin bugün ileri sürdüğü gibi, nasyonal-sosyalist rejimin otoriter ve kaba bir rejim oluşu değil, Alman emperyalizminin, belli bir tarihi dönemde, dünya egemenliğini elde etme mücadelesinde kendilerine rakip çıkmasındaydı. Hitler'in iktidara, uluslararası burjuvazinin hayır dualarını da alarak geldiği nasıl unutulur? İktidarının ilk yıllarında, İngiliz lordlarından Henry Ford'a kadar bütün Anglo-Sakson kapitalizmi, açık açık Hitler'e kol kanat gerdi. Ona, Avrupa'nın düzenini yeniden sağlayacak ve kıtayı bolşevizmin 'şerri'nden koruyacak tek 'kuvvetli adam' diye bakıyorlardı.

'Demokratik' ülkelerin burjuvazisi, ancak çok sonraları, Alman emperyalizminin amansız saldırısı karşısında kendi çıkarlarının, dış pazarlarının, hammadde kaynaklarının tehdit altında olduğunu gördüğünde, nasyonal sosyalizmi aforoz etmeye, 'ahlak dışı' ve 'hıristiyanlık düşmanı' karakterinden dem vurup onu lanetlemeye başladı. Bundan sonra bile, şurada burada, Nazi tehlikesini 'kızıl tehlike'ye yeğ tutan burjuvalar, kilise prensleri eksik olmadı. Bunlar faşizmi Avrupa'nın jandarmalığına memur ettiler.

Bugün büyük 'demokrasiler' kendilerini 'antifaşist' diye ilan ediyorlar. Aslıysa sadece bunun gevezeliğini ediyorlar. Gerçekten de onlar, Alman rakiplerinin hakkından gelebilmek için antifaşizm, faşizm aleyhtarlığı yapmak zorundalar. Yoksa, Hitlerciliğe karşı mücadelede, sırf şoven duyguları körükleyerek geniş halk kitlelerinin tam

desteğini sağlayamazlardı. İşin dış görünüşü bir yana, bugün artık milli savaşlar çağında değiliz. Çağımıza damgasını vuran şey sınıf mücadelesi ve sosyal savaşlardır. İşçi kitleleri, sosyal alanda kendilerine hitap edilmedikçe, sınıf güdülerine çağrıda bulunulmadıkça, tek taraflı bir feragatle, Avrupa'nın kurtuluşu için mücadele uğruna kollarını sıvamazdı. İşte daha dün denecek kadar yakın bir zamanda Maurras'nın çırağı olarak siyaset sahnesine atılan Charles de Gaulle, bugün binbir kurnazlıkla, elini Joseph Stalin'e uzatıyor.

Ama büyük 'demokrasiler' yarın öbür gün faşizm aleyhtarlıklarını da rafa kaldırabilirler. Bir zamanlar, emekçileri Hitlerciliğe karşı ayaklandıran bu tılsımlı kelime, bu defa da, kapitalist sisteme karşı olanların birleşmesine hizmet etmeye başladı mı, büyük 'demokrasiler'ce artık istenmeyen bir şey haline gelir. Nitekim Müttefikler, vaktiyle yardımlarını güle oynaya kabul ettikleri Belçika ve Yunan direniş hareketlerine karşı, şimdi oldukça haşin davranmakta tereddüt göstermiyorlar. Yarın öbür gün, kurtarılmış bölgelerde kendilerine destek yuvaları yaratmak için, halkın öncülerine karşı faşizan örgütleri desteklemeyecekleri ne malûm. Nitekim daha şimdiden, Yunanlılar arasında bu işi yapmaya başladılar bile. Tabii, bu gerici yuvalara yeni bir ad da takarlar (bunu da yapmaya başladılar zaten). Çünkü, faşizm kelimesinin artık ipliği iyice pazara çıkmıştır. Fakat, etiketi değişmiş de olsa, mal yine aynı maldır. Faşizm, hangi kılığa girerse girsin, çürüyen kapitalizmin yedek namlusu olmaya devam ediyor.

Böylece, en son gelişmeler de bu incelemenin ana tezini, sosyalizmin ataletinden doğan faşizmin ancak proleter devrimiyle yıkılıp yok edilebileceği görüşünü doğrulamış bulunuyor. Bu gerçeği inkar eden her türlü 'antifaşizm' boş ve aldatıcı bir gevezelikten başka bir şey değildir. Acı olan şu ki, bizler, burjuva demokratlarının antifaşizm bayrağını ellerine geçirmelerine seyirci kaldık. Bu baylar, sırf kendi nazik bedenlerini de okşar korkusuyla faşizm kırbacından ürküyorlar. Fakat en az bunun kadar, işçi iktidarından da ödleri kopuyor. Bu iki yönlü korkuyu bir çırpıda giderebilmek için de şu kırma çözümü bulmuşlar: 'halk cepheleri.' Halk cepheleri sözcüleri faşizme karşı atıp tutuyorlar ama, onun maddi köklerini kurutacak radikal tedbirleri almaya da yanaşmıyorlar. Bir yanda,

'tröstler'e, 'iki yüz aileden oluşan azınlıklar'a karşı demagojik nutuklar atarken, öbür yanda kapitalizme dokunmaktan kaçınıyorlar. Daha da beteri, iktisadi ve sosyal politikalarıyla, proletarya ile orta sınıflar arasındaki sürtüşme noktalarını artırıp, "orta sınıfları faşizm yolundan çeviriyoruz" iddialarına rağmen, bunları faşizmin kucağına itiyorlar.

Faşizm tehlikesi, birçok kişiye, orta sınıflar meselesinin önemini kavrattı. Yakın zamanlara kadar sol partiler bu sınıfları, kendileri için kolay elde edilir, sadık ve istikrarlı bir oy deposu olarak görürlerdi. Ama, ne zaman ki, iktisadi buhranın da etkisiyle bu sınıfların, yalpalaya yalpalaya, sonunda, karşı cephenin kucağına düşebilecekleri, kolektif çılgınlıklara kendilerini kaptırabilecekleri, renkli gömlekler kuşanabilecekleri anlaşıldı, işte o zaman bu partileri de bir telaş aldı. Tıpkı, civcivlerini kaybetmekten korkan kuluçka tavuklar gibi paniğe kapıldılar. Orta sınıfları nasıl ellerinde tutacaklardı?

Yazık ki bu sol partiler meselenin özünü hiç kavramadılar (ya da kavramak istemediler). Bu kitapta bu meseleye ancak kıyısından köşesinden değinildi. Çünkü tahlillerimin mantığı beni, "sosyalizm orta sınıfları nasıl faşizm yolundan geri çevirebilirdi?" sorusuna cevap aramaktan çok, faşizmin bu sınıfları neden ve nasıl ayartabildiğini açıklamaya itti. Bu bakımdan, okurların hoşgörüsüne sığınarak, şu kısa açıklamayla yetiniyorum.

Orta sınıfların ve proletaryanın büyük sermaye karşısında ortak menfaatleri vardır. Fakat var olan şey, sadece ortak menfaatler de değildir. Bunların 'kapitalizme karşı' oluşlarında aynı şeyi anlamamak gerekir. Hiç şüphesiz burjuvazi bu menfaat farklılıklarını sömürür, kullanır ve keyfince körükler de. Fakat bunları masa başında da yaratmaz, yaratamaz. Dolayısıyla, proletaryayla küçük burjuvaziyi ortak bir program etrafında birleştirmek ve bundan her ikisinin de tatmin olmasını beklemek imkansızdır. Taraflardan birinin tavizler vermesi gerekir. Tavizde bulunması gereken proletarya da olabilir elbette. Mesela, büyük sermayeye indirdiği darbelerin aynı anda küçük tasarruf sahiplerinin, zanaatkarların, küçük tüccar ve köylülerin sırtına binmesini önlemeye çalışabilir, çalışmalıdır da. Fakat proletarya bazı temel noktalarda uzlaşmaz tavır takınmayı da bilmelidir. Yoksa, orta sınıfları ayarlayacağım, dükkan sahiplerinin ya da

çiftçilerin güvenini sağlayacağım diye, bu temel noktalarda da taviz vermeye kalktığı an, kapitalizme öldürücü darbeleri indirmekten de caymış sayılır.

Proletarya ne zaman kapitalizmi yıkma görevini savsaklamış ve imkanlarını sonuna kadar kullanmayı denemekten kaçınmışsa, orta sınıflar da, doymak bilmez bir büyük sermaye ile talepler ileri süren işçi sınıfı arasında sıkışıp kalmış, sonunda da kudurup azgınlaşarak selameti faşizme yönelmede aramıştır.

Kısacası, proletaryaya düşen şey, kendi sosyalist programından vazgeçmek pahasına orta sınıflara çengel atmak değil, onları, toplumu yeni bir yola yöneltme konusundaki maharetine inandırmak ve bunu da, devrimci eyleminin gücü ve güvenciyle yapmaktır. İşte halk cephesi mucitlerinin anlayamadıkları da budur. Bunların kafasında bir tek fikir var: nasıl yapsak, nasıl etsek de şu orta sınıfları oltamıza taksak? Ve doğrusu bu işi de öylesine bir maharetle beceriyorlar ki, sonunda, orta sınıflar kendi oltalarına değil, faşizmin ağına takılıyor.

Antifaşist mücadele ancak, burjuva demokrasisinin kuyruğunda sürüklenmekten kurtulduğu zaman zafer kazanacaktır. 'Anti' diye başlayan formüllerden kendimizi sakınalım. Çünkü bunlar sadece ve sadece bir şeye karşı olmaktan ibaret, dolayısıyla da, yetersiz kalıyorlar. Oysa bir ilkeyi yenmenin tek yolu vardır: bir başka ve ondan daha üstün bir ilkeyle ona karşı çıkmak. Günümüz dünyası, içinde yüzdüğü kargaşa ortamında, sadece, dev ölçülere varmış modern üretimin kolektif niteliğine uygun düşecek bir mülkiyet biçimi aramıyor. Bir yandan kurtuluş yolunu açarken, öbür yandan da, bugünkü kargaşa ortamının yerine rasyonel bir düzen de getirebilecek bir yönetim biçimini arzuluyor. Burjuva parlamentarizminin verip verebileceğiyse, her gün biraz daha tükenen ve çürüyen bir demokrasi müsveddesinden başka bir şey değil. Hayal kırıklıkları ve tiksinme duyguları ise güçlü devlete, takdir-i ilahinin yeryüzü temsilcilerine, 'başbuğluk [şeflik] sistemi'ne yönelmeye yol açıyor.

Teorik planda, faşizmin kökünün kurutulması işi, ancak, yeni bir yönetim biçimini, bütün üreticilerin her şeyin yönetimine katılabildiği, gerçek tam ve doğrudan bir demokrasiyi insanlığa sunabildiğimiz ve bunu da örnekleriyle ispatladığımız gün eksiksiz ve kesin bir şekilde gerçekleşmiş olacaktır. Bu yeni demokrasi tipi ne bir hayaldir ne

de bir tasarı, zaten var olan bir şeydir. Büyük Fransız Devrimi onun habercisi oldu. 1871 Komünü, Marx ve Lenin'in ustaca belirttikleri gibi, onun ilk denenişiydi. 1917'nin Rus sovyetleri bu demokrasinin modelini bütün dünyaya, hafızalardan silinmez bir şekilde sundular. Ondan bu yana ise, burada açıklanması çok uzun sürecek sebeplerden dolayı, sovyet demokrasisi, Rusya'da bile, uzun süren bir gerileme dönemine girdi. Bu gerilemenin yanı sıra faşizmin de yükselişine tanık olduk.

Bugün faşizmin bir ayağı artık çukurdadır. Biz, gerçek demokrasinin, komünal ya da sovyetik tipte demokrasinin yaşayabilirliğini ve öbür bütün yönetim tiplerine üstün olduğunu eylemlerimizle ortaya koyarak faşizmi rahmet-i rahmanına kavuşturacağız. Lenin "bütün iktidar sovyetlere" demişti. Mussolini bu parolayı totaliter devletin sloganı haline getirmek için soysuzlaştırıp şu hale getirdi: bütün iktidar faşizme.

Totaliter devlet denen canavar bugün ayakları üstünde sallanmaktadır. Bizi ondan ebediyen kurtaracak olan, onun antitezidir: işçi konseyleri cumhuriyeti.

I - Faşizmin Mali Destekçileri

Devlet daima, bir sosyal sınıfın, diğer sosyal sınıflar üzerindeki hakimiyet organıdır. Bir devletin fizyonomisi değiştiğinde, bir siyasi rejim, yerini bir başkasına bıraktığında ilk akla gelen soru şudur: Tarihin kulislerinde neler olup bitmektedir? Yeni bir sınıf mıdır iktidara gelen? Fakat insan, gözüne çarpan birçok işaretten, iktidarda olan sınıfın yine aynı sınıf olduğunu anlayınca da, soruyu bu defa şu şekilde sormak zorunda kalır: Hakim sınıfın bu kargaşalıktan umduğu çıkar ne olabilir ki?

Gelişmiş modern devletlerden pek çoğunun bugüne kadarki siyasi rejimi 'demokrasi', bir sözde-demokrasi idi. Yani, doğrudan demokrasi değil parlamenter demokrasi, proletarya demokrasisi değil burjuva demokrasisi, sahici demokrasi değil düzmece bir demokrasi. Hatta biraz daha yakından bakıldığında, bu 'demokrasi'nin Sezarizm'den de adamakıllı döllendiği görülür. Fakat yine de kabaca, bu 'demokrasi'nin günümüz gelişmiş devletlerinde en çok uygulama alanı bulan siyasi çözüm şekli olduğu söylenebilir.

Ne var ki, Batı Avrupa'nın iki büyük ülkesinde: İtalya ve Almanya'da bu rejim yerini, kendisinden elle tutulur, gözle görülür derecede farklı olan bir rejime, faşizme bıraktı. Yeni rejim ilkin İtalya'da ortaya çıktığı için kendisine Roma kökenli bir ad verildi.*

---

* Eski Roma'da, bazı yüksek görevlilerin önü sıra yürüyen ve 'baltacı' tabir edilen resmî kişiler, bir balta etrafına demet şeklinde sarılmış sopalar taşırlardı. Bunlar, arkadan gelen yüksek memurun nüfuz ve iktidarını temsil ederdi. Modern İtalyan siyasi edebiyatında, siyasi ve sosyal alanda faaliyet gösteren ve genellikle hayli ileri eğilimdeki çeşitli toplu-

Yakın zamanlara kadar 'demokrasi'nin hakim sınıf için en uygun siyasi *rejim olduğu kabul edilirdi*. Şimdi ise, *iki* büyük ülkede, kapitalist burjuvazi fikir değiştirmiş bulunuyor. Acaba neden?

Devrimcilerin tabii bir eğilimi vardır: Her şeyi kendilerinden bilmek. Sanırlar ki burjuvazi faşizme, sadece ve sadece, proleter devrim tehdidini defetmek için başvurur. Bu tür bir açıklamada, elbette gerçeklik payı vardır. Ama bunun, meseleyi çok da basite indirdiği açık. Şüphesiz, mülk sahipleri devrimden korkarlar ve işçileri itaat altında tutmak için, sırasında, fedai çeteleri bile beslerler. Fakat bunların, devrimi ezmek için faşizme iktidar teslim ettikleri de söylenemez. Ne İtalya'da ne de Almanya'da, faşizmin iktidarı ele aldığı sıralar, kapıya gelip dayanmış bir ihtilal tehlikesi yoktu. Bunlar yine de faşizme sarıldılarsa, bunun sebebi, kendilerini karışıklığa karşı koruma güdüsünden çok, kendi iktisadi sistemlerindeki bozukluklardan kurtulmayı istemelerindeydi. Kısacası, defedilmesi gereken musibet dışta değil, sistemin bizzat kendi içindeydi.

Kapitalist sistemin kanunu kârdır. Kapitalizmin yükselme safhası adını verebileceğimiz uzun bir dönem boyu, üretimin sürekli artması, dış pazarların devamlı genişlemesi, periyodik büyüme buhranlarına rağmen, burjuvazinin kârlarını sürgit artırdı. Kapitalizm, kendi iç zorluklarının hem bir ürünü hem de ilk aleni tezahürü olan 1914-1918 savaşından sonra ise toptan bir çöküş dönemine girdi. Zaten varolan devrevi ekonomik buhranlara bir de müzmin buhran, sistemin sürekli buhranı eklendi. Böylece, kapitalist kâr, kaynağından kısılmaya başladı.

Bir önceki dönemde, 'demokrasi' kapitalizm için yararlı bir rejimdi. Şu nakaratı duymayan kalmış mıdır: demokrasi en az pahalı yönetim biçimidir, teşebbüs ruhu ancak hürriyet ortamı içerisinde gelişebilir, kitlelere tanınan siyasi haklar bir emniyet sübabı vazifesi görür ve şiddetli çatışmaları önler, demokrasi kitlelerde yeni ihtiyaçlar yaratarak ve bunları gidermeleri için de yeni imkanlar sağlayarak, kapitalizme yeni pazarlar açar vs. vs. Ganimet bol olunca, halka da kırıntısından biraz düşer elbette.

---

luklara *fascio* denmeye başlandı. Daha sonra, Mussolini faşizmi bu kelimeye sahip çıktı. Fakat aslında, rejimin sırf İtalya'ya özgü hiçbir yanı da yoktur. Sonunda da, İtalya'dan alınan bu kelime, giderek, evrensel nitelikli bir olayın adı haline geldi.

Fakat bugün öyle bir duruma gelindi ki, kapitalizmin çöküşe gittiği şu dönemde, hakim sınıf artık 'demokrasi'nin sevaplarını günahlarıyla beraber tartıya vurmak zorundadır. Buridan'ın eşeği gibi şaşkın şaşkın, bir o kefeye bakıyor bir öbürüne ve bir türlü karar veremiyor. Bazı ülkelerde ve belli şartlarda, 'demokrasi'nin astarının yüzünden pahalıya geldiği oluyor. Devrevi ve müzmin ekonomik buhran ortalığı kasıp kavurduğunda, kâr oranları sıfıra düşmeye başladığında, kâr mekanizmasını yeniden yoluna koymak isteyen hakim sınıf, 'kitleler'i meydana getiren ve zaten hayli yoksullaşmış zavallı insanların ceplerinde kalmış son meteliğe de el atmaktan başka bir çıkış yolu bulamıyor. Bizde Joseph Caillaux'nun, bu büyük burjuvanın, renkli üslubuyla 'büyük kefaret' adını verdiği durumdur bu: ücretlerin kıyasıya düşürülmesi, başta tüketim vergileri olmak üzere bütün vergilerin artırılması. Halkı son meteliğine kadar soyup soğana çeviren devlet, burdan topladıklarıyla, karaya vurmuş özel sektör gemisini yüzdürmeye çalışıyor. Malî yardım ve muafiyetler, kamu harcamaları ve silah siparişleri gibi suni yollarla ona destek oluyor. Kısacası devlet özel müşterinin, kasası boşalmış tasarruf ve kredi sandıklarının yerini alıyor.

Ne var ki, 'demokratik' rejim böyle bir planın gerçekleşmesi için pek de elverişli değildir. 'Demokrasi' var olduğu sürece, halkı meydana getiren çeşitli sosyal kategoriler, ne kadar aldatılmış ve sömürülmüş olurlarsa olsunlar, yine de, bu 'büyük kefaret'in kendi sırtlarına bindirilmesine karşı direnebilmek için gerekli birtakım imkanlara sahiptirler: basın hürriyeti, genel oy hakkı, sendikal haklar, grev hakkı, vs. Bunlar elbette yeterli imkanlar sayılamaz. Fakat, servetin sınırsız taleplerine bazı sınırlar getirdikleri de açıktır. Ayrıca, örgütlenmiş proletaryanın muhalefeti başta olmak üzere, genel bir direnme havasının varlığının da, ücretlerin kıyasıya indirilmesine karşı bir engel teşkil ettiği meydandadır.

İşte bu yüzden, burjuvazi, bazı ülkelerde ve belli şartlarda, kârları iyice tehlikeye düştüğünde, ani ve kuvvetli bir 'deflasyon'u kaçınılmaz gördüğünde, yılların 'demokrasi'sini başından atmakta ve güçlü devlet formülüne sarılmakta tereddüt göstermiyor. Bu güçlü devlet halkın elinden bütün savunma imkanlarını alıyor. İnsanın cebini daha iyi boşaltabilmek için, ellerini arkasından bağlıyor.

Bu konuda şunlar açık açık yazılmıştır: dünya sofrasında en iyi yerler kapanın elinde kalmıştı, hammadde ve dış pazar sıkıntısı çeken bazı milletler kendilerine de yer açılmasını isteyip "biraz da biz ölelim" dediler. Öte yanda ise, durumu daha iyi, iktisadi ve mali kaynakları daha geniş başka bazı ülkelerde, burjuvazi, 'demokratik' rejim yerine açık bir diktatörlük rejimini gerektirmeyen birtakım çarelere başvurarak kâr mekanizmasını eski rayına oturtmayı becerebildi. Başvurulan metot özünde hep aynıydı: özel kapitalizmin, büyük savaş siparişleri ve savaş faaliyetleri yoluyla devlet tarafından beslenmesi. Fakat bu gibi ülkelerde, daha önceki kuşakların biriktirip yığdığı servetler sayesinde, emekçilerin diğer ülkelerde olduğu kadar kaba ve hoyrat usullerle soyulmasına, faşizmin sopasından medet umulmasına gerek kalmadı. Mesela ABD'de Roosevelt'in yaptığı New Deal reformları bu derde deva oldu.

Ancak, İtalyan ve Alman burjuvazilerinin, yukarıda gösterilen sebeplerle faşizmi beslediğini ve iktidara götürdüğünü söylemekle de iş bitmiş olmuyor. Sadece bu kadarıyla yetinmek meseleye bir açıklık getirmiyor. Çünkü, genellikle sanıldığının aksine, kapitalist burjuvazi homojen değildir. Gerçi esas sınıf çıkarları tehlikeye girdiğinde, yekpare bir blok halinde birleşmekten geri kalmaz ama, istisnai durumlar dışında bu blokta da ciddi çatlaklar vardır. Giriştikleri iktisadi faaliyetin niteliğine göre, bazı kapitalist grupların çıkarı diğer kapitalist gruplarınkiyle çelişir. Gerçi bu gruplar arasında da az çok sıkı ilişkiler vardır. Ayrıca, aralarındaki sınır çizgisinin nereden geçtiğini kestirebilmek de her zaman kolay olmaz. Fakat yine de çıkar çelişkilerinin varlığı gözardı edilemez.

O halde şu soruya cevap aramak önem kazanıyor: İtalya ve Almanya'da diktatörlüğü davet eden, faşizmi paraca besleyen, burjuvazinin tümü mü oldu, yoksa daha çok belli kapitalist gruplar mı? Uzun uzadıya açıklamaya gerek yok ki, çeşitli burjuva siyasi partileri aslında değişik kapitalist grupların birer yansımasından, daha doğrusu araçlarından başka bir şey değillerdir. Mussolini ve Hitler'in iktidara gelmesinden önceki dönemde siyasi partiler arasındaki alışveriş, değişken, karmaşık ve kaypak bir nitelik taşıyordu. Bu meseleyi kavramak ve açıklamak için, çeşitli kapitalist grupların faşizm karşısında nasıl bir tavır aldıklarına bakalım.

Faşizm, İtalya ve Almanya'da ağır sanayi (metalurji, maden) patronları ve ağır sanayide çıkarları olan bankerler tarafından paraca beslendi ve destek gördü. Neden öbür kapitalist gruplar, özellikle, kabaca hafif endüstri ya da transformasyon sanayii diye adlandırılan kesimdekiler, büyüyen faşizm karşısında ihtiyatlı, mesafeli ve hatta bazen de düşmanca bir tavır takındılar?

Ağır sanayi ile hafif sanayinin farklı iktisadi çıkarlara, sosyal ve siyasi stratejilere sahip olmaları sırf İtalya ve Almanya'ya özgü bir olay değildir. Her iki kesim arasında bitmez tükenmez uzlaşmazlıklar vardır. Hafif sanayi, hammadde ve makineleri kendisine tekel fiyatları üzerinden satan, böylece kendisini haraca kesen ağır sanayinin egemenliğinden habire yakınır durur. Büyük çapta devletin ya da 'dost' güçlerin silah siparişleriyle yaşayan ağır sanayi, dış siyaset alanında da, genellikle, emperyalist bir 'prestij' ve kuvvet politikası, maceracı bir politika güdülmesinden yanadır. Askerî olmayan malların ihracıyla uğraşan hafif sanayinin ise, savaştan ve otarşiden kazanacağı bir şey yoktur. Üstelik, uluslararası kapitalizme, ağır sanayi kesiminden çok daha fazla bağlıdır. Bu sebeple, daha çok, bir 'uluslararası işbirliği' politikasından yanadır.

İşçi sınıfı karşısında da, ağır sanayi kesimi ile hafif sanayi kesiminin metotları birbirinden oldukça farklıdır. Metalurji ve maden işletmesi şeflerinin baş özelliği otoriter tavırları, 'militan patron' zihniyetleridir. Güçlü-kuvvetli olma istekleri, işyerlerinin büyük olması, ekonomide ve devlet katında oynadıkları önemli rolle açıklanabilir. Fakat bunun sebebini, Marx'ın, işletme sermayesinin 'organik bileşimi' dediği şeyde aramak gerekir. Değişmeyen sermaye (üretim araçları, hammadde vs. ye yatırılan sermaye) ile değişken sermaye (el emeğini ödemeye ayrılmış sermaye) arasındaki oran, ağır sanayide, öbür sanayi kollarındakinden çok daha yüksektir. Bundan şu sonuç çıkar: ağır sanayide, üretimin kârlı olduğu alanın sınırları özellikle dardır.[1] Büyük sanayiciler üretim potansiyellerinin hayli yüksek bir oranını kullanamazlarsa, tesislerinin amortismanına ilişkin 'sabit giderler', gereğinden az miktarda üretilmiş mamul maddeler üzerine dağılır ve dolayısıyla, kârlar tehlikeye girer.[2] Bir de grevler başlamaya görsün. İşin kısa bir süre durmasının bile bu işyerlerinde sebep olduğu zararlar milyonlarla ölçülür.[3] İktisadi

durum kötüye mi gidiyor? 'Sabit giderler'e dokunamayacaklarına göre, yapacakları tek şey, el emeği için ödedikleri paradan kısıntı yapmaktır. Böylece, ücretlerin insafsızca indirilmesi yoluna gidilmekten başka çare kalmaz.

Hafif sanayi yöneticilerine gelince, bunların işçiler karşısındaki tavrı, genellikle, biraz farklıdır. Sermayelerinin organik bileşimi nispeten düşük, 'sabit giderler'i daha hafiftir. Her şeyi de kolay kolay gurur meselesi yapmazlar. Pek çoğu, gerçekte proletaryayı uysallaştırmanın en ikiyüzlü ve en hinoğluhin metodu olan, kendi deyimleriyle, 'sınıflararası işbirliği', 'sosyal barış' politikalarını tutarlar.

Şu halde, ele aldığımız iki ülkede, ağır sanayi ve hafif sanayi kesimlerinin, doğan faşizm karşısındaki tavrının bir olmaması normaldir. Ağır sanayi sınıf mücadelesini proletaryanın ezilmesi noktasına kadar götürmek ister. Hafif sanayi ise, işleri 'sosyal barış' yoluyla ayarlayabileceğine hâlâ inanır. Ağır sanayi savaşçı, hafif sanayi ise uzlaşıcı bir dış siyaset izlenmesini ister. Ağır sanayi iktisadi egemenliğini diktacı bir devlet eliyle perçinleme sevdasındadır. Hafif sanayi ise bu tarz kuvvet gösterilerinden ve bunların yayılmasından korkar.

Fakat, hafif sanayi kapitalistlerinden meydana gelen kesimin faşizme direnme gücü yoktur. Faşizmin zaferini arzuluyor olmasalar bile, yine de onun yolunu kesecek pek fazla bir şey yapamazlar. Neden? Çünkü her şeyden önce faşizm 'milli' bir harekettir, yani mülk sahibi sınıfların hizmetindedir ve bu sıfatla da onların sevgisinden, hiç değilse hoşgörüsünden yararlanır. Üstelik bu saf kişiler, 'totaliter' faşist bir diktatörlüğün kurulabileceğine de bir türlü inanmazlar. Sanırlar ki faşizm rastgele bir siyasi harekettir, dolayısıyla ona kolayca yön verebilir ve hatta kendi istekleri doğrultusunda kullanabilirler.

İşte, hafif sanayi çevreleriyle sıkı fıkı olan 'liberal' politikacılar, faşizme güleryüz gösterirler. Bunlar, geleneksel 'sosyal barış' taktikleri doğrultusunda şunu hayal ederler: Faşizm bir kere parlamenterleştirilip evcilleştirildi mi, artık bundan böyle de, proleter güçlere karşı bir denge hizmeti görür.

Faşizm, hafif sanayicilerin ve 'liberal' politikacıların şaşkın bakışları arasında kendi yolundan ilerleyerek önemli bir siyasi kuvvet, silahlı bir güçten başka hiçbir şeyin durduramayacağı bir kitle hare-

keti haline gelince de, bu baylar çıkar çelişkilerini filan unutup, sınıf dayanışmasına, can simidine sarılır gibi sarıldılar. 'Yurtsever' kanı dökmekten hoşlanmadıklarını söyleyip faşizmin zaferi önünde baş eğdiler. Böylece, kapitalizmin bütün kesimleri faşizmi iktidara getirmek için birleşti.

Bu kitapta izlenen metoda göre, önce İtalya'da, sonra da Almanya'da, çeşitli kapitalist grupların faşizm karşısındaki tavırlarını daha yakından görmeye çalışacağız.

Konunun kolay kavranmasını sağlamak için, bu tahlil, birbirini izleyen iki aşamada geliştirilmiştir:

(1) İlk başta, büyük sermaye henüz faşizmi iktidara sürmeyi düşünmemektedir. Faşist çetelerden işçi düşmanı milisler olarak yararlanır sadece.

1914-1918 savaşı ertesinde, bu iki ülke işverenleri, gerçek bir sosyal devrimi önlemek için, işçi sınıfına önemli tavizler vermek zorunda kalmışlardı. Bu tavizleri geri almaya karar verdikleri gün de, yeni bir buluşa sarıldılar. Örgütlü proletaryayı parçalamak ve direncini kırma görevini, silahlanmış, askerleşmiş ve işçi sınıfına karşı mücadelede uzmanlaşmış çetelere emanet ettiler. Büyük toprak sahipleri de bunlara katıldı. Bunlar gelirlerini, insafsızca sömürdükleri kır proletaryasının sırtından sağlamaktaydılar. Toprak ağalarının da derdi, ayak bağlarından kurtulmak ve kaybettikleri mevzileri yeniden kazanmaktı.

Faşizmin para babaları, Mussolini ve Hitler'in eli silahlı çetelerine bir başka görev daha yüklediler. Birinci Dünya Savaşı sonrasında, İtalya ve Almanya, 'rahatı yerinde' olan büyük güçler karşısında yenik ve ezik durumdaydı. Silah siparişlerini aç gözlerle bekleyen büyük sanayiciler 'barış antlaşmalarının adaletsizliği'ne karşı mücadeleyi para yardımlarıyla körüklediler. Ve bu mücadeleyi, nizami hükümeti atlayıp faşist çeteler eliyle yürüttüler.

(2) Fakat, az çok şiddetli bir iktisadi krizin kârlarını tehdit ettiği, ancak 'güçlü devlet' eliyle işyerlerine yeni bir verimlilik sağlayabileceklerini kestirdikleri gün de, bir adım daha atmayı göze aldılar. Siyasi iktidarın ele geçirilmesi için, faşist çeteleri ileriye sürdüler. Sonunda, bunların da yardımıyla, yeni tipte bir diktatörlük kurdular.

İtalya'da: Savaş ertesinde proletaryaya verilen tavizleri geri almak isteyen ağır sanayiciler ve toprak sahipleri 'fascl'leri[**] paraca besliyorlar.

İtalya'da kitlelerin devrimci mücadelesi, Birinci Dünya Savaşı ertesinde esaslı bir yükselme gösterdi. İşçiler ve köylüler, siyasi olgunluklarının olmayışı yüzünden, iktidarın ele geçirilmesine yönelik bir mücadeleye giremediler ama, mücadelecilikleri sayesinde önemli avantajlar da elde ettiler. Sanayide çalışanlar daha iyi ücret almaya başladı. 8 saatlik iş günü ilkesi kabul edildi. Toplu sözleşmelerin genelleştirilmesi işi başarıldı. İşçi temsilcileri işyerlerindeki 'Fabrika içi komisyonları'na girdiler. Grevler birbirini izledi (1919'da 1663, 1920'de de 1881 grev). Cenova'nın ve büyük limanların iyi örgütlenmiş dok işçileri, taleplerini armatörlere kabul ettirdiler. Metalurji işçileri daha da ileri gitti: 1920 Eylül'ünde basit bir ücret uyuşmazlığını büyük bir sınıf kavgası olayı haline getirmeyi başardılar. Ağır sanayi patronları işyerlerinde lokavt kararı alınca, 600.000 İtalyan metal işçisi fabrikaları işgal edip kendi seçtikleri 'fabrika konseyleri' eliyle üretimi bizzat yönettiler. Patronların kutsal mahremiyetlerine boşverip para kasalarını açtılar. Böylece, kendilerinden kıskançlıkla saklanan maliyet fiyatları ve kâr oranları ile ilgili sırları öğrendiler. Uyuşmazlık lehlerine çözüme bağlanırken, kendilerine işletmenin yönetimi üzerinde denetleme hakkının tanınacağı vaadini kopardılar. Fakat, 'işçi denetimi kanunu' taslağı hiçbir zaman kanunlaşma imkanı bulmadı. 1920 sonunda patlak veren iktisadi buhranı bahane eden patronlar kanunun çıkışının ertelenmesini sağladılar.

Köylülerin mücadelesi de işçilerinkinden geri kalmadı. Savaş sırasında kendilerine 'toprakların paylaştırılması' vaadinde bulunulmuştu. Savaştan döndüklerinde, vaktiyle verilen bu sözü hatırlatarak toprak istediler. Verilmeyince de, gözlerine kestirdikleri topraklara bizzat girip yerleştiler. Bir hükümet kararnamesi bu olup bittiye bir hukuki kılıf ve müeyyide getirmek zorunda kaldı. Köylüler, kooperatif üyesi olmaları şartıyla, işgal ettikleri topraklarda 4 yıl oturma hakkı-

---

** Bülent Tanör, çevirisinde *fasci* kavramını Türkçeleştirerek faşo olarak karşılıyor. Biz daha teknik ve kelime kökünü daha iyi ifade ettiğini düşündüğümüz şekliyle çoğulu olan *fascio* kelimesini metin boyunca muhafaza ettik. Arzu eden okuyucularımız 'faşo' kelimesiyle de metni karşılayabilir -ed.

na sahip olacaklardı (2 Eylül 1919 tarihli Visochi Kararnamesi). Öbür yandan ortakçılar da sözleşme hüküm ve şartlarını kendi lehlerine düzeltmeyi başardılar. Tarım işçilerine gelince; bunlar da, sosyalizm davasına kazanılmış ve adeta proletaryanın toprağı haline gelmiş bazı kırsal komünlerin desteğine dayanarak, sendikalarda, 'kızıl birlikler'de sıkıca örgütlendiler. Büyük toprak sahipleriyle başabaş mücadele verip, bunları toplu sözleşme yapmaya mecbur ettiler.

Elde edilen bu kazançlar, doğrudan doğruya, İtalya'ya hakim iki tür feodalitenin, sanayi feodalitesi ile toprak feodalitesinin, hem çıkarlarına hem de nüfuzuna yönelmiş birer tehditti.

Sanayi feodalitesinin geçmişi çok gerilere uzanmaz. İtalya'da metalurji sanayii ancak 20. yüzyılın ilk on yılında ortaya çıkmıştır. Ne demiri ne de kömürü bulunan bir ülkede, bu sanayi ancak, ülkenin bütün iktisadi ve siyasi güçlerini kendine tâbi kılarak, transformasyon sanayisini ve tüketicileri haraca keserek, gümrük himayesinden ve devlet siparişlerinden nemalanarak 'verimli' hale gelebilirdi. Önce Kuzey Afrika seferi (1911-1912), daha sonra da Büyük Savaş, onun ilk atılımları oldu. Ölüm saçan cihazların imalinden büyük servetler yığan bazı metal sanayii patronları, Perrone'ler, Agnelli'ler vb., mütarekeden sonra da ülkenin iktisadi hayatında söz sahibi olmayı istediler. Fakat zor karşısında kalınca da, gerçek bir devrimi *önlemek* için, sömürdükleri insanlara belli birtakım tavizler vermeye mecbur oldular. Ancak, bir elleriyle verdiklerini, ilk fırsatta öbür elleriyle geri almaya azimliydiler. Özellikle, fabrika işgalleri onlar için bir alarm çanı oldu. 'Mülkümüzden oluyoruz' korkusuyla nöbetler mi geçirmediler!

Buhran günlerini atlatan metalurji sanayii patronları ve bunların müttefiki olan armatörler –özellikle Cenova armatörleri– 'işçi denetimi'nden ve çalışanların işyeri yönetimine karışmaları tehlikesinden kaçmak için çarelerin her türlüsüne başvurmaya kararlıydılar.

Toprak feodalitesi de, kaybettiği şeyleri geri almaya, sanayi feodalitesi kadar kararlıydı. İtalya'da, eski aristokrasi toprak maliki olarak kalmıştı. Güçlü bir sınıf bilincine sahip bulunan bu sınıf, 1908'den itibaren *Associazione Agraria* adındaki güçlü bir örgütte teşkilatlandı. Daha sonra savaş yeni bir takviye daha getirecekti: yeni bir toprak sahipleri tabakası.

Cenova'da 1919 Nisan'ı başlarında, büyük sanayicilerle tarımcılar 'bolşevizm'e karşı bir kutsal ittifak akdettiler. Rossi şöyle yazıyor: "Bu birleşme, kapitalist güçlerin, durumun arzettiği tehlikelere karşı göğüs gerebilmek için yeniden örgütlenmeleri yolunda atılmış bir ilk adımdır."[4]

7 Mart 1920'de Milano'da İtalyan sanayicilerinin ilk milli konferansı toplandı. Genel Sanayi Konfederasyonu kuruldu. Eksiksiz ve kesin bir eylem programı hazırlandı. Bu planda, işçi sendikalarına karşı mücadele biçimlerine kadar her şey öngörülmüştü. Az sonra, 18 Ağustos'ta, Tarım Genel Konfederasyonu kuruldu. Rossi şu gözlemde bulunuyor: "Sanayiciler ve tarımcılar, kavgaya 'başıbozuk düzeni' içinde girmeyecekler."

Fakat, ne sanayi feodalitesi ne de tarım feodalitesi, örgütlü sanayi ve kır proletaryasına karşı, kendi başlarına mücadeleye girişemezlerdi. Bu görevi silahlı çetelere, bunlar arasında da özellikle Benito Mussolini'nin *fascio*larına verdiler. Bu çetelere 'antibolşevik birleşik cephe'nin organları deniyordu. Bunların görevi, işçi sınıfını yıpratmak, mücadele ve direnme yeteneklerini zayıflatmak ve böylece sanayicilerin ve toprak ağalarının kaybetmiş oldukları mevzileri yeniden ele geçirmelerine imkan hazırlamaktı.

1919 Nisan'ında Mussolini, işadamları 'tarikat'ının genel kurulunu selamlayıp hizmet arzetti. Bu öneri cevapsız kalmadı. Ama büyük sanayicilerle toprak sahiplerinin paracıklarının Mussolini'nin kasalarına yağmur gibi yağması için biraz daha, özellikle 1920 yılının sonlarını, bu döneme damgasını vuran fabrika işgallerini beklemek gerekti.

Faşist çeteler milliyetçiliğin hizmetine giriyor: Fiume macerası

1914-1918 savaşı ertesinde İtalyan büyük sanayicilerini, silahlı çeteleri beslemeye ve donatmaya iten bir başka sebep daha vardı. Toy ve körpe İtalyan emperyalisti dünyaya arzı endam ettiğinde, en iyi yerler çoktan kapanın elinde kalmıştı. Bu sebepten, o bu ziyafetin *ancak artıklarına konabildi: Kuzey Afrika'nın kuru* çölleri. Milliyetçi Corradini'nin deyişiyle, İtalya, savaş arefesinin büyük prole-

teridir. Mütarekeden sonra da durum değişmez. Savaşa girmesinin bedeli olarak, İtilaf [Antant] devletleri ona birtakım toprakları 'ödül' olarak vaat etmişti. Fakat verilen söz yerine getirilmedi. Ağır sanayi patronları menfaatlerinin, doğrudan doğruya, ülkelerini milliyetçi ve saldırgan bir dış siyasete sürüklemekte olduğunu anladılar. Böylece, devlerin savaş siparişleriyle zenginleşecek ve sanayilerine kuvvet yoluyla yeni pazarlar açacaklardı. İtalyan hükümetini de atlayarak, eski muharip ve maceraperest çetelerini beslemeye ve silahlandırmaya koyuldular. Barış konferansı, Adriyatik üzerindeki küçük Fiume*** şehrini İtalya'ya vermeyince de, bunlar da bu çetelere sembolik bir görev verdiler. Çeteleri, edebiyatçı D'Annunzio komutasında, şehri işgale yolladılar (17 Eylül 1919).

1919 sonunda, büyük sanayiciler Mussolini'ye *Popolo d'Italia* adlı kendi yayın organında, deniz ve hava kuvvetlerini güçlendirme amacıyla büyük bir kampanya açması için gerekli imkanları sağladılar. Gazetenin 23 Aralık tarihli sayısında, Mussolini de, yayılmayı hedef alan bir siyaset güdeceğini bildirdi.[5]

Hafif sanayi (özellikle dokuma sanayii) yöneticilerinin siyaseti ise, ağır sanayi ağalarının bu siyasetine karşı idi. İtalya'da ağır sanayi hafif sanayiden sonra kurulmuştu. Bu sanayi, dev bir kredi kuruluşu olan Banca Commerciale tarafından finanse edildi. İtalya'da gerek savaş öncesi dönemde, gerekse savaş sırasında ve sonrasında, şu iki grup arasında kıyasıya bir mücadele vardı: *Ansaldo* metalurji trösttünün başı Perrone biraderlerle, Banca Commerciale'nin müdürü Toeplitz arasında. Hafif sanayi, ağır sanayinin egemenliğine karşıydı. Çünkü bu egemenliğin aşırı bir gümrük himayesini ve satın alacağı makineler üzerinde de tekel fiyatlarını beraberinde getireceğini görüyordu. İşçi sınıfı karşısındaki tavrına gelince, hafif sanayi bu noktada, daha çok bir uzlaşma siyasetinden yanaydı. Esnekliğiyle tanınmış bir kimse olan siyasi lideri Giolitti'nin bütün sanatı, proletaryayı 'sınıflararası işbirliği' yoluyla uysallaştırma esası üzerine kuruluydu.

1915'te, hafif sanayi ve Giolitti, İtalya'nın savaşa girmemesi için boşuna direndiler. Fakat 1919 Temmuz'unda Giolitti yeniden iktidara geldi. Meclisten, savaş kârları konusunda bir soruşturma açılma-

*** Fiume, 1919 Temmuz'undan sonra, artık ne bir İtalyan ne de bir Yugoslav şehriydi. Yönetimi, uluslararası bir askerî komisyona verilmişti.

sını istedi. Bu, açıkça ağır sanayiye karşı yönelmiş bir tedbirdi. Daha sonra Aralık 1920 sonunda, Fiume macerasının defterini dürdü ve uluslararası işbirliği politikası gütmeye başladı. Fabrika işgalleri sırasında ise kaypak bir rol oynadı. Ne lokavtçıların ne de lokavttan zarar görenlerin tarafını açıkça tuttu. Bir yandan işçilerin devrimci isteklerini gemlemeye çalışırken öbür yandan da patronları tavizlerde bulunmaya zorluyordu. Banca Commerciale yöneticileri de, kendi yönlerinden, metalurji işçileri federasyonuna, iyiliksever tarafsızlıkları konusunda teminat üstüne teminat veriyorlardı.[6]

Fakat gün geldi, ağır sanayi kodamanları örgütlü proletaryayı, faşist çeteler yoluyla yıpratma politikasıyla yetinmemeye başladılar. İsteklerini doğrudan doğruya kabul ettirmelerine yarayacak bir 'güçlü devlet'i özler oldular. Sonunda da, faşizmi iktidara sürme işini gündeme aldılar.

1921 yılı boyunca süren bir ağır iktisadi buhran onların kâr kaynaklarını iyice kuruttu. Oysa, işletmeler, savaş sayesinde çok hızlı bir gelişme göstermişti. *Ansaldo* gibi dev tröstler, *Ilva* gibi pek çok maden ve metalurji işletmesini içinde barındıran geniş konsorsiyumlar ve bir deniz ulaşım kumpanyası kurulmuştu. Bu sıralar *Ansaldo*'nun yarım milyar liretlik hisse senedi sermayesi ve 100 milyonluk da tahvilat sermayesi vardı. Bu tür sermayeler *Ilva*'da, sırasıyla, 300 milyon ile 146 milyonu buluyordu.[7] Böylece, maliyet fiyatı denen kavram adeta unutulmuştu. Sunî, asalak sanayiler vücuda getirildi. Uzun süreden beri atıl duran madenler yeniden işletmeye açıldı. Silah siparişleri üretim kapasitesini ve kâr oranlarını görülmedik bir hızla artırdı.

Fakat barış saati gelip çattığında, silah siparişlerinin de arkası kesildi, iç pazar kurudu. Bel bağlanan dış pazarlar da elden kaçtı. İtalya sadece İtilaf Devletleri'nin söz verdikleri 'ödüller'i alamayıp avucunu yalamakla kalmadı, aynı zamanda, 1914 öncesinde Doğu Avrupa'da ve Yakın Doğu'da elde ettiği pazarlar da kapandı. Ağır sanayiye yatırılan bunca sermaye nasıl beslenecekti? Bu kadar düzensiz bir tempoyla gelişmiş olan bir sanayi üretimi potansiyeli nasıl düşürülebilecekti? Birbiri peşi sıra, *Ansaldo*, *Ilya* gibi 'azmanlar' ve bunların bankası olan *Banca di Sconto* yıkılıp gitti. Daha 1921 Ocağı'ndaki işsiz sayısı 600.000'i buluyordu.

Sanayi devleri öyle bir noktaya gelmişlerdi ki, ancak devlet yardımıyla sanayilerini yeniden 'verimli' hale getirebilirlerdi. İşçi direnişini kırmada ve ücretleri indirmede kendilerine yardım etme görevini devlet üzerine almalıydı. Karaya oturmuş, iflas etmiş işletmeleri yeniden canlandırmak, bunlara kredi sağlamak ve malî muafiyetler tanımak, daha güçlü gümrük himayesi uygulamak, işletmeleri silah siparişleriyle desteklemek görevleri de yine devletin omuzlarına düşecekti. *Banca di Sconto*'nun çöküşünün sorumluları konusunda Rossi şöyle yazar: "Bunlar arasında, devlete yaslanarak durumlarını kurtarmak isteyen pek çok kişi vardı ki, bunlar aynı zamanda faşizmi ve milliyetçiliği de paraca besliyorlardı."[8] Şu var ki, devlet bunların her isteğini hemencecik yerine getirecek bir uslu çocuk değildi. İktidardaki siyaset adamları (Giolitti ve yardımcıları), daha çok, hafif sanayinin çıkarlarını temsil etmekteydiler. Daha da önemlisi, demokratik hürriyetler belli ölçüde, emekçi kitlelerinin daha iyi yaşama şartları için mücadele etmelerine imkan sağlıyordu. Gerçi işçi örgütleri zaafa uğratılmış, faşist çetelerin gaddarca uyguladıkları 'uslandırma baskınları'yla, üyelerinin morali bozulmuştu. Fakat yine de, sosyalist parti ve CGT önemli birer güç idiler.

Geriye tek çözüm kalıyordu: demokratik hürriyetlerin kökünü kazımak, işçi örgütlerini dağıtmak, devlet yönetimini, ne dersen onu yapacak insanların eline vermek. Faşist çetelerin işi sadece işçi gücünü kıracak milisler rolü oynamaktan ibaret kalmayacaktır. '*Fasci*olar Roma Kongresi'nde (7-10 Ekim 1921) siyasi partiye dönüşecekler, Floransa Milli Konseyi'nde de (20-21 Aralık 1921) Mussolini, bu yeni partiye şu komutu verecektir: *Hedef iktidar, ileri*!

Giolitti 'plan'ı. Tüm olarak İtalyan kapitalizmi 'Roma Üzerine Yürüyüş'ü paraca destekliyor.

Yukarıda gördük ki, hafif sanayinin, faşizmin zafere ulaşması diye bir dileği yoktur. Fakat, maiyetindeki devlet adamları, Mussolini'nin partisiyle iyi geçinmeye de bakmaktadırlar. Çünkü ne de olsa bu bir 'milli hareket'tir. Giolitti, örgütlü proletaryayı uysallaştırdıktan ve fabrika işgallerinin devrime dönüşmesini önledikten sonra, bu defa da faşizme dönüp onu evcilleştirmeyi, bunu da becerdikten sonra, onu proleter güçlere karşı kullanmayı hayal etmektedir.

1921 ilkbaharında Giolitti, meclisi dağıttı ve yeni seçimlere giderek faşizmin, hükümet partilerinin meydana getirdiği 'milli blok' içine girmesine imkan sağladı. Faşist adaylar bütün İtalya'da hükümet desteğinden yararlandılar. Böylece Giolitti, aralarında Mussolini'nin de bulunduğu 30 kişiyi milletvekili olarak parlamentoya soktu. Mussolini bu olayı *Hatıralar*'ında şöyle anlatır: "Bunu bizim için bir avantaj sayıyorum. Çünkü faşizm artık bütün ülkede gerçek bir güç haline gelmiştir. Ötedenberi savunduğum, ülkenin bütün güçlerinin parlamentoda temsil edilmesi ve oradan seslerini duyurabilmesi ilkesi açısından faşizmin parlamentoya girmesi yararlı olmuştur." Hem sosyalistleri hem de faşistleri, hizaya getirdiğini sanan Giolitti, şimdi de bunları uzlaşma masasına oturtacaktır. Yardımcısı Bonomi, sosyalistlere ve faşistlere 3 Ağustos tarihli 'barış paktı'nı imzalatır.

Fakat Giolitti'nin planı umduğunun tam tersini verir. Gerçekte, faşizmi uslandırmak yerine, seçimlerde faşist adayları desteklemek suretiyle, onlara, arayıp da bulamayacakları bir atlama taşını bizzat kendi elleriyle vermiş oluyordu. 'Barış paktı' iç savaşa son vermek yerine, Mussolini'ye, bir yandan faşist şiddetten usanmış vasat kamuoyunu ferahlatmak, öte yandan da, çok hızlı bir gelişme göstermiş olan faşist hareketi toparlayıp disipline sokmak için gerekli zamanı kazandırdı. Bu her iki sonuca da ulaştığı gün Mussolini, Paktı bozmada tereddüt göstermedi (Kasım 1921). Tarihçi Volpe şunları yazıyor: "Bu paktın imzalanması yararlı ve zorunluydu. Şimdi ise, bozulması yararlı ve zorunlu hale gelmiştir."[9] Böylece iç savaş daha da amansız bir şekilde yeniden başgösterdi.

1922 başlarında, hafif sanayi erbabı ve *Banca Commerciale*'ye sıkıca bağlı bulunan Saray, faşizmin artık kendi başına buyruk bir güç haline geldiğini ve silahla müdahale dışında onu önleyecek hiçbir yolun mevcut olmadığını anladılar. Fakat, mülk sahibi sınıfların genel menfaati, 'milli' güçlerin birbirini yemesine engeldi. Öte yandan, iktisadi alanda da yeni bir durum ortaya çıktı: büyük metalurji konsorsiyumlarının ve *Banca di Sconto*'nun yıkılmasından sonra *Banca Commerciale* müflis kuruluşların sınai iştirak paylarını satın aldı. Savunmayı taahhüt ettiği bu yeni çıkarlar ise, ağır endüstrinin çıkarlarıyla tam bir uyuşma halindeydi. Bundan sonra da,

Mussolini'yi iktidara süren sadece ağır sanayi çevreleri değil, aynı zamanda *Banca Commerciale* de oldu. 1922 Ekim'inde 'Sanayi Konfederasyonu' kodamanlarıyla birlikte Toeplitz, Roma Üzerine Yürüyüş'e milyonlar döktü. Rossi, 28 Ekim'de Milano'da yapılan bir toplantıyı şöyle anlatıyor: "Mussolini ile (...) Sanayi Genel Konfederasyonu ileri gelenlerinden milletvekili A. Stefano Benni ve Gino Olivetti arasında çok hararetli görüşmeler cereyan etti. Roma Üzerine Yürüyüş'e 20 milyon döken Bankalar Derneği yöneticileri, Sanayi Konfederasyonu ve Tarım Konfederasyonu yöneticileri Roma'ya çektikleri telgrafta, buhrandan çıkmanın tek yolunun bir Mussolini hükümeti kurulması olduğunu bildirdiler." Büyük elektrik sanayicisi Senatör Ettore Conti de, Konsey başkanı Facta'ya gönderdiği benzeri bir telgrafta, yine Rossi'nin belirttiğine göre şöyle diyordu: "Mussolini, zenginler egemenliğinin ve iktisadi cemaatlerin adayıdır."

Almanya'da: Savaş ertesinde proletaryaya verilen tavizleri geri almak isteyen ağır sanayiciler ve toprak sahipleri 'başıbozuk kolları'nı paraca besliyorlar.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında, işçi ve köylü kitlelerinin devrimci mücadelesi, Almanya'da da büyük bir yükselme gösterdi. 1918 Kasım'ında Prusya militarizmi yıkıldığında, birkaç saat içerisinde kendiliğinden yeni bir düzen ortaya çıkıverdi. Rus sovyetlerinin Almanya'ya aktarılması demek olan işçi ve asker konseyleri kuruldu. Bu 'konsey'ler birkaç gün süreyle, Reich'ın tek yasal otoritesi oldular. Her şehirde işçi ve asker 'konseyleri' meclisi yetkilerini bir yürütme konseyine devrediyordu. Berlin'deki 'halk komiserleri' merkezî hükümeti, Berlin 'konseyleri' yürütme komitesinin bir ürünüydü.

Bir yandan sosyal demokratların ihaneti, öbür yandan da kitlelerin devrimci eğitim ve geleneğinin eksik olması yüzünden, bu deneme uzun sürmedi. Az zaman sonra, 'konseyler' cumhuriyeti gitti, yerine demokratik burjuva cumhuriyeti geldi. Fakat yine de işçiler ve köylüler bu cumhuriyet bünyesi içinde önemli siyasi ve iktisadi imkanlar elde ettiler: kadınlara oy hakkı tanınması, 8 saatlik iş günü, toplu sözleşmelerin genelleştirilmesi, işsizlik sigortası, 'işye-

ri konseyleri'nin seçimle oluşturulması vb. Doğunun büyük toprak sahiplerinin hizmetinde çalışan gündelikçi köylüler de, örgütlenme hakkını elde ederek, kitleler halinde sendikalaştılar. Toprak Emekçileri Federasyonu'nun üye sayısı 1918 ortalarında 10.000 iken, 1920'de 700.000'i buldu. Bunlar, daha iyi çalışma şartları, toplu sözleşme hakkı, işsizlik sigortası, 'işyeri konseyleri'ni seçme hakkı gibi imkanlar elde ettiler. Bununla beraber, gündelikçilerin elde ettikleri avantajlar, sanayi işçilerine tanınan imkanlara oranla daha sınırlı kalıyordu. Mesela, en az 20 işçi çalıştıran tarım işyerindeki emekçilerin 'işyeri konseyi' seçme hakkı vardı. Oysa bu sayı sanayi kesiminde 10'du. İşgünü sanayide 8 saatken, tarımda 10 saat olarak tespit edilmişti. Gündelikçi tarım işçilerinin hemen hemen tamamı işsizlik sigortasından yoksundu. Hizmetkarların ise toplu sözleşme hakları dahi yoktu.[10]

Çalışanların elde ettiği bu imkanlar, Almanya'ya hakim iki türlü feodalitenin, sanayi ve toprak feodalitelerinin, çıkar ve nüfuzuna dokunuyordu.

Almanya'daki sanayi feodalitesi, İtalya'dakinden çok daha eskidir. Daha savaştan hayli önce, Krupp'lar, Thyssen'ler, Kirdorf'lar, Börsig'ler vb. birer 'militan patron' gibi davranıyorlar, sömürdükleri insanlara serf muamelesi yapıyorlardı. Profesör Bonn şunu yazıyor: "Askerî ve bürokratik devlet, uyruklarıyla pazarlık etmiyor, sadece emirler yağdırıyordu. Aynı şekilde Alman kapitalizmi de, iktidara geldiğinde, emrinde çalışanlara hükmetmeye ve onlara 'dediği dedik' bir efendi gibi davranmaya başladı."[11] Krupp, personeline şunları diyordu: "Biz burada sadece ekmeğini yediği patronuna karşı ta içinden minnet duyan sadık işçiler isteriz."[12] Daha savaştan epey zaman önce, büyük metalurji patronları 'Sosyal Demokrasiye Karşı Alman Birliği' adlı örgüte dev para yardımlarında bulunuyorlardı.

Birkaç gün süreyle, ağır sanayiciler, mülklerinden olma korkusuyla nöbetler geçirdiler. Fakat çabuk toparlanıp kendilerine geldiler ve geçirdikleri korku, intikam duygularını on kat daha arttırdı. Gerçek bir sosyal devrimi önlemek için işçi sınıfına vermek zorunda kaldıkları tavizleri, günü geldiğinde, geri almaya kararlıydılar. 1919 Şubat'ında kendisiyle yapılan bir görüşmede Stinnes şunları diyecekti: "Büyük sanayiciler, iktisadi hayatın bütün önde gelenleri, bir

gün, nüfuz ve güçlerini yeniden elde edeceklerdir. Halk, açlıktan yarı ölü bir hale gelip, karnının boş laflarla değil, ancak ekmekle doyduğunu gördüğünde, aklını başına toplayacak ve yine bizi hatırlayıp yardımına çağıracaktır."[13] Fritz Thyssen de 1924'te şunu diyordu: "Bizdeki demokrasinin hiçbir varlık sebebi yoktur."[14] Eski bakanlardan Dernburg da şunları derken büyük patronların sözcülüğünü yapmış oluyordu: "8 saatlik iş günü, Almanya'nın içine yerleştirildiği tabutun çivileridir." Büyük sanayiciler işyeri konseylerine diş biliyorlardı. Oysa bu konseyler, aslında, 1918 Kasım'ının gerçek, 'konseyleri'nin soluk ve karikatürümsü birer kopyasından başka bir şey değildi. Büyük sanayiciler, sözde 'sosyalizasyon' kanunlarını da baltaladılar. Personelleriyle 'işbirliği yapmaları' lafta kaldı. Daima, bir dediklerinin iki edilmediği eski günlere geri dönmenin özlemi içinde kaldılar. Elbe'nin doğusundaki büyük toprak sahiplerinin zihniyeti ise daha da beterdi. İtalya'da olduğu gibi Almanya'da da eski aristokrasi hep toprak sahibi kalmış, otoritesini, bir ortaçağ anlayışıyla sürdürmüştü. Bunlar, boğaz tokluğuna çalışan gündelikçilerine her türlü haktan yoksun serfler gibi davranmaya alışıktılar. Öyle ki, bu zavallılar ya beyleri ve efendileri gibi, muhafazakar partiye oy vermek ya da 'tası tarağı toplayıp gitmek'[15] zorundaydılar. Bir Alman yazarı Elbe'nin doğusundaki bölgeleri, 'ilk gece hakkı'[16] gibi kurumlarıyla feodal hukukun hâlâ hüküm sürdüğü bu *meçhul toprakları*, etkileyici bir biçimde anlatır. Bu atmosferin içinde bulunup onu yakından tanımadıkça, toprak sahiplerinin, savaş sonrasında katlanmak zorunda kaldıkları kısmi tavizleri bile verirken, neden hop oturup hop kalktıklarını anlamak imkansızdır.

Fakat ne sanayi feodalitesi ne de toprak feodalitesi, örgütlü sanayi ve kır proletaryasına karşı mücadelelerini tek başlarına yürütemezlerdi. Bu görevi, 'antibolşevizm'de uzmanlaşmış 'başıbozuk kolları'na ya da 'mücadele birlikleri'ne verdiler. Böylece, başıbozuk kolları profesör Gumbel'in[17] deyimiyle 'sermayenin muhafız kuvvetleri' haline geldi. Bunlar şehir ve kır proletaryasıyla savaşa girmek, onları yıpratmak ve yenmek için kurulmuştur. Bu çetelerden biri de Münih'te 'Nasyonal Sosyalist Parti' adını alır ve 1922'den sonra da başına Adolf Hitler geçer.

'Başıbozuk kolları' milliyetçiliğin hizmetine giriyor. *Baltikum*, Kara *Reichswehr***** vs.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Alman büyük sanayicilerini, bu silahlı çeteleri paraca beslemeye iten bir başka sebep daha vardır. Dünyaya biraz geç gelen Alman emperyalizmi, dünyayı silah zoruyla yeniden paylaşma denemesine girişmiş, fakat bundan bir başarı sağlayamamıştı. Versailles Antlaşması'yla, Almanya'nın elinden hammadde kaynakları ve önemli sanayi bölgeleri (Lorrain, Yukarı Silezya, Saar vb.) ile sömürgeleri alınmıştı. Silahsızlanmaya zorlanan bu ülke, savaşı kazananlara 'tazminat olarak' 132 milyar altın mark tutarında da para ödemeye mahkum edilmişti. Hem kaybettikleri pazarları yeniden ele geçirmek, hem de kendilerini önemli bir kâr kaynağından yoksun bırakan silahsızlanma şartından, maliyetlerini etkileyen ve kârlarını düşüren savaş tazminatı yükünden kurtulmak isteyen ağır sanayiciler, Almanya'yı saldırgan ve milliyetçi bir dış siyasete sürüklediler. Reich hükümetini de atlayarak maceracı kimselerde oluşan seyyar ve silahlı çeteleri paraca desteklediler. 1919 Haziran'ında, 'Baltikum' adında 50.000 kişilik bir paralı asker ordusu kurarak, bunları Sovyet ordularına karşı savaşmak üzere Letonya'ya saldılar. 1923'te, pek çok 'başıbozuk kolu' ve 'mücadele birliği'nden, Ruhr'daki Fransız işgaline karşı direnmek için yararlandılar. Bütün bu örgütlerin birliğini ifade eden 'Kara Reich'ın Savunulması Hareketi'nin görevi de, resmî 'pasif direnme'yi 'aktif direnme'ye dönüştürmekti. 25 Eylül 1923'te, bütün bu 'mücadele birlikleri' tek bir örgüt halinde birleştiler; başlarına da Adolf Hitler geçti.[18]

Fertigindustrie'nin siyaseti buna karşı çıkıyor.

Tıpkı İtalya'daki gibi, Almanya'da da, başta elektroteknik ve kimya kolları olmak üzere *Fertigindustrie* (mamul madde sanayii), ağır sanayicilerin siyasetine karşıydı.

1914-1918 savaşı sonrasında, iki grup arasındaki karşıtlık şiddetlendi. Stinnes, Thyssen gibi ağır sanayiciler, güçlü AEG (Genel Elektrik Şirketi) firmasının başkanı Rathenau'yla karşı karşıya gel-

**** Weimar Cumhuriyeti döneminde Alman silahlı kuvvetleri -en.

diler. Fertigindustrie, ihtiyaç duyduğu hammaddeleri kendisine kartel fiyatları üzerinden satan ağır sanayicilerin egemenliğine karşı çıktı. Nasıl ortaçağ feodalleri Alman imparatorunu şaşkına çevirip Almanya'yı grandükalıklara böldülerse, ağır sanayiciler de Reich'ı, "kömür, demir ve çelikten başka bir şeyin düşünülmediği, diğer sanayilerin ihmal edildiği ya da yutulduğu"[19] iktisadi dükalıklara ayırdılar.

Sosyal açıdan, *Fertigindustrie,* sermayesinin organik bileşiminin nispeten düşük olması sebebiyle, daha çok, uzlaşma politikasına yatkındı. Stinnes ve Thyssen proletaryaya verdikleri tavizleri nasıl çıkarabileceklerini düşünürken ve öbür yandan da işçi düşmanı milislere para yardımı yaparken, Rathenau işverenle ücretlilerin işbirliği esasına dayalı 'korporatizm' planları geliştiriyordu.[20] Birinciler, Weimar Cumhuriyeti'ne istemeye istemeye rıza gösterir, içten içe de bir diktatörlük hayali kurarlarken, Rathenau, Reich'ın 'demokratik' hükümetine bakan olarak girecekti. Dış siyaset alanında da ağır sanayi, kendisi de ihracata bağlı olmasına rağmen, özellikle milliyetçi ve himayeci eğilimlere sahipti. Özellikle dış ticarete yönelmiş olan ve AEG içerisinde önemli bir paya sahip bulunan güçlü Amerikan şirketi *General Electric*'le pek sıkı fıkı olan Fertigindustrie ise serbest mübadele ve uluslararası işbirliğinden yanaydı. Fransa'yla Wiesbaden, Rusya ile Rapallo anlaşmalarını imzalayan ve tazminat prensibini kabul eden Rathenau'dan başkası değildi. Bu yüzden de, Alman kapitalizminin en gerici kesiminin nefretini üzerinde topladı. Anlamlı bir olay olduğu için hatırlatalım: Rathenau 1922 Haziran'ında genç milliyetçiler tarafından öldürüldüğünde, katillerin kullandığı otomobilin Saksonyalı bir büyük sanayici tarafından sağlandığı ortaya çıktı.[21]

Buhran kapitalist kârların kaynağını kurutuyor: Büyük sanayiciler nasyonal sosyalizmi iktidara sürüyor.

1924'ten 1929'a kadar ağır sanayiciler faşist çetelere, sırf ayakta kalabilmelerini sağlayacak ölçüde para yardımı yaptılar. Gerçekten de o sıralar, bu çetelerden acil bir yardım bekliyor değillerdi; buna ihtiyaçları yoktu. Bu sebepten, çeteleri yedek güç olarak bir kenarda bekletmekle yetindiler. Asıl dertleri, o yıllarda yabancı ser-

maye yardımıyla giriştikleri dev bir iş, sanayiyi yeniden örgütlemek işiydi. Bu teşebbüs ise, geçici olarak, dışta asıl dertleri, o yıllarda yabancı sermaye yardımlarıyla işbirliği politikasını gerektiriyordu. Mark kesin bir istikrar kazanıp, Dawes planı da yürürlüğe konunca, Amerikan sermayesi Almanya'ya akmaya başladı. 'Dünya finans tarihinin kaydettiği en büyük yatırımlar'[22] 1931'e kadar süren bu dönemde gerçekleşti. Bunlar, altın mark olarak 30 milyarlık bir seviyeye ulaştı.

Ne var ki, bu gözü pek atılım, eşine rastlanmadık bir iktisadi buhranla sonuçlandı. Yüksek faizle borç alınan dolarlar sayesinde, Alman sanayii, üretim potansiyelini üçte bir oranında artırmış, bütün dünyanın ihtiyacına koşacak ölçüde palazlanmıştı. Fakat bir tek eksiği vardı; tüketici. İçte, ücretlilerin satın alma gücündeki artış, üretim kapasitesindeki gelişmenin gerisinde kaldı. Öte yandan 'rasyonalizasyon', işgücünün gittikçe artan bir kesimini işsizliğin kucağına attı. 1927'den sonra ortaya çıkan bu 'teknolojik işsizlik' öyle arttı ki, daha 1929 Ocak ayındaki işsiz sayısı 2 milyonun üstündeydi. Nihayet, gittikçe artan kartelleşme, tekellere, satış fiyatlarını keyfi bir şekilde yükseltme imkanı sağladı. Bunun sonucu da, tüketicilerin ezilmesi ve alım güçlerinin azalması oldu. Fakat büyük sanayicilerin asıl güvendiği dış pazardı. Bundan hareketle, ihraç fiyatlarını, iç tüketicinin zararına, alabildiğine indirip, kıyasıya bir dampinge hazırlandılar.

Fakat birden, güvenilen dağlara kar yağdı. Yeni üretim araçlarının sanayiye intibakı işi bitip, üretilen mallar fabrikalarda üst üste yığıldığında, dış alıcılar da ortalıktan çekiliverdiler: Dünya iktisadi buhranı baş göstermişti. Üretim göstergeleri (1928 = 100) ABD'de 1929'daki 106'3'lük seviyesinden 1931 sonunda 64'e düşerken, Almanya'da da 101.4'ten (1929) 60'a (1931 sonu) düştü. 1930 Şubat'ından sonra işsiz sayısı 4 milyonu geçti. Böylece, dev üretim cihazı, kapasitesinin ancak yarısıyla çalışabilir duruma düştü.

Sanayi buhranına bir de mali buhran eklendi. İhtiyatı elden bırakmayan Amerika, kredilerinin pek çoğunu kısa vadeye bağlarken, Alman bankaları uzun vadeye oynadılar. Fransız emperyalizminin ve uydularının muhalefetine yol açan Avusturya-Almanya gümrük projesinin açıklanışı (19 Mart 1931) artık büyük çözülmenin başladığını ilan etti. Alman bankalarının kredisini ilkin, Viyana'daki Credit-Anstalt'ın iflası (11 Mayıs) olayı sarstı. Kısa vadeli yabancı sermaye

kapağı Reich sınırları dışına attı. Uzun vadeli sanayi kredisi dağıtmış olan bankalar ödemelerini yapamaz hale düştüler (*Danatbank*'ın iflası, 13 Temmuz). İskonto hadlerinin yanına yaklaşılmaz bir seviyeye yükselmesi, Alman ekonomisini felce uğrattı. Sermaye oluşumu durdu. Anonim ortaklıklar artık pay dağıtamaz hale geldi. Pek çoğu aslında zaten tam bir iflas durumundaydı. Kâr oranları sıfıra yaklaştı.

Bu bozgun en başta ağır sanayicileri sarstı. Muazzam sabit (değişmez) değerleri onları, makineleri dursa bile ödenmesi durdurulamayacak çok yüksek amortisman masraflarına katlanmak zorunda bıraktı. Öyle bir noktaya gelinmişti ki, kârlarını suni olarak artıracak devlet yardımlarından başka hiçbir şey onları kurtaramazdı. Devlet, 'rasyonalizasyon' refahı günlerinde artırılan işçi ücretlerinin indirilmesinde bunlara yardımcı olacaktı. Fakat, ücretleri indirebilmek için önce, 1931'de 10 milyon işçiye ve 2 milyon kadar memura uygulanan toplu sözleşme sisteminin kaldırılması gerekiyordu. Bu da yetmezdi. Sadece sendikal örgütlenmeyi değil, bunun fabrikalardaki uzantısı olan 'işyeri konseyleri'ni de çökertmek gerekecekti. Vergileri artırma sonucunu doğuran 'sosyal harcamaları' kısmak, yok olmaya doğru giden teşebbüsleri yeniden canlandırmak, bunları sübvansiyonlar ve mali muafiyet tedbirleriyle desteklemek de devletin görevlerinden olmalıydı. Buhran şiddetini tarım alanında da, öbür alanlardakinden aşağı kalmayacak şekilde gösterdi. Büyük toprak sahipleri devletten, üst üste, 'buhran yardımı', gümrük kısıtlamaları talep eder oldular.

Ne var ki devlet, büyük sanayicilerin ve toprak sahiplerinin her dediklerini o an yerine getirecek, uysal bir araç değildi. Şansölye Brüning ya da von Schleicher gibi adamlar ağır sanayiinin çıkarlarından çok, *Fertigindustrie*'nin (özellikle ihracata bağımlı kimya sanayiinin) menfaatlerini temsil ediyorlardı. Brüning, örgütlü proletarya ile 'işbirliği' taraftarı olarak kaldı. Schleicher de sendikaların reformist liderlerini hoş tutma tavrı içindeydi. Aynı kişi, az çok Rathenau'dan ilham alınmış 'devlet sosyalizmi' planları tezgahlıyordu. Brüning de, toprak sahiplerinin her isteğine boyun eğmiyor, az ölçüde de olsa bunların imtiyazlarına dokunan bir 'kolonizasyon' planı (toprak reformu) hazırlıyordu. Schleicher, toprak sahiplerinin von Papen hükümetinden (Haziran-Kasım 1932) kopardıkları vaatlere rağmen, bunlara ithalat kotaları tanımaya yanaşmıyordu. Kendilerine dış pazarları kapatacak misillemele-

rin yapılmasından korkan elektroteknik ve kimya sanayii, von Papen projelerine karşı çıktı ve onu iktidarı terke mecbur bıraktı. Schleicher, toprak sahiplerinin gözünden iyice düşmesine yol açacak bir iş daha yaptı. Kendisi de sonradan olma bir taşra asilzadesi olan Cumhurbaşkanı Hindenburg'un himmetiyle toprak sahiplerine bol keseden dağılan Osthilfe (Doğuya 'buhran yardımı') rezaletini açığa çıkardı.

Gerçi Brüning, işçi ücretlerini indiren, 'sosyal harcamalar'ı azaltan birtakım kararnameler de çıkarmadı değil. Fakat bütün bu tedbirler yeterli olmaktan çok uzaktı. Papen, sübvansiyonlar ve vergi muafiyetleri yoluyla iktisadi hayatı canlandırmaya çalıştı. Fakat bu da yetmeyecekti. Kaldı ki, öbür yanda, kararnameleri istemeye istemeye kabullenmiş olan sosyal demokrasi ve sendika yöneticileri de verebilecekleri tavizlerin artık son sınırına gelmişlerdi. Daha da tavizlerde bulunmaya devam etmeleri halinde, kitlelerin kendilerini aşması tehlikesiyle burun buruna geleceklerdi.

Geriye bir tek çözüm yolu kalıyordu: büyük sanayiciler ve toprak sahiplerinin, devleti kendilerine tamamen tâbi kılmaları, iktidarı güçlü ellere teslim etmeleri. İşte bu gerekçeyle, uzun süredir kış uykusuna yatmış bulunan nasyonal sosyalizmi kuytu köşesinden çıkardılar ve iktidarı ele alması için yola vurdular. Aziz dostu Hitler'i desteklemekten bir an olsun geri kalmamış olan Fritz Thyssen, 1927'den beri Hitler'in 'hayranları'ndan olan ve güçlü Gelsenkirchen metalurji konsorsiyumunun sahibi ihtiyar Emil Kirdorf ve daha birçokları, işte o zaman kesenin ağzını iyice açtılar. Sonradan, 1 Mayıs 1936 da, Emil Kirdorf şu açıklamada bulunacaktı: "Bütün hayatımı yeniden gözden geçirdiğimde, bana uzun bir ömür bahşeden (...) ve böylece, tam gerektiği bir anda sevgili Führer'imizin yardımına koşmama imkan verdiren Tanrıma nasıl şükredeceğimi bilemiyorum."[23] 8 Nisan 1937'de Hitler, Duisburg'da, doksanıncı yaş günü vesilesiyle Kirdorf'u ziyaret edecek ve onu rejimin en yüksek nişanı olan Reich Kartalı'yla taltif edecektir.

1930 yazından itibaren, ağır sanayicilerin büyük bir kısmı ve bunlara bağlı olan bankerler, Nasyonal Sosyalist Parti'yi paraca desteklemeye başladılar. Bunlar, sağladıkları büyük maddi imkanlarla, bu partinin 1930 Eylül'ündeki seçim zaferini ve Reichstag'da 107 koltuk ele geçirilmesini mümkün kıldılar. Çok sonraları, bir nutkunda Hitler, bu 'şaşırtıcı seçim kampanyası'nı hatırlatarak, dinleyicilerine şunları

söyleyecektir: "Her birinin altına birer araba çekilmiş bin konuşmacının, bir yıl boyunca, halka açık 10.000 toplantıya katılabilmelerinin ne demek olduğunu bir düşünün."[24] 1931-1932 yıllarında gittikçe artan yardımlar, 'NSDAP'***** kasalarına yağmaya devam edecektir.

Brüning ve Schleicher 'plan'ı. Tüm olarak Alman kapitalizmi iktidarı Hitler'e teslim ediyor.

Fertigindustrie nasyonal sosyalizmin zaferini istememektedir. Korktuğu, her şeyden çok ağır sanayinin egemenliğidir. Fakat yine de, kendisiyle işbirliği yapan politikacılar nasyonal sosyalizmle iyi geçinmeye bakıyorlar. Çünkü, ne de olsa, yine de 'milli' bir harekettir bu. Şansölye Brüning, bir kere sosyalistleri yatıştırdıktan sonra, arkasından ve aynı şekilde, nasyonal sosyalizmi de hizaya getireceğini sanır. Nasyonal sosyalizm bir kere 'parlamenterleştirildikten' sonra, proletaryanın güçlerini zaafa uğratmak için yararlı bir karşı-denge unsuru olacaktır. Brüning 1930 ilkbaharında Reichstag'ı (parlamento) dağıttı. Fakat bu, Hitler'i devreye sokmaktan, ona büyük seçim zaferini kazanma fırsatını sağlamaktan başka bir sonuç vermeyecektir. Ama Brüning yine de hatasında direnmekte devam etti. Hitler'i ağına düşürmüş ve evcilleştirmiş olmakla, "politikasının bir şaheseri olan bu değerli avı Reich başkanının ayakları dibine atmış olmakla"[25] övündü durdu. Brüning Ocak 1932'de Führer'le bir görüşme yaptı ve onu pohpohlayıp kandırmaya çalıştı. Fakat bütün bu planı boşa gitti. Schleicher'in birkaç ay sonra girişeceği nasyonal sosyalizmin ılımlı kanadı (Gregor Strasser) ile sendikal hareketin ılımlı kanadını (Leipart) birleştirme çabaları da meyve vermeyecektir.

Fertigindustrie artık, nasyonal sosyalizmin kendi başına buyruk bir güç haline geldiğini ve bundan böyle –silahlı bir gücün müdahalesi şıkkı hariç– durdurulmasına imkan olmadığını anlamıştı. Mülk sahibi sınıfların genel çıkarları ise 'milli' güçlerin birbirlerini kırmasına hiç izin verdirmezdi.

4 Ocak 1933'te, Rhein-Westphalia sanayii ile sıkı ilişkiler içerisinde olan Köln'lü büyük banker von Schroeder'in evinde Papen, Hitler ile görüştü ve burada Hitler'in iktidara gelmesi kararlaştırıldı.[26]

***** Alman Nasyonal-Sosyalist İşçi Partisi'nin baş harfleri.

30 Ocak'ta da Şansölye Schleicher iktidarı devretti. Artık, *tüm olarak* Alman kapitalizmi, yavrusu Üçüncü Reich'ı, vaftiz suyuna batırmak için kucağına almış demekti.

NOTLAR

1. Marx, *Le Capital* (çeviri Molitor), cilt X [*Kapital*, Yordam].
2. 'Sabit masraflar'ın oynadığı rol, Alman profesör Schmalenbach'ın, Viyana'da yaptığı Haziran 1930'daki konferansında tam bir açıklığa kavuşturulmuştur.
3. Prof. Bonn, *Das Schicksal des deutschen Kapitalismus* (La Destinde du capitalisme allemand), 1930 (Fransızca çeviri).
4. Rossi, *La Naissance du fascisme* (l'Italie de 1916 à 1922), 1938.
5. Age.
6. Age.
7. Perroux, 'Economie corporative et système capitaliste' *Revue d'Economie politique*, Eylül-Ekim, 1933.
8. Rossi, a.e.
9. Volpe, *Histoire du mouvement fasciste*, 1935, Roma (Fransızca).
10. Bkz. Steinberger, *Die Agrarpolitik des Nationalsozialismus* (La Politique agricole du National-socialisme), 1935.
11. Bonn, a.e.
12. Aktaran G. Raphaël, *Krupp et Thyssen*, 1925.
13. Stinnes, interview à la *Deutsche Tageszeitung*, 25 Şubat 1919.
14. *Thyssen, déclarations au Journal des Débats*, 7 Şubat 1924.
15. *Landarbeiter oder Kleinbauer?* (Journalier agricole ou petit paysan?), brochure de propagande natinale-socialiste, 1932.
16. Erwin Topf. *Die Grüne Front* (Le Front vert), 1933.
17. Gumbel, *Les Crimes politiques en Allemagne* (1919-1929) (Fransızca çeviri, 1931).
18. Konrad Heiden, *Histoire du national-socialisme*, Fransızca çeviri, 1934 (kısaltılmış).
19. Walter Rathenau'nun halka açık konuşması, Temmuz 1920, alıntılayan Beaumont ve Berthelot, *L'Allemagne, lendemains de guerre et de révolution*, 1922.
20. Rathenau, *La Triple Révolution* (Denemeler derlemesi), Fransızca çeviri, 1921.
21. Gumbel, a.e.
22. Knickerbocker. *Allemagne: fascisme ou communisme?*, 1932.
23. *Der Ruhrarbeiter,* Front du travail, 1 Mayıs 1936, alıntı *Fascisme*, bülten, Uluslararası Taşıma İşçileri Federasyonu, Amsterdam, 30 Mayıs 1936.
24. Hitler, Cobourg konuşması, 19 Ekim 1935.
25. Heiden, a.e.
26. Benoist-Méchin. *Histoire de l'armée allemande*, c. II, 1938.

II - Kalabalıklar

**Şehirli orta sınıflar. Eski ve yeni orta sınıflar.
Orta sınıflar yok olmasalar da 'mülksüzleşiyor' ya da
'proleterleşiyorlar'.**

Faşizmi doğuran, sadece büyük kapitalistlerin isteği ve para yardımları değildir. Silone pek haklı olarak şunu yazıyor: "Bütün bu örgütlerin, sırf egemenliğini kurtarmaya çalışan finans kapitalin şeytanca bir icadı olduğunu söylemek, toplumun derinliklerinden fışkıran bu güçlerin özünü açıklamaya yetmez."[1] Hiç şüphesiz, ilk başlarda, 'işçilerle mücadele milisi' olmaktan başka rolü olmayan faşist çetelerde, paralı asker kafası taşıyan bir sürü unsur da vardı. Fakat faşizm, siyasi iktidarı ele geçirme hedefine yönelen büyük bir kitle hareketi niteliği kazandıkça, milyonlarca insanı faşizme çeken sebepler de daha karmaşık hale gelmekte, daha ince bir tahlili gerektirmektedir. Eğer bu insan kitleleri, daha önceden, kendilerini faşizme götürecek bir istikrarsızlık ve hoşnutsuzluk içerisinde bulunmasalardı, büyük kapitalistler, istedikleri kadar altın döksünler, yine de bu insanları 'ayakta tutmayı'[2] başaramazlardı.

Gerçekten de, İtalya ve Almanya'da, büyük burjuvazi ile örgütlü proletarya arasında yer alan çeşitli ara sosyal tabakalar, aynı zamanda kapitalist gelişme ve krizin de yükünü çekiyorlardı.

Gerek maddi gerekse manevi kaderlerinden son derece şikayetçi olan bu tabakalar, köklü bir değişim isteği içindeydi. Peki o halde,

neden sosyalizme değil de faşizme yöneldiler? Şimdi bunu açıklamaya çalışalım.

Önce şehirli orta sınıfları ele alalım.

Sosyalizm, uzun zaman, bu sınıfların bizzat kapitalist gelişme sonucu ortadan kalkmaya mahkum olduklarını sandı. Rekabet, işletme ve sermayelerin gittikçe temerküzü, bunların kökünü kazıyacaktı. Komünist Manifesto 1848'de şunları yazıyordu: "Küçük sanayici, tüccar ve rantiyeler, zanaatkarlar, bir zamanların orta sınıflarının bu en alt kademeleri, proleter durumuna düşüyor (...) Modern toplumun bağımsız bir kesimi olmaktan çıkıp yok olacakları saatin yaklaştığını görüyorlar." Gerçekte ise, bu süreç biraz farklı, hiç değilse, bilimsel sosyalizmin hesapladığından çok daha ağır bir şekilde gelişti. Orta sınıflar, elbette, kapitalist rekabet ve temerküzün ağırlığını sırtlarında duydular, Yoksullaştılar ve hayatları dayanılmaz bir hal aldı. Fakat, ortadan silinip yok da olmadılar. Bu sınıfları meydana getiren insanların tümü 'proleter durumu'na düşmedi. Proleterleşmediler, sadece mülksüzleştiler. 'Modern toplumun bağımsız bir kesimi' olarak kalmakta direnmek istediler. Acı çektikçe, can havliyle, vardıklarını sürdürme davasına daha sıkı sarıldılar.

Daha geçen yüzyılın sonlarında Édouard Bernstein,[3] küçük sanayici, zanaatkar ve tüccarların varlıklarını koruduklarına ve hatta mutlak sayı olarak artmaya devam ettiklerine işaret ediyordu. Elbette, bu demek değildir ki, sınai ya da ticari temerküz yavaşladı. Tersine, büyük işletmeler küçük üretici ya da tüccar sayısının artmasından çok daha hızlı bir şekilde gelişti, büyük tekellerle rekabet bunlar için gittikçe çekilmez bir hal aldı. Fakat buna rağmen varlıklarını sürdürebildiler. Niçin? Çünkü, her geçen gün bir öncekini aratsa bile, bağımsız üretici yine de durumunu işçinin durumuna değişmez. Orta sınıf saflarını genişleten bir başka sebep daha vardı: sınıflarını terk edip kaçan proleterlerin orta sınıfların kucağına kapağı atması.

Fakat, sosyalizmin öngördüğü gelişmelere ters düşen bir faktör daha ortaya çıkacaktı: gelişiminin belli bir aşamasından sonra, kapitalizmin bizzat kendisinin, yeni türden orta sınıflar yaratmakta oluşu. Bunların, eski orta sınıflardan farkı ise, iktisaden bağımlı olmalarıdır. Bağımsız küçük burjuvaların aksine, bu yeni gelenler, iş araçlarının pek çoğunun mülkiyetine sahip değillerdir. Bunlar, gerçek anlam-

da birer ücretli sayılmazlar. Fakat, gelir kaynakları yine de, aylıklardan, hizmet karşılığı alınan paralardan ve komisyonlardan oluşur.[4] Kautsky, bunlara ilk defa dikkati çeken kişi oldu.[5] Modern işletme şeflerinin, işlerinden bir kısmını, mühendis, desinatör, teknisyen, müessese doktoru ve avukatı ya da diğer çeşitli memurlar gibi aylıkla çalışanlara bıraktıklarına işaret etti. Öbür yanda, büyük sanayi konsorsiyumları da, kendi pazarlarını bizzat kendileri düzenlemekte, kendilerine bağımlı bir satıcılar, acenteler, garajcılar, tamirciler vs. ordusu meydana getirmektedir. Küçük zanaatkar ve küçük tüccarın, bağımsız çalışmaktan vazgeçip, dolaylı ücretli haline gelmeyi göze almadıkça, ayakta kalabilmesine artık imkan yoktur. Böylece, küçük tüccar, çok şüpheli bir şirketin vekili, zanaatkar da el emeği karşılığı çalışan adam durumuna gelmektedir.

İktisadi bakımdan tamamen bağımlı durumda olmalarına rağmen, yeni orta sınıf insanları 'proleter durumuna düşmüş' de değillerdir. Lucien Laurat'nın yazdığı gibi, bunların "yaptığı iş özel uzmanlık gerektirmekte, ellerine geçen para aylık ya da ücret şeklinde ödense bile, iktisadi süreç içinde oynadıkları yönetici rol, bunların pek çoğunu kapitalist sınıfa yaklaştırmaktadır (...) Bu sosyal kategorinin son derece geniş bir kesimi kendini hâlâ proletaryanın üstünde görmeye devam etmektedir."[6]

Daha 1914-1918 savaşının çok öncesinde, eski orta sınıfların durumu durmadan kötüleşiyordu. Süratle gelişme halinde olan yeni orta sınıflara gelince, bunlar da, iktisaden bağımlı hale gelmenin acısını duyuyor, günün birinde basit birer ücretli derekesine düşme korkusunu içlerinden atamıyorlardı.

Bu sınıfların savaş sonrasında çektikleri çile

Savaş, 'eski' orta sınıfların mülksüzleşmesini, 'yeni' orta sınıfların da proleterleşmesini hızlandırdı. Aslında savaşın finansmanı, tamamen, küçük tasarruf sahiplerinin biriktirdiği paralarla sağlanmıştı. Paranın değerini kaybetmesi ve rantların değişmesi, rantiyelerin gelirlerini düşürmüş, küçük gelir sahipleri ağır vergiler altında ezilmiş, memur aylıkları yeni şartlara yeterince uydurulamamış, kitlelerin alım gücünün düşmesi küçük tüccarın iş hacmini daraltmıştı.

Tekelci sermaye rekabeti, bağımsız üreticiyi daha beter ezmiş, teknisyenler kendilerini, emrinde çalıştıkları anonim sermayenin köleleri durumunda görmeye başlamışlardı.

Aslında bütün kapitalist ülkelerde görülen bu gelişmeler, Birinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde, İtalya'da ve özellikle Almanya'da daha da kuvvetli bir şekilde uç verdi.

İtalya'da

Liretin düşmesi (1919-1920) sabit gelir sahiplerini perişan etti. Sendikal eylem sayesinde ücretlerini kısmen yeni şartlara uydurabilmeyi başaran proletaryanın yanında, küçük rant sahiplerinin, emeklilerin durumu, çok daha içler acısıydı. Aynı anda iktisadi buhran, çok sayıda zanaatkar ve küçük tüccarı iflasa sürüklüyor, savaşın kırbaçladığı sınai temerküz giderek artıyordu. Russo bu durumu şöyle anlatıyor: "Gelirleri, ücretli gelirlerinin çok altında, giderleri ise, ister hayat tarzlarını sürdürmek, ister kültürel ihtiyaçlarını gidermek için olsun, ücretlilerinkinden çok daha kabarık olan orta sınıfların sürdüğü hayat, savaştan bu yana, her gün yeni baştan yaşanan bir çile halini almıştı. Proletaryanın yaşama şartlarının zorluğuna alışamayacak kadar incelik düşkünü olan, gittikçe artan fiyatların yükünü ise kaldıramayacak kadar çaresiz kalan bu sınıflar, kendilerini bir kıskacın arasına sıkışmış kalmış hissediyorlardı (...). Bir yanda, orta sınıfların ihtiyaçlarını karşılamayı en sonda gelen görevlerinden biri gören hükümetlerin ilgisizliği, öbür yanda ise, orta sınıfların sefaleti sayesinde servetlerine servet katan yeni zenginlerin sömürüsü. Bunlarla karşı karşıya bulunan orta sınıflar, her geçen gün, eski itibar ve üstünlüklerini biraz daha kaybettiklerini görüyorlardı."[7]

Almanya'da

Alman orta sınıflarının hali ise daha da içler acısıydı. İmparatorluk döneminde 'maddi güvenliği ve itibarı hayli yerinde olan'[8] bu sınıflar, markın toptan çöküşüyle birlikte adamakıllı bir sarsıntı geçirdi. Sabit gelirliler ve tasarruf sahipleri, sefaletlerin en beterine düştüler. Markın stabilizasyonundan sonra, Reich'ın, federe devletlerin ve komünlerin verdikleri ödünçler, ilk değerlerinin ancak yüzde 12,5'i kadar revalorize edildi. (Nisan 1925 kanunu).[9] Moeller van

den Bruck, "bütün sosyal tabakalar ve muteber meslekler, mensuplarının ümitsiz direncine rağmen, proletaryanın seviyesine düşmeye başladılar"[10] diyor. Devlet ve özel sektör memurlarının aylık ve ücretlerinde yapılan devalüasyonun katsayısı, sanayi ücretlerininkinden çok daha yüksek oldu. Bir öğretmen bir proleterden daha az para kazanıyordu. Tamamen malsız mülksüz kalan Almanlar'ın genel nüfusa oranı, enflasyondan sonra, yüzde 97'yi buldu.

Bunun ardı sıra gelen 'rasyonalizasyon'un anlamı ise, temerküz ve kartelleşmenin daha da artması olacaktı. Orta sınıflar, tüketici olarak, bundan büyük zarar gördü. Suni olarak fiyatı yükseltilmiş mamul eşyalara büyük paralar ödemek zorunda kaldılar. Bankaların fahiş oranlarla ödünç para verdiği küçük sanayici ve zanaatkar takımı, tröst ve kartellerin ezici rekabeti karşısında, artık mücadele edemez hale düştü. Büyük ve çok şubeli mağazaların çoğalması, 'uniprix'lerin ortaya çıkması, küçük tüccarın belini büktü. Tietz, Wertheim, Karstadt gibi dev mağazalar, işlerini her alana yaydılar (berber salonları, banyolar, gıda pazarları, balıkçılar, kasaplar, çay salonları, lokantalar, hazır elbise imalathaneleri ve her türlü tamirat atölyeleri). 1925'ten sonra, büyük ve orta şehirlerde 'uniprix'ler çoğaldı. 1931'de, biri Karstadt, öbürü Tietz, bir diğeri de Woolworth Amerikan grubu tarafından kurulan üç ortaklığın elindeki mağaza sayısı 250'yi buluyordu. Biriken stokları ucuz fiyata kapatan ve sermayeleri hızla tedavül eden uniprix'ler, bu sayede mallarını ucuza satabilme imkanı elde ederek, hızla büyüdüler.[11]

Teknisyenler ve serbest meslek sahipleri kendilerini gitgide daha çok büyük sermayenin hizmetkarı hissetmeye başladılar. Birer kafa işçisi derecesine düşen bunlar, artık 'fabrikaların garibanlarından biri'[12] oluvermişlerdi. Küçük hisse sahipleri de büyük kapitalistlere yem oluyorlardı. İmtiyazlı paylar ve birden fazla oy verebilme hakkı yüzünden, ellerindeki bütün denetim ve ifade imkanlarını kaybetmişlerdi. Artık söz hakları kalmamış, kendilerine münasip görülen mütevazı paylarla yetinmek durumuna düşmüşlerdi.

1929'da, Bakan Stresemann şöyle feryat ediyordu: "Bu iş böyle sürüp giderse, bir süre sonra ortada sadece tröstler ve bir de onların emrinde çalışan milyonlarla memur ve işçi kalmış olacak (...) Orta sınıf bugün hemen hemen tamamıyla proleterleşmiş durumdadır."[13]

1930 buhranıyla, orta sınıfların çilesi de üçüncü bir aşamaya vardı. Toplu sözleşmeler ve işsizlik sigortaları sayesinde belli ölçüde kendini koruyabilen proletaryadan çok, asıl bu sınıflar, büyük darbe yedi. Küçük ticaret ve küçük sanayinin durumu iyice ümitsiz hal aldı. Memur ve teknisyen aylıkları, çok defa, kalifiye işçi aylıklarının altına düştü. Aynen işçilere yapıldığı gibi, bunlara da yol verilmeye başlandı. Pek çoğu da, enflasyon yüzünden başı darda kalmış rantiyelerin çocukları olduğundan, 'eski' ve 'yeni' orta sınıflar aynı sıkıntı çukurunda buluştular.[14] Borsa kurları düşmeye devam ettiğinden, markın stabilizasyonundan sonra biriktirilen ufak servetler de uçup gitti.

Başkaldıran orta sınıflar neden sosyalizme yönelmiyorlar? Örgütlü proletarya ile orta sınıflar arasındaki uyuşmazlık noktaları. Örgütlü proletaryanın ataleti.

Çekilen acı ve ıstıraplar, İtalyan ve Alman orta sınıflarını isyana sevk etti. Aslında, küçük burjuva genellikle barışçı bir mizaca sahiptir. İktisadi durum çekilmez bir hal almadıkça ya da durumunu düzeltebilme umudunu taşıdıkça, kurulu düzene saygı duyar ve reform talepleriyle durumuna biraz çekidüzen vermeye bakar. Fakat ne zaman ki, kanuni ve barışçı yollarla bu durumu düzeltebilme umudunu yitirir, iktisadi buhranın geçici olmadığını, aksine bütün bir sosyal sistemin buhranı olduğunu ve bunun da ancak sosyal sistemin kökünden değiştirilmesiyle giderilebileceğini görür, işte o zaman 'ayranı kabarır' ve "en aşırı yollara başvurabilecek hale" gelir.[15]

Fakat şurası açıktır ki, orta sınıflar, yapılarının heterojen olması, toplumun iki temel sınıfı olan burjuvazi ve proletarya arasında bir orta yerde bulunmaları yüzünden, kendilerine özgü bir politika güdemezler. Başkaldırmaları özerk bir hareket niteliği kazanmaz. Ya burjuvazinin ya da proletaryanın dümen suyuna düşmekten kurtulamazlar.

İşte burada şu mesele karşımıza çıkar: büyük sermayenin şamar oğlanına çevirdiği orta sınıflar neden her yönüyle devrimci ve antikapitalist olan sınıfa, yani proletaryaya yakınlaşmazlar, neden sosyalist olmazlar?

Orta sınıflarla örgütlü proletarya arasında, her zaman belli bir görüş ayrılığı ve karşılıklı antipati vardır. Burjuvazi de bunu sürdürmek-

ten, kullanmaktan ve körüklemekten geri kalmaz.

(1) Kapitalizmin doğuşundan beri orta sınıflarla büyük sanayi ve finans burjuvazisi arasında keskin bir çıkar çelişkisi var olmuştur. O kadar ki, 1914-1918 savaşından sonra orta sınıflar açıkça antikapitalist bir tavır almışlardı. Ancak, bunların antikapitalizmi ile proletaryanın antikapitalizmi, birbirlerinden tamamen farklı şeylerdir. Proletarya, tüfeğinin namlusunu kapitalizmin ta kalbine doğru tutar. Amacı, kapitalizmin çalışma merkezini, yani işgücünün sömürülmesi, artı değerin çalınması sistemini havaya uçurmaktır. Bu sebeple, kapitalist rejimin tümüne karşı çıkar ve üretim araçları mülkiyetinin sosyalizasyonunu esas hedef kabul eder. Orta sınıflara gelince, bunlar, işgücünün sömürülmesi olayının kurbanları değil, esas olarak, rekabetin ve kredinin örgütlenmiş şeklinin kurbanlarıdırlar. Dolayısıyla, antikapitalistlikleri gerici nitelik taşır. Kapitalist gelişmeyi nihai sonuçlarına, üretim araçlarının sosyalizasyonuna kadar götürmek istemezler. İstedikleri, bir bakıma, tarihin 'tekerleğinin tersine döndürülmesidir.'[16] "Dinamizmi düşük, gelişme temposu yavaş, rutin bir ekonomiyi [...] rakiplerinin rekabetçi gücünü azaltmak için, devletin, iktisadi faaliyet ve hürriyetleri bizzat düzenlemesini isterler."[17] Hayallerindeki kapitalizm, temerküz, kredi ve spekülasyon alanlarındaki aşırılıklarından kurtulmuş, kendine çeki düzen verilmiş bir kapitalizmdir.

Buna karşılık, büyük sanayi konsorsiyumlarında çalışan teknisyen ve memurların antikapitalist özlemleri, proletaryanınkine çok daha yakın düşer. Hérisson "bunların çoğunun, çalıştırdığı insanları kendisine bağlamayı bilmeyen bu büyük işletmelerin devletleştirilmelerini istedikleri"ni yazar. "Böylece, birer memur olarak daha fazla maddi imkana kavuşacaklarına, prestijlerinin artacağına ve daha güven içinde olacaklarına inanırlar. Antikapitalistlikleri, tüccarlarınkinden çok daha sosyalistçedir..."[18]

Proletaryanın, özel mülkiyetin iyice daralmış kalıplarını parçalamasına karşılık, orta sınıflar, özel mülkiyete bağlı kalmaya devam ederler. Beri yanda, kendilerini her geçen gün biraz daha mülksüzleştiren kapitalist burjuvazi, kutsal mülkiyetin savunucusu kesilir ve sosyalizmi cümle aleme 'mülkiyet inkarcısı' bir umacı gibi tanıtmaya çalışır.

(2) Öte yandan, orta sınıflar sınıf imtiyazlarına hırsla bağlıdırlar. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, bunların mülksüzleşmesi, daha da hızlandı. Fakat bu onların sınıf imtiyazlarına olan bağlılıklarını daha beter azdırmaktan başka bir sonuç yaratmadı. Küçük burjuva, işçi sınıfına, işçilerin yaşayış şartlarına karşı derin bir iğrenme duygusu içindedir. *Mein Kampf*'ında [*Kavgam*] Hitler şu anlamlı itirafı ağzından kaçırıverir: "Mütevazı hayat şartlarından paçayı bir kere kurtarabilen bir insan için eski durumuna, kısa bir süre için de olsa, yeniden dönmek kadar katlanılması zor bir şey olamaz." Orta sınıflar, proleterleşmeyi bir türlü kabule yanaşmazlar. "Sosyal değerlerinin bağımsızlığına olan inançları darbelendikçe, durumlarını koruma ve pekiştirme çabaları da daha beter artar. En sefil şartlarda yaşayan bir küçük memur, gırtlağına kadar borca batmış bir bakkal, sanayi işçilerinin çoğundan daha az kazanıyor olmasına rağmen, yine de kendisini, proletaryanın üstünde bir sınıfın insanı olarak görmeye devam eder."[19] Patronların 'takma yakalı proleter'e verdiği 'sahte bir burjuvaca itibar duygusu'[20] sanayi işçisine yabancı düşen bir şeydir. Küçük memur ise bunu elde etmeye ve her ne suretle olursa olsun, işçiden farklı olmaya çalışır. Proleter sosyalizminin, sınıfları, yani sözümona kendi sınıf imtiyazlarını kaldırmayı istemesini affedemez. Peşini bırakmayan proleterleşme tehlikesinden, her ne pahasına olursa olsun, yakasını kurtarmaya bakar.

Kendini proleterleştireceğini düşündüğü sosyalist rejime karşı da hiçbir sempati beslemez. Tam tersine, kulağı, kendisini proleterleşmekten korumayı ya da zaten proleterleşmişse, 'proleterlikten kurtarma'ya söz verenlerdedir.

(3) Kapitalist burjuvazi, orta sınıfları, örgütlü proletaryanın karşısına dikmeye çalışır. Sendikal eylem sayesinde elde edilen ücret artışlarının, konsorsiyumlardan çok küçük işyerlerinin üretim maliyetlerini artırması, aynı şekilde, sosyal ödevlerin, büyük işletmelerden çok küçük üreticileri sarsması gibi olayları bu amaçla kullanır. Nihayet, kapitalist burjuvazi, küçük dükkancıyı işçi kooperatiflerine karşı kışkırtır. Özellikle, sosyalist kooperatiflerin 1914-1918 savaşından sonra önemli gelişme gösterdiği İtalya ve Almanya'da durum bu olmuştur.

(4) Proleter sosyalizminin temeli olan sınıf mücadelesi kavramı küçük burjuvaya yabancıdır. Küçük burjuva için kapitalist sömürücü, "serbest anlaşmalar perdesi ardına saklanan, göze batmayan ve adı sanı belirsiz bir kişidir."[21] İşçi sınıfı için ise durum hiç de böyle değildir. Menfaatleri zarar gören küçük burjuva, bu çıkarlarını savunurken, aynen, karşı olduğu kapitalistin zihniyetiyle davranır. Mesele, bir kişinin bir başka kişiyle olan mücadelesinden başka bir şey değildir. Söz konusu olan bir sınıf mücadelesi değil, bir menfaat uyuşmazlığıdır. Orta sınıfların burjuvazi ile proletarya arasında bir ara yer tutuyor olmaları, bunların, ister burjuvaziden proletaryaya, isterse proletaryadan burjuvaziye yönelmiş olsun, sınıf mücadelesinin her türlüsüne karşı olmalarını açıklar. Bunlar kendilerini, sınıflararası işbirliğinin olabilirliğine, menfaat atışmalarının üstünde bir genel yararın varlığına inandırırlar. Genel yarardan anladıkları da, kapitalist burjuvazinin çıkarlarıyla proletaryanın menfaatleri arasında yer alan kendi özel çıkarlarıdır. Bunların hayalindeki devlet, proletaryanın ya da burjuvazinin değil, kendi çıkarlarının sözcülüğünü yapacak 'sınıflarüstü bir devlet'tir. Fakat, proletaryanın kendi hedef ve mücadele silahlarını saklamamasına, sınıf mücadelesinden yana olduğunu açıkça belli etmesine karşılık, kapitalist burjuvazi, sınıf mücadelesini, sınıflararası işbirliği maskesi altında sürdürür ve böylece orta sınıfları sosyalizm yolundan geri çevirir.

(5) Orta sınıflarla proletarya arasındaki bir başka uyuşmazlık noktası da millet kavramında kendisini gösterir. İşçinin, kökünden kopmuş olmasına, kol gücünden başka hiçbir şeye sahip bulunmamasına, Marx'ın ünlü deyimiyle 'vatanı olmaması'na karşılık, küçük burjuva, mal mülk olarak sahip olduğu nesi varsa bunlara 'vatanım' der. Vatanı savunmak, onun için, kendi malvarlığını, atölyesini, ticaret fonlarını, gelir getiren pay senetlerini savunmaktır. Proletarya enternasyonalizme yatkınken, paradan başka vatan tanımayan büyük burjuvazi, 'milli' maskesini takınır ve böylece orta sınıfların da kafasını iyice karıştırır.

Özellikle 1914-1918 savaşından sonra, orta sınıfların milliyetçiliğini körükleyen bir ortam vardı: İtalya'da 'kolu kanadı kırık bir zafer'in yarattığı hayal kırıklığı, Almanya'da da açık bir bozgunun sebep olduğu eziklik duygusu. İtalyan ya da Alman küçük burjuva-

ları, sefaletlerinin asıl sebebini 'antlaşmaların adaletsizliği'nde ya da Versailles 'dikta'sında görmeye başladılar. Sefaletlerinin asıl sorumlusu olan kendi ülkelerinin kapitalistleri yerine, 'uluslararası plütokrasi'ye diş biledi̇ler. Kafalarında, antikapitalizm ve şovenizm, milli kurtuluş ve sosyal kurtuluş, hepsi birbirine karıştı. Oysa bu dönemde, savaştan bıkmış olan ve Rus devrimine karşı hayranlık duyguları besleyen emekçiler, 'vatan' denen kanlı putu bir yana devirip umutlarını Enternasyonal'e bağlıyorlardı.

Bununla beraber, kapitalist burjuvazinin ustaca sürdürdüğü ve körüklediği bu anlaşmazlık ve antipatilere rağmen, sosyalist proletarya yine de İtalya ve Almanya'nın ezilen ve isyan eden orta sınıflarının geniş bir kesimini tarafsızlaştırabilir ve hatta bunları peşinden sürükleyebilirdi. Bunu, kendi kendini inkar etmeden, programı tanınmaz hale gelecek kadar büyük tavizlerde bulunmadan da başarabilirdi. Orta sınıflar zordan anlamaya oldukça alışıktırlar. İşçi sınıfı atik davranabilseydi, sosyal düzeni kökten değiştirmeye ve orta sınıfların açmazına bir çare bulmaya kararlı görünmüş olsaydı, orta sınıfların bu antipatisi de silinebilirdi. Fakat İtalya ve Almanya'daki işçi sınıfı partileri kurulu sisteme karşı mücadeleye girişmeyi istemediler ya da bu mücadelenin yolunu yöntemini bulamadılar.

İtalya'da

Birinci Dünya Savaşı sonrasında ezilmiş orta sınıfların oldukça önemli bir kesimi umudunu sosyalizme bağlamıştı. 1919 seçimlerinde küçük burjuvazinin oyları, eskisinden çok daha fazla oranda, emekçi oylarıyla birleşti. 1920'de metalurji işçileri fabrikaları işgal ettiğinde, küçük burjuvazinin önemli bir kesimi bu olayı sempatiyle karşılamıştı. Fakat sosyalist parti, kitlelerin yükselen devrimci mücadelesini yönetmekte yetersiz kaldı. Onların başına geçmek yerine kuyruğunda sürüklendi durdu. Mussolini'nin deyimiyle, "tarihte eşine rastlanmadık bir devrimci durumdan yararlanmayı bilemedi."[22]

Almanya'da

1919'da, orta sınıfın geniş tabakaları, ilk defa olarak oylarını sosyal demokrasiye veriyordu. Devlet ve özel sektör memurları da sendikalarda örgütlendiler. 1923'de Ruhr'un işgali ve para krizi

günlerinde, sefalete ve umutsuzluğa düşmüş pek çok küçük burjuva komünizme geliyordu. Fakat Almanya'da, ne 1919'da ne de 1923'te proleter devrimi zafer kazandı. 1919 Ocak ayında sosyal demokrat önderler Spartakist ayaklanmasını kana boğup ezdiler. Ekim 1923'te, sosyal demokrasinin yeni bir ihaneti ve buna eklenen, Komünist Enternasyonal'in kararsız ve zikzaklı siyaseti, kitlelerin mücadeleciliğini köreltti, yeni bir başarısızlığa yol açtı. Sonunda, 1930'dan itibaren daha çok birbirlerine sırt çevirdiler. Kapitalizmin buhranından, 'sistem'i çökertmek ve iktidarı ele geçirmek için yararlanmayı bilemediler.

Orta sınıflara çıkış yolu gösteremeyen proletarya bu sınıfları hayal kırıklığına götürür. Üstelik, günübirlik talepler uğruna verilen bölük pörçük ve ürkek bir mücadele, toplumun bütününün çektiği acılara derman getirmediği gibi, proletaryanın, kazandığı mevzileri bile elinde tutabilmesine yetmez. Yarattığı güvensizlik ortamıyla, orta sınıfları daha beter tedirgin etmekten başka bir sonuç yaratmaz. İşte bu noktada orta sınıflar yön değiştirip, uğradıkları belalardan, sadece tröstleri değil, aynı zamanda emekçileri de sorumlu tutmaya başlarlar. Bu durumda gericiliğe düşen, işçi sınıfına karşı duyulan kini körüklemek ve kullanmaktan başka bir şey değildir. Şu var ki, geleneksel burjuva partileri (mesela İtalya'daki milliyetçi parti, Almanya'daki Alman milliyetçi partisi) bu rolü biraz zor oynarlardı. Çünkü, mevcut programları, kurulu düzenin korunması esasına dayanıyordu. Bu noktada burjuvazi metot ve kılık değiştirdi ve yeni türde bir siyasi örgüte para yardımında bulunmaya başladı. Öbür yanda faşizm de, kurulu düzene hizmet etmeyi değil, onu yıkmayı amaçladığını söyleyip durmakta, 'devrimci' pozlar takınmaktaydı. Orta sınıfların aklını daha iyi çelebilmek için de habire kapitalizme karşı iman tazeliyordu. Böylece büyük kapitalistler şu zor numarayı başarmış oldular: orta sınıfların, kendilerini hedef alabilecek isyanını kendi lehlerine çevirmek ve imtiyazlar düzeninin kurbanı olmuş kişileri, asıl görevi bu imtiyazları sürdürmek olan örgütlerde toplamak.

Köylüler

Şimdi de kırlık alandaki orta sınıfları ele alalım.

Şurası herkesçe bilinir ki, köylüler aynı menfaatlere sahip homojen bir sınıf teşkil etmelerine rağmen, ender olarak kendilerine özgü bir politika sahibidirler. Toplumun temel sınıfları arasında bir ara yerde bulunuyor olmaları, temas imkanlarını ve bir araya gelmelerini önleyen dağınık yerleşme düzenleri ve ferdiyetçilikleri, sırf köylülere özgü bir siyasi hareketin oluşumunu engelleyen elverişsiz şartlardır. Köylü, iki çekim noktası arasında, sosyalist proletarya ile büyük toprak sahiplerinin teşkil ettiği kutuplar arasında, bir o yana bir bu yana sallanır durur.

Şehir küçük burjuvasının aksine, köylü kendini, işçilerinkinden ayrı bir sınıfa bağlı hissetmez. İşçi denen kişi, daha dünün köylüsü ya da bir köylü çocuğu değil de nedir? Topraklarına el koyan toprak feodalitesine ve kendisini haraca kesen büyük kapitalizme (gübre, tarım aletleri, tohum, elektrik enerjisi tröstleri, büyük spekülatörler, bankalar, sigorta şirketleri vb) karşı kin ve düşmanlık duygularıyla dolu olan köylü, sosyalist olmanın pek de uzağında sayılamaz. Fakat kapitalist burjuvazi, köylüyü işçinin karşısına çıkarmaya çalışır. Proletaryanın toprağı toplumsallaştıracağını [socialiser] söyler ve köylü de bir avuç toprağını düşünerek tir tir titrer. Burjuvazi, işçi ücretlerindeki yükselmenin hayat pahalılığına, devletin 'sosyal harcamaları'nın da, vergilerin artmasına yol açtığını anlatır. Nihayet burjuvazi, köylüyü, onunla büyük toprak sahibinin menfaatlerinin aynı olduğuna inandırmaya çalışır. Kapitalist rejimde tarımla sanayi arasında mevcut sürekli menfaat çatışmasını körükleyip kullanır. Gerçekten de, tarım, yüksek gümrük duvarlarından yararlanmak ve ürünlerini de mümkün olduğu kadar pahalıya satmak ister. Buna karşılık, sanayi: 1. Hayat pahalılığını artırdığı ve bu yüzden maliyet fiyatlarını yükselttiği için, tarım ürünlerine yüksek fiyat biçme politikasına; 2. Diğer devletlerin de misilleme yoluyla aynı şeyi yapıp, kendi dış pazarlarını kurutmalarından korktuğu için de aşırı himayeciliğe karşıdır. Böylece, büyük toprak sahibinin, köylüyü sanayi karşısında birlikte savunmaları gereken ortak menfaatleri olduğuna inandırması pek de güç olmaz.

Görüldüğü gibi, belli şartlarda, her iki 'blok'tan biri, köylüyü kendi saflarına çekmeyi başarabilir. Bu, ya yoksul köylüden büyük toprak sahibine kadar uzanan 'tarımcılar' bloku ya da yine yoksul köylüden proletere uzanan kapitalizmin kurbanları bloku olur. Eğer proletarya,

toprak feodalitesine ve büyük kapitalist tekellere karşı mücadelesini kararlı bir şekilde sürdürebilir, en dinamik güç olduğunu gösterebilirse, aralarında birtakım uyuşmazlık noktaları olsa bile, geniş yoksul köylü kitlesini peşinden sürükleyebilir. Yok eğer, teşebbüs büyük toprak sahiplerinden gelir ve bunlar kendilerinin daha mücadeleci olduğunu gösterir, küçük köylülüğün menfaatlerini daha enerjik biçimde savunur görünürlerse, küçük mülk sahibi kitleleri peşleri sıra sürükleyebilmeyi de bunlar başarır.

İtalya ve Almanya'da olan da bu ikincisiydi.

İtalya'da

Burada, bağımsız köylüler azınlıktaydı. Gerçekten de, İtalya bir büyük toprak mülkiyeti ülkesi olarak kalmıştı. Tarımsal nüfusun hemen hemen yüzde 60'ı iktisadi bakımdan tamamen bağımlı durumdaydı (gündelikçiler, yarıcılar). Bunları proleterlere benzetmek mümkündür. 'Bağımsız köylüler'in bağımsızlığı da tamamen nisbiydi. Bunların iş araçları, hayvanları ve döner sermayeleri vardı ama ya hiç toprakları yoktu ya da pek küçük bir toprak parçasına sahiptiler. Bu sonuncuların büyük kısmı, gündelikçi olarak çalışmak zorunda olan yoksul köylülerdi.

1914-1918 savaşı sırasında sosyalizm, bu hayli küçük bağımsız köylüler tabakasını kendi safına çekebilir, en azından bunları tarafsızlaştırabilirdi. Gerçekten de, küçük mülk sahipleri, çiftçiler, mallarını çoğaltmak ya da toprak sahibi olmak için can atarlar. Bunlar, İtalya'da 'toprakların paylaşılması'nı istemekle, doğrudan doğruya büyük toprak mülkiyetine karşı çıkmış oluyorlardı. Fakat sosyalist parti, büyük toprak mülkiyetine karşı mücadeleye girişmeye cesaret edemiyor, bu pasifliğini de, keskin sol bir lafazanlık altında gözlerden kaçırmaya çalışıyordu. Köylülüğü, topraklara el koyma mücadelesinde sadece desteklememekle kalmıyor, aksine onlara, proletarya devriminin, topraklarını ellerinden alacağını da söylüyordu.[23] Tarım Emekçileri Federasyonu'nun bir yöneticisi bir kongrede, İtalyan işçilerinin "bolşeviklerden daha devrimci olduğunu, bolşeviklerin köylüye toprak dağıtmakla sosyalizme ihanet etmiş" olduklarını söylüyordu.[24]

Şubat 1921'deki CGT kongresi, adet yerini bulsun diye, bir 'toprakların sosyalizasyonu' tasarısı kabul etti. Fakat bu tasarının parlamentodan hiçbir zaman geçmeyeceği de belliydi. Üstelik büyük bir kusuru da vardı: mülksüzleşme tehdidi altındaki çiftçi ve ortakçılara sunduğu 'tek çözüm, proleterleşmeleri' idi. Rossi'nin yazdığı gibi, bu tasarı 'milyonlarca köylü ailesini, İtalya'nın kırsal nüfusunun büyük çoğunluğunu' sosyalizme karşı tedirgin hale getiriyordu.[25]

Sonuç, köylülerin sosyalist proletaryadan baş çevirmeleri oldu. En yoksulları, hareketlerini ustaca kanalize edip onları faşizme teslim etmeye çalışan Katolik partiye (*popolare*) bağlandı. Diğerleri de, doğrudan doğruya, büyük toprak sahiplerinin safına geçtiler.

Toprak ağaları, eğer gerçek yüzlerini gösterip, geleneksel tipte bir muhafazakar partiyi destekleselerdi, köylüleri bu kadar kolay elde edemezlerdi. Bu yüzden kılık değiştirip, yeni tipte bir siyasi örgütü *fascio*ları beslemeye koyuldular. Bu *fasciolar, toprak işleyenindir* demagojik parolasını dillerine dolayacaklardı. Fasciolar daha da ileri gittiler. Rossi'nin anlattığı gibi, bazı bölgelerde Tarımcılar Derneği'ni, bağımsız çiftçilere doğrudan kiralama yoluyla birkaç bin hektar toprak vermeye ikna ettiler. Belirtmeye gerek yok ki, bunlar genellikle en kötü topraklardı. Fakat bu sayede, faşistler şunu diyebilme imkanını elde etmişlerdi: "Görüyor musunuz, sosyalistler size her türlü vaatte bulunuyorlar, gerçekte ise hiçbir şey vermiyorlardı. Hatta, bağımsız üretici, çiftçi olmanızı dahi engelliyorlardı. Fasciolar ise, yüzlerce aileyi, bütün bir yıl işleyecekleri topraklara yerleştirdi."[26] Böylece büyük toprak sahipleri, imtiyazlarının sürdürülmesi yolunda, köylüleri toparlayıp seferber etmeyi de becerdiler.

Almanya'da

Burada küçük mülkiyet, İtalya'dakine oranla çok daha yaygındı ve kökü 19. yüzyıl başlarına kadar uzanıyordu (von Stein ve Hardenberg kanunları). Kırsal nüfusun aşağı yukarı yüzde yirmisi iktisadi bakımdan bağımlı unsurlardan oluşuyordu (gündelikçiler). Fakat aşağı yukarı yüzde 55'i de, beş dönümden fazla toprağı olmayan küçük köylülerden meydana gelmekteydi. Bu küçük mülk sahipleri güneyde ve batıda hakimdiler. Doğuda ise (Pomeranya, Doğu Prusya, Brandenburg, Silezya), büyük mülkiyet varlığını sürdürüyordu. 18 bin

kadar büyük toprak sahibi, Almanya'daki toprakların yüzde yirmisine mâlikti.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında sosyalizm, Alman köylülüğünü kendi saflarına çekebilir, en azından bunları tarafsızlaştırabilirdi. Ocak 1919'da, küçük köylülerin epey geniş bir kesimi sosyal demokrasiye oy veriyor, 'işçi ve asker konseyleri' tipinde 'köylü konseyleri' kuruyordu. Başlıca talepleri, tıpkı İtalya'daki gibi, büyük toprakların paylaştırılması (*Siedlung*= kolonizasyon) idi. Rosa Luxemburg ve ilk Alman komünistleri proletarya ile köylülüğün, büyük toprakların paylaştırılması ve toprak aristokrasisinin tasfiyesi temelinde ittifakını öneriyorlardı.[27] Fakat Spartakist hareket ezildi ve sosyal demokrasi, toprak sahiplerine karşı mücadeleye girişmekten kaçındı. Komünizmi ezmek tutkusuyla kudurup, sırtını gericiliğin bütün güçlerine, özellikle orduya, yani aristokratik kasta dayadı.

11 Nisan 1919'da bir 'kolonizasyon' kanunu ilan edildi. Bu yasaya göre devlet 100 hektarın üstündeki toprakların üçte ikisini satın alabilecekti. Fakat devlet bürokrasisi bu kanunu baltaladı ve sosyal demokrasi de, uygulanması yolunda hiçbir çaba göstermedi. Aynı şekilde, 10 Mart 1919 tarihli bir Prusya emirnamesi senyör mülklerinin (fidéicommis*) hukuki varlığının son bulduğunu ilan etti. Fakat bu emirname de, 1921 Kasım'ında çıkarılan bir kararnameyle adeta iptal edildi. 1933'te fidéicommis'lerin üçte biri ancak tasfiye edilmişti.

Böylece proletarya, kritik bir durumda olmasına rağmen, köylülükle bağ kurabilmeyi başaramadı. Bir süre sonra ise, köylülerin kayıtsızlığı, açıktan açığa düşmanlığa dönüştü. 1929'dan itibaren Alman tarımı çok ciddi bir buhranla karşı karşıya bulunuyordu. Bu krizin önemini iyice kavrayabilmek için, Almanya'nın ilk başlarda, bir tarım ülkesi olmadığını hatırlamak gerekir. İyi topraklar çok azdı. Bu yüzden ormanın, kumun ve bataklığın adeta nöbetleşe istila ettikleri kuzey ovasını değerlendirebilmek için çok masraflı çabalara girişmek gerekmişti.[28] Sanayinin başdöndürücü bir hızla geliştiği bu ülkede tarımsal gelişme ile sınai gelişme arasındaki eşitsizlik, diğer kapitalist ülkelerdekine oranla çok daha büyük oldu. Büyük savaş öncesinde bu dengesizlik kendini şöyle gösteriyordu: bir yanda tam

---

* Fidéicommis: Miras hakkı *ancak spesifik bir sosyal zümreye tanınan* topraklar –en.

gelişme halinde bir sanayi, öte yanda ise sırtında 16 milyar marktan fazla bir borç yükü taşıyan tarım.

Bir ara, 1914-1918 savaşı ve enflasyon sırasında, Alman tarımı aldatıcı bir refah dönemi yaşadı ve borçlarının büyükçe bir kısmından kurtuldu. Fakat çok geçmeden, tarımla sanayi arasındaki dengesizlik gene başgösterdi ve tarımcılar yeniden borçlanmaya başladılar. Sanayi dev adımlarıyla ilerlerken, tarım, ümitsizce ona ayak uydurmaya çalışıyordu. 'Entansif' tarım meselesi gündeme girdi. Bol miktarda yabancı sermaye piyasada arzı endam etti. Enflasyon döneminde para çıkınları boşalan çiftçiler yüksek faizle borçlanmak zorunda kaldılar. Hem Amerikan borç verenleri hem de Alman bankaları tarafından sömürülen çiftçiler, tarım aracı ve gübre satıcısı büyük milli tröstlere ağır bir haraç ödüyorlardı. Bu sıralar, tarımda verimlilik arttı, hayvancılık gelişti. Fakat bütün bu düzelmeler sadece görünüşteydi. "Tarımın sırtına binen yük her geçen yıl artıyor ve amortisman ümidi gittikçe azalıyordu."[29] İktisaden zayıf durumda olan çiftçiler ise, böyle bir 'rasyonalizasyon' çabasına dahi atılamıyorlardı. Toprağı aynı eski usullerle işliyorlar, verimi artırmak için değil, sadece günlük masraflarını karşılamak, vergilerini ödemek için habire borçlanıyorlardı.[30]

Sonuç ne oldu? 1925'te 1,5 milyar olan tarım borçları, her yıl sürekli artarak 1928'de 6 milyara, 1930'da da 12 milyara ulaştı. Satış fiyatlarının, düşük olmalarına rağmen belli bir istikrar gösterdiği, yabancı sermayenin de eski borçların ödenmesine yaradığı günlerde, çiftçiler gerçek durumun ne olduğunu tam olarak göremiyorlardı. Fakat, 1929 yazında, tarım satış fiyatları sanayi fiyatlarından çok daha hızlı bir şekilde düşmeye başladı ve Alman tarımı da kendini buhranın kucağında buluverdi.

Kriz, büyük toprak sahiplerinden çok, küçük ve orta köylüleri etkiledi. Alman tarımının bir özelliği vardı: hububat ve yem üretiminin büyük toprak sahiplerinin elinde olmasına karşılık, küçük köylüler yağ, yumurta, süt, peynir vs. gibi ikincil maddelerin üretimi ile geçinmekteydiler. Büyük toprak sahipleri, özellikle 1930'dan sonra, hububat alanında, kurların düşmesini engelleyici bir gümrük himayesi elde etmeyi başardılar. Buna karşılık, hayvancılıkla uğraşan küçük yetiştiriciler himayesiz kaldı. Çünkü sanayi kesimi, diğer devletlerin

de misilleme yapmalarından çekinerek, ikincil ürünlerden alınan gümrük vergisinin artırılmasına yanaşmıyordu. Küçük yetiştiriciler büyük toprak sahipleri yanında sadece iktisaden zayıf bir kesim olarak kalmıyorlar, aynı zamanda, hayvanları için gerekli yem ve hububatı da yüksek fiyatla bunlardan satın alıyorlardı. Nihayet, küçük köylülerin kendi kara talihleriyle başbaşa bırakılmış olmalarına karşılık, büyük toprak sahipleri her türlü devlet sübvansiyonundan (özellikle 'Osthilfe') yararlanıyordu. 1929'da 750 milyon mark iken, 1932'de bir milyar marka çıkan tarım vergileri, hemen hemen sadece küçük ve orta köylüleri etkilemişti.

Bu yüzden, Alman köylüleri kelimenin tam anlamıyla perişan bir durumdaydılar. Çektikleri eziyet, bunları proletaryaya yaklaştıracak mıydı? Weimar Anayasası'nda sosyal demokrasi, hükümetin kanatlarından birini meydana getiriyordu; Prusya'da ise iktidardaydı. Köylüler sefaletlerinin sorumlusu olarak bu sosyal demokrasiyi, 'sistem'i, 'sosyal harcamalar'ı görüyorlardı. Maliyenin, vergilerin ve mecburi satış sisteminin nefes aldırmadığı bu kitle, sonunda, mevcut rejime karşı çıktı. 1928'den itibaren Schleswig-Holstein'da bir çeşit köylü isyanı gelişti. Amblem olarak kara bayrak taşıyan öncüler, devlet örgütüne, tahsildar ve icra memuruna karşı ayaklandılar, ilk başta pasif direnme, 'işbirliği yapmama' silahını kullandılar. Vergi grevi Schleswig'den, Silezya ve Doğu Prusya'ya kadar bütün Kuzey Almanya'ya yayıldı.

Prusya sosyalist hükümeti buna, hareketin başlıca yöneticilerini hapse atarak cevap verdi. Bunun üzerine hareket terörist nitelik kazandı; vergi dairelerine saldırıldı, bombalar atıldı.

Büyük toprak sahipleri bu uygun ortamdan yararlanmasını bilecek ve küçük köylülere, 'sanayi' karşısında bütün 'tarım' kesiminin bir bütün teşkil ettiğini ve kendini savunması gerektiğini söyleyeceklerdi. Bunlar, hububatta olduğu gibi, diğer alanlarda da, bir gümrük himayesi sisteminin kurulmasında, küçük yetiştiricilere destek vaadinde bulundular. Bunları, 'köylüyü koruma' derneği adlı bir örgüt (*Grüne Front* = Yeşil Cephe) çatısı altında toplamaya çalıştılar.

Fakat bu örgüt açık bir şekilde büyük toprak sahiplerinin denetimi ve hizmetindeydi. Bu bakımdan, başkaldırmış küçük köylü kitlelerini kendine çekebilecek yetenekte değildi. Bunun üzerine, on

parmağında on marifet olan büyük toprak sahipleri, yeni türde bir siyasi örgüte para yedirmeye başladılar. Nasyonal Sosyalist Parti, kendisini, özellikle küçük köylülerin korunması ve kurtarılması davasına adamış gibi gösteriyordu. O kadar ki, işi, kısmi de olsa, bir toprak reformunu savunmaya kadar götürdü. Bu kurnazlık sayesinde toprak ağaları küçük köylüleri, kendi imtiyazlarının savunulması yolunda örgütlemeyi bildiler.

Eski muharipler

Faşizm, farklı sosyal sınıflara mensup olmakla beraber, aralarında iktisadi menfaat birliği bulunan ve aynı manevi özlemlere sahip kişilerden oluşan iki sosyal kategoriyi de saflarına almayı becerdi: eski muharipler ve gençler. Eski muharipleri birleştiren, devlet karşısında ortak taleplerinin (savaş emeklilikleri) olması, duygu ve hatıra beraberliğiydi ('cephe yoldaşlığı', 'siper ruhu').

1914-1918 savaşı ertesinde terhis edilen ve evlerine dönen savaşçılar, derin bir huzursuzluk içindeydiler. Pek çoğu sivil hayata yeniden ayak uydurabilmede güçlük çekiyordu. Eski işlerine dönebilenler bile 'yorgun, endişeli ve hayal kırıklığı içindeydiler.'[31] Bunlar için "günlük monoton yaşayışa yeniden dönmek, iş, ev ve mahalle kahvesindeki iskambil partileri arasında mekik dokumak" sıkıcı bir şeydi.[32] Eski işlerine dönmeyenler ya da öğrenimlerini tamamlayamadıkları için bir meslek edinemeyenler, daha da zor durumdaydı. Bunlara, emekliye ayrılmış ve sayıları İtalya'da 60.000'i bulan, Almanya'da ise daha da fazla olan subay ve astsubayları da eklemek gerekir. Ayrıca, savaş günlerinin getirdiği fiziksel şiddet ihtiyacını hâlâ duyan, fakat bunu, barış zamanının alelade yaşantısı içerisinde giderebilme imkanı da bulamayan insanlar vardı.[33] Bunların hepsi mevcut duruma karşıydı. Milletlerini kanları pahasına savunmuşlardı ama şimdi bu milletin bağrında umdukları yeri elde edememişlerdi. Buna da fena halde içerliyorlardı. Muhtevasını kendilerinin de tayin edemediği belli belirsiz bir siyasi ve sosyal yenilik ihtiyacı içlerini sarmıştı.

Bu özlemler, bazı yönlerden onları örgütlü proletaryaya, sosyalizme yaklaştırabilirdi. Fakat bunlarla sosyalizm arasında ciddi bir ayrılık vardır. Ölüm karşısında eşit olmaktan doğan cephe yoldaşlığı

başka şeydir, proleter yoldaşlığı başka. Birincisi sınıf mücadelesini kabullenmek istemez. Eski muharip, sınıf mücadelesi gerçeğini kabul eden sosyalizmden uzak durur ve ona iyi gözle bakmaz. Ayrıca 'cephe gerisi insanları' için duyduğu belli belirsiz kin de iki yönlüdür. Bu kin, büyük katliamın sürdürücüsü ve savaş vurguncusu burjuva politikacısına yöneldiğinde az çok sosyalist, 'pasifist' ve 'bozguncu' muamelesi gören militan işçilere yöneldiğinde ise antisosyalist karakter gösterir.

Fakat bütün bu farklılıklara rağmen sosyalizm yine de eski muhariplerin huzursuzluğuna bir yön verebilirdi. Ondan beklenen, 'siper ruhu'na taviz vermesi, 'cephe yoldaşlığı'nı sınıf dayanışmasının önüne geçirmesi değildi elbette. Bu, sosyalizmin kendini inkarı demek olurdu. Eski muharipleri pohpohlayıp kendi saflarına çekebilme uğruna, enternasyonalizmden de vazgeçemezdi. Fakat cesaretle öne atılabilseydi, savaşa ve savaş vurgunculara karşı duyulan kini devrim fikrine bağlamayı başarabilseydi, bütün dünyanın kana bulanmasının sorumlusu kapitalist rejimi devirmek ve uğrunda dört yıl boyunca bunca kan dökülen 'daha iyi bir insanlık düzeni'nin kurulmasını çabuklaştırmak için kararlı davranmayı bilseydi, hiç şüphesiz, bir sürü eski muharibi de peşi sıra sürükleyebilirdi. Fakat bunları yapmadı ve etkisiz kaldı. Sosyalizm yeniliğe susamış bu insanlara, köhnemiş ve donup kalmış bir hareket gibi göründü.

Böylece, eski muhariplerin bu özlemlerini karşılamak için hizmet arz eden de faşizm oldu.

Gençlik

Aynı şekilde, gençlerin de, ortak ve acı bir maddi kaderi vardı: işsizlik. Buna bir de şu ortak duygusal özlemi eklemek gerekir: gençliğin toplum içerisinde kendi başına bir faktör olarak görülmesi isteği.

Daha, 'normal' zamanlarda, burjuva gençleri ile genç proleterler arasında pek az ortak nokta vardır. Burjuva ya da küçük burjuva ailelerden gelme öğrenci, ileri yaşlara, çok defa yirmisinin hayli üstündeki yaşlara kadar, kolej ya da üniversite sıralarından ayrılmaz. Bu uzun öğrenim yılları boyunca üretim süreci dışında olup iktisaden tamamen bağımlıdır. Ailesini o geçindirmez, aksine, ailesi ona bakar. Aktif bir yurttaş değil, adeta bir asalaktır. Ayrıca özel bir kategorinin

insanı olduğu yolunda da hayaller besler. Kendini, büyüklerden ayrı tutar, onlara karşı savunulacak menfaatleri, öne sürülecek istekleri olduğunu düşünür. 'Gençliğin özlemleri' konusunda büyük gürültü koparır. Bu öğrenci gençliğin ortak çizgisi, her zaman, kabına sığmazlığı, istek ve hevesler içinde bulunuşu olmuştur. Genç doktor, genç avukat, genç artistin, seçtikleri mesleğe adım atmadan önce, geçirmek zorunda oldukları uzun yıllar vardır. Yollarını tıkayan eski kuşak insanlarına karşı bir memnuniyetsizler cephesi meydana getirirler.

İşte 1910'lu yıllarda İtalyan aydın ve öğrenci gençliği de, şair Marinetti ile beraber fütüristti. Bu genç insanlar kendilerini, genç oluşlarını ortaya sürerek, bayrakları üstüne *gençlik* kelimesini yazarak tanımlayıp ispatlayabiliyorlardı. Bildikleri bir tek şey vardı: önlerindeki gelecek karşısında duydukları sabırsızlık. En tiksindikleri insan tipi, yetişkin, mevki sahibi, 'geçmişçi' kişiydi. "En yaşlımız bile daha otuzunda bile değil! Elimizi çabuk tutup her şeyi yeni baştan kuralım. Alışılmışa, varolana karşı çıkalım!"[34] İşte dillerine doladıkları sloganlar.

Almanya'da 1910-1914 yılları arasında, aydın ve öğrenci gençlik, 'olgunluk çağındakiler'e karşı bağımsızlıklarını ve gençliğin tarihi görevini ispatlamak için *Jugendbewegung* (Gençlik Hareketi) içinde birleşiyordu. 1913'te, Cassel yakınlarındaki Hohen Meissner'de toplanan ve 10 bin gencin katıldığı kongre için gönderilen çağrı mektupları hayli ilgi çekicidir: "Eski kuşakların gözünde gençlik bugüne kadar hep dış kapının mandalı gibi görüldü; kamu hayatının dışında bırakılıp, aptalca bir sosyal ilişkiler dört duvarı arasında habire öğrenmekten ibaret pasif bir rol oynamaya mahkum edildi; şimdi artık, kendi bilincine varmaya başladı; hayatını, eskilerin pısırık yaşantısından bağımsız olarak, kendi elleriyle kurmak istiyor (...) Sosyal topluluğun, kendi başına değer taşıyan bir faktörü olarak hareket etmek istiyor."[35]

Buna karşılık genç işçi için sınıf kavramı yaş kavramından önce gelir. İlkokulu bitirdiği andan itibaren genç işçinin erişkin bir insandan farkı yoktur. İşyerinde, genç olsun yetişkin olsun herkes aynı sömürüye tâbidir. Genç işçi, genellikle, ailesinin dayanağıdır. Çocukluktan olgunluğa, adeta ara vermeden geçmiştir. O artık çoktan yetişkin bir insandır.

Şu var ki, 1914-1918 savaşı sonrası İtalya'sında, tıpkı Almanya'da olduğu gibi burjuva (ya da küçük burjuva) gençlerin kaderi, genç proleterlerin kaderiyle hemen hemen aynıydı. Bütün gençler, istisnasız, iktisadi krizin kurbanlarıydılar:

(1) Aydın ve öğrenci gençliğin durumu iyice güçleşmiş, kendine özgü 'özlemler'i daha da artmıştı.

İtalya'da, öğrenimleri yarıda kalmış gençler, askerden terhis edildikten sonra, tıpkı yeni mezunlar gibi, iş bulmakta ya da eski sosyal durumlarına dönmekte binbir zorlukla karşılaştılar. Aileleri, paranın değerden düşmesi ve artan hayat pahalılığı karşısında eziliyordu. Üstelik savaş, cephelerde dövüşmüş olsun olmasın, bu gençlere, bir macera duygusu da aşılamıştı. Genç oluşları yüceltilip göklere çıkarılıyordu: *Arditi*'ler, *"gençlik, gençlik, güzelliğin ilkbaharı"* diye şarkılar döktürüyordu. Bu marş (*Giovinezza*) sonradan faşizm tarafından benimsenecektir. Kısacası, gençler işsiz, güçsüz ve aylak, ve bir şeyler yapabilme isteğiyle dopdoluydular.

Almanya'da 1929 sonunda patlak veren iktisadi buhran, aydın ve öğrenci gençliği sıkıntıya boğdu. Sefalete düşen aileleri, öğrenim giderlerini karşılayamaz hale geldi. Genç öğrenciler, çalışarak okumak imkanından dahi yoksun kaldı. Mezunların ise bir sosyal mevki elde edebilmelerine imkan ve ihtimal yoktu. Devlet memuru olmak için sıraya girenlerin 27 ve hatta 30 yaşına kadar beklemeleri gerekiyordu. Bu müracaatların ise ancak yüzde yirmisi ele alınıp incelenirdi. 24 bin diplomalıya karşılık, boş iş sayısı 1000 idi. Morali bozulan ve başkaldıran bu genç insanlar, yeteneklerini ortaya koymalarına imkan verdirmeyen, kendilerini hareketsizliğe mahkum eden bu topluma diş biliyorlardı.

(2) İşsizlik, proleter gençliğin de başında bir bela idi. Kökünden ve çevresinden kopmuş, üretim sürecinin dışına atılmış ve birer asalak haline gelmiş işsiz gençler, açmazlar karşısındaki genç öğrencinin içinde bulunduğu iktisadi ve manevi duruma benzer bir perişanlık içindeydiler. Yaşıt olmak, sefalete ve umutsuzluğa düşmüş bütün bu genç insanları birbirine yaklaştırıyordu. Bu haksız kadere isyan ediyor, gençliği çarçur etmeyecek bir rejim istiyorlardı.

İşsizlerin yüzde 26'sının 24 yaşın altında olduğu 1932 yılı Almanya'sında durum daha da çarpıcıydı. Yığınla genç proleter baba oca-

ğını terk ediyor, işsiz güçsüz, ümitsizce sokaklarda dolaşıyordu. Bunların bir kısmı hayatlarında hiç iş tutmamış kimselerdi. Kökünden ve çevresinden kopmuş, hatta çoğu yolunu şaşırmış bu işsiz güçsüz gençler, kurtuluşlarını artık sınıflarının eylem ve zaferinden beklemiyorlardı. Bunlar da genç işsiz aydınlar ordusuna katıldılar.

Sosyalizm İtalya'da ve özellikle Almanya'da, bu ümitsiz gençliğin büyükçe bir kısmını kazanabilirdi. Elbette sosyalizmden beklenen, 'gençliği gençlik olarak görme' aldatmacasına bel bağlaması, yaş kavramını sınıf kavramının önüne geçirmesi değildi. Bu, sosyalizmin kendini inkarı demek olurdu. Sadece güçlü ve cesur olması yeterdi. Gençler, tabiatları gereği tehlike ve fedakarlıktan hoşlanırlar, tehlikeleri küçümserler. En gözü pek, en 'idalist', en çok fedakarlık gerektiren, kurulu düzeni devirme yeteneğine en fazla sahip bulunan bir hareketin ise, onları kazanmasından daha tabii ne olabilirdi? Eğer sosyalizm en dinamik şekilde davranmayı bilseydi, sadece genç işçilerin kendi sınıflarından kopup uzaklaşmalarını önlemekle kalmaz, aynı zamanda, pek çok aydın ve öğrenci genci de proletarya ordusu saflarına çekmeyi başarabilirdi.

Fakat sosyalizm devrimciliğini ortaya koymadı. Çekici bir güç olmaktan çıktı. Sonunda, yalnız aydın gençliği değil, fakat daha da acısı, çevresinden kopmuş pek çok genç işçiyi de, 'gençlik' efsanesini ustaca kullanarak kendi saflarına çekmeyi başaran, faşizm oldu.

Sınıf bilinci olmayan proleterler

Son olarak belirtmek gerekir ki, faşizm belli sayıda işçiyi de elde edebilir. Koca proletarya kitlesine el atamasa da, çeşitli sebeplerden dolayı sınıf bilinci zayıf bazı emekçi kesimlerini işçi sınıfının dışına çekmeyi başarır. Aslında, bir buhran anında, güçlü ve atılgan bir işçi öncülüğü, proletaryanın bütün yan (periferik) tabakalarını kendi etrafında toplayıp birleştirebilir. Fakat bu mıknatıs olmadı mı, bu sınıf da parçalanıp dağılır. İtalya ve Almanya'da olan da işte buydu.

Faşizmin işçileri ayartması, yukarıdan ve aşağıdan olur. Yukarıdan, 'işçi aristokrasisi' denen kesimden adam toplar. Kendilerini zaten sınıflarından uzak gören bir kısım burjuvalaşmış proleteri peşinden sürüklemeyi becerir. Aslında birer savaş kaçağı olan bu kişiler, iş bulmak ya da iyi bir yaşam standardı sağlamak için, proletarya ör-

gütlerine muhtaç oldukları sürece, bu örgütlere bağlı kalırlar. Fakat, işçi sendikalizminin yozlaştığı, elde edilmiş kazançları korumakta yetersiz kalmaya başladığı andan itibaren de işçi aristokrasisi, aynı örgütlere bu defa sırt çevirir. Özellikle Almanya'da nasyonal sosyalizm, ücretliler arasından, vaktiyle imtiyazlı durumda olan ve kendi küçük burjuva ideallerini gerçekleştiremedikleri için de sosyal demokrasiye ve sendikalara kin besleyen kesimleri kendi saflarına çekti.[36]

Faşizm, aşağı kademelerden de, proletarya saflarına yeni katılmış unsurları toplayıp bünyesine alır. Bunlar, memleketinden yeni ayrılmış ve henüz sınıf bilinci kazanamamış köylü çocukları, modern tekniğin birer işçi haline getirdiği, ayrım gözetmeksizin bir sanayi dalından bir diğerine gidip gelen, ne mesleği ne de meslek gururu olmayan, işçi örgütlerinin kenarında kıyısında kalmış ve dolayısıyla sınıflarını terke hazır emekçilerdir.[37] İtalya'da olsun Almanya'da olsun, faşizm fabrikalara bunlar aracılığıyla girdi.[38]

Faşizm, yine alt kademelerden, işsizlere el atar. Üretim sürecinin dışına atılmış bir işsiz, sınıfının da dışına düşmüş demektir. Onu iş arkadaşına bağlayan bağlar gevşer. Az zaman sonra onunla, işine devam eden işçi arasında artık bir benzerlik kalmaz, menfaat ayrılıkları belirir. Sefalet ve boş oturmak moralini bozar, hatta çoğu defa da onu bayağılaştırır, alçaltır. Sonunda, kendinden ve sınıfından umudu kesilir, bir lokma ekmek için her türlü ihaneti göze alacak hale gelir.

Son olarak faşizm, işçi sınıfının bir kısım artıklarına da konar. Bunlar, bir yanda 'sarılar', yani patronların her an ardını yalamaya, onlar hesabına casusluk yapmaya, tarife altı ücret kabul etmeye, grevler kırmaya hazır olan, işçi örgütünün ebedi asileridir; öbür yanda da, Marx'ın *Lumpenproletariat* adını verdiği serseriler ve çalışmak istemedikleri, herkesi çalışmaya zorlayacak bir devrimden de nefret ettikleri için, sınıflarını isteyerek terk eden ve ona ihanet edenler vardır.

İtalya'da haydut ve sabıkalılar, soluğu, Mussolini'nin 'eylem birlikleri'nde alırlardı. Buralarda kendilerine taktıkları lakaplar da hayli anlamlıdır: *yabaniler*, *belalılar*, *bitikler*.[39] Bunlar, bu gibi yerlerde edip edebilecekleri her haltın kesinlikle cezasız kalacağından emin olarak, bütün güdülerini ahlaksızca ve serbestçe tatmin edebilme imkanı bulurlar.[40] Aniante adındaki eski bir faşist, 1924 yılla-

rını hatırlayarak şunları yazıyor: "O gün, Mussolini'nin ve faşizmin, toplumun tortusuna, ayaktakımına kucak açmak zorunda olduğunu anlayıverdim."[41]

Hitler'in hücum kıtalarında da, bu ayaktakımının kokusu duyulur. Kaşarlanmış bir pezevenkken bir milli kahraman mertebesine yükselen Horst Wessel örneği tipiktir. D. ve P. Bénichou'nun gözlemleri şu: "Toplum yasasının dışında yaşayan ne kadar insan varsa, macera meraklıları, sokak serserisi, pezevenkler, hepsi faşist hareketin rahle-i tedrisinden geçmişlerdir. Hitlerci örgütler baştan aşağı bunlarla doludur."[42]

Peşlerindeki kalabalıkların birer kopyası olan şefler

Hiyerarşinin bütün kademelerindeki faşist şefler de, peşlerindeki yığınların kopyasıdırlar. Bunlar küçük burjuvalar, hatta kökünden kopmuş proleterlerdir. 308 İtalyan faşist şefinden (partili ya da 'sendika'lı) 254'ü, küçük burjuva kökenliydi.[43] Mussolini hayata bir memur, bir köy öğretmeni olarak atıldı. Sonra proleter oluverdi. Lombardia çelik tesisleri işçilerine hayatını şöyle anlatıyor: "Yirmi yaşımda el işçiliği yapardım. Rençberlik ettim, sonra da duvarcı oldum."[44] Fakat Benito Mussolini cins bir 'proleter'dir. O günler kendisini tanıyan Angelica Balabanoff, onu "süngüsü düşmüş, boş gezenin boş kalfası bir adam" diye anlatır. Öfkeli bir bireycidir Mussolini, geçici bir süre içinde yer aldığı proleter sınıfını horgörür.

Hitler de, bir gümrük memurunun oğludur. Derdi mimar olmaktır. Sonra da o da hayatını bir süre elleriyle kazanmak zorunda kalır. Şakşakçıları bunu şöyle anlatıyor: "Viyana'da yapı işçisi ve harç karıcı olarak çalıştı, işçilerle birlikte yaşadı ve mücadele etti."[45] Fakat Hitler de bir tuhaf proleterdi. İş arkadaşları ona, kendisinin de *Mein Kampf* (*Kavgam*) da itiraf ettiği gibi, sadece tiksinti ilham ederdi. Bir gün, sendika disiplinine uymayı reddettiği için de şantiyeden 'posta edilmesi'ne ramak kalmıştı.

Duçe de Führer de, peşlerindeki yığınların birer kopyasıdır. En sükseli anlarında bile, halktan biri gibi davranma alışkanlıklarını kolayca sürdürürler. Bu, taraftarlarını daha beter mest eder ve onlara güven verir. Görgü tanıklarını dinleyelim; Daniel Halévy şöyle yazıyor:

"Mussolini'ye yaptığım bir ziyaretten edindiğim ve hâlâ da devam edegelen izlenim, biraz kaba saba, pek yontulmamış, üstüne başına güç bela çeki düzen verebilmiş, kötü tıraş olmuş bir insan izlenimi oldu (...). Gücü kuvveti ise pek yerindeydi; tıpkı, birkaç saat içerisinde suratını karartıveren gür sakalı gibi."[46] Hitler'i yakından gören Georges Suarez de şöyle yazıyor: "Ağır adımlarla gara geldi (...). Babacan ve sıradan bir adam havası vardı (...) Ellerini nereye saklayacağını bilemeyen gözü pek bir dağlıdan farklı değildi. Ağır adımları, zerafetle ilgisi olmayan jestleri ve emsalsiz perçeminde bütün bir millet kendini buluyordu."[47]

Kökenleri bakımında faşist şefler, hiyerarşinin en alt kademesinden en üst kademesine kadar, sadece, halktan gelme insan havasını sürdürmekle kalmadılar, halk adamı zihniyetini de taşıdılar. Bunlar, sonradan görme insanlardır. Kendilerine para veren büyük burjuvalara karşı içten bir nefret duyarlar ve onları hor görürler. Eğitim ve öğrenim yönünden eksik olmalarından doğan açığı, şahıslarına tam bir saygı ve ilgi gösterilmesini isteyerek kapatmaya bakarlar. Bu yüzdendir ki, faşist şefler, büyük sanayiciler devlet yönetimini kendilerine emanet ettiklerinde, hemen, burjuvazinin eski siyasi kadrolarını tasfiye işine girişecekler ve *bütün iktidarın* kendi ellerinde olmasını isteyeceklerdir.

NOTLAR

1. Ignazio Silone, *Der Faschismus*, 1934.
2. Troçki, *La seule voie*, 1932.
3. Édouard Bernstein, *Socialisme théorique et social-democratie pratique* (Fransızca çeviri), 1899.
4. H. de Man, *Pour un plan d'action*, 1933.
5. Kautsky, *Le Marxisme et son critique Bernstein* (Fransızca çeviriden), 1899.
6. Laurat, *Le Plan et les Classes Moyennes*, conférence recueillie dans *Crise et Plan*, Paris, 1935.
7. Russo, *Mussolini et le Fascisme*, 1923.
8. Hérisson, 'Le national-socialisme et la protection des classes moyennes', *Revue Economique Internationale*, Mart 1934.
9. Rivaud, *Les Crises allemandes*, 1932.
10. Moeller van den Bruck, *Le Troisième Reich*, 1923 (Fransızca çeviriden).
11. Hérisson, age.
12. Feder, *Kampf gegen Hochfinanz* (Combat contre la haute finance), makale ve konuşmaların derlemesi.

13. Mussat'dan alıntı, *De Marx à Hitler*, 1933.
14. Bkz. Sternberg, *Der Niedergang des deutschen Kapitalismus* (Le Déclin du capitalisme allemand), 1932.
15. Troçki, *Où va la France?* 1934.
16. *Manifeste communiste*, 1848.
17. Hérisson, *age.*
18. *Age.*
19. De Man, *age.*
20. Marcel Déat, *Perspectives socialistes*, 1930.
21. *Age.*
22. Mussolini, Temmuz 1923 konuşması.
23. Bkz. Nicoletti, *Le Fascisme contre le paysan*, 1929.
24. Carlo Rossi'den alıntı, *L'Église et le Fascisme*, 1933.
25. Rossi, *La Naissance du fascisme* (d'Italie de 1918 à 1922), 1938.
26. Age.
27. Bkz. N. de Masses consacré à 'Spartakus', 16 Ağustos 1934.
28. Rivaud, age.
29. Age.
30. Sternberg, age.
31. Volpe, *Histoire du mouvement fasciste*, 1935, Roma (Fransızca).
32. Article de Pietro Nenni, *Le Peuple*, 24 Aralık 1934.
33. *Bkz. Le capitaine Conan* (1934), Fransız Romancı Vercel.
34. Marinetti, *Le Futurisme*, 1911.
35. R. Patry'den alıntı, 'Les Origines du mouvement de jeunesse', *Revue d'Allemagne*, Kasım 1927.
36. Wilhelm Reich, *Massenpsychologie des Faschismus* (Psychologie de masses du Fascisme), 1933 [Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı, Payel].
37. *Révolution prolétarienne*, Kasım 1932.
38. Silone, *age.*
39. Salvemini, *La Terreur fasciste*, 1929.
40. Silone, *age.*
41. Aniante, *Mussolini*, 1933.
42. *Masses*, n. 15, 1934.
43. Harold D. Laswell ve Renzo Sereno, makale *American Political Science Review*, Ekim 1937, Robert Marjolin'den alıntı, "Le recrutement des chefs fascistes", *Europe Nouvelle*, 13 Ağustos 1938.
44. Mussolini, 5 Aralık 1922 tarihli konuşması.
45. *Arbeitertum*, Nasyonal sosyalist hücre girişimleri yayın organı, Mayıs 1933.
46. Daniel Halévy, *Courrier d'Europe*, 1933.
47. André Suarez, makale *Le Temps* içinde, 14 Kasım 1933.

III - Önce Kör Bir İnanç

Faşizm, peşindeki yığınlara her şeyden önce bir ülküye imanla bağlılık duygusu, bir mistik aşılamaktadır. Bu öncelik nedendir?

Çünkü her şeyden önce, faşizmin kadroları homojen değildir. Faşizmin hitap ettiği sosyal kategorilerin her birinin ayrı ve özel talepleri, özlemleri vardır. Elbette faşizm, bütün bunlara 'her derde deva' bir antikapitalizm demagojisi sunacak, buna köylüler ve bilinçli işçiler için yaratılmış özel formüller de katacaktır. Fakat, genellikle çelişkilerle dolu olan bu demagoji, bütün bu memnuniyetsizler ordusunu birbirine kaynaştırmaya yetmez. Bunları birleştirecek unsuru bulmak gerekir. Bu, menfaat ve anlayışları ne kadar farklı olursa olsun, kasten muğlak tutulmuş bir ülkü ve inanç duygusudur. Bir Nasyonal Sosyalistin deyişiyle bu, "bir topluluğu meydana getiren değişik insanları ruhi ve duygusal bir birlik halinde birbirlerine kenetleyebilecek bir mistik olmalıdır."[1]

Öte yandan, faşizm insanın aklına hitap etmekten çok, iman ve inanç duygusunu harekete geçirmeyi tercih eder. Büyük sermayenin parasıyla beslenen ve gizli amacı mülk sahiplerinin imtiyazlarını korumak olan bir partinin, kadrolarının aklına, kavrayışına seslenmekle elde edebileceği bir şey yoktur. Ya da daha doğrusu, onları bir kere iyice büyüledikten sonra, sağduyularına çağrıda bulunmayı daha akıllıca bir hareket sayar. Adam bir kere imana getirildikten sonra, gerçeklerle ve mantıkla oynamaktan daha kolay ne olabilir ki! Ne yapsan o bir şey görmeyecek, bir şey anlamayacaktır. Eğer eskaza gözünü açacak da olsa, şu yüce delille onu yine doğru yola

getirmek imkanı vardır: Bu iş böyledir, çünkü Başbuğ böyle diyor! Üstelik faşizm, mutsuz ve huzursuz insanlara hitap edebilme şansına sahiptir. Acı çekmenin insanları mistisizme yöneltmesi eski bir psikolojik olaydır. Belli bir sefalet derecesinden sonra, insan artık muhakeme edemez hale gelir, derdine çare olacak mantıksal reçeteleri aramaz olur ve kendini kurtarma çabasına girişme cesaretini kaybeder. Bir mucize bekler durur. Bir kurtarıcı arar. Bu kurtarıcının peşi sıra gitmeye ve kendisini onun uğrunda fedaya hazırdır.

Son olarak, faşizm, sosyalizmin aksine, kitleleri hor görür. Onları zayıf yanlarından yakalayıp avucunun içine almakta tereddüt göstermez. Mussolini'nin açıkça övündüğü bir halk tecrübesi vardır. Bunun kendisine "çok yararlı olduğunu," "kitlelerin psikolojisini tanımasına yaradığını ve kitlelerin ne istediğini, neyi yapabileceğini adeta gözle görülür elle tutulur bir şekilde anlamasına imkan sağladığını söyler.[2] Kişisel deneyi dışında da, Gustave Le Bon'un *Psychologie des Foules* [*Yığınların Psikolojisi*] adlı kitapçığını ezbere bilir, bundan bölümler okur: "Kitleler her yerde kadınlar gibidir (...) Kendilerine aşılananlar dışında, kendiliklerinden herhangi bir düşünceye sahip olabilme yetenekleri yoktur (...) Bunları sevk ve idare etmek, saf teorik hakkaniyet üzerine kurulu kurallarla değil, onları etkileyip çelebilecek olan ne ise, onu arayıp bulmakla mümkün olur (...) Kitleler sadece basit ve uç (aşırı) duygulara aşinadır. Onları sadece imajlar [görüntü] etkiler."

Hitler'in gözlemleri de, ilkellikte bunlardan aşağı kalmaz. Şöyle der: "Halk, büyük çoğunluğu itibariyle, o kadar kadınsı bir ruh ve düşünce alemi içerisindedir ki, düşünce ve hareketleri, saf düşünceden (tefekkür) çok duyulara etki yapan olaylar tarafından belirlenir. Kitle (...) soyut fikirleri kavramaya pek yatkın, değildir. Buna karşılık onu, duygular dünyasından yakalamak daha kolaydır (...). Kim ki kitleleri elde etmek ister, kitlelerin kalbini açacak anahtarın ne olduğunu, nerede olduğunu da bilmek zorundadır. Bütün tarih boyunca, en şiddetli devrimleri harekete geçiren güç, kitleleri kendine bağlayan bir bilimsel düşüncenin yayılmasından çok, kışkırtıcı bir fanatizmde ve kitleleri çılgına çeviren gerçek bir histeride saklıdır."[3]

Faşizm bir dindir

Bu yüzden faşizm, her şeyden ve hatta kendini tanımlamaya girişmezden de önce, bir din şeklinde belirir.

İlkel insanda din, kaynağını, insanoğlunun henüz egemenliği altına alamadığı, aksine baskısı altında ezildiği bazı güçler karşısında duyduğu korku ve sıkıntıda bulmuşa benzer. Sonradan toplum hayatı içinde yaşamaya başlayınca da, olağanüstüne inanmak ihtiyacı, sömürücü sınıfların yarattığı sefalet sayesinde beslenir. Yeryüzü nimetlerinden yoksun kalmanın avuntusu öbür dünya inancıdır. Modern çağlarda insan, tabiata hakim olabilmeyi ve günlük yükünü biraz olsun hafifletmeyi başardıkça buna paralel olarak din de geriledi. Fakat kapitalizmin buhranı kitleleri büyük bir sıkıntıya, adeta atalarının başıboş ve esrarlı tabiat kuvvetleri karşısında duyduğu şaşkınlığa benzer bir duruma soktu. Geleneksel din, artık iyice yıpranmış ve mülk sahipleriyle olan bağından dolayı hayli itibardan düşmüş olduğundan, dinin yerini tutacak bir şey, kendini günün gereklerine göre yenilemiş daha modern bir din yaratmak gerekecekti. Böylece, din biçim değiştirecek, özünde ise, aynı kalacaktır: her zaman bir afyon vazifesi görmek.

Mussolini "faşizm dinî bir anlayıştır" diyor.[4] "Eğer faşizm bir iman olmasaydı, kendine inananlara nasıl cesaret ve metanet aşılayabilirdi?"[5] "Tutkuyla, dinî bir mistisizmle sarılınmadıkça, hiçbir büyük iş başarılamaz."[6] Milano'da bir faşist mistik okulu açılır ve bu vesileyle de bir gazete şunları yazar: "Faşizm tanrısal gücün bir tepkisidir."[7] Balilla Credo'su (Amentüsü) da şunu der: "Kutsal Pederin (Papa) kişiliğinde faşizme inanıyorum."

İnanmak! Bu, Nasyonal Sosyalist 'din'in de birinci ve sonuncu buyruğudur. Hitler, iktidarı ele aldıktan sonra, peşindeki yığınlara şöyle seslenecektir: "Sizler, vaktiyle beni inanmış bir kalple izlemiş muhafızlarsınız. Bana ilk inanan partizanlar sizler oldunuz... Almanya'yı içine düştüğü çıkmazdan kurtaran, kılı kırk yaran akıl değil, sizlerin imanı oldu (...). Niçin bugün buradayız? Böyle emredildiği için mi? Hayır, kalbiniz size emrettiği için; içinizden yükselen bir ses size, böyle yapın dediği için; hareketimize ve onun yönetimine inandığınız için; sadece idealizmin gücüdür bunu sizlere yaptıran (...). Akıl

ve mantık size, bana yönelmemenizi salık verebilirdi: sizi bana getiren sadece imanınız oldu!"[8]

Bütün dinler gibi, faşizm de, müminlerinden 'madde'yi kesinlikle hor görmelerini ister. İnsanı, sefalete tevekkülle boyun eğmeye, midesini dolduracak besinler yerine 'ruh'unu besleyecek gıdalar aramaya teşvik eder. Bu noktada faşizm, Katolik Kilisesi'nin ağzını kullanır. Papa XIII. Léon şu soruyu sorar: "Ruhi gıdasızlık insan ruhunun selametini tehlikeye atarken, maddi bolluğa erişmenin insanoğluna faydası nedir ki?"[9]

Mussolini de şöyle yazar: "Faşizm kutsallığa ve kahramanlığa, yani uzak yakın hiçbir iktisadi etkiden doğmamış hareketlere inanır." "İnsanları, sadece beslenmeyi ve yağ bağlamayı düşünen birer hayvan haline getiren (...) iktisadi mutluluk düşüncesini reddeder."[10]

Hitler de şöyle buyurur: "Hayatını yaşamak ve tatmin duymak için yiyip içmekten başka bir ihtiyaç tanımayan kişi, ruh ve düşünce dünyasındaki susuzluğu gidermek için günlük ekmeğini bile feda eden insanı hiçbir zaman anlayamamıştır."[11]

'Ulu İnsan'a tapma

Şu var ki, çile çekmeye rıza göstermek, tek başına, insanın kendini avutmasını sağlamaya yetmez. Faşizmin en büyük kurnazlığı, dini duygunun en eski biçimini mezarından çıkarıp yine piyasaya sürmek olmuştur: ulu insana tapma. Uygarlığın ince cilası altında, insanlar gene de, puta tapan insan olarak kalmaktadırlar. Eskiler, gerçekte "bizzat kendi varlıklarının fantastik yansıması"ndan[12] başka bir şey olmayan tanrısal şeyler hayal ederlerdi. Bugünküler ise, Marcel Martinet'nin deyimiyle, "aslında kendi tasarımlarından başka bir şey olmayan fakat karşılığında acılarını, ihtiyaçlarını, düşüncelerini ve hatta hayatlarını etkileyip belirleyecek olan kurtarıcı bir efsane" yaratmak ihtiyacını duyarlar.[13] Kendi yarattıkları ilah önünde kendileri diz çökerler. Selametlerini Duçe'den ya da Führer'den bekler dururlar.

Fakat bu efsanevi kişi kendiliğinden de doğmadı. Faşizm onu, uzun ve sabırlı telkinler yoluyla, tepeden tırnağa kendi yarattı. Önce, aralarında geleceğin mabudu da bulunan becerikli şarlatanlar pi-

yasaya çıkıverdi. Bunlar, halkın kafasına ve ruhuna kurtarıcı Mesih peygamber ihtiyacına benzer bir şey soktular. Mussolini, 1921'de, ileriki 10-20 yıl içinde "insanlar mutlaka bir diktatöre ihtiyaç duyar hale geleceklerdir"[14] diye yazıyordu. Thyssen 1922'de şöyle konuşuyordu: "Bizi bu sefaletten kurtaracak bir kurtarıcı bekliyoruz. Ama o nereden gelecek? Kimse bunu bilmiyor."[15] Moeller van den Bruck 1923'te, "Bir Führer'e muhtacız" diye sızlanıyordu.[16] Hitler'in kendisi ise "Bizim görevimiz diktatöre, huzurunda hazır bulacağı olgun ve kendine layık bir halk yetiştirmektir"[17] diyor.

Derken, beklenen adam çıkagelir. Fakat henüz başkaları gibi o da bir fanidir. Onu derece derece kutsallaştırmak gerekecektir. Bu işi elbette kendisi tek başına beceremez. Fakat ne mutlu ona ki, çevresinde kendisine yardım eli uzatanlar vardır. Gece gündüz şakşakçıları onu kalabalıklara 'Tanrının sevgili kulu' diye tanıtırlar. İlk başta buna pek kulak asan çıkmaz. Onu övüp göklere çıkarmak, azizler mertebesine çıkartmak için ne yapsalar, pek akılsızca yaparlar. Ortalığı kahkahaya boğmaktan başka bir şey elde edemezler. Ne var ki sabırlarına da diyecek yoktur doğrusu. Zaman da onlar için çalışır. On defa üst üste ve hiçbir başarı sağlayamamacasına, Mesih'lerini ortaya sürerler. Ama on birincisinde de küçük burjuva şöyle düşünür: "Yahu, belki de kurtarıcı sahiden budur!" İtalya'da Farinacci ve diğer bazıları, yorulup usanmadan, Mussolini etrafında "bir efsane dokurlar" (deyim Kont Sforza'nın).[18] Almanya'da da Esser, 1921 Şubat'ından itibaren, dostu Hitler'i Führer ilan eder. Onun başladığı bu işe, daha sonra Rosenberg ve Goebbels devam edecekler.

Yine Sforza'nın deyimiyle, bayımız artık "bir yarı-tanrı mertebesine yükselmiş"tir. Yanılmaz ve allâme ilan edilir. *Décalogue du milicien* adlı kitapta, "Mussolini daima haklıdır," *Credo du balilla*'da da "Mussolini'nin dehasına iman ederim" cümleleri yer alır. Wilhelm Kube, "Adolf Hitler dâhî ve evrensel bir şahsiyettir. İnsanoğlunun ilgi alanına giren bir tek konu yoktur ki, Führer, büyük bir liyakatla ona vakıf olmasın"[19] buyurur. Goering ise *Morning Post*'un muhabirine şöyle diyecektir: "Katolikler Papayı, dinî ve manevi bütün meselelerde nasıl yanılmaz sayarlarsa, biz de aynı derin inançla, Führer'in, halkın manevi ve sosyal menfaatleriyle ilgili her konuda, yanılmazlığına inanırız."[20] Rudolf Hess de şöyle haykırır: "Bir tek kişi, her türlü

eleştirinin üstündedir: Führer. Herkes, onun her zaman haklı olduğunu ve daima da haklı olacağını bilir."[21]

Artık, varılmış olan bu nokta ile bir sonraki durak olan 'tapma' arasında pek fazla bir mesafe kalmamıştır. Nitekim, bu da çabucak aşılır. *Milizia fascista* adlı resmî dergi şu talimatı verir: "Tanrıyı sevmekten bir an bile geri kalma. Ama unutma ki, İtalya'nın Tanrısı Duçe'dir."[22] *Le Temps*'ın Roma muhabiri şunu anlatıyor: "Köylüler ve karıları, Mussolini'nin birkaç gün kalmak için gelip yerleştiği kaleyi, uzaklardaki bir tepenin üstünden fark edince, hemen diz çöktüler (...) Şimdiden, Mussolini'nin etrafını bir ideal ve şiir halesi bürüyor. Bazılarına göre bir efsane kahramanı haline gelmekte. Bir toplantı ya da gösteride ortaya çıkıverdi mi, birçok seyircinin yüzü Tanrı'yı görmüş meczubun suratına dönüyor."[23]

Almanya'da da Goebbels, kendini bu yeni mezhebin başrahibi ilan eder. Şöyle yazıyor: "Führer'e karşı beslenen iman duygusu, denebilir ki, tılsımlı ve zor anlaşılabilir bir mistikle doludur."[24] Goebbels Hitler'e, Hıristiyanlığın inanç temellerini atmış 'Kilise Babaları' üslubuyla, şöyle hitap eder: "Bizler derin bir umutsuzluk içersindeyken, sizin şahsınızda, iman yolunu gösteren kişiyi bulduk (...). Siz bizim için, tılsımlı bir niyetin yerine getirilişi oldunuz. Sıkıntılarımıza, kurtuluşu müjdeleyen sözlerinizle su serptiniz. Geleceğin getireceği mucizeye olan inancımızı tazelediniz."[25] Goebbels, Führer Almanya'nın sahibi (efendisi) haline geldiğinde de, ölçüyü iyice kaçırır, onunla, Tanrı'ya hitap ediyormuşçasına konuşur. Hitler'in doğum günü yıldönümü olan 20 Nisan 1933'te, radyodan şu 'hutbe'yi okuyacaktır: "Bugün Sen bilmelisin ki, Senin ardında ve gerekirse Senin önünde, hayatını her an Senin ve Senin fikirlerin için fedaya hazır mücahitlerden oluşan bir ordu var (...). Sana açıkça söz verirriz ki, Sen bizim için bugün ne isen, yarın da hep öyle kalacaksın: Bizim Hitler'imiz!"[26] Roehm de, Hitler'e "yeni kurtarıcı"[27] gözüyle bakar. Hess kalıbını basar ki "bu adam Alman halkını, dünyevi etkilerin topunu eliyle bir yana iterek yönetecektir."[28] Bir başka şakşakçı da, "Onun iradesi gerçek bir Tanrı buyruğudur"[29] diye yazmış.

'Ulu Insan'a tapma ile vatana tapmanın özdeşleşmesi

Bu dinin, kitleler üzerinde bütün cazibe gücünü gösterebilmesi için yine de bir eksiği vardı. Faşizm, eski zamanların ulu insan yüceltmesinin üstüne, bir yenisini, vatanın putlaştırılmasını koyacaktır. O vatan ki, Martinet'nin deyişiyle "modern çağın korkunç putu, kitlelerin yaftasıdır. Kalabalıklar, onun içinde, kalabalık olmanın verdiği gücü görüp, kendilerine hayran kalırlar."[30] Bu iki yönlü yüceltmeyi (putlaştırmayı) birleştiren faşizmin kazancı açıktır. Başbuğ artık milletin somutlaşmış suretidir. Ulu insana tapmak, onu sevmek, vatana tapmak ve vatanı sevmek, vatana hizmet etmek de sevgili başbuğa hizmet etmektir. Başbuğluk düzeninin fanatikleri, otomatik olarak, millet fikrinin de fanatikleri, millet fikrinin fanatikleri de başbuğ fikrinin fanatikleri haline geliverirler. Sonunda, iktidar ele geçirildiği andan itibaren de, Duçe ya da Führer'in şahsi emirleri devletin kanunları niteliği kazanacaktır.

İtalya'da

İtalyan yazarı Gorgolini "faşizmin dini vatandır"[31] diyor. Mussolini'nin kendisi de, Roma Üzerine Yürüyüş arifesinde, "bizim mitosumuz millettir, milletin yüceliğidir"[32] diyecekti. Şu sözler de Gentizon'dan: "İtalya'da yeni bir din doğdu (...). Tanrısı vatandır (...). Ona, kutsal gözüyle bakılıyor. O kadar ki, hakkında kullanılan terimler bile bir kutsallık ifadesi. Faşist gazeteleri okuyun. Her sayfasında şu terimler yer alıyor: kutsal İtalya, tanrısal İtalya!"[33] Milis üyesi günlük duasında şunları haykırır: "Tanrım, sen ki ateşler tutuşturan, yürekler söndürensin, bendeki İtalya aşkını da her gün tazele!"

Sonunda her iki yüceltme (tapma) da birleşir ve milis üyesi İtalyan'ın duası şu dilekle son bulur: "Tanrım, Duçe'nin şahsında İtalya'yı kurtar."

Almanya'da

Deutschland (Almanya) kelimesi, bütün bir halkın önünde diz çöktüğü bir fetiş-söz haline gelir. Hitler ne zaman bu sözü ağzına alsa, halk mest olur kendinden geçer. Söylevi gerçek bir vaiz halini alır: "Halkıma olan imanımdan, bu milletin direleceğine olan inancım-

dan kopmak benim için imkansızdır. Öz halkım olan bu halka duyduğum aşktan, arkamızdaki milyonlarla insanın bir gün yeni Alman Reich'ını göreceklerine olan inancımdan asla dönemem. Bu Reich, ihtişam, şeref, kuvvet ve adalet İmparatorluğu olacaktır. Amin!"[34] Profesör Hauer de "kutsal gerçek halktır ve milli tarihtir" diye haykırır.[35] Hitlerci gençlik [Hitlerjugend] başkanı Baldur von Schirach, Solstice Païenne* Bayramı'nda şöyle and içecektir: "Bu ateşli coşkunluk önünde, hepimiz, ebedi Alman İmparatorluğu'nun büyüklüğü ve saflığı uğruna, kendimizi vatan hizmetine adamaya and içeriz."[36]

Aslında her iki mistik de birdir: "Adolf Hitler Almanya'dır; Almanya da Adolf Hitler!" İktidara oturan Nasyonal Sosyalizm'in baş tekerlemesi [leitmotiv] bu olacak.[37]

Ölülerin yüceltilmesi

Bu merkezî mistik etrafında, faşizm, bir sürü yan mistik de yaratır. Mesela, ölülerin yüceltilmesi (putlaştırılması). İç savaşta ölen faşistler etrafında yaratılan kutsallık ateşi devamlı körüklenir.

İtalya'da

Tarihçi Volpe şöyle yazıyor: "Artık, ölülerin kurduğu ve yaşattığı bir gelenek vardır."[38] Gentizon da, yazışmalarının birinde şuna işaret eder: vatan ya da kara gömleklilerin devrimi uğruna ölenler, havarileri oldukları bir ülkünün şehitleridirler. Anılarına sunaklar dikilir, mumlar adanır, törenler yapılır."[39] Credo du Balilla'yı** (Balilla Amentüsü) açtığımızda şu satırlarla karşılaşırsınız: "Faşizmin şehitleri mezhebine inanıyorum." Faşist Devrim Sergisinde özel bir salon bu şehitlere ayrılmıştır. "Yuvarlak bir galeriden, ebediyete göçenlerin hatırasını öven içli bir şarkı yükselir."[40]

Almanya'da

Nasyonal sosyalizmin marşı Horst-Wessel-Lied, daha ilk dörtlüğünden itibaren, ölülerin hatırasını anmakla söze başlar:

---

* Yılın en uzun günü –en.

** Balilla (Opera Nazionale Balilla) 1926-1937 yıllarında faaliyet yürüten bir faşist gençlik örgütlenmesi. Balilla amentüsüyse bu örgütün yemini/andıdır.

"Kızıl Cephe'nin ve gericiliğin kurbanı arkadaşlar, Ruhlarıyla rap rap saflarımızda yürüyorlar."

Rosenberg, "Nasyonal sosyalizm uğruna ölenlerin göstermiş olduğu fedakarlık, onu bir din haline getirmiştir"[41] diyor. Bu mezhebin de, tıpkı İtalya'da olduğu gibi, kendi debdebeli törenleri vardır. Mesela, 1935'te, 1923 Münih darbesinin yıldönümünü kutlama törenleri, sadece darbede ölenlere değil, fakat parti uğruna ölmüş herkese (225 kişi) adanır: "Caddede, her biri bir ölüyü temsil eden ve üzerinde altın harflerle yazılmış ölü adları bulunan sütunlar dikilidir. Kortej geçerken de, siyahlara büründürülmüş bu sütunların tepesindeki çanaklardan meşaleler yükselir."[42]

'Gençliğin' yüceltilmesi

Bir başka mistik de gençliktir. Faşizm İtalya'da fütürizmin, Almanya'da da Jugendbewegung*** mirasını ustaca kullanır. Gençliği, gençlik olarak göklere çıkarır. Onu, "sosyal topluluğun kendine özgü hayatı olan bir faktörü" olarak ele alır. Gençliği, erişkinlere, 'geçmişçi'lere ve eski dünyaya karşı mücadelesinde, destekleme vaadinde bulunur.

İtalya'da

Tarihçi Volpe şöyle yazıyor: "Faşizmin kökeninde, siyaset üstü, siyasi problemler üstü bir şey yatar. Bu, milleti adeta yeniden hayata gözlerini açıyormuşçasına sevinen ve kabına sığamaz hale gelen bir gençlik, İtalyan gençliğidir. Faşist devrimin yarısı onun eseridir. Kırkına gelmiş bir insanın hâlâ hayatta olmasının hiç de övünülecek bir şey olmaması diye özetleyebileceğimiz gençlik mitosu işte böyle oluşur."[43] Gentizon şu noktaya dikkati çeker: "Faşizm, yeni yetmelik çağını, sadece çocukluktan olgunluğa doğru uzanan bir geçiş dönemi olarak değil, daha çok, kendine özgü karakterleri, talep ve ihtiyaçları olan bir safha olarak görmüştür. Faşizmden önceki dönemin İtalyan gençliği, adeta çocukluğun bilinçsizliği ile olgun insan olma arasında bir ara bölgeydi. Buna karşılık faşizm, gençliğin kendine özgü yasalarını tanıdı, ona gençlik olarak bir değer verdi."[44]

*** 1890'lardan itibaren yaygınlaşan Alman gençlik hareketi.

Almanya'da

Daha 1921'de, Oswald Spengler'in *Preussentum und Socialismus* [Prusyacılık ve Sosyalizm] adlı denemesi, gençliğe çağrı modasını ortaya atıyordu. Hitler'in 1921-1923 arasında verdiği bitmez tükenmez nutukların hepsinde de bunu bulmak mümkündür: "Biz her şeyden önce, Alman gençliğinin meydana getirdiği güçlü orduya sesleniyoruz (...) Genç Almanlar bir gün ırkçı, yeni bir devletin mimarı olacaklardır."[45] Daha sonraları da Goebbels coşup, "yaptığımız devrim (...) hemen hemen tamamen Alman gençliğinin eseri olmuştur" diyecektir.[46] "Almanya'yı yöneten gençliktir."[47]

'Eski muharipler'in yüceltilmesi

Bu temanın son putlaştırması da 'eski muharip' efsanesidir.

İtalya'da, 1915'te Mussolini tarafından yaratılan grupların adı, daha o zamanlar, 'mücadele fascileri'ydi (Fasci Italiani di Combattimento). 1919 *fasciler*'i de 'siper ruhu'nun etkisi altında kuruldu.

"Alman halkını ancak bilinmeyen, tanınmayan insanlar kurtarabilirdi" diyor Hitler. Ve devamla, "fakat bu gaipler cepheden geleceklerdi (...). Bunlar, savaş boyunca görevlerini yerine getirenlerin safları arasından çıkacaklardı."[48] Rudolf Hess de şöyle der: "Üçüncü Reich temellerini, siper boylarından gelenlerin getirdiği bir fikirde bulur."[49]

Duçe ve Führer, büyük savaşın 'adsız' askerleri olarak tanıtılır. Mussolini *Savaş Günceleri*'ni yayınlar, Hitler de *Mein Kampf*'ında savaş marifetlerini döktürür.

Propaganda

Bir mistik yaratmakla da iş bitmez. Bunu her yere sokmak, herkese aşılamak gerekir. Bu yolda, faşizmin elinde çok bereketli bir araç vardır: propaganda. İktidarın ele geçirilmesinden önce de, propaganda, faşizmin başlıca silahıydı. Faşist iktidar dönemindeyse, o kadar önemli bir rol oynayacaktı ki sırf bu iş için İtalya ve Almanya'da özel birer bakanlık kuruldu. Başlarına da rejimin pek saygıdeğer kişileri getirildi. İtalya'da Duçe'nin damadı, Almanya'da da Goebbels.

Hitler, siyasi ajitatörlüğün başucu kitabı ve pekala kitleleri elde etme sanatı altbaşlığına layık sayılabilecek bir eser olan *Mein*

Kampf'da şöyle diyor: "Burjuva partileri'nin, hemen hiç tanımadığı bir sanat olan propaganda faaliyetine karşı ben, her zaman olağanüstü bir ilgi duydum. Propaganda, örgütlenmeden çok daha fazla önem taşımalı ve her şeyden önce, örgütlenme için gerekli insan unsurunu hazırlamalıydı." Goebbels de daha sonraları şunu diyecektir: "Propaganda, modern devletin bir temel görevidir. Hiç kimse, kitlelere hakim olma sanatını, bu derece bir virtüözlük seviyesine çıkaramamıştır. Bizi taklit etmek için başka ülkelerde girişilen deneyler, basit birer acemilik gösterisinden ileri gidememiştir."[50]

Faşist propaganda bir temel ilkeye, kitleleri küçümseme ve hor görme esasına dayanır. Hitler şöyle öğüt veriyordu: "Propaganda kitle seviyesinde tutulmalıdır. Propagandanın değeri, ancak, sağladığı sonuçlarla ölçülebilir."[51] Çömezi Goebbels de, utanmadan sıkılmadan, şunu tekrarlar dururdu: "Propagandanın bir tek hedefi vardır: kitlelerin elde edilmesi. Bu hedefe götüren her araç makbuldür."[52]

Bu araçlar hakkında kısa açıklamalarla yetinelim.

Modern teknik araçların kullanılması (Bunların kullanılabilmesi, sanayicilerin yaptığı geniş mali yardımlar sayesinde mümkün olabilmiştir). – Hitler, iktidarı ele geçirdikten sonra şu açıklamada bulunacaktır: "Otomobillerimiz olmasaydı, uçak ve hoparlörlerimiz olmasaydı, Almanya'yı ele geçiremezdik. Bu üç teknik araç, nasyonal sosyalizmin akıllara durgunluk veren bir kampanyayı yürütebilmesine imkan sağladı. Rakiplerimiz ise, bu üç propaganda aracını küçümsedikleri için, karşımızda tutunamadılar."[53]

Sembollerin yoğun bir şekilde kullanılması. – Bunlardan göze hitap edenler baltacı demeti ve gamalı haçtı. Kulağa hitap edenler de, "Eia eia eia Alala"ya da "Heil Hitler." Plastik açıdan ise, Romalı usulü yürüyüş vb.

Tekrarlamalar. – Faşizm, 'sloganları'nı hiç usanmadan her zaman her yerde tekrar eder durur. Böylece, bunların kafalara iyice yerleşmesini sağlar. Hitler şunları yazıyor: "Büyük kitlelerin özümleme yeteneği son derece sınırlı, kavrayışı dar, hafızası da zayıftır. Şu halde, bir propaganda, etkili olabilmek için, birkaç belli noktaya indirilmeli ve bunlar, yetersiz bir dinleyicinin bile ana fikri kavrayabilmesi için, basmakalıp formüller halinde, amaca ulaşılana kadar tekrarlanmalıdır."[54] Bu usul, ne kadar kaba saba olursa olsun, yine

de başarı kazanmaktadır. Bu 'nakarat' uzun süre ve devamlı duyulduktan sonra, dinleyici bunu artık kendi öz düşüncesinin bir ifadesi olarak görmeye başlar ve nutuk atan hatibin ağzından da bunları işitince pek sevinir.[55]

Konuşmanın gücü. – Sözlü propaganda, yazılı propagandadan çok daha etkilidir. Hitler, ağzında tüy bitercesine, "konuşmanın (sözün) büyüleyici gücünden, bir toplantının dinleyicileriyle konuşmacılarını birleştiren bu tılsımlı bağdan övgüyle söz eder. Büyük kalabalıklara doğrudan doğruya ve şahsen seslenebildiği 'büyük mitingler'e bayılır. Bunlar, yığınları gerçekten etkilemenin ve elde etmenin tek yoludur.[56] Radyo sayesinde de söz her yere, en ücra köylere kadar uzanır.

Telkin. – Mussolini, Gustave Le Bon'dan şunları kapmıştır: kalabalıklar "telkin altında kalmaya son derece açık"tırlar ve önderlerin de bunlar üzerinde "gerçekten manyetik bir büyüleme etkisi"[57] vardır. Hitler, "kitlelerin inandırılması adı verilen bu mucizevi etkileme"yi[58] över, göklere çıkarır. Faşist propagandanın bütün sanatı bu tılsımlı akımı devreye sokmaktır. Volpe şöyle anlatır: "Mussolini'nin konuşma tarzı, gerçek bir eylemin ta kendisiydi. Dinleyicilerinin ruhunu fethetmeyi, bunları istim üzerinde tutmayı çok iyi becerirdi (...). İnsanın gözünde birtakım hayaller canlandırmasını bilirdi."[59] Bir gazeteci de Hitler'i, "Alman yığınlarının medyumu" diye tanımlayacaktı: "Kolları inip kalkıyor, elleri katılıp büzülüyor, saçları damarları fırlamış alnına dağılıyor, sesi boğuklaşıyordu. Bir çeşit trans, vecd halindeydi ve kalabalığa da bunu iletiyordu."[60]

Geniş kalabalıkların bir araya getirilmesi ve büyük gösteriler düzenlenmesi. – Büyük insan kitleleri bir kere bir araya getirilip bunları coşturacak bir dekor da hazırlandı mı, artık bu büyüleyici akımın yayılması için, konuşmacıların konuşmasına bile gerek kalmaz. Bu, kendi gücünü görmenin sarhoşluğu içindeki kalabalığın bizzat kendi bağrından doğar. Faşizm, bu tür gösterilerde mükemmeliyete erişir. Almanya'da "büyük şefin bütün bu işlerle bizzat uğraşmaktan yüksünmediği, provalarla, kitlelerin sıralanışıyla, renklerin ve biçimlerin seçilişiyle, hareketlerin ritmiyle ilgilendiği"[61] üstüne basa basa söylenmez mi?

Hitler bir mikrofonlu kürsü yaptırmıştı. Bu kürsüden, bir dizi elektrik düğmesine kumanda ederek, projektörlerin ışığını bizzat kendisi

artırıp azaltabiliyordu. Aynı zamanda, film çekicileriyle de doğrudan temasa geçebiliyor, onlara başlama işaretini bizzat kendisi verebiliyordu.[62]

'Uygun adım yürümek' ve üniforma fetişi. – Kitleleri etkileyip büyülemenin bir yolu da faşist birliklerin geçit törenleridir: zusa*mmenmarschieren*, birlikte uygun adım yürümek. Burada da, büyüleyici akımın dıştan verilmesine, telkinine ihtiyaç yoktur. Bu, üniformanın bir tek vücutçasına birleştirdiği insan dalgalarının içinden, kendiliğinden doğar. Yürüyen insan dalgaları bu akımı, kendilerini seyreden kalabalıklara da iletmeyi bilirler. Kendilerini yüceltip idealize eden, yürüyüş halindeki bir orduya dönüşmüş adamcağızları selamlayıp alkışlayan kalabalıklar da, aslında kendilerini alkışlamış olurlar.

Sosyalizmin, mistik yaratma alanına girmeyişi –sosyalizm ancak yeniden devrimcileşmekle eski çekiciliğini tekrar kazanabilir.

Bu tahlilin bitiminde bir soru akla geliyor: İşçi hareketi faşist 'mistik' karşısında ne önerdi? Almanya ve İtalya'da sosyalizm bu alanda güçsüz ve yetersiz kaldı. Bunun sebeplerini incelemeye çalışalım.

Bunlardan bir kısmı, sosyalizmin kendi tabiatından doğan, normal ve tabii sayılabilecek sebeplerdir.

(1) Sosyalizm bir din değil, bilimsel bir anlayıştır. Bu sebeple, duygu ve hayal gücünden çok, akla ve mantığa hitap eder. Tartışmasız kabulü gereken bir iman aşılamaya kalkışmak sosyalizmin işi değildir. Sosyalizm, kapitalist sistemin rasyonel bir eleştirisini yapar ve hitap ettiği her kişiden, bunu kabul etmezden önce, şahsi bir muhakeme süzgecinden geçirip, kendi hükmünü vermesini ister. Göz ve sinirlerden çok beyne hitap eder. Okuyucuyu ve dinleyiciyi şaşkına çevirip kafasını karıştırmaya ya da büyülemeye değil, soğukkanlı bir şekilde ikna etmeye çalışır.

Hiç şüphe yok ki, sosyalizmin propaganda yöntemlerinin de yenileştirilmesi, modern hale getirilmesi gerekir. Sosyalizm, kişilere daha yakın olmalı, bunlara anlayabilecekleri, açık ve doğrudan bir dille hitap etmeli, kitleyle temaslarında modern usuller kullanmalıdır. Sembol ve sloganlara başvurmak, sosyalizmin de yararınadır. Fa-

kat faşizmin yaptığı gibi, kalabalıkların seviyesiz güdülerine çağrıda bulunamaz, aksi halde, kendini inkar etmiş olur. Faşizmin tersine sosyalizm, kitleleri hor görmez, aksine onlara saygı besler, bağrından doğduğu bilinçli proletarya gibi, bunların da daha iyi duruma gelmesini ister. Kitlelerin fikrî ve manevi seviyesini düşürmeye değil, yükseltmeye çalışır.

(2) Her şeyden önce, emekçilerin maddi durumunun düzelmesi için çalışan sosyalizm, Kilise'nin ve faşizmin yaptığı gibi, sözümona bir 'din' uğruna bu dünya nimetlerinin hor görülmesini savunamaz

Fakat, sosyalizmin kendi tabiatından gelen bu sebeplerin yanı sıra, yine sosyalizmin yozlaştırılmasından ileri gelen eksiklikler de vardır.

(1) Sosyalizm, ilk canlılığını (hararetini) kaybetmiş, yaşlı bir harekettir. Başlangıçta, emekçilerin kaderinde kısa zamanda birtakım maddi düzelmeler sağlanması işini ön plana almakla, 'yeryüzü mutluluğu'nu daha ileride gerçekleştirebileceğini söylemekle beraber, gerek o anki iyileştirmelerin, gerekse ileriki 'yeryüzü cenneti'nin gerçekleştirilmesinin, her an zorlu, acı ve fedakarlıklarla dolu bir mücadeleyi gerektirdiğini de kimseden saklamıyordu.

Gerçekten de, sosyalizmin ilk başlarda kendi öncü ve militanlarından istediği görülmemiş fedakarlık ve feragati, başka hiçbir hareket kendi taraftarlarından talep etmemiştir. Sosyalizmin, kendi kahramanları ve şehitleri (martir) oldu. Proleter devrimcileri 'materyalist' olmalarına rağmen, Marcel Martinet'nin deyimiyle, "modern dünyanın biricik idealistleri"ydiler.[63]

Fakat sosyalizm yavaş yavaş yozlaştırıldı. Öyle bir hava yaratıldı ki, sanki gerek kısa vadeli avantajlar, gerekse 'yeryüzü cenneti' büyük mücadelelere girişmeden, fedakarlıklara katlanmadan, günübirlik bir sınıflararası işbirliği politikasıyla gerçekleştirilebilecektir. Bu gerilemenin çizdiği eğriyi izleyebilmek için, İtalya ve Almanya'daki işçi hareketinin, ta başından savaş yıllarına kadar gösterdiği değişimin tarihçesini bir kere daha ortaya koymak, İtalyan sosyalizminin altın çağını hatırlatmak, burjuvaziye karşı girişilen kahramanca mücadelelere sahne olan 1890-1900 yıllarına kadar çıkmak gerekirdi. İtalyan faşisti Gorgolini bile "sosyalizmin altın çağında, fedakarlık duygularının harekete geçirdiği genç insanların, koşar adım sosya-

lizme yöneldikleri açık bir gerçektir"[64] diyor. Gene aynı sebepten dolayı, sosyalizmin nasıl yavaş yavaş 'sosyal barış' ve parlamentarizm batağına saplandığını göstermek, 'yolunu bulmak'tan, yeni sübvansiyonlar elde etmek ve hatta savaş döneminde hükümet siparişleri sağlamaktan başka derdi olmayan, eli iyi para görüp gittikçe muhafazakarlaşan bir sendika ve kooperatifler bürokrasisinin büyüyüşünü izlemek gerekirdi. Bütün bunlar ise bu araştırmanın çerçevesini çok aşardı.

Aynı şekilde, Almanya için de, yoğun sınıf mücadelelerine sahne olan, kahramanlıklarla dolu 1880-1890 yıllarından işe başlamak, Gregor Strasser'in deyimiyle "milyonlarca insanı coşturan inanç ve özlemleri bilmek (...), Bebel gibi, ateşli bir devrimcinin yücelttiği ve uğruna binlerle yanık ve fedakar yüreğin kendini yok edercesine baş koyduğu bir parti"yi[65] hatırlatmak gerekecektir. Daha sonra ise, sosyal demokrasi de yavaş yavaş yozlaşmaya başlayacak, sınıflararası işbirliği batağına saplanacak ve sonunda da sıradan bir 'demokratik reformlar' partisi haline gelecektir. Nasyonal sosyalist Rosenberg şöyle yazar: "Marksist (...) Almanya, mitos'lardan yoksundu, inandığı, uğrunda dövüşmeyi göze alabildiği bir ülküsü yoktu. Emekçilerin militan ordusuna bir kahraman sunulamadı."[66] Kurulu düzene iyice bağlanmış, gününü gün etmeye bakan bir işçi bürokrasisini, emekçilerin parasıyla 'Halkevleri' adındaki lüks binalarda otağ kurup hüküm süren bu karnı tok, sırtı pek 'kasıntı'ları da unutmamak gerekir. Öyle ki, mecliste bir koltuk kapabilmek, bir sendika bürosuna kapılanmak, bu yozlaşmış sosyalizm şeflerinin hayat düsturu haline gelmişti. Bunların artık hiçbir inancı kalmamıştı. Bildikleri tek şey, günlerini gün etmekti. Arkalarındaki yığınlar da tıpkı kendilerine benzesin, ülküsüz kalabalıklar, sırf maddi avantajlar peşinde koşan insanlar olsun istiyorlardı.

(2) Buna paralel olarak, doktrin alanında da sosyalizm, temel kavramlarından biri olan 'tarihsel materyalizm'i tahrif etti. İlk sosyalistler şu anlamda materyalisttiler: "maddi hayatın üretim biçimi, genel olarak, sosyal, siyasi ve fikrî hayat sürecini de belirler."[67] Tarihin esas itici gücünün, insanlığın beraberinde getirdiği ve yüzyıllar boyu adım adım gerçekleştirdiği bir adalet ve hukuk ön fikri olduğuna inanan 'idealistler'in aksine,[68] materyalistler, üretim ilişkilerinin,

insanlar arasındaki ekonomik ilişkilerin tarihte belirleyici bir rol oynadığını kabul ediyorlardı. Materyalistler, o güne kadar fazlasıyla ihmal edilmiş olan maddi 'altyapı'nın önemine işaret etmekle beraber, asla hukuki, siyasi, dinî, artistik ve felsefi 'üstyapı'yı da önemsemiyor değillerdi. Üstyapının altyapı tarafından belirlendiğine, fakat üst yapının yine de kendine özgü bir değeri olduğuna, tarihin ve hayatın kopmaz bir parçası olduğuna inanıyorlardı.[69]

Bazı çaptan düşmüş Marksistler, beşeri faktörlerin rolünü küçümsemeyi pek 'Marksist'çe ve pek 'materyalist'çe bir tavır sanıyorlar. Habire rakamlardan, istatistiklerden, yüzde bilmem kaçlardan dem vuruyor, sosyal olayların temelinde yatan sebepleri kılı kırk yararcasına inceliyorlar. Ama bu sebeplerin insanların bilincinde ne şekilde yansıdığını aynı özenle incelemeye yanaşmadıkları için de yaşayan gerçeğin ne olduğunu bir türlü göremiyorlar.

Çünkü bunlar sadece maddi faktörlerle ilgileniyorlar. Kitlelerin çektiği yoksunlukların bunları nasıl dinî özlemler dünyasının kucağına düşürdüğünü anlayamıyorlar. Nasıl oluyor da bu küçük burjuvalar, bu köylüler, bu genç aydınlar, bu genç işsizler kendilerine yaklaşmıyorlar? Onlar ki, Marksizm'in gerçeğini ellerinde, tutuyorlar. Onlar ki, kapitalist rejimin çürümüşlüğünü bunca açıklıkla teşhir ve mahkum ediyorlar. Ve yine onlar ki, faşizmin temelindeki ekonomik sebepleri böylesine parlak bir şekilde tahlil etmeyi beceriyorlar! Neden?

Hiç şüphe yok ki, sosyalizmin, mistik eğilimleri korumak ve sömürmek diye bir düşünce ve önerisi olamaz. Tam tersine sosyalizm, sefaletin ve kaosun kaynağı olan kapitalist sistemi ortadan kaldırarak, dinî duyguların maddi kökenlerini yok etmeyi öngörür. Gerici mistiklerin (geleneksel dinin, faşist 'din'in) kökünü kazımanın en emin yolu ise kapitalizmin çöküşünü, sosyalizmin gelişini çabuklaştırmaktır. Fakat bunu başarmaya çalışan sosyalistler, somut bir olayla burun buruna geliyorlar: din duygularının hâlâ varlığını koruyup sürdürmesi.

Sosyalistler bu spiritüalizmin özünü değiştirebilir, bunu kendi yararlarına kulanabilirdi. Bu, faşist mistiğin yerine daha üstün nitelikte bir şey, bir 'idealizm' koymakla mümkün olabilirdi. Bu ise, gerçeklere dayandığı, ayakları yere bastığı için, bilimsel bir tarih anlayışının yönetiminde olduğu için ve nihayet, insanı yabancılaşmadan kurtar-

mak gibi yüce bir 'spiritüel' niyetten hareket ettiği için, asla aldatıcı bir idealizm olmazdı.

Fakat sosyalistler, sınıflararası işbirliği politikasının batağına saplanmaları ve bir de bunun üstüne, insan faktörünü sözümona 'materyalist'çe küçümsemeleri yüzünden, bu mistiğin kırılması işini başaramıyorlar. Parlamentarizmin en oportünist şekline, korporatizmin en pespaye biçimine yakasını kaptırmış bulunan bir sosyalizm, fedakarlığın ve feragatin her türlüsüne hazır, erkeği, kadını, erginiyle binlerce insanı kendi saflarına çekmeyi asla başaramaz. Sosyalizmin eski çekiciliğini yeniden bulabilmesi, ancak yeniden devrimci hale gelebilmesiyle, en yüce hedefi olan 'yeryüzü cenneti'ne ulaşabilmenin büyük mücadele ve ağır fedakarlıklara bağlı bulunduğunu militanlarına öğretebilmesiyle mümkün olacaktır.

NOTLAR

1. Ernst Krieck, *Education nationale-socialiste*, içinde *Cerveaux en uniforme*, Paris, 1934.
2. Mussolini, Meclis konuşması (sendikal yasa tartışmaları 3 Nisan 1926).
3. Hitler, *Mein Kampf*, Fransızca çeviri, 1935.
4. Mussolini, *Le Fascisme, doctrine et institutions*, 1933.
5. Mussolini, *Popolo d'Italia*, 19 Ocak 1922.
6. Mussolini, 5 Ekim 1922 konuşması.
7. *Roma Fascista*, 21 Haziran 1931.
8. Hitler, Nürnberg Kongresi, 13 Eylül 1935 konuşması.
9. *Léon XIII, encyclique Berum Novarum, 1891.*
10. Mussolini, *Le Fascisme, doctrines et institutions*, 1933.
11. Hitler, Nürnberg Kongresi konuşması, 1933.
12. F. Engels, *Ludwig Feuerbach*, 1846.
13. Marcel Martinet, "Le Chef contre l'Homme" *Esprit*, 1 Ocak 1934.
14. Mussolini, makale, *Popolo d'Italia*, alıntılayan Cambo. *Autour du Fascisme italien*, 1925.
15. Alıntılayan Gaston Raphaël, *Krupp et Thyssen*, 1925.
16. Moeller van den Bruck, *Le Troisième Reich*, 1923 (Fransızca çeviri).
17. Hitler, *Reden* (Konuşmalar) 1920-1923.
18. Comte Sforza, *Les Bâtisseurs de l'Europe moderne*, 1931.
19. NSDAP resmî yazışmalar, yeniden yayımlayan *Le Temps*, 15 Eylül 1934.
20. *Morning Post*, 31 Ocak 1934.
21. Rudolf Hess, Haziran 1934 konuşması.
22. *Le Temps*, 19 Aralık 1933.
23. *Le Temps*, 13 Şubat 1935.
24. Gœbbels, Hitler'e Mektup, içinde Pernot, *L'Allemagne de Hitler*, 1933.
26. Gœbbels, *Révolution der Deutschen* (Révolution des Allemands).

27. Prince zu Hohenlohe, "Son Rédempteur," *Pariser Tageblatt*, 16 Temmuz 1934.
28. Rudolf Hess, 26 Şubat 1934 tarihli konuşması, Münih.
29. Boettcher, *Rasse und Recht* (Race et Droit).
30. Martinet, *age*.
31. Gorgolini, *Le Fascisme*, 1921.
32. Mussolini, 24 Ekim 1922 tarihli konuşması.
33. *Le Temps*, 26 Temmuz 1933.
34. *Le Temps*, 12 Şubat 1933.
35. *Le Temps*, 28 Nisan 1935.
36. *Le Temps*, 25 Haziran 1935.
37. Nasyonal sosyalistlerin açıkhava toplantılarında kalabalığın bir ağızdan tekrarladığı and.
38. Volpe, *Histoire du mouvement fasciste*, 1935 (Fransızca).
39. *Le Temps*, 26 Temmuz 1933.
40. *Dagene Nyheder*'den makale, Kopenhag, içinde *Lu*, 10 Şubat 1933.
41. Alfred Rosenberg, *Das Wesensgefüge des National-sozialimus* (La Structure essentielle du national-socialisme).
42. *Le Temps*, 10 Kasım 1935.
43. Volpe, *age*.
44. P. Gentizon, *Le Temps*, 26 Temmuz 1933.
45. Hitler, *Mein Kampf*.
46. *Le Temps*, 25 Ağustos 1935.
47. *Le Temps*, 21 Eylül 1935.
48. *Le Temps*, 26 Şubat 1934.
49. *Le Temps*, 13 Eylül 1935.
50. Hitler, Nürnberg Kongresi konuşması, *Le Temps*, 8 Eylül 1934.
51. Hitler, *Mein Kampf*.
52. Gœbbels, *Kampf um Berlin*.
53. Hitler, Cobourg, 19 Ekim 1935 konuşması, *Le Temps*, 21 Ekim 1935.
54. Hitler, *Mein Kampf*.
55. Konrad Heiden, *Histoire du national-socialisme*, Fransızca çevirisinden, 1934 (kısaltılmış).
56. Hitler, *Mein Kampf*.
57. Gustave Le Bon, *Psychologie des Foules*, 1896.
58. Hitler, *Mein Kampf*.
59. Volpe, *age*.
60. Pierre Frédéric, *Revue des Deux-Mondes*, 1 Mart 1934.
61. *Le Temps*, 16 Eylül 1935.
62. *Le Temps*, 15 Mart 1936.
63. Martinet, *age*.
64. Gorgolini, *age*.
65. Gregor Strasser, *Kampf um Deutschland* (Combat pour l'Allemagne), makale ve konuşmaların derlemesi.
66. Alfred Rosenberg, *Der Mythus des XX. Jahrhunderts* (Le Mythe du 20e siècle).
67. Marx, *Contribution à la critique de l'Économie politique*, Önsöz, 1959.
68. Jaurès, *Idéalisme et matérialisme dans la conception de l'histoire*, 1896.
69. Antonio Labriola, *Essai sur la conception matérialiste de l'histoire*, 1902.

IV - Faşist Demagoji

Faşizm peşindeki yığınlara, sosyalist antikapitalizmden tamamen farklı bir küçük burjuva 'antikapitalizm'i öneriyor.

Sadece 'mistik' yetmez, karın doyurmaz. Faşist yığınları meydana getiren kişilerin hepsi, aynı ölçüde fanatik insanlar değillerdir. En bağnazları bile maddi çıkarlarını unutmaz. Bir menfaat kaygısı onları devamlı dürter, mahmuzlar. Bu insanları ilkin elde etmek, sonra da istim üstünde tutmak isteyen faşizm, çektikleri acılara derman olmak üzere pratik bir çözüm de göstermek zorundadır. Kapitalizmin hizmetine ve maiyetine girmiş olmasına rağmen, demagojik bir antikapitalizm çığırtkanlığı yapmak zorundadır. Faşizmi geleneksel burjuva partilerinden esaslı şekilde ayıran nokta da budur.

Fakat yakından bakıldığı zaman, bu antikapitalizmin, sosyalist antikapitalizmden çok farklı olduğu görülür. Faşizmin antikapitalistliği, esas olarak, küçük burjuva niteliklidir. Böylece faşizm bir taşla iki kuş vurmuş olur: bir yandan, gerici özlemlerini sadık bir şekilde dile getirdiği orta sınıfların sırtını sıvazlar, öbür yandan da, işçi kitlelerine –özellikle sınıf bilinci zayıf emekçi kategorilerine– ütopik ve saldırgan olmayan bir antikapitalizm yemi atar. Böylece, onları gerçek sosyalizm yolundan saptırır.

Fakat, bu 'her derde deva' demagoji bazı kimselere işlemez. Faşizm bilinçli işçilere, toprağa susamış küçük köylülere, içinden gelmese bile, daha özel ve daha radikal bir dille hitap etmek zorundadır. Sözde 'sosyalistliği'ni, lafazanlık alanında hayli ilerilere götürdüğünü birazdan göreceğiz. Okuyucu belki de şunu soracaktır: yalan

dolu bu lafazanlıkların içyüzünü ortaya koymak için bunca zahmete katlanmaya değer miydi? Buna girişmek, hem faşist demagogların, müşterilerinin gözünü hangi sosyal sloganlarla kamaştırdıklarını anlamak hem de verilen sözlerle yapılan iş arasındaki uçurumu gözler önüne sermek bakımından gerekli.

Milliyetçiliğe dönüşen antikapitalizm

Faşizmin bütün sanatı, kapitalizme hiçbir ciddi hücumda bulunmaksızın, habire antikapitalist olduğunu söyleyip durmaya dayanır. Faşizm her şeyden önce, kitlelerin antikapitalizmini milliyetçiliğe dönüştürmeye çalışır. Yukarıda gördüğümüz gibi, orta sınıfların kapitalizme karşı oluşları, her zaman, millet fikrine sıkı bir bağlılıkla beraber gelişmiştir. Özellikle İtalya ve Almanya'da kitleler, kendileri için esas düşmanın kendi kapitalizmlerinden çok yabancı kapitalizm olduğuna inanmaya hazırdılar. Böylece faşizm, kendisini besleyen para babalarını halkın gazabından korumakta fazla güçlük çekmedi. Kitlelerin antikapitalizmini, 'uluslararası para babalarının egemenliği'ne karşı bir husumet şekline sokup, asıl yolundan çevirdi.

İtalya'da

1914 -1918 savaşından önce, sonraları faşist olacak olan Sorelci sendikalistler, ihtilalci sendikalizmlerini, gittikçe artan dozda bir milliyetçilik aşısıyla aşıladılar. Rossoni, "İtalyan işçilerinin kaderinin İtalyan milletinin kaderine kopmaz bir şekilde bağlı olduğu"nu keşfediverdi. Labriola, İtalya'nın, Avrupa para babalarının egemenliğine karşı şansını denemek ve kavgaya tutuşmak hakkına sahip olduğunu ilan etti.[1] Sendikalistler ve milliyetçiler kafa kafaya verip, İtalya'nın bir 'büyük proleter' olduğu teranesini tutturdular.[2] 1915'ten 1918'e kadar Mussolini, durup dinlenmeden, "savaşa bir sosyal muhteva verilmesi gereği"nden dem vurdu.[3] Daha sonra da, Milletler Cemiyeti'nin "proleter milletlere karşı zengin milletlerin bir çeşit sigorta priminden başka bir şey olmadığı"nı ilan etti.[4] Bakan Rocco, "meselenin sadece bir iç mesele olmadığını, bir de zenginliklerin uluslar arasında paylaşımı diye bir sorunun var olduğu"nu hatırlatarak, yoksul milletlerin zengin milletlerin karşısında olduğu-

nu belirtti: "İtalyan proletaryasının çektiği acıların sebebi, patronların cimriliğinden ya da açgözlülüğünden çok, İtalyan milletinin rakip milletlere nazaran aşağı bir durumda olmasındadır." Bu yüzden de, İtalyan kitlelerinin kaderini düzeltmek için yapılacak ilk iş, 'proleter millet'in uluslararası alandaki durumunu düzeltmektir.[5]

Almanya'da

Daha 1919'da, Nasyonal Sosyalist Parti'nin kurucusu Anton Drexler şöyle diyordu: "Emekçiler Almanyası, Batı'nın açgözlü dev güçlerinin kurbanıdır."[6] Moeller van den Bruck da proleter milletler formülünü yeniden piyasaya sürer: "Halklar için hakkaniyet sağlanmadıkça, sosyalizm, insanlara hakça bir düzen sağlayamaz. Alman emekçileri bilmelidirler ki, tarihlerinde hiçbir zaman, bugün yabancı kapitalizmin sultası altında oldukları kadar bir esarete düşmemişlerdir (...). Ezilen bir milletin en ezilen kesimi olarak proletaryanın bugün yürüttüğü kurtuluş mücadelesi, artık, birbirimize karşı değil, fakat dünya burjuvazisine karşı verdiğimiz bir sivil savaştır."[7]

Fakat, bu sentezin asıl parlak ve inatçı savunucusu Gregor Strasser'dir: "Alman sanayiinin ve Alman ekonomisinin uluslararası mali sermayenin ellerinde olması, her türlü sosyal kurtuluş yolunun tıkanması, sosyalist bir Almanya rüyalarının suya düşmesi demektir (...). Biz savaş Almanya'sının gençleri, biz Nasyonal Sosyalist devrimciler, biz ateşli sosyalistler, Versailles Barış Antlaşması'nda somutlaşan kapitalizme ve emperyalizme karşı mücadele bayrağını açıyoruz (...). Biz Nasyonal Sosyalistler olarak biliyoruz ki, halkımızın milli kurtuluşu ile Alman işçi sınıfının iktisadi kurtuluşu arasında, bizzat kaderin emrettiği bir bağ vardır. Alman sosyalizmi ancak, Almanya hür ve serbest olduğunda mümkün olabilecek ve ayakta kalabilecektir!"[8] Goebbels'in meseleyi özetleyiveren formülü ise özellikle dikkat çekicidir: "Alman sosyalizminin hedefi nedir? Alman sosyalizmi ister ki, geleceğin Almanya'sında artık bir tek proleter kalmamış olsun. Alman Nasyonalizminin hedefi nedir? O da ister ki, geleceğin Almanya'sı yeryüzünün bir proleteri olmaktan çıksın. İşte nasyonal sosyalizm bu iki anlayışın bir sentezinden başka bir şey değildir."[9]

Antisemitizme (Yahudi düşmanlığı) dönüşen antikapitalizm

Kitlelerin antikapitalizmini bir başka şeye dönüştürmek mümkün olacak mıydı? Yahudi –şartların elverdiği yerde– faşizmin ikinci günah keçisi olacaktır.

Antisemitizm (Yahudi düşmanlığı), orta sınıfların bilinç altında hep var olmuştur. Bütün 19. yüzyıl boyunca, kapitalist gelişmenin kurbanı olan küçük burjuvazi, çektiği bütün musibetleri, Yahudi tefeci ya da bankacıdan, hatta Yahudi küçük tüccardan bildi. Alphonse Toussenel, *Féodalité Financière* [Mali Feodalite] adlı kitabına altbaşlık olarak şunu münasip görmüştü: "Çağımızın kralları Yahudiler." Ve şunu da yazıyordu: "Devrim yapacak herkese tavsiyem, bankaları Yahudiler'in elinden almalarıdır."

Irkçılık temasını körükleyip sömüren faşizm, böylece, orta sınıfların da alkışlarını toplamayı bildi. Kendisini paraca destekleyenleri halkın gazabından korudu ve kitlelerin antikapitalizmini Yahudiler'e yönelterek yolundan saptırdı.

İtalya'da

Burada, Yahudiler nüfus içerisinde ufacık bir azınlık teşkil ettiklerinden, bu demagojinin başarı şansı da çok düşüktü. Fakat faşizm bu fırsatı da tamamen ihmal etmiş sayılmaz. Banca Commerciale direktörü Toeplitz, Yahudi kökenliydi. *Il Tevere* gazetesi, Çalışma Yasasının ilanından sonra, "Yahudi bankacıların egemenlik günleri artık geride kalmıştır" diye yazıyordu.[10] Faşizmin 'aşırı'ları, rejimin kaydettiği iktisadi başarısızlık ve hayal kırıklıklarını, bilinçli olarak, uluslararası bankanın Yahudi taraftarı eylemlerine bağlıyorlardı.[11]

1938 Temmuz'undan sonra İtalyan faşizmi, dikkatleri, içinde yüzülen güçlüklerden başka bir yere çekebilmek için ve Alman müttefiklerini de örnek alarak, demagojiler kitabına antisemitizm maddesini resmen ekledi.

Almanya'da

Antisemitizm Almanya'da, yayılmak için çok daha elverişli bir alan buldu. Gerçi Yahudiler, sayı olarak, nüfusun yüzde birinden fazlasını bile meydana getiriyor değillerdi. Fakat, Birinci Dünya Savaşı ertesinde Polonya, Ukrayna ve Litvanya'dan akın akın gelen yüz

binden fazla Yahudi, Yahudi meselesinin yeniden canlanmasına yol açtı. Asıl önemlisi Yahudiler iktisadi, siyasi ve fikri hayatta ciddi bir rol oynamaktaydılar. Bankaların başında, kitlelerin, yüksek finans burjuvazisiyle Yahudilik arasında kurulan bağa kolayca inanmaları için yeter sayıda Yahudi vardı. Büyük mağazaların ve tek fiyat üzerinden satış yapan marketlerin başında, küçük dükkan sahiplerinin kızgınlığının 'ırk' meselesine çevrilmesine yetecek sayıda Yahudi vardı. Anglo-sakson mali sermayesinin kilit noktalarında, bu sermayeye borçlanmış bir Almanya'nın 'dünya Yahudiliği'nin esiri gibi görünmesini sağlayacak derecede Yahudi vardı. Borsalarda kârlı işler çeviren spekülatörler arasında, küçük tasarruf sahiplerinin kendi sefaletlerinin sorumlusu olarak görebilecekleri kadar Yahudi vardı. Marksist partilerin üst kademelerinde, cevval ve başarılı Yahudi liderler vardı. Bunlar, kapitalizmle Marksizm arasında yaratılan sözümona bir birliğe, daha 19. yüzyıldan beri sürdürülen ve sözde Yahudi bankerlerle Yahudi militanların birlikte ve güya *Sion Bilgeleri Protokolü* denen bir plandan hareketle dünya çapında kurmayı tasarladıkları bir Yahudi ırkı egemenliği planının varlığına inanmak isteyenleri tatmin edecek sayıdaydı. Nihayet ve özellikle, orta sınıflara mensup, serbest meslek sahibi, küçük dükkancı, doktor, avukat, gazeteci, yazar, artist vb. hayli Yahudi vardı. Bunlar da, 'aryen' ırkından olan rakiplerinin nefretini çekiyordu. Bu nefret, günü geldiğinde, Yahudiler'e karşı bir kitle çılgınlığının doğumuna imkan sağladı. Bu ise, mücadelenin amaçlarını öylesine saptırdı ki, sonunda bundan yararlanan sadece 'aryen' ırkından olan büyük sanayici ve bankerler olmadı, aynı zamanda büyük Yahudi para babaları bile bu sayede paçayı kurtarmayı bildiler.[12]

Nasyonal sosyalizmin bütün sanatı, arkasındaki kitlelerin antikapitalizmini antisemitizme çevirmeye dayanır. Goebbels şöyle diyor: "Sosyalizm ancak Yahudiler'e karşı gerçekleştirilebilir. Bizler, sosyalizmi istediğimiz içindir ki, Yahudi düşmanıyız."[13]

Ardından da, nasyonal sosyalizm, tıpkı Goethe'nin ünlü baladındaki acemi büyücü gibi, kendi çağırdığı kötü ruhların esiri olacaktır. Etrafına sardığı korkunç güçler çemberi karşısında, içine düştüğü açmazı kavrar: olmak ya da olmamak. Hezeyanlar içinde yüzen hayal gücü, uzun süredir izini sürdüğü Yahudi'yi, artık sadece bir günah keçisi olarak değil, aynı zamanda şeytan yaratımı bir şey gibi görmeye

başlar. Yahudi, içte en azılı rakip, dışta da, Almanya'yı kuşatan dünya güçlerinin elebaşısı, yok edilmesi gereken bir yabancı cisimdir. Aksi halde yok olmak kaçınılmazdır. Ve sonunda, zulüm gördüğüne inanan bir zalimin gösterebileceği bir çılgınlıkla, bütün bir halkı toptan ölüme gönderir. Öyle ki, masum çocuklar bile bundan kendilerini kurtaramazlar. Çünkü bunların, masum olsalar bile, sırf var olmaları bir tehdit unsurudur. Öyle ya, korkunç 'ırk' bunlar yoluyla yayılır. Katliam, asıl, büyük bir Yahudi nüfusu barındıran ve Hitler'in istilasından sonra Üçüncü Reich'ın *glacis*'i* haline gelecek olan Doğu Avrupa topraklarında çok kanlı oldu.

Böylece, ilk başlarda ırkçı bir peşin yargı olan ve demagojik bir alet olarak kullanılan antisemitizm, sonradan, bütün zamanların en iğrenç katliamına yol açmış olacaktır.

Faşizm burjuvaziye karşı

Faşizm halk kitlelerini özellikle 'uluslararası plütokrasi'ye ve Yahudiler'e karşı kışkırtmakla beraber, milli burjuvaziye karşı cephe almamazlık da edemez. Çünkü, bunu da yapmazsa, bütün maskesi artık iyice düşer. Şu var ki faşizmin milli burjuvaziye karşı gibi olan tavırlarının, yakından bakıldığında, sosyalizmle en ufak bir ilgisi olmadığı görülür.

Orta sınıfların burjuvaziye karşı olan nefreti, işçi sınıfınınkinden çok farklıdır. Orta sınıflar, burjuvazinin bir sınıf olarak ortadan kalkmasını istemezler. Tam tersine, kendileri burjuva olmayı ister. Faşizm, burjuvaziye karşı olduğunu ilan ettiğinde, burjuvazinin 'yozlaşma'sını mahkum ettiğinde, hiç de, kurulu sosyal düzene karşı bir saldırıda bulunmuş sayılmaz. Tersine, bu düzene taze kan, halk kanı aşılamak ve böylece onu gençleştirmek ister. Bu surette, bir yandan orta sınıfların sırtını sıvazlarken, öbür yandan da, kitleleri sınıf mücadelesi yolundan, proleter sosyalizminden saptırır.

İtalya'da

Gorgolini bu burjuvaziden alaylı bir üslupla söz eder: "Genellikle, çok kültürlü insanlara ve bir de, midesini fazla şişirdiği için hazım

---

* Glacis: Geç ortaçağda kaleleri daha korunaklı kılmak ve muhtemel düşmanları ateş altında bulundurabilmek için yapılan yapay yokuş -en.

zorluğu çeken yaratıklara musallat olan bir sıkılganlık duygusu bu burjuvaziyi de biraz takatten düşürmüştür"[14] der. Hatta Lanzillo, fabrika işgalleri sırasında "aklı kıt, çürümüş ve değdiği yeri yozlaştıran bir burjuvazinin içine düştüğü aşağılık durum"la alay eder.[15] Fakat gerçek niyet başkadır. Bu burjuvaziye, "kaybettiği enerjiyi biraz olsun geri verebilmek"[16] için, yeni yeteneklerin sahneye girmesi gerekir. Faşist 'sendikalar' kongresinin 5 Ekim 1924'te kabul ettiği bir önerge şöyle diyordu: "Sosyal tarihin dinamik yasası, sınıflar arasındaki amansız bir mücadelede değil, yetenekler arasındaki mücadelede, yani, yönetim görevlerini yerine getirebilme yeteneğini artık kaybetmeye başlamış kategorilere karşı, yönetim görevlerini yüklenme yeteneği kazanan meslek kategorilerinin verdikleri mücadelede ifadesini bulur." Bu laf salatasını anlaşılabilir bir dile çevirirsek: burjuvalar, 'yetenekler' önünde, yani faşistler güruhu önünde yavaş yavaş silinmeye mahkumdurlar.

Almanya'da

Naziler, burjuvaları şamar oğlanına çevirirler. Burjuvaziyi yerin dibine batırıp çıkarmaya, Hitler'in sözlüğündeki terimler yetmez. Alçaklıkta rakipsiz oluşunu, bunamışlığını, fikri yozluğunu, şapşallığını lanetler ve mahkum eder. Fakat, az sonra da, ağzından baklayı çıkarır ve şöyle der: "Kültürlü sınıfların, alt sınıflardan taşınan taze kanla devamlı yenilenmesini sağlamaya dikkat etmek"[17] gerekir. August Winnig bu konuya koca bir kitapla katılır. Halk kitlelerinin tarihi görevi, artık yaşlanmış olan bir sosyal düzeni gençleştirmek, dizlerinin bağı gevşemiş bir yönetici sınıfı yeniden canlandırmaktır. "Bunun hammaddesi de proletaryadır. Proletarya, kendi bağrında yeni değerleri, kendi ideallerini yaratmak ve bu güçleri, eski topluluğa katmak, bunu da eski topluluğu yıkmak amacıyla değil, gençleştirmek amacıyla yapmak eğilimini taşır."[18]

Faşizm, borçlandırma kapitalizmine karşı

Bununla birlikte faşizm, kapitalist sistemin bizzat kendisini de suçlamaktan geri kalamaz. Çünkü bunu da yapmazsa, maskesinin iyice düşeceğini bilir. Ancak şu var ki, burada söz konusu olan anti-

kapitalizm de, proleter sosyalizmin antikapitalizminden fersah fersah uzaklarda olan bir şeydir.

Orta sınıfların antikapitalizmi, özellikle, kredi mekanizmasının düzenleniş tarzını hedef alır. Bütün bir 19. yüzyıl boyu, küçük burjuva ideologları, üretici kapitaliste değil, kapkaççı kapitaliste, borç verene, bankacıya çatıp durdular. *Féodalité financière* adlı kitabında Toussenel, "Fransız milli işgücünü yılda 2 milyarlık bir vergiye bağlamış olan" tefeciliği mahkum eder ve bankaların bir devlet tekeli haline getirilmesini ister. "Paranın getirdiği faizlerin (...) emeğin belini büken en ağır yük, tüketim için de göz yumulamayacak bir kayıp" olduğunu söyleyen Proudhon, "her emekçinin müteşebbis ve avantajlı bir kişi haline gelebilmesine imkan sağlayacak olan, "hemen hemen bedavaya gelecek bir karşılıklı kredi sistemi" fikrini ortaya atar.

Faşizm de, saldırılarını, "borçlandırma kapitalizminin üzerine bindirir. Böylece, orta sınıfların özlemlerini dile getirmiş ve emekçi kitlelerinin bir bütün olarak kapitalist sisteme karşı mücadelesini de esas hedefinden saptırmış olur.

İtalya'da

1919'da ilan edilen faşist programda yer alan bazı talepler şunlardı: "anonim ortaklıkların ve pay senetli şirketlerin kapatılması, spekülasyonculuğun her türlüsünün yasaklanması, bankaların ve borsaların kaldırılması, kredi dağıtımı işiyle uğraşacak bir milli örgütün kurulması ve böylece kredi mekanizmasının işleyişini devletin üzerine alması, çalışmadan kazanılan gelirlere el konması, sermayenin aşırı derecede müterakki bir vergi sistemiyle vergilendirilmesi." Mussolini, 19 Haziran 1919 tarihli Popolo d'Italia'da bu programı şöyle yorumluyor: "Durumu iyi olanlar, fedakarlığa da katlanmak zorundadırlar. Bakın biz ne teklif ediyoruz: ya mal mülk sahipleri kendiliklerinden bunlardan vazgeçerler ya da eski muharipler kitlesini göreve çağırır ve bunlara, bu engellerin üzerine yürümelerini, bunları ezip geçmelerini söyleriz."

Almanya'da

1920'nin Nasyonal Sosyalist programında faizci sermayeye karşı mücadele baş yeri tutar. Bunda, Reichsbank'ın devletleştiril-

mesi ve özel bankaların devlet tarafından denetlenmesi, hamiline yazılı pay senetlerinin, önce isme yazılı, sonra da şahsi katılmaya dayanan senetler haline getirilmesi, borsaların kapatılması vb. isteniyordu. Fakat temel nokta, Gottfried Feder'in savunduğu fikirdi: 'faiz köleliğini kaldırmak.' Kapitalizmi kaldırmadan faizi kaldırmak rüyası, Feder'in bir icadıdır. Şöyle yazıyor: "Faizin kutsallığı safsatası iyice kafamızı karıştırmış. Guatrın kan dolaşımı ile ne kadar ilgisi varsa, faizin de parayla o kadar az ilgisi vardır (...). Faiz köleliğinin kaldırılması (...) sosyal davanın da çözümünü sağlar, bütün dünyada sermaye ile emek arasında cereyan eden dev kavgayı, mülkiyete ve zenginliklerin yaratılmasına zarar vermeden, emeğin kurtuluşuna götürme yolunu açar."[19] Bu aynı zamanda sanayi sermayesini korur ve esas saldırının sadece faizci sermayeye yönelmesine imkan verdirir. İyi kalpli Krupp 1826'da öldüğünde ne malı ne de mülkü vardı. Kurduğu şirketin bugünkü sermayesi de, 250 markı ya buluyor ya bulmuyor. Buna karşılık, işe birkaç milyonla başlayan Rothschild ailesinin serveti ise bugün 40 milyar marktır.

Feder, bundan hareketle şu sonuca varıyor: "Pekala biliyoruz ki, insan soyunun başına musallat olan dert kapitalist sistem, ya da sermayenin bizzat kendisi değildir. Çalışıp çabalayarak kazanan bütün bir insanlığın baş belası, faizcilikle geçinen büyük sermayenin, doymak bilmeyen açgözlülüğüdür." Marksist tipte bir ihtilale gerek yoktur: "Sermaye de, emek de, varlığını korumalıdır (...). Bolşevizm, hastalığı iyi edeceğim diye hastanın orasını burasını kesip biçiyor. Oysa hastalığın kökü, vücudu kemiren zehirde; asıl onu vücuttan atmak gerek. (...). Rusya'da olduğu gibi, ülke ekonomisinin altını üstüne getirmek boşunadır. Yapılması gereken, vasıtalı vergiler altında ezilen el işçisinden tutun da, devlet ve özel sektör memurlarına, zanaatkarlara, köylülere, buluş sahipleri ve sanayi kuruluşları müdürlerine, aydınlara, sanatçılara, bilginlere kadar uzanan bütün bir üretici nüfusu, faiz köleliğine karşı sıkı saflar halinde bir cephede birleştirmektir."

Faiz köleliğini kaldırma vaadi, özellikle, ellerinde avuçlarında kalmış ufacık toprak parçaları bile ipotek altında tutulan küçük köylülere hitap eder. Nasyonal sosyalizm bir kere iktidara gelmeye görsün, topraklara el konulması yasaklanacak, başkasına devri önlenecek ve böylece, ipotek sistemi tarihe karışacaktır.

Fakat Feder, kapitalist sistem çerçevesi içinde faiz köleliğini nasıl kaldıracağını anlatmaya kalkıştığı anda da kendini ele veriyor. Öngördüğü şey, ardı arkası kesilmeyen kamu borçlarının ve her türlü borç ve ipoteklerin hızlı bir şekilde amortismanlarının sağlanması. Ama, bu işlemin mali bakımdan nasıl gerçekleştirilebileceğini söylemiyor. Büyük gürültülerle mahkum edip kapı dışarı ettiği faizi, bu defa bacadan buyur ediyor: Sanayideki temettü payları, bir çırpıda, yüzde 5'lik sabit gelirler haline çevrilecek; bölgesel ve korporatif esaslara göre kurulmuş, devlet denetimi altındaki 'kredi kooperatifleri', tayin edecekleri oranlarla, mal ya da 'iş gücü'[20] üzerinden faizle borç para verebileceklerdir" ve "kimse devlet tasarruflarından ya da rantlarından gelen üç beş kuruşu, faiz köleliği olarak görmeyecektir"[21] diye yazıyor 1930'da.

Faşizm sınai temerküze karşı

Bununla beraber faşizm, bizzat sanayi kapitalizmini de suçlamaktan geri kalamazdı. Aksi halde, maskesi iyice düşmüş olurdu. Ancak şu var ki, faşizmin kapitalizm aleyhtarlığı, bu noktada da, proleter sosyalizmin antikapitalizminden apayrı bir şeydir.

İşçi sınıfının tersine, orta sınıfların, kapitalizmin esas dayanak noktası olan işgücünün sömürülmesi ve artı değerin çalınması sistemini ortadan kaldırmak diye bir dertleri yoktur. Bütün 19. yüzyıl boyunca ve hatta bugün de, küçük burjuva ideologları, rekabete, sanayideki temerküze çatıp durmakla, kamu iktidarlarını, büyük tekelleri (karteller ve tröstler) daha az zararlı hale getirecek tedbirleri almaya davet etmekle yetindiler.

Bu geriye dönük özlemleri diline dolayan faşizm de, hem orta sınıfların sırtını sıvazlamış hem de aynı zamanda, işçi kitlelerini proleter sosyalizmin yolundan saptırmış oluyor.

İtalya'da

1921'de Gorgolini, "İtalya'yı açlığa mahkum eden ('orta sınıfları sefalete sürükleyen' diye okuyunuz) büyük sanayi ve büyük ticaret ağaları"nı,[22] öfkeli sözlerle yerin dibine batırıp çıkarıyordu. Daha sonra Bottai de şöyle yazacak: "Özellikle, sermayenin gittikçe artan

temerküzüne, (...) bunun tam zıddı bir ilkeye dayanan güçlerle karşı koymak gayesiyle, zanaatkarların gelişimine ve somut zaferine yönelik bir siyaset tutturmalıyız (...). Zanaatkarlık olgusunun, sanayimizin gelişimini adamakıllı etkilemesi ihtimal dışı bir şey değildir."[23]

Almanya'da

Kapitalist temerküzün çok daha ileri gittiği bir ülke olan Almanya'da, tröstlere karşı girişilen demagoji çok daha önemli bir rol oynayacaktı. Goebbels adeta yırtınırcasına şöyle konuşuyordu: "Bir avuç insanın, milli ekonomiyi millete karşı kullanma hakkı diye bir hak olamaz. Oysa gerçekte, büyük servetler yığan birkaç tekel, birkaç adam, her şeye hakim durumdalar. Bu insanlar, halkın günlük nafakasına el atmak, onu işinden gücünden etmek konusunda sonsuz imkanlara sahipler."[24]

Bu yüzden, 1920 programı, "anonimleşmiş bütün işletmelerin (tröstler) devletleştirilmesi"ni öngörmekteydi. Faşist antikapitalizm, bu noktada, sosyalist antikapitalizmin sınırlarına yaklaşmış gibi görünür. Fakat Naziler, formüllerini iyice törpülemekten geri kalmazlar. Feder, bu devletleştirmenin, Marksist sosyalizasyonla hiçbir ortak noktası bulunmadığını izaha özen gösterir. Bu devletleştirme, ona göre, bir sonun başlangıcıdır. "Yüzbin bağımsız ayakkabı imalatçısı, halk ekonomisi ve devlet siyaseti için, beş tane dev ayakkabı fabrikasından çok daha fazla yararlıdır."[25] 1920 programı aynı zamanda, büyük mağazaların önce 'komünalleştirilmesi'ni, sonra da, uygun fiyatlar üzerinden küçük tüccarlara kiralanarak parçalanmasını öngörür.

Genç bir Nazi öğrenci, bu geriye dönük 'sosyalizm'i, şu çarpıcı terimlerle tanımlar: "Nasyonal sosyalizm, kapitalizm tekerinin mekanik hareketini durdurmak, bu tekerleğe bir köstek koymak, sonra da onu, ilk başlardaki noktasına gelene kadar geri geri çevirmek, bu noktaya varıldığında da, oraya tespit etmek ister."[26]

Geriye dönüş: otarşi

Kıyısından köşesinden düzeltilip çekidüzen verilmiş, ilk başlardaki kılığına sokulmuş olan bu kapitalizm, eski zamanların otarşisine dönülmeyi gerektirir.

Nasyonal sosyalizm, esasları 1800'de filozof Fichte tarafından çizilmiş ve tipik bir küçük burjuva planı olan kapalı ticaret devleti planını mezarından çıkarıp piyasaya sürer. Rekabet denen o kahrolası şeye, bu devletin topraklarında artık hayat hakkı yoktur. Her malın fiyatı kamu yetkilileri tarafından tespit olunur. Artık ne üretim fazlası ne de kıtlık tehlikesine yer vardır. Arzın olsun, talebin olsun bir karşılığı mevcuttur. Ne zenginleşen birine rastlanır ne de fakirleşen. Her fert, kolektivitenin bir hizmetkarıdır ve kolektivitenin malvarlığından hakkına düşen adil payı alır. Şu var ki, bu tipte bir ekonominin gerçekleşebilmesi, devletin dışarıdan iyice tecrit edilmesine, uluslararası rekabetten korunmasına bağlıdır. Bu yüzden de, devletin dış ticaret tekelini elinde bulundurması ve tamamen içeride geçerli olacak bir para basması gerekir.

Fichte'yi okumuş olan Gregor Strasser, *Alman Devrimi'nin On Dört Tezi*[27] adlı eserinde liberal kapitalist sistemi reddeder. Ona göre bu sistemin yıkılıp gitmesi, Alman devriminin başarısının da başlangıcı olacaktır. Strasser, liberal kapitalizmin yerine, amacı verimlilik ve kâr değil, milletin ihtiyaçlarının karşılanması olan bir ekonomi önerir. Kardeşi Otto'nun deyimiyle, bu sistemin hedefi, "topluluğun her üyesinin beslenme, giyinme ve barınma ihtiyaçlarının karşılanması"[28] esasına dayanır. Arz ve talep kanunu kaldırılmalı, her malın fiyatını devlet sabit bir şekilde tespit etmeli, piyasaya sunulan miktar ile ihtiyaç duyulan miktarlar arasındaki denge sağlanmalıdır. Şu var ki, Nasyonal Sosyalistler de, böyle bir sistemin uygulanmasındaki zorlukları görmezlikten gelemezler. Bu yüzdendir ki, ilk deneye tarım alanında girişmek, önce tarımı, liberal kapitalist ekonominin alanından çekip çıkarmak isterler. Fakat, "diğer ekonomik grupların da er geç köylülüğe katılacaklarını ve onun ilkelerini kabul edeceklerini" ısrarla söyler dururlar.[29]

Bu tarz bir ekonominin kurulması ancak uluslararası rekabetin kaldırılmasıyla mümkün olur. Bu, otarşiyi, yani gümrük yasaklarını gerektirir. Ticaret dengesi, ihracat, bütün bunlar "geçmiş zamanlara ait şeylerdir." "Her halk kendi toprakları üzerinde kendi yaşantısının temellerini kurmak zorundadır."[30] Önce Alman yurttaşlarını beslemek, ancak bundan sonra ihracatı düşünmek gerekir.[31] Bir zamanlar ihraç edilen Alman malları, artık bundan böyle, iç pazarda kendi-

lerine müşteri bulacaktır. Sanayi buhranı, Naziler'e göre, tarımdaki buhranın bir sonucudur. Gümrük yasakları sayesinde tarım ürünlerinin değeri artacak, tarım kesimi yeniden canlanacak ve bu sayede, sanayi ürünlerini emebilme gücüne de ulaşacaktır.

Fakat bu 'kapalı ekonomi' nasıl gerçekleştirilecekti? Dış ticaret tekeli tamamen devlete verilerek, sırf iç pazara ayrılmış ve altından bağımsız bir yeni para yaratılarak. Feder şunu yazıyor: "Altın'dan kopmak, emeğin yeniden paraya hükmedeceği bir ekonominin, Üçüncü Reich'ın sağlıklı ekonomisinin de baş şartıdır."

'Korporasyonlar'ın dirilişi

Faşizmin küçük burjuvalara ve küçük burjuva kafası taşıyan işçilere uzattığı yemlerden biri de korporatizmdir.

Daha yakından bakıldığında, faşizmin 'korporatizm' demagojisinde üç püf noktasının bulunduğu görülür.

(1) Faşizm, küçük burjuva kafası taşıyan işçilere, kendilerini 'proleterlikten kurtarma' vaadinde bulunur. Bunu, sermaye ile emek arasındaki köklü ayrılığı silip yok ederek değil, fakat, üretimin bu iki unsurunu birbirine yaklaştırarak, birbirleriyle uzlaştırarak yapacağını söyler. Faşizm, yine aynı işçilere, karma 'korporasyon'lar içinde küçük burjuvalar gibi yaşayacakları, işsizlik derdinden kurtulacakları, 'adil bir ücret' alacakları ve yaşlılık günlerinde ele güne muhtaç olmayacakları garantisini verir. Asıl önemlisi, patronların kendilerine, üretimin gerçek 'iş arkadaşları' gözüyle bakacağını ve kendileriyle eşitlik temeli üzerinde ilişki kuracağını temin eder.

(2) Faşizm, büyük kapitalist tekellerin rekabeti altında ezilen ve proleterleşme yoluna giren bağımsız küçük burjuvalara da (zanaatkarlar, küçük tüccarlar vb), ortaçağdakine, kapitalizm öncesi dönemdekine benzer bir rejimi yeniden kurma sözü verir. Bu rejim, rekabete dayanmayacak, kuvvetli olanın haklı da sayıldığı bir düzen olmayacak, aksine, özerk 'korporasyon'lar içinde toplanan küçük üreticilerin himaye ve destek göreceği, istikrar ve güvenliğin ne demek olduğunu anlayacağı bir rejim olacaktır.

(3) Nihayet faşizm, parlamenter, asalak ve yetersiz bir siyasi devletin yerine korporatif bir devlet koyma vaadinde bulunur. Bu devle-

tin bağrında, meslek toplulukları halinde toplanan bütün üreticiler seslerini duyurabilme hakkına sahip olacaklar, bütün menfaatler de, genel menfaat yaftası altında uzlaştırılabilecektir.

Bu üçlü küçük burjuva ütopyası sadece faşizme özgü bir şey değildir. Bütün bir 19. yüzyıl boyu buna rastlanır. Bununla birlikte, bu ütopyanın, gerici küçük burjuva düşüncesiyle, reformist küçük burjuva düşüncesinde, birbirinden farklı kisvelere büründüğünü de görmek gerekir.

Geçtiğimiz yüzyılda, kaldırılan korporasyonların özlemini ve eksikliğini duyan pek çok küçük burjuva vardı. İktisadi liberalizm, bunları, eli kolu bağlı bir şekilde, kapitalizmin orman kanunlarının kucağına atıvermişti. Aman verdirmeyen bir rekabet düzeni bunları sefalete mahkum ediyor ve proleterleştiriyordu. Bu yüzden de, ilerlemeye karşı çıkıyor, bunu durdurmaya çalışıyor ve kapitalizm öncesi bir aşamaya geri dönmeyi istiyorlardı.

Gerici partiler (Fransa'da monarşist parti) ve Kilise, bu geriye dönük özlemleri kendi amaçları için kullanıp sömürdüler, korporasyonların yeniden kurulması işini programlarına aldılar. Bu dava uğruna, bir de ortaçağ korporasyonları efsanesi yaratıldı. Bu, tarihin kaba bir şekilde tahrifinden başka bir şey değildi. Gerçekten de, ortaçağ korporasyonlarının, bugün onlara verilmek istenen anlamla en ufak bir benzerliği yoktur. Bunlar, ortaçağın ancak belli bir anında var oldular ve kapitalizmin gelişmesi karşısında da çabucak tasfiyeye uğradılar ya da karakter değiştirdiler. Korporasyonlar hayli geç ortaya çıktı ve sınırlı bir alanda, el zanaatları ve küçük ticaret alanında bir gelişme gösterebildi. Hatta bu alanlarda bile, serbest mesleklere yer vardı. Buna karşılık, daha ortaçağda bile hayli gelişmiş olan büyük sanayi, korporatif rejimin dışında kalabilmişti. Büyük endüstrinin yaratıcısı olan burjuvalar, korporasyonlardan çok farklı nitelikteki, gerçek patron sendikalarında toplanmışlardı.[32]

Kapitalist üretim biçimi yayıldıkça, korporasyonların iktisadi alandaki payları da küçüldü. Böylece Fransa'da, modern endüstrinin habercisi olan büyük imalathaneler, korporatif rejimin köhne cenderesi dışında kuruldular. Fransa'da önce Turgot (1776), sonra da Devrim (1791'de), korporasyonları ortadan kaldırma kararı aldıklarında, bunlar zaten kendi ecelleriyle çoktan ölmüş durumdaydılar.

Kapitalizm, gelişimini engelleyen 'zincirleri kırmıştı.'[33]

Bundan başka, bizzat korporasyonun kendi içinde, daha ilk başlardan beri, sermaye-emek ayrılığı ve sınıf mücadelesi ortaya çıkmıştı. Ustalar aristokrasisi, kısa zamanda, bütün iktidarı ele aldı. Çırakların usta seviyesine yükselmesi, gittikçe zorlaştı. 17. yüzyıldan itibaren lonca işçileri gerçek birer proleter haline gelmişlerdi. Korporasyon artık bir kast tekelinden, "kıskanç ve cimri bir oligarşinin içinde direndiği bir ortaçağ kalesinden başka bir şey değildi."[34]

Bununla birlikte, gerici partiler ve Kilise, bunca uzun zamandan beri iktisadi gelişmenin gerisine düşmüş olan bu ortaçağ korporasyonlarını yeniden canlandırmak iddiasındaydılar.

Bu yolda, Fransa'da bir Katolik yazarlar grubu (Sismondi, Buchez, Villeneuve-Bargemont, Buret vb.), yüzyılımızın daha başlarından itibaren, rekabetin fenalıklarını teşhir ve mahkum etmeye, örgütlü mesleklerin yeniden kurulmasını istemeye koyulmuşlardı. Chambord Kontu, *Lettre sur les ouvriers* (1865) adlı eserinde, "Krallığın her zaman için işçi sınıfının koruyucusu olduğu"nu hatırlatır ve "serbest korporasyonların kurulması"nı talep eder. 1870'ten itibaren Kilise, korporatizmi resmen kendi doktrini içine alır. 1871'de Lille'de toplanan Katolik Kongresi, "Devrim öncesi toplumunun huzur ortamına dönebilmenin tek yolu, Katolik birleşme yoluyla, çalışma dünyasında dayanışma ilkesini yeniden egemen kılmaktır" diyordu. 1894'te Papa XIII. Leon, *Rerum Novarum* bildirisinde (Encyclique), kapitalizmin "sosyal organizmayı iki sınıfa ayırıp böldüğü ve bunlar arasına derin bir uçurum soktuğu" gözlemini yapar. Bu hastalığın da, geçmişe yönelmekle tedavi edilebileceğini iddia eder. "Ataları-mız uzun zaman, korporasyonların hayırsever varlığını üzerlerinde duydular (...) Bu yüzden, bu tür derneklerin her yerde kurulmasını zevkle karşılıyoruz." Hem Katolik hem de monarşist olan La Tour du Pin, korporasyonların işçiyle patronu birbirine yaklaştıracağı ve "başlangıçtaki yapmacık ilişkilerin yerine tabii bir kaynaşmanın alacağı" umudundadır.[35]

Gericiler bu korporasyonlara istişari bir rol tanırlar. Onu, siyasi devletin yerine geçirmeyi değil, tersine, tamamen devlete tâbi kılmayı isterler. Öncelik siyasi olana! Chambord Kontu'na göre, korporasyonlar 'seçmen ve oy mekanizmasının tabanı' durumuna gelmelidir.

La Tour du Pin'e göre de, korporasyonlar 'siyasi kurulların tabii ve tarihi seçim kurulları' olacaklardır. Ama bunların üstünde ya 'koruyucu' monarşi ya da her şeye kadir otoriter devlet yer alacak, korporasyonlar da bu devletin, sadece, "iktisadi fonksiyonlarının basit birer yardımcısı" olacaklardır.[36]

Gericilerin geriye dönmeyi, geçmişi yeniden canlandırmayı istemelerine karşılık, 19. yüzyılın sosyal reformcuları, kaldırılmış ortaçağ korporasyonlarının yeniden kurulması talebinde bulunmuyor, sadece bunların dayandıkları ilkenin yeni topluma aktarılması ve iş (emek) dünyasının 'örgütlendirilmesi' hayalleri kuruyorlardı. Fakat bu sosyal reformcuların özlemleri de henüz berraklık kazanmış değildi. Saint-Simon, üreticileri sanayi korporasyonlarına bölmeyi önerirdi.[37] Takipçileri de, gelecekteki toplumun 'yaratıcı ilke'sinin, "ortaçağın örgütlenmesine hakim olan ilkelerden farklı" olmayacağını bildiriyorlardı. Yasal kuralların hedefi sanayinin işleyişine bir düzen vermekti.

"O tarihler, toplumun o zamanki durumunun elverdirdiği ölçüde birleşme, dernekleşme (...) ihtiyacına cevap veren ve son zamanlarda özellikle dikkatleri çeken bir kurum vardı: korporasyonlar. Hiç şüphesiz, bu örgütün pek çok kusurlu yanları mevcuttu (...). Gerçi, kötü bir örgüt olan bu kurum ortadan kaldırıldı ama, yerine de hiçbir şey konmadı. Biçim olarak bizi irkilten bu korporasyonlar bir kere var oldular diye, bundan hareketle ve zorunlu olarak, sanayicilerin kurullar halinde birleşmemeleri sonucu çıkarılmamalıdır (...). Nitekim bugün, bilinçsiz de olsa öyle çabalar var ki, bunlar açık olarak, çalışma (iş) dünyasını yeni bir örgütlenmeye sokarak, düzeni yeniden sağlamaya yönelikler."[38] Proudhon da, kendi payına, çalışma (iş) dünyasının tabii gruplarını, işçi korporasyonlarını, yeni ilişkiler temelinde yeni baştan kurmak isterdi.[39]

Katolikler ve monarşistler gibi 19. yüzyılın ilk yarısındaki sosyal reformcuların da, kapitalizmin sermaye ile emek, patronlukla ücretli işçilik arasında yarattığı kesin ayrılık konusunda berrak fikirleri yoktu; ya da bunun bilincine varmış olsalar bile, bu ayrılığa bir son vermek, küçük bağımsız üreticiyi ayakta tutmak ya da suni yollarla yeniden yaratmak rüyası içindeydiler!**

** Fakat şunu da belirtmek gerekir ki, Proudhon burada büyük modern endüstriye ayrı bir yer veriyor, onu birleşmiş emekçiler tarafından sosyalize edilmiş ve bunlar tarafından yönetilen bir şey olarak görüyordu.

Sosyal reformcuların takipçileri olan 'reformist' sendikalistler ise, bağımsız üreticilik hayallerine paydos çektiler; fakat bunlar da, işçileri bir başka yoldan 'proleterlikten kurtarma'yı umuyorlar, bir başka yoldan korporasyonlara geri dönülmesini istiyorlardı. Bu, sınıfların örgütlü meslekler bünyesinde işbirliği yapmaları sayesinde mümkün olacaktı. Patron sendikalizmi ile işçi sendikalizminin birbirine paralel gelişmesi ve meslek örgütlerinin mutlak yetki sahibi kılınmasıyla, üretimin 'zorunlu' faktörleri diye ilan edilen iki unsuru uzlaştırmak istiyorlardı. Ekonomik yönetimi, patronlarla eşitlik temeli üzerinde, önce her meslek çerçevesinde, sonra da, kurulacak bir iktisadi parlamento eliyle ülke çapında gerçekleştireceklerini ileri sürüyorlardı.

Bir süre önce, Paul-Boncour bu ütopyanın parlak sözcülerinden biri oldu.[40] Bu ütopya savaş sonrasında, başta Almanya olmak üzere, İtalya, Fransa da dahil pek çok ülke reformistlerinin başını döndürdü, Reformistler hemen her yerde, 'iktisadi demokrasi', 'sınıflararası işbirliği', korporatizm saatinin artık gelip çattığına inanıyorlardı. Uğranılan bütün hayalkırıklıklarına rağmen, uluslararası reformizm bugün hâlâ ayakta kalabildiyse, bu yine aynı ütopya sayesindedir. İşte İsviçre'de sendikalar, patronlarla işçileri birleştiren legal 'meslek toplulukları' ilkesini kabul ettiklerini açıklıyorlar. Avusturya'da *Wiener Arbeiter Zeitung*, bozgundan az önce, sosyal demokrasinin korporatizm fikrini pekala kabul edebileceğini yazıyor, Belçika'da De Man, "korporatizm çatısı altında karma bir üretim örgütü" kurulmasını istiyordu. Bu karma örgüt POB planında, "sendikaların tanınması ve toplu sözleşmelerin genelleştirilmesinden, senatonun yerini alacak bir iktisadi konseyin kurulmasına kadar uzanan" bir alanda tasarlanmıştı.[41] Fransa'da CGT 'plan'ının asıl önemli noktası, "en çok temsil yetkisine sahip patron ve işçi örgütleri tarafından atanacak yetkili temsilcilerden oluşan" Milli İktisat Konseyi'dir.[42] Uluslararası Sendikalar Federasyonu da, "işveren ve ücretlilerin aynı örgüt ya da ortak bir kurumda işbirliği yapmalarında gerçek ifadesini bulacak olan bir sahici korporatif devlet"i hayal eder.[43]

Bununla beraber, reformistler, kurulmasını istedikleri korporatif örgütlere ancak istişari bir rol tanırlar. Mesela, CGT planının hazırlayıcılarına göre, iktisadi parlamento, "siyasi iktidarın, kararlarını alırken yararlanacağı bir ilham kaynağı"dır. Yoksa bu organ siyasi iktidarın yerini almaz. Siyasi devlet egemen güç olarak kalır.

Faşizmin korporasyoncu demagojisi, kaynağını hem gericilerde hem de reformistlerde bulur. Ortaçağın zanaatkar ve küçük tüccar korporasyonlarının yeniden canlandırılması fikrini gericilerden alır. "Sınıflararası işbirliği" korporasyonu ve iktisadi istişari parlamento fikrini ise, özellikle reformistlere borçludur. Fakat, iki temel noktada, faşizm, reformistlerden ayrılır ve gericilere bağlanır.

(1) Reformistler korporatizmlerini demokratik bir siyasi devlet, faşistler ise otoriter bir siyasi devlet çerçevesi içinde kurmak isterler.

(2) Reformistler 'sınıflararası işbirliği'nin bir sendikal hürriyet rejimi içerisinde ve her korporasyonun bünyesinde gerçekleşmesini isterler. Buna karşılık faşistler, korporatif devletlerini, hür sendikalara değil, vesayet altına alınmış sendikalara oturtma niyetlerini saklamazlar.

İtalya'da

Mussolini'nin gözleri önünde bir model vardır: Annunzio tarafından Fiume'de ilan edilen (8 Eylül 1920) ve o gün bugün de zaten yürürlüğe konmamış olan 'korporatif' anayasa. Bu anayasa bazı bakımlardan açıkça gerici eğilimdeydi. Küçük bir zanaatkarlar şehri olan Fiume'de, "komünal tarihimizin dört şanlı yüzyılı boyunca var olan ve işleyen" bir özerklikten yararlanacak on tane mecburi korporasyon kuruyordu. Fakat anayasayı kaleme alan eski sendikalist bir militan, metne, korporasyonlar tarafından seçilen ve 60 üyeden oluşan bir iktisadi parlamento, reformist fikrini de soktu.[44]

Öte yanda, Mussolini de reformistlerin doğrudan etkisi altındadır. Aşağı yukarı İtalyan CGT'sinin, kanunların 'istişari sendikal kurullar'ca hazırlanmasını önerdiği bir dönemde, Mussolini bir dostuna şöyle yazar: "Gelecek, güç ve yetki sahibi birçok parlamentonun, tek fakat yetkisiz ve yetersiz parlamentonun yerini alacağını gösterecektir."[45] Fasciolar kurucu meclisinde de, 23 Mart 1919'da şöyle diyecektir: "Bugünkü siyasi temsil sistemi bizim açımızdan yeterli değildir. Biz, bütün menfaatlerin doğrudan temsil olunmasını istiyoruz (...). Bu programa belki, korporasyonlara geri döndüğümüz yolunda bir iddiayla karşı çıkılacaktır. Varsın desinler!" Gerçekten de, 1919 faşist programı "meslek ya da işkolu üyelerinin tümü tarafından seçilen iş, sanayi, ulaşım vb. milli teknik konseylerinin kurulması"nı önerir.

Almanya'da

Almanya'da, Fichte'den günümüze kadar pek çok gerici yazar, ortaçağ korporasyonlarının yeniden kurulması yolunda önerilerde bulundular. Bu, özellikle 1918'den sonra daha da arttı. Moeller van den Bruck şunları yazıyor: "Devrimcilerin parlamentarizme karşı 'konseyler' yaftası altında yönelttikleri saldırının, muhafazakarlar tarafından korporasyonlar yaftası altında devam ettirilmesi pek tabii idi (...). Söz konusu olan şey, korporasyonlara eski haklarını geri vermek ve bunu da, korporasyonları tarihi ve romantik bir planda ele almadan, aksine, modern fikirlerden hareketle sağlamaktı."[46] Nasyonal sosyalizm bu kaynaktan beslenir. Gregor Strasser'in deyimiyle, "hareket noktasını, ortaçağ lonca ve korporasyonları mesleki sisteminin ruhunda ve özünde bulur."[47]

Feder, reformistlerden "değişik iktisadi dallara bağlı patron ve işçilerin, karşılıklı güven ve sorumluluk duygusu içinde milli üretimde bulunmak ortak amacına yönelmelerini sağlamak için (...) mesleki korporasyonlarda kaynaştırılmaları" fikrini alır.[48] Bu korporasyonlarda, "işverenler ve çalışanlar aynı haklara sahip olarak birlikte bulunacaklardır."[49] Reformistlerden sonra Naziler, istişari bir ekonomik parlamento, seçimle işbaşına gelen ve zirvede, çeşitli menfaatleri uzlaştırmakla görevli bir yüksek iktisat odasında birleşen bölge iktisat konseyleri fikrini kabul ettiler.[50]

Faşizme para desteği sağlayan büyük kapitalistler, faşizmin 'korporatist' demagojisi hakkında ne düşünürler? Bunlar, faşizm iktidara gelene kadar bu demagojide, kendileri için sakıncadan çok, yarar görürler. Öyle ya, bu demagoji pek çok küçük burjuvanın faşizm saflarına çekilmesine, bir kısım işçinin sınıf mücadelesi ve hür sendikacılık yolundan saptırılmasına, demokratik parlamentarizme şiddetle saldırılmasına imkan sağlamıyor mu?

Fakat faşizmin para babaları, ta içlerinde korporatizmin her türlüsüne, her türlü 'sınıflar arası işbirliği'ne, sömürdükleri insanlarla 'eşitlik temeli üzerinde' girişilecek her türlü ilişkiye düşmanca bakarlar. İşyerlerinde olsun, mesleki faaliyetleri çerçevesinde olsun, personelleriyle eşit şartlar altında iş görmeyi değil, emirlerini bunlara zorla kabul ettirmeyi isterler. Her şeyden çok, sömürdükleri insanların kendilerinden, işlerini denetleme, ekonomik yönetimde pay sahipliği talebinde bulunmalarından korkarlar.

Bunlar, savaş sonrası İtalya'sında işçilerin, fabrikaları işgal ederek üretimi bizzat yöneteceklerini söyledikleri günler, Almanya'da da, birkaç gün süreyle, işçi ve asker konseylerinin tek legal iktidar olarak ortaya çıktığı günler duydukları büyük korkuyu akıllarından çıkaramazlar. Bu yüzden de, büyük kapitalistler, ancak bir süre ve o da ilke planında kabul etmek zorunda kaldıkları korporatizm ve işçi denetimi yolunda girişilen bütün çalışmaları sistemli bir şekilde baltaladılar. İtalya'da fabrika işgalleri (1920) ertesinde metalurji işçilerine söz verilen 'işçi denetimi' ilkesi hiçbir zaman yürürlüğe konmadı. Almanya'da da patronlar, 1919'un 'sosyalizasyon' kanunları adı verilen kanunların uygulanmasına sistemli bir şekilde karşı çıktılar ve Kömür ve Potas Konseyi gibi organizmalar bünyesinde işçi temsilcileriyle girişilecek her türlü işbirliği hareketini reddettiler.

İşverenler, 'korporasyon' istemiyorlar. Ya da ilke olarak buna, korporasyonu iyice tanınmaz hale getirdikten, bütün özünü boşalttıktan sonra yanaşıyorlar. Mesela Fransız sanayicisi Mathon bu yüzden, "korporasyonların yeniden kurulmasını düşünenler"in korporasyonları "işbirliğinin bazen işçinin yönetime ve kâra katılmasına kadar vardığı" yerler olarak görmelerini esefle karşılar. Oysa bu alan, patronların av alanı olarak kalmalıdır. Mathon, "ilke olarak sadece patronların ekonomik korporasyonu yönetmeleri gerektiğini söyler. "Korporasyonu meydana getiren işyeri, onların işyeridir. Bu sebeple, bunların yönetimi de, sorumluğu da, patronlara düşer (...). Bu yönetimi başarıyla yürütme yeteneğine en çok onlar sahiptir (...). Açık ve geniş görüşlülükle, gerekli bütün tecrübe ve yetenekle düşünüp karar verebilmek sadece onların işidir (...). Otoritenin tekliği kesin bir zorunluluktur."[51] Sonuç olarak, iktisadi korporasyon sadece patronlardan meydana gelmelidir. Fakat bu alanı bir kere patronlara ayırdıktan sonra da, Mathon, patronlarla işçilerin sosyal korporasyon içinde bir araya gelip ücretler ve çalışma şartlarıyla ilgili meseleleri birlikte tartışmalarında da hiçbir sakınca görmüyor.

'Korporasyon' meselesi üzerinde kalem oynatan ne kadar Fransız patronu varsa, ister Maurice Olivier,[52] ister Lucien Laine[53] olsun, hepsi şu konuda ağız birliği ederler: İşçiler işyerinin iktisadi yönetimine katılamaz. "Aksi halde tam bir keşmekeş doğar." Hitler de, bir samimiyet anında, buna benzer bir fikri ağzından kaçırır. 1930'da

kendisine, "O zaman, kömür işçisinin efendiliği, borusunun ancak evinde ötmesi mi demek oluyor?" diye soran Otto Strasser'e, hiddetle şöyle cevap verir: "Bu sistem, baştan sona, doğru ve adildir. Bir başkası düşünülemez, işçilerin mülkiyete ve karar mekanizmasına katılması; işte bu Marksizm'dir [...]"[54]

Büyük kapitalistler, bağımsız küçük burjuvalar (zanaatkarlar, küçük tüccar) için ayrılmış özerk 'korporasyonlar'a da tamamen düşmandırlar. Küçük üreticilerin bu tür 'korporasyonlar'da, rekabetin zararlı etkilerinden korunmalarını, hiç mi hiç istemezler. Kapitalist kodamanlar, bünyesinde bütün menfaatlerin gerçekten söz sahibi olabileceği bir 'korporatif devlet'e de karşıdırlar. Kendi çıkarlarını başkalarının çıkarlarıyla ahenkleştirmeyi değil, onları ezerek ya da haraca keserek, kendi menfaatlerini üste çıkarmayı isterler.

Nasyonal sosyalizm gibi geniş kitlelere hitap etmeyen Alman Milli Halk Partisi, 1932 programındaki açık ifadeyle, büyük patronlar hakkındaki esas düşüncesini ele veriyordu: "Korporatif devleti reddederiz."

İleride iktidar koltuğuna oturan faşizmin, 'korporatizm' tüylerine bürünüp süslendiğini göreceğiz. Fakat bu, para babalarının, velinimetlerinin gözünden düşmek istemeyen faşizmin sahneye koyduğu bir oyundur sadece.

Özel bir durum: Bilinçli işçiler; faşizm kendini bunlara sosyalizmden daha sosyalist olarak tanıtıyor.

Faşist 'antikapitalizm'i meydana getiren başlıca unsurlar bunlardır. Fakat bu unsurları ortaya koyabilmek için, meseleyi az çok sistematik bir şekilde ele almak gerekti. Faşizmin, sosyalizm gibi belli ve tutarlı bir doktrini yoktur ve olamaz da. Pierre Gérôme'un deyimiyle, ülkeden ülkeye ve her ülke içinde de sosyal sınıflara ve şartlara göre değişen bir faşist demagoji vardır. Programını çelişkilerle doldurmak, faşizm için hiç de mesele değildir."[55] Dolayısıyla, kaba hatlarını çizegeldiğimiz bu 'antikapitalizm'in de pek çok çeşidi olacaktır. Faşizm, iktidara yaklaştıkça programını da sulandırır ve gün gelir, buna tamamen ihanet eder.

Boşuna da olsa, bilinçli işçileri (sosyalistler, komünistler ya da sendikalistler) elde etmeye bakan faşizm, programını 'güçlendirme'ye, özellikle mecburdur. Artık, bu öncü işçilere, inanıp aldanmayacakları, belirsiz bir 'korporatizm' önermekle yetinmez, onlara yaranmak için bir sınıf terminolojisi de tutturur. Sosyalizmi ilke olarak reddetmediğini söylemekle kalmaz, sosyalist partilerden bile daha fazla sosyalist kesilir.

İtalya'da

Vade-Mecum du Fasciste Italien [İtalyan Faşizmi'nin El Kitabı], "faşizm, sosyalizmin kendisine değil", fakat "teorik ve pratik yozlaşması"na karşıdır, diye buyurur. Gorgolini de şöyle diyor: "İtiraf edelim ki, sosyalizm, özü bakımından, reddolunamaz. Faşizm, hiçbir zaman, sosyalizmi yolundan çevirecek, verdiği sözleri yerine getirmekten alıkoyacak değildir." Faşizmin "reformculuk konusundaki ustalığı ve atılganlığı, dört dörtlük bir sosyalizminkinden de daha ileridir."[56]

Almanya'da

Gregor Strasser Alman işçi hareketinden "tamamen meşru ve haklı bir hareket, bütün özünü tanıyıp benimsediğimiz bir hareket" diye söz eder.[57] Goebbels de şöyle diyor: "Biz Marksizm'le, bir işçi hareketi olduğu için değil, işçi hareketinin kötü bir kopyası olduğu için mücadele ediyoruz."[58] "Bütün Almanya'nın, hatta bütün bir Avrupa'nın tek gerçek sosyalistleri bizleriz."[59]

Faşizm, işçi sınıfının savunma örgütlerinin koruyucusu olduğu iddiasıyla ortaya çıkıyor.

Faşizm kendini, bilinçli işçilere, işçi sendikalarının tabii koruyucusu gibi tanıtma yüzsüzlüğünü de gösterir.

İtalya'da

Gorgolini şöyle yazar: "Mussolini, sendikalist işçi hareketine büyük önem verir (...). İstikrarlı ve sürekli bir çabanın ifadesi olan ve işçi yığınlarının haklı olarak gurur duydukları kurumlara, meslek topluluklarına, sendikalara, kooperatiflere sevgi besler. Bunların, sağlam

bir şekilde, ulusal ve uluslararası federasyonlar halinde örgütlenmiş olan gücünü takdir eder. Bu örgütler ki, yıllardan beri vardırlar ve sadece teorik bir kurtuluş özlemini değil, gerçek proleter menfaatlerini de dile getirirler. Faşizm, proletaryayı örgütlerinden yoksun bırakmak gibi hayaller peşinde değildir."[60] İşçi sınıfının elde ettiği kazanç ve mevzilere dokunulamaz. Mussolini şöyle yazar: "Kimse, işçi kitlesini, bugünkünden daha mütevazı çalışma ve yaşama şartlarına itmeyi düşünemez."[61]

Daha Roma Üzerine Yürüyüş arifesinde, faşizm şunları ilan eder: "Emekçilerin, faşist iktidardan korkmaları için hiçbir sebep yoktur (...). Onların meşru hakları sadakatle korunacak ve garanti altına alınacaktır."[62]

Almanya'da

Burada da nasyonal sosyalizm, aynı tantanalı teminatları verir, vaatlerde bulunur: "Biz," diyor Gregor Strasser, "işçilerin hakim kapitalist sistem içerisinde sendikalarda örgütlenmelerini mutlak bir gereklilik olarak görürüz (...). Sendikaları her zaman işçilerin zorunlu temsilcileri olarak tanıdık ve bundan böyle de tanıyacağız."[63] August Winnig de şöyle buyurur: "Bugün, kendini her zamankinden daha kuvvetle kabul ettiren bir gerçek vardır ki, o da, sağlıklı bir topluluğun varlığının, sendikalar olmaksızın düşünülemeyeceğidir. Bu böyle biline."[64]

Ekonomik grevi kabul ediyor

Faşizm, siyasi grevlerin değilse bile, en azından iktisadi grevlerin savunucusu ve taraftarı olduğu iddiasıyla ortaya çıkar.

İtalya'da

Vade-Mecum du Fasciste Italien'de şu satırlar göze çarpar: "Faşizm proletaryaya, bütün topluluğun gelişimini ve üreticilerin refahını sağlatabilecek bütün mücadele ve zafer yollarından yararlanmayı öğütler." Rossoni de şöyle diyecektir: "İktisadi sebeplerce belirlendikçe, bir mücadele aracı olarak grev sistemi, peşin peşin mahkum edilmemelidir. Herhangi bir parti, mesela faşizm, yüzbin süngüyle bir devrim yaptı mı, meşru bir hakkın kabulünü zorla sağlamak

için, sırasında, enerjik yollara başvurmasına şaşmamak gerekir."[65] 1924'te, Mussolini sanayicileri ücretleri yükseltmezseniz, "işçiler de, kendi bildikleri gibi hareket etme hakkına sahip olacaklardır" diye uyarıyordu.

Fakat faşist grevin de, hiçbir zaman, siyasi bir karakter kazanmaması gerekecektir. 24-25 Nisan 1925 tarihli toplantısında Büyük Konsey, "grevi, ancak bütün barışçı yollar denenip tüketildikten sonra başvurulabilecek bir mücadele eylemi olarak görür (...), istisnai karakter taşıyan ve amaçları belli faşist grevle, kural niteliği taşıyan, devrimci jimnastik hareketine benzeyen, uzak ve erişilmez amaçlı sosyalist grev arasındaki farkı açık bir şekilde tespit eder."

Fiiliyatta, hür sendikalar ortadan kaldırılmadığı sürece, faşizm bunlarla, grev konusunda rekabete girer. 1924'te, San Giovanni Val d'Arno maden işçileri grevini, Carrare'deki 30 bin mermer işçisinin giriştikleri grevleri vb. destekler. 1925 Mart'ında da faşist metalurji 'sendikaları', Brescia'daki Togni fabrikası işçilerine genel grev çağrısında bulunur vb.

Almanya'da

Hitler de şunları yazar: "Sosyal anlayışlılıktan ya da hak ve adalet duygusundan yoksun işverenler olduğu sürece (...), bunların emrinde çalışanlar da, bir tek ferdin açgözlülüğüne ve basiretsizliğine karşı, bütün bir topluluğun menfaatlerini savunmak hakkına sahip olacaklar, bu ödevle yükümlü olacaklardır (...). İnsanlar layık olmadıkları muamelelere tabi tutulduklarında ve bundan da zorunlu olarak bir direnme hareketi doğduğunda, uyuşmazlığı çözebilecek tek şey artık kuvvettir."[66] Nasyonal sosyalist 'işyeri hücreleri' tarafından bastırılan bir propaganda broşürü, yüzsüzlüğü daha da ileri vardırır: "Nasyonal sosyalizm, bir işçi partisi olarak, sınırsız grev hakkını tanır (...). Nasyonal sosyalistlerin iktidara geçtiklerinde, işçilerin bu yüce silahını, grev hakkını, ellerinden koparıp alacaklarını ileri sürmek, utanmadan yalan söylemektir."[67]

Şu var ki grev, iktisadi niteliğini korumalı, siyasi grev halini almamalıdır. Hitler'e göre grev, "milli üretimi sarsma ve tahrip etme aracı değil, antisosyal karakteri sebebiyle, kitlelerin iktisadi durumunun iyileşmesini köstekleyen bütün engellere karşı verilecek bir mücadele yoluyla, milli üretimi artırmanın, buna pazar bulmanın bir aracıdır."[68]

Fiiliyatta da nasyonal sosyalizm, iktidarı ele geçirmesinden önceki dönemde, kısmi talepler uğrunda girişilen büyük hareketlere destek oldu. 1930 Ekim'inde, yüz bin kişinin katıldığı, Berlinli metalurji işçileri grevini destekledi. 1932 Kasım'ında da, komünistlerle birlikte, Berlin ulaştırma işçileri grevini başlattı.

Üretim araçlarının sosyalleştirilmesi kapısını yarı açık tutuyor

Fakat faşizm işi bununla da bırakmaz; daha da ileri gider. Bilinçli işçilerin aklını çelebilmek için, üretimin işçiler tarafından yönetimi konusunda da, umut kapılarını aralık bırakır.

İtalyan faşizmi, işçilerin bir gün üretimi bizzat yönetir hale gelebilecekleri ihtimalini de kesinlikle bir yana itmez. 1919 programı sendika örgütlerine, kamu hizmetlerini ve işyerlerini bizzat kendilerinin yöneteceği vaadinde bulunur. Ama bir kayıtla: "manevi ve teknik bakımdan buna layık olmaları şartıyla." Fascio'lar kurucu meclisinde verdiği bir nutukta (23 Mart) Mussolini, kasten yuvarlak bir dil kullanır: "Bir sanayi ya da ticaret yerinin yürütülmesinin kolay bir iş olmadığını görmelerini sağlamak için de olsa, işçi sınıflarını, yavaş yavaş, işyerlerini yönetebilir hale getirmek isteriz." Fabrika işgalleri sırasında da, sadece, fabrikaların denetlenmesi denen ünlü ilkeyi kabul etmekle kalmaz, bunların sosyal ve ortak yönetimini de benimser. Ama yine bir kayıtla: "Ben isterim ki, fabrikaların üretimi daha da artsın. Eğer bunu bana sanayiciler değil de işçiler garanti edebilirse, bunların işverenin yerini alma hakkına sahip olduklarını da kolayca kabul edebilirim."[69]

İktidarın ele geçirilmesinden sonra ise, proletaryanın işyeri yönetimine katılması artık uzak bir düş haline gelir: "Faşist sendikalizm, uzak bir gelecekte, üretici sendikalarının yeni tipte bir ekonominin temel hücreleri haline gelebilmelerini hesap dışı bırakmaz. Fakat proletaryanın bugünden yarına, kendi uygarlık biçimini yaratabilecek durumda olduğu iddiasını reddeder."[70]

Mülkiyet alanında derin bir dönüşüme doğru

Nihayet faşizm, mülkiyet hakkı alanında köklü bir değişiklik yapma aldatmacasıyla, bilinçli işçilerin gözünü boyamaya çalışır.

İtalya'da

Vade-Mecum du Fasciste Italien'de şu satırlar okunur: "Faşizmin yeri, siyasi alanda tek tipliliği kabul etmeyen gerçekler dünyasındadır. Faşizm, ister bireyci, ister kolektivist, isterse bir başka türlü olsun, azami üretim ve azami refah sağlayan bütün biçimlere açık ve yatkın olduğunu ilan eder." Rossoni de bir görüşme sırasında şunları diyecektir: "Gerçekten de faşist korporasyonlar, üretim sisteminin ne olmak gerektiği konusunda herhangi bir peşin hüküm sahibi değillerdir. Kapitalizmle komünizm arasında, en bol üretim sağlayan sistemi tercih ederler ve içinde bulunulan tarihî anın gereklerine göre bir karar verirler."[71]

Profesör Ugo Spirito'nun dileği de, 'korporasyonlar'ın bir gün, bütün üretim araçlarının maliki durumuna gelmeleridir. Sermaye ile emeğin tam olarak birbirlerine kaynaştığı korporasyonun üretim ve mübadele araçlarını eline geçirdiği, korporasyon üyelerinin korporasyonun birer paydaşı durumuna geldikleri gün, kelimenin kapitalist anlamında mülkiyet kavramı da 'aşılmış'[72] olacaktır.

Almanya'da

Burada da Gregor Strasser, maharetini kullanır ve "ferdi üreticinin topluluk hizmetinde ancak bir vasal olduğu, tribü [klan, kavim] ya da milletin, üretim araçları ve toprak üzerinde kolektif mülkiyet hakkı sahipliğine dayanan eski Alman kolektif mülkiyet anlayışını" mezarından çıkarır. Marksistler der, "üretim araçlarının mülkiyetini talep etmekte haklıdırlar, ancak, bu hakka sahip olması gereken – söz konusu olan işçi sınıfı dahi olsa– tek bir sınıf olamaz. Bu, bütün bir millettir.[73] Şu halde, mülkiyet [*Eigentum*] ile zilyetliği [*Besitz*] birbirinden farklı şeyler olarak görmek gerekir. Milli zenginliklerin tek maliki halk topluluğu olmalıdır. Özel kişilerin bunları sadece emaneten ellerinde bulundurma hakkı olabilir ve topluluğa karşı da bundan dolayı borçlu ve sorumludurlar. Böylece, zenginliklere el konuş şekli bugün bir tartışma konusu haline getirilmiş olmasa bile, ileride neyin ne olacağının garantisi yoktur. Mülkiyetin sahibi sadece millet olduğuna göre, herkes, 'yurtluk'ların [fief] 'vasallar' arasındaki paylaşım şeklinin günün birinde değiştirileceği umudunu yine de taşıyabilir.[74]

Otto Strasser, kardeşinden de daha ileri gider. Her 'halk adamı arkadaş'ın, Alman ekonomisinin ortak zilyedi haline gelmesini öne-

rir. Bunun için de, milli zenginliklerin tek maliki olan devletin, her patrona, kendi işletmesini 5 ilâ 10 yılda ödenecek bir vergi karşılığında ve bir 'fief' şeklinde vermesi yeter. Bu işyerinin başkasına devri yasaktır. İşyerinde zilyetlik, yönetim ve kârlar, patron, personel ve devlet üçlüsü arasında paylaştırılmıştır. Miras hakkı sınırlıdır. Mal ve mülk sahibi öldüğünde, yerini alabilecek yetenekte bir erkek mirasçı yoksa, fief, halk topluluğuna geri döner.[75]

Özel bir durum: Küçük köylüler. Faşizm bunlara 'toprakların paylaştırılması' vaadinde bulunuyor.

Faşizm, küçük köylülere hitap ederken de, programını az çok 'kuvvetlendirmek' zorundadır. Toprakların paylaşılması sloganına sahip çıkmış gibi davranır. Bu noktada da, İtalya'da olsun Almanya'da olsun, büyük toprak mülkiyetine dokunmayı göze alamayan sosyalistlerden daha 'sosyalist' kesilir.

İtalya'da

1919 tarihli fasciolar programı kesindir: "Toprakları, birleşmiş köylüler tarafından işletilmeleri için (...) doğrudan doğruya köylülere vermek istiyoruz." Daha 1921'de Gorgolini, faşizmin "çok büyük toprak mülkiyetine kesinlikle karşı olduğu"nu ilan ediyor, "geniş alanları başıboş topraklar halinde bırakan, üretkenliğe boşveren *latifundium*'lara karşı" çıkıyor, "topraklarını işlemeyen latifundium sahipleri, mülkiyet haklarını da açık açık kaybediyorlar"[76] diyordu. Mussolini, 23 Mart 1921 tarihli ateşli bir yazısında şöyle yazıyor: "Birkaç aya varmaz, bütün İtalya bizim iktidarımız altına girecektir (...). Böylece, İtalya'da mümkün tek devrimi gerçekleştirme görevini biz yüklenmiş olacağız: toprağı, onu işleyene verecek olan toprak devrimi."

Almanya'da

Aynı şekilde nasyonal sosyalizm de, büyük toprakların parçalanması ya da 'kolonizasyon' işini programına alır. Walter Darré, "Ferrero'nun mahkum ettiği yoz Roma soyluları gibi, mal ve mülklerinin, banka hesaplarının üzerine bağdaş kurmuş" toprak feodalitesine karşı demagojik saldırılarını artırır.[77] Bir başka uzman kişi,

Doktor Carl Hartwich de, bu meseleye bir bütün broşür ayırmıştır. Hitler'den, Doğu sorununu çözümlemesini bekler: "Doğudaki büyük toprak mülkiyeti büyük çapta ortadan kalkmalıdır (...). Doğuda kolonizasyona gitmek gerekir. Geleneklere saygı gereğidir diye, büyük toprak mülkiyeti korunamaz."[78] Daha iktidarın ele geçirilmesinin hemen sonralarında, Doğu Prusya Valisi Koch, "büyük bir tarihi evrimin Doğu sosyalizmi yoluyla başlamış olduğu"nu ilan ediverir. 5 ilâ 8 yıl içerisinde gerçekleştirilecek bir 'kolonizasyon' planının uygulama alanına konduğunu haber verir.[79] Brandenbourg Valisi Kube de, "von Stein'ın gerçekleştirdiği köylülerin kurtuluşu hareketinden çok daha önemli" bir plan vaadinde bulunur.[80] *Tägliche Rundschau* ise şöyle yazar: "Yüksek başkan Erich Koch ve Helmuth Brückner gibi gerçek sosyalistler, son günlerde, toprak devriminin başladığını haber veren sözler söylediler. Bu devrim, tarımdaki kapitalizmin, artık battal hale gelmiş ve katlanılması imkansız mülkiyet şartlarının kökünü kazıyacaktır. Bu yükselen dalga, büyük kapitalizmin ve büyük toprak sahiplerinin temsil ettiği gericiliği silip süpürecek, pek yakında, bütün bunlardan geriye, tarihi bir hatıradan başka bir şey kalmayacaktır."[81]

NOTLAR

1. Rosenstock-Franck, *l'Économie corporative fasciste*, 1934.
2. Milliyetçi Corradi'nin deyimi.
3. Volpe, *Histoire du Mouvement fasciste*, 1935, Roma (Fransızca).
4. Henri Massoul, *La Leçon de Mussolini*, 1934.
5. *La Réforme syndicale en Italie*, Roma, 1926 (Fransızca).
6. Konrad Heiden, *Histoire du national-socialisme* (Fransızca çeviriden, 1934) (kısaltılmış).
7. Mœller van den Bruck, *Le Troisième Reich*, 1923 (Fransızca çeviriden).
8. Gregor Strasser, *Kampf um Deutschland* (Combat pour l'Allemagne).
9. Gœbbels, *Révolution der Deutschen* (Révolution des Allemands).
10. Rosenberg, *Der Weltkampf des Faschismus* 1927.
11. Georges Valois, *Finances Italiennes*, 1930.
12. Hérisson, "Le national-socialisme et la protection des classes moyennes," *Revue économique internationale*, Mart 1934.
13. Gœbbels, *Der Nazi-Sozi*, 1931.
14. Gorgolini, *Le Fascisme*, 1921.
15. Lanzillo, makale, 7 Eylül 1920.
16. Malaparte, *L'Italie contre l'Europe*, 1927.
17. Hitler, *Mein Kampf*.
18. Winnig, *Vom Proletariat zum Arbeitertum*, 1930. Fransızca çevirisi *Du prolétariat à l'État ouvrier*. 1943.

19. Feder, *Kampf gegen Hochfinanz* (Combat contre la haute finance), tüm makaleleri ve söylevleri.
20. W. Prion "Les Problèmes de la Réforme bancaire en Allemagne," *Revue Économique Internationale*, Haziran 1934.
21. *Das Programm der NSDAP* (Le Programme du parti national-socialiste), 1932 basımı.
22. Gorgolini, *age.*
23. Bottai, *L'Organisation corporative de l'État*, 1929.
24. Gœbbels, Sportpalast, 1 Ekim 1931 konuşması.
25. Feder, *Der Deutsche Staat* (l'État allemand).
26. Maurice Pernot, *L'Allemagne de Hitler*, 1933.
27. Konrad Heiden, *Histoire du national-socialisme* (Almanca basım, 1933).
28. Otto Strasser, *Aufbau des deutschen Sozialismus* [Construction du socialisme allemand].
29. W. Darré, Goslar'daki konuşma, *Le Temps*, 20 Kasım 1934.
30. Daunderer, *Die Ziele der NSDAP* (Les buts du parti national-socialiste) 1933.
31. Gregor Strasser, *age.*
32. Tardy ve Bonnefous, *Le Corporatisme*, 1935.
33. Karl Marx ve Friedrich Engels, *Manifeste Communiste*, 1848.
34. Martin Saint-Léon, *Histoire des Corporations de métiers*, 3. basım, 1922.
35. La Tour du Pin, *Vers un ordre social chrétien*, 1907.
36. Rocco, "Criso dello stato e sindacati" *Politica*, Aralık 1920.
37. Saint-Simon, *Du système Industriel*, 1821.
38. Doctrine de Saint-Simon, Exposé, première année, 1829.
39. Proudhon, De la capacité politique des classes ouvrières, 1864.
40. Paul-Boncour, *Le Fédéralisme économique*, 1901.
41. Henri de Man, *Corporatisme et Socialisme*, 1935.
42. CGT planı resmî metin.
43. "Le mensonge de l'État corporatif," *Le Mouvement Syndical International*, Ocak-Nisan 1934.
44. Ambrosini, "D'Annunzio et la constitution syndicale de Fiume." *Revue de Droit public*, 1926.
45. Mussolini, mektup, 23 Nisan 1918.
46. Mœller van den Bruck, *age.*
47. Gregor Strasser, 20 Temmuz 1925 konuşması, derleme, *Kampf um Deutchland.*
48. Feder, Fondements de l'économie nationale-socialiste, derleme, *Kampf gegen Hachfinanz.*
49. Daunderer, *age.*
50. Nasyonal Sosyalist Parti Programı, Şubat 1920.
51. Mathon, *Le Corporatisme, base de l'organisation économique*, 2. basım, 1934.
52. Maurice Olivier, *Pourquoi, comment sauver l'économie nationale?*, 1935.
53. Lucien Laine, *Information sociale*, 20 Haziran 1935.
54. Konrad Heiden, *Histoire du national-socialisme.*
55. Pierre Gérrome, *Qu'est-ce que le Fascisme?*, 1935.
56. Gorgolini, *age.*
57. Gregor Strasser, 14 Haziran 1932 konuşması, derleme, *Kampf um Deutschland.*
58. Goebbels, *Revolution der Deutschen.*
59. Goebbels, *Dis Zweite Revolution* (La Seconde Revolution).
60. Gorgolini, *age.*
61. Mussolini, Salandra'nın konuşmasından alıntıyla, Bari, alıntılayan Gorgolini, *age.*
62. Duyuru, 27'yi 28 Ekim'e bağlayan gece, 1922.
63. Gregor Strasser, 15 Eylül 1929 konuşması, derleme, *Kampf um Deutschland.*

64. Winnig, *age.*
65. Rossoni, Mart 1925, alıntılayan Hautecœur, "Le Fascisme," *Année politique*, 1926.
66. Hitler, *Mein Kampf*.
67. Gien, *Unser Kampf gegen die Gewerkschaftsbanzen* (Notre combat contre les bonzes syndicaux), 1933.
68. Hitler, *Mein Kampf*.
69. Mussolini, Eylül 1920, alıntılayan Nenni. *La Lutte de classes en Italie*, 1930.
70. Mussolini, Otomobil Ulaşım Derneği İşçileri'ne yaptığı konuşma, 19 Ocak 1923.
71. *Cronache Sociali d'Italia*, Mart-Nisan 1926
72. Ugo Spirito, "Congrès d'Etudes corporatives"e sunulan rapor, Ferrare, Haziran 1932.
73. Gregor Strasser, age.
74. Gregor Strasser, aslında "sosyalizasyon" komisyonuna Berlin'den sanayici Kraemer tarafından sunulan "hem ferdi mülkiyet haklarını hem de kolektivitenin haklarını kurtarmaya çalışan ilginç bir uzlaşma" planından esinleniyor. (Beaumont ve Berthelot, *L'Allemagne, lendemains de guerre et de révolution*, 1922).
75. Otto Strasser, *age.*
76. Gorgolini, age.
77. Walter Darré, *Neuer Adel aus Blut und Boden* [Nouvelle Noblesse du Sang et du sol], 1930.
78. Dr. Carl Hartwich, *Rittergut oder Bauerndorf?* [Grand domaine ou village paysan?], 1932.
79. *Le Temps*, 29 Temmuz 1933.
80. Konrad Heiden, *Geburt des dritten Reiches* (Naissance du Troisième Reich), 1934.
81. *Le Temps*, 24 Haziran 1933.

V - Faşist Taktik

Şimdi, faşizmin eyleme geçişini izleyeceğiz. Önce, örgütlü proletaryaya saldırışını, sonra iktidarı ele geçirmeye kalkışını ve sonunda da, duruma iyice hakim olduktan sonra, devlet çarkından, demokrasiyi ve örgütlü proletaryayı ezmek, açık bir diktatörlük kurmak yolunda nasıl yararlandığını göreceğiz.

Birinci safha: Faşist çeteler, "işçi düşmanı milisler"

Başlangıçta, faşist çeteler, büyük kapitalistlerin ve toprak sahiplerinin, örgütlü proletaryayı parçalamak, direncini kırmak için görevlendirdikleri işçi düşmanı milisler niteliğindeydiler. Bu çetelerin kullanılış şekli bir ülkeden bir diğerine az çok değişiyor idiyse de, başvurulan taktik, özünde, hep aynıydı: silahlı ve saldırgan olmak. Faşizm, dağınık ve genellikle silahsız işçi yığınlarının karşısına, silahlandırılmış ve 'gözü pek azınlıklar' çıkarır.

İtalya'da

1914-1918 savaşının hemen ertesinde İtalya'da, işçi düşmanı birliklerin pıtrak gibi çoğaldığı görülür: Mussolini'nin mücadele fascioları, Antibolşevik Birlik, Sosyal Eğitim Fascioları, Umus, Kurtarılmış İtalya vb. Aynı anda, savaş günlerinde 'komando birlikleri' gönüllüleri olan arditiler, terhis olur olmaz, 20 bin üyeli güçlü bir dernek oluşturdular. Bu derneğin belli başlı şehirlerde şubeleri vardı. Arditiler, çeşitli işçi düşmanı birliklerin vurucu kuvveti haline geldiler.[1] Bunlar hemen her yerde, yirmi otuz kişilik gruplar halinde, el bom-

baları ve kamalarla, içlerinde kadınların ve çocukların da bulunduğu silahsız işçi kortejlerine, yürüyüş halinde saldırıyorlardı. Mesela, 15 Nisan 1919'da Milano'da yapılan bir sosyalist mitingin bitiminde, büyük bir kortej meydana gelmişti. Fakat bu yürüyüş kolunun tam şehir merkezine yaklaştığı bir anda, gençlerden kurulu ufak bir topluluğun hücumuna uğradı. Saldırı karşısında şaşıran göstericiler duraladılar ve gerilediler. Aynı günün öğleden sonrasında, bir başka güruh, *Avanti* gazetesinin binasını basıp yağma etti. Yeni meclisin açılış günü olan 1 Aralık 1919 tarihinde, parlamento binasından çıkmakta olan sosyalist milletvekilleri çevrilip dövüldüler. 1920 Temmuz'unda da, *Avanti*'nin Roma baskısını yapan yer, gözü kararmış birtakım gençlerin saldırısına uğradı. Az bir süre sonra, arditiler ve öteki işçi düşmanı birlikler, Mussolini'nin fasciolarıyla birleştiler.

Aynı 1920 yılı içerisinde Savaş Bakanlığı, bir albayı subay hücreleri kurmak ve gerekli irtibatı sağlamakla görevlendirdi. Bu amaçla bütün İtalya'yı dolaşan albay bir rapor yayınladı. Rossi bu raporun daha o zamandan, 'antisosyalist bir saldırının kesin planı' niteliğinde olduğunu yazar.[2] Fakat bu subay hücreleri, umulan amacı gerçekleştirmeye yetmeyeceğinden, albay bunların "eylemini destekleyecek ve düzenleyecek, içimizdeki en uzman, en cesur, en kuvvetli ve en saldırgan kişilerden oluşacak bir ülkücüler milisi" de kurulmalıdır yolunda tavsiyede bulundu. "Bu milis, bir direnme hareketini, aynı zamanda da bir siyasi hareketi yürütebilecek güçte olmalıdır (...). En yıkıcı merkezlerin pervasızlığını dizginlemeye yönelmiş kısmi eylemler, milislerimiz için de mükemmel bir okul vazifesi görecek, aynı zamanda, düşmanın da maneviyatını bozmaya ve gücünü kırmaya yarayacaktır." Böylece daha o andan, albay, mahalli cezalandırma seferleri denen bu hareketleri vaftiz etmiş oluyordu. Kurulmasını öngördüğü milisin, tamamen askerî nitelikli bir örgütsel yapısı ve taktikleri olacaktı. Böylece, milis örgütü, iyi silahlanmamış, pasif, örgütlü ve düzenli bir eylem koyabilme gücünden yoksun 'heterojen kalabalıklar'ın, rakip kuvvetlerin hakkından gelebilecekti. Artık Mussolini'ye, albayın direktiflerini uygulama alanına koymaktan başka yapacak bir şey kalmıyordu.

1920 sonunda, fabrika işgallerinin başarısızlığa uğramasından sonra, büyük iş adamları ve toprak sahiplerinin yardımları, faşizmi

paraya boğdu. Faşizm artık, 1919'da arditilerin kullandıkları taktikleri yaygın bir alanda geliştirmek ve mükemmelleştirmek için gerekli maddi imkanlara sahipti. Silah satın alabilir, genç askerlerine ve bunları yetiştiren eski subaylara para verebilirdi. 'Devrimci eylem mangaları' işte böyle doğdu. Bunlar ilkin, emekçilerin birbirlerinden kopuk ve ayrı olarak çalıştıkları ve bu yüzden de, ezilmelerinin daha kolay olabildiği kırlık alanlarda yetişip ustalaştılar. Saldırı, Emilia 'kızıl birlikleri'nin merkezi olan Bologna'dan başladı. Kasım 1920 belediye seçimleri, Bologna'da, sosyalist parti için bir zafer teşkil etmişti. 21 Kasım günü belediye meclisi toplantı halindeyken, 'kara gömlekliler' hükümet konağına saldırdı. Atılan bir kurşun, toplantı halindeki belediye meclisinin gerici üyelerinden, eski muharip, avukat Pietro Giordani'nin ölümüne sebep oldu. Nereden ateş edildiğini kimse öğrenemedi ama ortada yatan ceset, gericilik tarafından bir atlama tahtası olarak kullanıldı. Mussolini'nin savunucularından birine göre, Bologna olayı, "büyük faşist dönemin de kapısını açtı (...). Faşizmin iradesi, İtalyan yarımadasında, çağ dışı ve vahşi, kısasa kısas yasasını egemen kıldı." Pietro Nenni'nin anlattığına göre, "bir buçuk yıl sonra da, yine Bologna da, parçalanmış bir kadın cesedi bulunacaktı. Katil tutuklandı. İşte o anda, bu adamın, avukat Giordani'nin öldürüldüğü gün belediye konseyi kapısında yakalanan adam olduğu anlaşıldı. Faşistlerin adamı ve aynı zamanda polisin kullandığı bir muhbir olduğu için de derhal serbest bırakılmıştı. Fakat bütün deliller de aleyhindeydi (...). Bologna'da kimse, belediye meclisi üyesini öldürenin bu adam olduğundan ve emir üzerine hareket ettiğinden şüphe etmiyordu."[3]

Po Vadisi'nin bütün köylerinde, 'eylem mangaları' sahneye çıktı. Başlarında, büyük toprak sahiplerinin oğulları vardı. Toprak sahipleri tarafından silahlandırılmış olan ve bunların sağladığı otomobillerle gezen bu birlikler, kızıl köylere karşı 'cezalandırma seferlerine' giriştiler. Kırlık alanlarda elde ettikleri başarının verdiği cesaretle, daha sonra, şehir proletaryasına karşı saldırıya geçtiler, 1921 başlarından itibaren, Trieste, Modena, Floransa vb. yerlerde faşist çeteler, işçi sendikalarının toplandıkları yerleri, kooperatif ve işçi gazeteleri idarehanelerini basıp yıktılar.

Gerek kırlık alanlarda, gerekse şehirlerde başvurdukları taktik hep aynı idi: şaşırtma taktiği. Demirden bir disipline tabi, şeflerine körükörüne boyun eğen bu mangalar yıldırım hızıyla hareket ediyorlardı. Belli bir yerde toplanan, kamyonlarla taşınan az sayıdaki 'Squadristi'ler, ansızın, kendilerinden çok daha kalabalık olan rakip toplulukların arasından ortaya çıkıveriyorlardı. Malaparte'nin anlattığı gibi, "bunlar bıçak, el bombası ve yangın maddesiyle donanmıştılar ve sızma ve vur-kaç taktikleri izliyorlardı."[4] İşçiler toparlanıncaya kadar da, tahrip ve öldürme işlerini bitirerek hızla savuşup gidiyorlardı. En ufak bir direnmeyle karşılaştıklarında da, daha önceden hazırlanmış takviye birlikleri sahneye sürülürdü. Bunların sebep olduğu korku, karşılarındaki direniş hareketini de felce uğratırdı. Faşistler gerilemek zorunda kalmışlarsa, ertesi gün daha büyük bir kuvvetle yeniden gelir ve korkunç bir misillemeye girişirlerdi. İşçi militanlar, zorla hintyağı içmeye mecbur bırakılır, işkenceden geçirilir ya da öldürülürdü.

Bu dönemden sonra, faşist mangalar artık sadece para babalarının mali desteğinden değil, devletin maddi ve manevi baskı güçlerinin desteğinden de yararlanmaya başladılar: polis, jandarma, toplum polisi, ordu. Bizzat polis, faşist kıtalar için adam toplar, kanun kaçaklarını bu kıtalarda toplanmaya teşvik eder, onlara her türlü müsamaha ve kolaylığı gösterme vaadinde bulunur. Taşıt araçlarını 'Squadristi'lere verir, işçi ve köylülerin silah taşıma izni taleplerini geri çevirir, buna karşılık faşistlere verilmiş olan silah taşıma ruhsatlarının geçerlik sürelerini uzatır.[5] Kolluk kuvvetlerinin aldığı talimat, faşistler 'kızıllar'a saldırırken silahları çatıp seyretmek ve ancak 'kızıllar' karşı koyduklarında işe karışmaktır.[6] İşçi örgütlerine karşı girişilecek saldırıları, çok defa polisler ve faşistler birlikte hazırlarlar.

Liberal Gobetti, cezalandırma seferlerine katılmış olan bir öğrencinin polise çağrıldığını ve kendisine burada, polis yetkililerinin tebrikleriyle beraber, bir faşist kasketi armağan edilişini anlatır.[7] Bizzat faşistlerin bile bu konuda itirafları vardır. Umberto Bianchelli, *Memoires d'un fasciste* [Bir Faşistin Hatıraları] adlı kitabında şunları anlatır: "İtiraf etmek gerekir ki, faşizmin gelişip serpilmesi ve elini kolunu serbestçe kullanabilmesi hiç de imkan dışı bir şey değildi. Çünkü, kendi şahsında, kalbi İtalya için atan kimseleri buluyorduk.

Aynı sınıfa mensup astsubaylar ve milis askerleri, fascioya yardım etmek için aralarında adeta yarışırlardı."

Faşist manga üyesi bir öğrenci, bir komünist gazeteye gönderdiği bir çeşit itirafnamede şöyle yazıyor: "Üzerinize saldırmazdan önce sizi polis marifetiyle silahsızlandırıyorsak, bunu, sizden korktuğumuzdan böyle yapıyor değiliz. Aksine sizi hor görüyor ve küçümsüyor, fakat değerli kanımızı, adi ve aşağılık ayaktakımları için döküp israf etmek de istemiyoruz."[8]

Hakimler de, "antifaşistlere yüzlerce yıllık cezalar yağdırırken, faşistler yüzlerce yıllık cezalardan bağışlanıyorlardı."[9] 1921'de, Adalet Bakanı Fera, faşistlerin suç dosyalarını uyutmaları için hakimlere bir genelge yollamıştı.[10]

Fakat 'kara gömlekliler'i asıl kayıran ordu idi. 20 Ekim 1920'de, Genel Kurmay Başkanı General Badoglio, bütün askerî bölge komutanlarına gizli bir genelge gönderecekti. Bu belgede, terhis edilmekte olan subayların (sayıları 60 bin kadardı), 'mücadele fascioları'na üye olmak ve bunları yönetmek üzere en önemli merkezlere sevk edilmeleri isteniyordu. Bu subaylar, aylıklarının 4/5'ini almaya devam edeceklerdi. Devlet çarkının bütün malzemesi, izinli subayların ve hatta halen görevde bulunan subayların eğittiği faşist çetelerin eline geçiyordu. Üstlerinin faşizme kapılandığını bilen pek çok subay, bu harekete açıkça katılıyor, ordu ile 'kara gömlekliler' arasındaki gizli anlaşma noktaları gittikçe artıyordu. Trento fascio'sunun, bir piyade bölüğünün yardımıyla bir grevi ezmesi, Bolzano fascio'sunun, 232. piyade alayının subayları tarafından kurulması gibi.

1921 Kasım'ında, General Gandolfi'nin yardımıyla, faşist 'mangalar' gerçek bir askerî örgüt halinde birleştiler. En mücadeleci ve en emin unsurlar, *principi*'ler, müfrezeler, takımlar, bölük ve alaylar halinde gruplara ayrıldı, bunlara özel üniformalar giydirildi. Bu aktif ordunun yanı sıra, bir de, ikinci dereceden görevler yüklenmek üzere, bir müstahfız ordusu, *triari*'ler kuruldu.

Sayıca güçleri artan *principi*'ler, hakim olmak istedikleri bölgeleri sistemli bir şekilde işgale koyuldular. Malaparte'nin anlattığı gibi, "sayıları bazen 15 bine, 20 bine ulaşan, binlerle silahlı adam, bir ilden bir öbürüne kamyonlar vasıtasıyla hızla taşınarak, bir şehre ya da köylere akın akın boşalıyorlardı."[11] Her yerde, işçi sendikaları

merkezlerine, kooperatif ve işçi gazeteleri binalarına saldırıyorlardı. 1922 Ağustos'u başlarında, belediyeleri sosyalist olan Milano ve Livorno şehirlerinin hükümet konaklarını bastılar. Milano'daki *Avanti*, Cenova'daki *Lavoro* gazetelerinin binalarını ateşe verdiler. Dok işçileri kooperatiflerinin kuvvetli olduğu Cenova şehrinin limanını işgal ettiler. Bu taktik sayesinde, örgütlü proletaryayı, yavaş yavaş yıpratmaya ve zayıflatmaya, onu eylem araçlarından, destek noktalarından yoksun bırakmaya başladılar. Hedefleri, giderek iktidarı ele geçirmek, bundan sonra da, örgütlü proletaryayı tamamen yok etmekti.

Almanya'da

Birinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde, bu ülkede de, terhis edilmiş eski subaylardan, macera düşkünü ve onun bunun fedailiğini yapmaya hazır insanlardan oluşan işçi düşmanı birliklerin pıtrak gibi çoğaldığı görüldü. Ocak 1919 Berlin Komünü'nün, Nisan 1919 Münih Komünü'nün ezilmesine yardımcı olan, 1919 yazında Pomeranya tarım işçilerini, 1920 baharında da Ruhr işçilerini yıldıranlar işte bu 'komando'lardı. 1919-1923 arasında, birçok solcu siyaset adamının ölümüne yol açan suikastleri düzenleyenler de yine bunlardı.[12]

İlk zamanlar, bu bir sürü 'mücadele birlikleri'nden biri olan Nasyonal Sosyalist Parti, sonradan, tıpkı İtalya'da olduğu gibi, bütün öbür birlikleri kendi içinde toplamayı bildi. Burada başvurulan taktik, İtalyan faşizmininkinden kapmaydı. Aşağı yukarı Mussolini'nin 'kara gömlekliler'inin işçi yığınlarına saldırmaya başladıkları bir dönemde, Hitler de bir dövüş birliği kurmuştu. 'Düzen kolları' adını taktığı bu birliği, rakiplerinin düzenlediği açık toplantılarda karışıklık çıkarmaya kışkırtırdı (1920 yazı). Hitler 4 Ocak 1921'de, Kindil birahanesinde toplanan kalabalık önünde, "Nasyonal Sosyalist hareketin ileride, zararlı etkiler yaratabilecek bütün toplantı ve konferansları, gerektiğinde kuvvete de başvurarak, önleyeceğini ilan etti.[13]

Hitler'in de taktiği, tıpkı 'kara gömlekliler'inki gibi, esas olarak, saldırıya dayanan bir taktikti. Bir avuç gözü pek ve her şeyi yapmaya hazır insan, birdenbire bir işçi topluluğu içinde ortaya çıkıveriyor, aralarındaki birlik, hareketlerinin çabukluğu ve kabalığı sayesinde de,

bulundukları yere hakim olabiliyorlardı. Hitler şöyle anlatıyor: "Pek çok defa, bir avuç arkadaşımız, bağırıp çağıran büyük bir kızıl kitlesinin karşısına kahramanca dikildi. Pek tabii ki, eninde sonunda, bu on beş yirmi insanımızın hakkından gelinebilirdi. Fakat karşılarındakiler, buna giriştikleri defalar, kendi partizanlarından da en az iki ya da üç misli insanın kafasının dağıtıldığını biliyorlardı (...). İşte, çocuklarımız bu kalabalığın içine böyle dalıyorlar! Tıpkı bir arı bulutu gibi, karşılarındakiler sayıca ezici bir üstünlüğe de sahip olsalar, gözlerini kırpmadan, yaralanacaklarından, kanlarının akacağından korkmadan, bu düzen bozucuların üzerine atılıyorlardı."[14]

İşte bu dönemdedir ki, Münih Emniyet Müdürü Pöhner, kendisine, "siyasi suikast tertipçisi örgütlerin apaçık" var oldukları haber verildiğinde, "Evet, evet; ama pek de fazla değiller" diyecekti.[15]

4 Kasım 1921 tarihli Hofbräuhaus toplantısında, 'düzen kolları', marifetlerini her zamankinden daha iyi ortaya dökme imkanı buldular. Toplantının açılmasından önce Hitler adamlarını topladı, hazırola geçirdi ve kendilerine, "bu toplantı salonundan ancak ölünüz çıkacak" dedi. "Adamlarım kurtlar gibi hücuma kalktılar. Hasımlarının üzerine, sekizli onlu sürüler halinde saldırdılar ve bunları öldüresiye döverek salondan sürmeye başladılar. Bu şamata 20 dakika sürdü. Sonunda, sayıları belki de yedi yüz sekiz yüzü bulan hasımlarımız, sayıları 50'yi bile geçmeyen adamlarım tarafından salondan dışarı atılmış ve merdivenin altına sürülmüştüler (...). O gece gerçekten pek çok şey öğrenmiştik."[16] Gerçekten de, bu ders bir işe yarayacaktı. 1922 Ekim ayında Hitler, peşine 800 Nazi takarak, Cobourg'da bir kongreye gitti. Gardan çıkışlarında, muazzam bir işçi kalabalığı faşistleri "Katiller, haydutlar, caniler!" sesleriyle karşılayıp başlarına taş yağdırmaya başladı. Fakat, saldırı taktiklerine sadık kalan Naziler hücuma geçtiler. "O anda," diyor Hitler, "sabrımız son noktasına geldi dayandı. Sağımıza solumuza dolu gibi taş yağıyordu. Bir çeyrek saat geçmişti ki, sokaklarda burnunun ucunu gösterebilme cesareti bulan bir tek kızıl kalmamıştı."[17]

Hofbräuhaus savaşından sonra, 'düzen kolları'na daha anlamlı bir ad takıldı: 'hücum takımları' (*Sturm-Abteilung*), kısaca baş harflerle ifade etmek gerekirse, SA'lar. Daha sonra, 1923 Ağustos ayında Hitler, şahsi bir muhafız birliği kurdu: Hitler'in 'dövüş birlikleri',

'Muhafız kolları' (*Schutz-Staffel*), ya da kısaca SS'ler, bu çekirdekten doğacaklardır.

Araya giren birkaç yıllık bir durgunluk döneminden sonra, nasyonal sosyalizm, 1926-1927'de, birbiri ardı sıra, SS'leri ve sonra da SA'ları yeniden düzenledi. İtalyan principi'leri gibi, SS'ler de en sınanmış partizanlardan oluşan seçkin birliklerdi. SA'lar ise, geniş bir halk ordusu niteliğindeydiler ve bunlara daha çok ikinci dereceden görevler verilmekteydi.

Böylece, Hitlerci sürüler, açık işçi toplantılarını yeniden karıştırmaya başladılar. 1927'de Hitler'in çömezlerinden biri, genç Goebbels, Berlin'in kızıl mahallelerine yerleşmeyi başardı. Goebbels, "düşmanı kendi kalesinde arayıp bulmuş" olmakla, onu 'savaşa tutuşmaya zorlamış' olmakla pek övünür. Bir keresinde, o zamana kadar daha çok komünist toplantılarına sahne olan Pharus salonunda bir açık toplantı düzenledi ve adamlarını salonun değişik yerlerine dağıttı. Sonradan, verdiği bir işaretle, bunları, karşılarındaki devrimcilerin üzerine saldırttı. Devrimciler, kümeler halinde toplanarak dövüşmek yanılgısına düştüler ve meydanı, sayıca kendilerinden hayli az olan rakiplerine bırakmak zorunda kaldılar.[18]

1930'dan itibaren, mücadele sokaklara döküldü. Kahverengi milisler, umumi yerlerde, işçi rakiplerini tahrik edip öldürmeye başladılar. Kanlı bir kavganın patlak vermediği bir tek pazar geçmedi.

Devletin kolluk kuvvetleri de, faşist çeteleri destekliyor ve silahlandırıyordu. 1930 sonunda, general von Schleicher, SA'ların şefi yüzbaşı Roehm ile çok dostane bir görüşme yaptı. Reichswehr'in yetkilerine tecavüz etmemeleri şartıyla, hücum takımlarının faaliyetini hoşgördüğünü bildirdi.[19] Genel Kurmay, gene milislerin askerî bölgelerde talim yapmalarına izin verdi ve askerî öğretmenleri bunların eğitimiyle görevlendirdi.[20]

Şüphesiz, faşist çeteler, İtalya'daki gibi, işçi örgütlerinin binalarına saldırmıyorlardı. Fakat kuvvet gösterisi yaparak, her türlü şiddete başvurarak, hasımlarını etkiliyor ve moral bozukluğu yaratıyorlardı. İktidara geçtikten sonra bunları tamamen yok etmek üzere, bugünden dirençlerini azaltıyorlardı.

Proletarya ne yapıyor?

İşçi hareketi bu ilk safhada, faşist çetelere karşı kendini nasıl savundu? İlk başlarda, 'kara gömlekliler'in ya da 'kahverengi gömlekliler'in gözü pek ve askerî taktiği, işçi hareketini şaşırttı ve bunların gösterdiği tepki cılız kaldı. Fakat, doğrudan eylem yoluna başvurmaktan korkan işçi hareketi önderleri, işçilerin dövüşme iradesini sistemli bir şekilde köstekleme yolunu tutmuş olmasalardı, bu hareket, kendini, tabii bir şekilde rakibinin hücum taktiğine alıştırabilirdi.

Almanya ve İtalya'da reformist önderler, habire, "Aman, faşist şiddete cevap vermekten sakınalım" diye diye yırtınıyorlardı. "Aksi halde kamuoyunu karşımıza alırız. Özellikle, dövüş grupları, yarı askerî örgütler kurmaktan kaçınalım. Yoksa, paramiliter (yarı askerî) faşist örgütleri dağıtacağına inandığımız kamu güçlerini kendimizden soğutmuş oluruz! Faşizme, kendi silahlarıyla karşı koymaya kalkmayalım. Bu alandaki bir mücadeleyi daha baştan kaybetmiş durumdayız."

Bu legalist ve bozguncu taktiğin sonucu, işçi sınıfının maneviyatının bozulmasıdır. Bu taktik, aynı zamanda, hasmın kendine olan güvenini artırır, yenilmezlik duygusunu besler, onu daha gözü pek hale getirir. Eğer bu faşist sürüleri daha ilk marifetlerini becerirken, proletaryanın örgütlü bir direnciyle, sert misillemelerle karşılaşmış olsalardı, hanyayı konyayı anlarlar, 'cezalandırma seferlerine' ya da işçi mitinglerini basma eylemlerine girişmeden önce durumlarını daha iyi tartar hale gelirlerdi. Saflarına adam toplamaları bu kadar kolay olmazdı. Öte yandan da, proletaryanın antifaşist mücadelede kazanacağı başarılar, ona gerçekten muhtaç olduğu dinamizmi yeniden kazandırırdı.

İtalya'da

Sosyalist önderler ve sendika önderleri, inatçı bir şekilde, faşizme gereken cevabı vermeyi, silahlanmayı ve askerî bir şekilde örgütlenmeyi reddettiler. *Battaglia Sindacale* şunu yazıyordu: "Faşizm asla, silahlı bir mücadele ile altedilemez. Onu yenmenin tek yolu legal mücadeledir." Lider Matteotti ve işçi sendikaları çevreleri, Ro-

vigo ilinde şu parolayı attılar: "Evlerinizde kalın ve provokasyonlara cevap vermeyin. Sırasında, suskunluk da korkaklık da bir kahramanlıktır."[21] Devlet cihazı içine de sızmış olan sosyalistler, pek çok defa, faşistlere karşı koymak için gerekli silahları elde edebilme imkanı da buldular. Ancak, "Yurttaşı, eli silahlı başka yurttaşların saldırısından korumak devlete düşen bir görevdir" diyerek, bu imkanları teptiler.[22]

Böylece, "bizleri faşist sürülerine karşı koruyacak" diye, burjuva devletine güven duydular. Bu yüzden 1921 baharında, Meclis başkanı Bonomi'nin sosyalistlerle faşistleri 'uzlaştırmak' için giriştiği denemeyi ciddiye aldılar. Sandılar ki faşistler, yarı askerî örgütlerini, kendiliklerinden feshedeceklerdir. Meclis'te Turati, Mussolini'ye doğru dönerek ve pek patetik bir tonda şöyle haykırıyordu: "Size sadece şunu söylemekle yetineceğim: Sahiden silahsızlanalım!"[23] 'Uzlaşma paktı' 3 Ağustos'ta imzalandı.

Fakat aradan birkaç ay geçtikten sonra, faşistler 'pakt'ı bozdular ve iç savaş yeniden başladı. Sosyalistler de, kamu güçlerinden faşist çeteleri kaldırmalarını bekler oldular. 26 Aralık tarihinde hükümet, valilere gönderdiği bir genelgeyle, yarı askerî örgütlerin yok edilmesini, binalarının işgalini, silahlarına el konmasını ve bunların başını çekenler hakkında da adli soruşturma yapılmasını istedi. Fakat bu emirleri yerine getirme görevi mahalli yetkililere bırakıldı. Valiler ve kaymakamlar, birkaç arama emri vermekle yetindiler. Fakat bu polis baskınları özellikle halk evlerini ve sosyalist sendikaların binalarını hedef aldı. Rossi'nin yazdığı gibi, "amaç, buralarda kalmış tek tük birkaç silaha da el koymak ve böylece, ileriki bir faşist saldırısı için şimdiden kapıları ardına kadar açmaktı."[24]

Sosyalist ve sendikal önderlerin ataletinden doğan boşluğu doldurmak amacıyla, çeşitli eğilimlerdeki militanlar (devrimci sendikalistler, sol sosyalistler, genç sosyalistler, komünistler, cumhuriyetçiler vb.) ve bunlara katılan bazı eski subaylar, 1922'de, Mingrino adındaki birinin ön ayak olmasıyla, antifaşist bir milis kurdular: *Arditi del Popo*lo'lar.

Fakat bu milis, resmen, ne parti ne de CGT tarafından tanındı. Tersine, bu her iki örgütün de güvensizlik duygularına konu oldu. 7 Temmuz 1921 tarihli *Avanti*, "*Arditi del Popo*lo'lar kendilerini, gericiliğin silahlı hareketini durdurma gücüne sahip oldukları hayaline

kaptırmış gibiler" diye alay ediyordu. Bu yüzden de sosyalist parti, faşistlerle 'uzlaşma paktı'nı imzalarken, bu sayede, "*Arditi del Popo-lo*'ların kurulmasını ve eylemlerini de kınamak" imkanı bulduğuna pek seviniyordu. Öteyandan komünistler de, *Arditi del Popolo*'ların bünyesinde 'şüpheli ve sınıf bilincinden yoksun' unsurların yer aldığı bahanesiyle, üyelerine, bu milisi terk etmeleri emrini veriyordu. Komünistler, ayrı olarak, 'komünist mangaları' örgütledilerse de bunlar, Milano vb. yerlerde konan birkaç eylem dışında, genellikle silik bir rol oynadılar.[25] Ignazio Silone'nin gözlemine göre, "*Arditi del Popolo*'lar, faşizme silahla karşı koymaya hazır bütün proleter güçlerin bir buluşma noktası olabilirlerdi."[26] Fakat kendi başlarına bırakıldıklarından, iki proleter partisi ve CGT tarafından benimsenmediklerinden, ancak birbirinden kopuk birkaç şehirde, gerçek bir güç haline gelebildiler.

Sonuç: 'kara gömlekliler' belli bir yere karşı 'cezalandırma seferi'ne giriştiklerinde, işçi örgütleri binalarına ve 'kızıl' belediyelere saldırdıklarında, militanlar karşı koyma gücünden yoksun bulunuyorlar ya da direnişleri, düzensiz, anarşik ve genellikle etkisiz kalıyordu. Cok defa, saldırgan ortalığa hakim oluyordu. Faşistler kendi birliklerini kamyonlarla götürüp getirirken, mücadele alanlarına süratle takviye birlikleri yetiştirebilirken, rakipleri irtibatsız çalışıyor, bir şehirden bir diğerine takviye gönderilmesini sağlayacak hiçbir örgütlenmeye sahip bulunmuyorlardı. Rossi şunu yazıyor: "Faşizm, işçi sınıfı hareketine bariz bir şekilde üstündür: askerî bir taktik üzerine kurulu bir değiştirme ve toplanma yetenekleri (...). Faşistler, genellikle, köklerinden kopmuş insanlardır; nerede olsa yaşayabilirler (...). Emekçiler ise, tam tersine, Halkevleri çevresinde toplanırlar (...). Yerleri yurtları bellidir (...). Bu durum, düşmanı avantajlı hale getirir. Düşman, ofansif mücadelenin defansif mücadeleye, hareketli savaşın durağan savaşa olan üstünlüğünden yararlanır."[27]

Baskına uğramış işçiler, karşılık vermekten kaçınıyor, faşistlerin konutlarına ilişmiyor, hiçbir karşı saldırıya girişmiyorlar. 'Genel protesto grevleri' ilan etmekle yetiniyorlar. Fakat, yetkili makamları, işçi örgütlerinin faşist teröre karşı korumaya mecbur etmek amacıyla girişilen bu grevler, sonunda, faşizmin suç ortağı olan bu yetkililerle yapılan gülünç sohbetlerden başka bir sonuç vermiyor.[28] Grevlerin yanı sıra hiçbir doğrudan eylem yoluna gidilmediğinden, grevler has-

mın gücünü sarsmıyor. Aksine, faşistler bu grevlerden, şiddet eylemlerini bir kat daha artırmak için yararlanıyorlar. 'Sarı'ları destekliyor, bizzat grev kırıcılığı yapıyor ve grevin kendi etrafında yarattığı boşluktan yararlanarak, düşman örgütün tam merkezine çabuk ve kuvvetli darbeler indirebiliyorlar."[29]

Bununla birlikte antifaşistler, faşizme karşı örgütlü bir direnme gösterdikleri ender durumlarda geçici olarak üstünlüğü ele alabiliyorlardı. Nitekim, 1922 Ağustos'unda Parma'da, birkaç binlik bir Squadristi (komando) topluluğunun saldırısına rağmen, işçiler, faşist bir saldırıyı başarılı bir şekilde geri püskürttüler. "Çünkü, Parma'nın işçi mahallelerinin savunması" *Arditi del Popolo*'lar yönetimi altında, "askerî metotlara göre düzenlenmişti."[30]

Almanya'da

Eğer işin başından itibaren, Hitlerci çeteler henüz zayıfken, bunların her saldırısına o anda karşı konsaydı, hiç kimsenin şüphesi olmasın ki, bu çetelerin gelişimi de engellenmiş olurdu. Bu konuda, bizzat Nasyonal Sosyalist şeflerin ifadelerine başvurulabilir. Hitler, geçmişle ilgili şu itirafta bulunacaktır: "Bizim gelişmemizi önleyebilecek bir tek tehlike vardı: Hasmımızın bu gelişmenin ilkesini, özünü kavraması ve daha ilk günden itibaren, en gaddar bir şekilde, yeni hareketimizin çekirdeğini kırması."[31] Goebbels de şöyle der: "Eğer rakibimiz, ne kadar zayıf olduğumuzu bilebilseydi, bizi muhtemelen unufak ederdi (...). Çalışmalarımızı, daha başında, kana boğup ezerdi."[32]

Fakat nasyonal sosyalizm, işin başlangıcında ezilip yok edilemedi. Böylece, bir güç haline geldi. Bu güce karşı koymak için de, Alman sosyalistlerinin bir tek taktiği vardı: Burjuva devletine bel bağlamak, burjuva devletinin yardım ve himayesini istemek. Tekerleme şuydu: Devlet, müdahale et! Bizzat kendilerine, kitlelerin dövüşkenliğine güvenmiyor –Prusya'da bir sosyalist kabine iktidarda bulunduğu için el altında tuttuklarını sandıkları– Prusya polisine, Reichswehr'e, Başkan Hindenburg'a bel bağlıyorlar, kamu güçlerinden, hücum takımlarını kaldırmalarını bekliyorlardı. 1932 Nisan'ında, Brüning'in bakanı General Groener, SA'ları yasaklayarak, bunlara geçici bir tatmin sağladı. Fakat bunu yaparken kendi sonunu da hazırlıyordu. Nitekim

13 Mayıs'ta istifa etti, arkasından da 30 Mayıs'ta, bütün Brüning kabinesi çekildi. Yeni Şansölye von Papen ise hemen: (1) Hücum takımlarını yeniden serbest bıraktı; (2) Prusya sosyalist hükümetini azletti, yani polisi denetleme yetkisine son verdi.

Şüphesiz, sosyalistlerin elinde 1924'ten beri, sayıca önemli bir güç ifade eden bir antifaşist milis vardı: *Reichsbanner*. Bu milisi, büyük geçit törenlerinde üniformalı şekilde yürütüyorlar, ancak eyleme sokmaktan sistemli bir şekilde kaçınıyorlardı. Faşist çetelerle boy ölçüşebileceği her durumda, bu örgütü, eylem alanından çekiyorlardı. Mesela 22 Ocak 1933'te Naziler, Komünist Partisi'nin merkezi olan Karl Liebknecht Evi önünde yürüyüş yaparlarken, *Reichsbanner* takımları, sanki bir tesadüfmüşçesine, Berlin dışında uzun bir talim yürüyüşüne çıkmışlardı.[33] *Reichsbanner* şefleri savaştan kaçmakla kalmıyor, koyunlar gibi, von Papen'in polislerinin gelip kendilerini silahtan tecrit etmelerini bekliyorlardı.

Öte yanda, belli sayıda sendikal örgüt de, kendiliklerinden, üyelerinin çalıştığı işyerlerinde olsun, işsizler arasında olsun, savunma grupları kuruyorlardı. Ne var ki, CGT'ye göre "durum, işçilerin haklarını savunmak için savaş hazırlığına girişmelerini gerektirecek ölçüde kötüleşmemişti." CGT bu "önleyici tedbirlerin genelleştirilmesini ve bir merkeze bağlanmasını" sağlamak şöyle dursun, bunları 'fuzuli' bile sayıyordu.[34]

Komünistlerin de bir antifaşist milisi vardı: 'Kızıl Cephe Savaşçıları Birliği.' 1929'dan 1931'e kadar kullandığı slogan şuydu: Rastladığınız yerde faşistleri vurunuz. Ve gerçekten de, 'Kızıl Cephe Savaşçıları', cesaretle kahverengi milislere karşı koydular, çok defa, bürolarına, lokallerine, kışla binalarına dahi saldırdılar. Fakat 1931'den sonra parti, faşist çetelere karşı fizik mücadeleden birdenbire vazgeçti. Torgler ileride şu itirafta bulunacak: "Hayli önce, komünistler militanlarına, her türlü teröre son vermelerini bildirmişlerdi. Faşistleri vurunuz formülü mahkum edilmişti." Böylece, 'ideolojik mücadele' uğruna fiziki mücadele terk edilir. Torgler de, açık toplantılarda Nasyonal Sosyalistler ve hücum takımları üyeleriyle tartışmaya girişmiş olmakla, soğukkanlılığını da hiçbir an elinden bırakmamış olmakla övünür.[35]

Hücum takımları şefleri, 22 Ocak 1933 günü Karl Liebknecht Evi önünde yürüyüş yapacaklarını açıklayınca, Komünist Partisi liderleri, İçişleri Bakanı'ndan bu gösteriyi yasaklaması için ricacı oldular. Basına şu açıklama yapıldı: "Komünist Parti, Bülow Platz'da olup biteceklerden, yetkili makamları sorumlu tutar." Emniyet müdürüne protesto mektupları yollayınız! İşçilere verilen talimat budur.[36] Öte yanda ise, saldırıya karşı koymak için hazırlanmış dövüş grupları, kesinlikle işe karışmama emrini aldılar ve içleri yana yana, buna uydular.

Bu taktik, işçileri, faşizmin silahlı çeteleri önünde eli kolu bağlı bir şekilde tutmakla kalmıyor, aynı zamanda morallerini de bozuyordu. Her biri bilinçli birer militan olmayan 'Kızıl Cephe Savaşçıları', dövüş izni verilmedikçe, bir şeyler yapma ihtiyacı içinde olduklarından, büyük sayılar halinde hücum takımlarına geçtiler.[37] Bazı komünistler ise, SS'leri 'hücrelemek' iddiasıyla sırtlarına kahverengi gömlek geçirmeyi bir marifet sayıyorlardı.

İkinci safha: Faşizm iktidar yolunda

Belli bir tarihi anda, büyük kapitalistler, artık sadece 'kara gömlekliler'i ya da 'kahverengi gömlekliler'i işçi düşmanı milisler olarak kullanmakla kalmazlar, faşizmi, devleti zapt etmek için harekete de geçirirler.

Faşizmin bu ikinci safhada güttüğü taktiği iyi anlayabilmek için, oldukça yaygın bir yanılgıyı düzeltmek gerekir. Yaygın bir kanaate göre, iktidarın ele geçirilmesi meselesi, proleter sosyalizm için olsun, faşizm için olsun, aynı şekilde tezahür eder.[38] Oysa, iktidarın bu iki ayrı kuvvet tarafından elde edilmesi arasında temel bir fark vardır: sosyalizm, 'demokratik' dahi olsa burjuva devletinin sınıf düşmanıyken, faşizm bu devletin temsil ettiği sınıfın emir ve hizmetindedir. Devrimci sosyalizm, iktidarı ancak büyük bir mücadele sonucunda ele geçirebileceğini ve düşmanının azgın direncini kırmak zorunda olduğunu bilir. Kanunların ya da anayasanın tanıdığı bütün legal imkanlardan yararlanmaya bakarsa da, bu konuda en ufak bir hayale kapılmaz. Bilir ki zafer, sonuçta, bir kuvvet meselesidir (Elbette, bu sözler, iktidarı ele geçirmeyi değil, en fazlasından 'icrayı hükümet' etmeyi, burjuvazi hesabına hükümet etmeyi düşünen oportünist 'sosyalizm' için söylenmiş değildir.)

Buna karşılık faşizm, daha iktidarı ele geçirmek için ortaya atıldığı andan itibaren, kapitalist burjuvazinin en güçlü kesiminin rıza ve onayını da almıştır. Ayrıca, faşizmi paraca destekleyenlerle sıkı ilişkiler halindeki ordu ve polis şeflerinin de yardımı çantada kekliktir. 'Demokratik' burjuva devletinin dizginlerini hâlâ ellerinde bulunduranlara gelince, faşizm, kendi para babalarınkinden az çok farklı çıkarları temsil etseler bile, bunların, kendisine karşı silahlı bir direnişe geçmeyeceklerini bilir. Sınıf dayanışması, çıkar ve metot ayrılıklarından daha ağır basacaktır.

9 Kasım 1923 Münih darbesi ve 6 Şubat 1934 Paris ayaklanması olayları, insanı yanlış bir düşünceye götürmemelidir. Bu olaylarda ordu ve polis, ayaklanan aşırı sağcılar üzerine ateş açtıysa, bunun sebebi, burjuvazinin henüz o zamanlar, iktidarı faşist çetelere teslim etmeye kararlı olmayışıdır.

Dolayısıyla faşizm, iktidarı ele geçirme işinin gerçekte, kendisi için bir kuvvet meselesi olmadığını biliyordu. İsteseydi, devlete el koyabilirdi. Neden buna hemen gitmedi? Çünkü, kamuoyunun yeteri kadar önemli bir kesimi henüz onunla birlik değildi. Oysa günümüzde, geniş kitlelerin, rızası olmadan hükümet edebilmeye imkan yoktur. Bu yüzden, faşizmin sabırla silahlanması, önce bu kalabalıkları kendine çekmesi gerekiyordu. İktidara, sadece para babaları, ordu ve polis şefleri, devleti teslime hazır oldukları için değil, fakat geniş bir halk hareketi sayesinde gelmiş olduğu intibaını uyandırmak zorundaydı. Bu yüzden de taktiği, esas olarak, legalisttir. İktidara, normal anayasa yollarından, genel oy yolundan geçerek gelmek ister.

Fakat öte yandan faşizm, dövüş birliklerine, milis erlerine, 'devrimci' bir hareket olduğu, tıpkı sosyalizm gibi, devleti ele geçirmeye, zapt etmeye kararlı olduğu, zaferin ancak yiğitlikle, 'kara gömlekliler'in ya da 'kahverengi gömlekliler'in gösterecekleri fedakarlıklarla sağlanabileceği yolunda birtakım hayaller de aşılamak zorundaydı. Bu yüzden de, büyük bir kavga sonunda devleti zapt etmeye hazırlanıyormuş gibi görünerek, savaşçılık oynaması gerekirdi.

Fakat bu legalist taktik sayesinde, gerekli geniş kitleleri etrafında toplamayı becerdiği, bütün psikolojik şartların olgunlaştığı andan sonra da, pek büyük bir güçlüğe uğramaksızın, en legal yollardan devlet katına yerleşti. Oyun artık bitmişti.

İtalya'da

Ağır sanayi kodamanları, hafif sanayi yöneticileri ve büyük toprak sahipleri, 1922 başlarından itibaren, faşizmi iktidara getirmek konusunda anlaşmışlardı. Faşizm, ordu ve polis şeflerini elde etmişti. 1922 yılında, temmuz ve eylül ayları arasında, 11 general açık bir şekilde faşist harekete katıldı. Fara ve Cecherini adındaki iki general de, Roma Üzerine Yürüyüş'ün hazırlandığı 18 Ekim tarihli Savaş Konseyi'nde hazır bulunuyorlardı. Faşizm, "küçük rütbeli subaylar arasında da hayli sempati" toplamıştı.[39] Asker kişiler arasında bile birçok faşist hücre kurulmuştu. Facta hükümeti üyelerine gelince, bunlar da, ya daha şimdiden Mussolini'nin gizli suç ortaklarıydılar ya da Mussolini kendilerinden iktidarı devretmelerini istediği gün, buna karşı koymayacak tıynette kişilerdiler.

Fakat faşizm, vasat kamuoyunun geniş kesimleriyle de uzlaşmak ihtiyacındaydı. Bu yüzden Mussolini, "bütün bölgelere, en önemli komünler başta olmak üzere bütün komünlere devamlı ve gittikçe daha fazla sızmak, ülke çapında ezici bir çoğunluk sağlamak, seçim kanununu değiştirip mecliste ve hükümette üstünlük elde etmek suretiyle, iktidarı legal yoldan ele geçirmeyi"[40] kuruyordu.

3 Nisan 1922'de Mussolini, faşist parti milli konseyine bir gündem kabul ettirdi. Buna göre faşizm, faaliyetlerini parlamento ve idari müesseselere yoğunlaştırmaya başlayacaktı. 11 Ağustos'ta Napoli'de, söz konusu Roma Üzerine Yürüyüş'ün yapılabileceğini, ama bunun, illa da gerekli ve kaçınılmaz olmadığını bildirdi. Ayın 13'ünde Milano'da Michele Bianchi, faşizme "ülke çapındaki siyasi önemiyle orantılı bir temsil" imkanı sağlayacağı düşüncesiyle, yeni seçimlere gidilmesini önerdi.[41] Ekim ayında bile, Mussolini hâlâ, faşizme bazı 'kumanda aletleri' verildiği takdirde, Facta kabinesine 'katılmaya' hazırdır. Hükümetin yeni bir seçim yasası hazırlaması ve derhal seçimlere gidilmesi konusunda ısrarla durur.

Fakat Mussolini, aynı anda, blöf sıkmak, eyleme geçmek için sabırsızlanan milis üyelerine tatmin duygusu vermek zorundaydı. Gerçekten de, faşizm saflarında, 'kanun dışı, askerî bir ayaklanma' tasarlayan, iktidarın kanun yollarından ve basit bir şekilde ele geçirilmesinden "çok daha yüce, çok daha devrimci bir iş olan, bir hükümet darbesi" yapma hayalleri peşinde koşan pek çok kişi vardı.[42] Bu gibi

kimseler için, principi'lerin toplantı ve talimleri artırılıyordu. 1922 Mayıs sonunda, Ferrare, Modena, Venedik vb. yerlerden gelen on bin 'kara gömlekli' Bologna'da buluştu. Bunlar, meydanlarda ordugah kurup, şehri adeta gerçek bir askerî işgal altına aldılar. Bütün Toscana fascioları 28 Mayıs'ta Floransa'da toplandı. Sayıları birkaç bini buluyordu. Mayıs sonlarında Mussolini, *Popolo* gazetesinde şu satırları yazacaktı: "Bütün İtalya'nın faşistleri! Kendinizi şimdiden maddi ve manevi seferberlik halinde bilin. Gerektiği anda, yıldırım hızıyla, size gösterilen yerlerde toplanacaksınız. Sizin atılganlığınız karşısında hiçbir şey ayakta duramaz." 29 Temmuz'da, meclisi, bir 'faşist ayaklanma'yla tehdit eder. Bu dil ve Roma Üzerine Yürüyüş konusunda girişilen bu kuvvet gösterisi bazılarının Mussolini'nin, Hitler'in aksine, iktidarı şiddet yoluyla ele geçirdiğini sanmalarına yol açtı. Bu bir hatadır. Eğer Mussolini, iktidarı ele almak için yeni seçimlere gidilmesini ya da ülkenin mutlak çoğunluğunu arkasına almayı beklemediyse, bu hiç de, bir devlet darbesinin gerekliliğine ya da hikmetine inandığından değildi. Mussolini, Hitler kadar, legalite taraftarıydı. Fakat yeni seçimleri bekleyecek zamanı yoktu. Mali zorluklar karşısında sıkışmış kalmıştı. Alman nasyonal sosyalistlerinin elindeki büyük mali imkanlar onun elinde yoktu. Milis örgütünün ayakta tutulması işi, büyük masrafları gerektiriyordu. Faşizmin, geçiminden sorumlu olduğu on binlerce işsiz insan vardı. "Düzenli gelir kaynaklarına acilen ihtiyacı vardı ve bunu da, ancak devlet bütçesi karşılayabilirdi."[43]

Bu yüzden de, Mussolini, legal taktiğinden vazgeçmeksizin, işleri biraz çabuklaştırmak zorundaydı. 20 Eylül'de, Venedik fascioları toplanıp bir araya geldiler. 16 Ekim'de, Venedik fascioları toplanıp bir araya geldiler. 16 Ekim'de, sözde hükümet darbesini yönetmek üzere 4 kişi seçildi: Bianchi, de Vecchi, General de Bono ve Balbo, 18'inde, bu dörtlü yönetim 'seferberlik planı'nı hazırladı, Roma Üzerine Yürüyüş için, faşist kolların nerelerde buluşup toplanacaklarını tespit etti. 24'ünde, 30 bin 'kara gömlekli', 20 bin faşist 'sendika' üyesi işçi, atlı ve bisikletli birlikler, Napoli'de toplanarak Mussolini'nin teftişinden geçtiler. 26'sında, faşist lejyonerlere, gizlice 'seferberlik' emri verildi. Bu emir 27'sinde, gece yarısından sonra yürürlüğe kondu.

Ancak Mussolini, blöf çekiyor olmakla birlikte, "legalitenin son kalıntılarını da yok etmemek için" özel bir gayret gösteriyordu. Ayrıca

bunları yok etmekle kazanacağı bir şey de yoktu.[44] Sonunda, demokratik devlet, savaşa tutuşmadan teslim bayrağını çekti. Bu ara, ufak bir komedi sahneye kondu: zevahiri kurtarmak isteyen Facta, sıkıyönetim ilan etti. Fakat Kral, bu kararnameyi imzalamayı reddetti. Bütün kuzey İtalya'da askerî makamlar, 'kara gömlekliler'in devlet binalarını işgal etmelerine, kışlalara girmelerine, silah kaldırmalarına, asker ve subaylarla aşne fişne olmalarına göz yumdu. 29'unda Mussolini, Kral tarafından davet edildiği Roma'ya, konforlu bir yataklı vagonda gitti. Parlamenter teamüllere göre, kendisine, 'kabineyi kurma' görevi verildi. Ancak her şey tamamen bittikten sonradır ki, Roma Üzerine Yürüyüş adı verilen gösteri başladı. 50 bin 'kara gömlekli' özel trenlerle başkente taşındı ve burada geçit töreni yaptı.

Almanya'da

Nasyonal sosyalizmi paraca destekleyenler, yani ağır sanayi kodamanları ve toprak sahipleri, 1930'dan itibaren faşizmi iktidarın fethine memur ettiler. Reichswehr şeflerine gelince, bunlar da kahverengi milisleri açıkça destekliyorlardı. Mayıs 1932'de generaller, Başkan Hindenburg'dan, faşist bir darbe halinde, Brüning kabinesini savunmak için Reichswehr'den medet ummaması ricasında bulundular.[45] Prusya sosyal demokrat hükümetinin azledildiği 20 Temmuz 1932'den sonra, nasyonal sosyalizmin, Prusya polisinin direnmesi diye bir korkusu da artık kalmamıştı.

Şu halde Hitler de, tıpkı Mussolini gibi, devletin bastırıcı güçlerine toslamaksızın, iktidarı ele alabileceğinden emindi. Fakat hükümet etmek rizikosuna atılmazdan önce, kamuoyunun çoğunluğunu kendi safına çekmek istiyordu. Bu sebeple, 1930-1933 arasında, hemen hemen kesintisiz ve parlak bir seçim kampanyası yürüttü. Reichstag'da, 1928-1930 arasında 12 koltuğa sahipken, bu sayı 1930 Eylül'ünde 107'ye, 1932 Temmuz'unda da 230'a çıktı. Leipzig Yüce Mahkemesi önünde 1930 sonunda şöyle diyordu: "Bir ya da iki genel seçim sonra nasyonal sosyalist hareket, Reichstag'da çoğunluğa sahip olacaktır. Dolayısıyla, o zaman artık, nasyonal sosyalist devrimi hazırlayabilecektir. (...). Partimizin etkisini hakim kılmak için yasama organına gireceğiz. Anayasal yetkileri bir kere elimize aldıktan sonra da, devleti, doğru bulduğumuz bir kalıba dökeceğiz."

Şüpheci başkan da açıklık istemek için, "Şu halde, legal yollardan başka bir yol izlemeyeceğinizi söylüyorsunuz değil mi?" diye sorunca da, Hitler, duraksamadan cevabı yapıştırır: "Elbette."[46]

Nitekim, Mareşal Hindenburg 28 Mart 1931 tarihli kararnameyle anayasal garantileri askıya alınca, Hitler partisinden, başkanın bu iradesine harfiyen uyulmasını istedi. Partizanlarından bazıları şaşırıp sabırsızlık belirtisi gösterince de şu emri verdi: "(Başkanlık kararnamelerine) karşı çıkan her nasyonal sosyalist derhal partiden çıkarılacaktır."

Hitler amaçlarına legal yoldan varacağından o kadar emindi ki, gerektiğinde, iktidara gizli bir kapıdan geçerek gelmeyi dahi kabul edecekti: Reich hükümetine "katılarak." Bazı aşırı partizanların protestolarına rağmen, Hitler 1930'da, Dr. Frick'in, Thuringe'nin gerici hükümetine, 1931'de de Dietrich Klagges'in, Brunswick hükümetine girmesine izin verdi. Hitler, eğer birkaç kere nasyonal sosyalist bakanların Reich hükümetlerine katılmasına karşı çıktıysa, bu sadece, aşırı unsurların baskısı yüzündendi ve zevahiri kurtarmak içindi. Nitekim 1932 sonunda, kendisi bizzat Gregor Strasser'in Schleicher hükümetine girmesine izin vermek üzereydi ki, Goebbels ve Goering yetişip onu kararından caymaya mecbur ettiler.[47]

Gerçekten de nasyonal sosyalizm, 'devrimci' bir hareketmişçesine davranmaya, blöf sıkmaya devam etmeye mecburdu. Saflarında, iktidarın bir ayaklanma yoluyla ele alınması fikrini hâlâ taşıyan pek çok unsur vardı. 1931 Mart'ında Berlin hücum takımları Yüzbaşı Stennes'in komutası altında ayaklandılar. Partinin siyasi yönetimini 'burjuva ve liberal eğilimler' taşımakla, "Nasyonal Sosyalist Parti'yi, diğer partiler gibi alelade bir parti haline" getirmekle suçlayıp eleştirdiler. Böylece, birliklerini istim üzerinde tutmak isteyen Hitler, savaşçılık da oynamak zorundaydı. Esrarlı komplolar düzenlendi. Partinin Walter Darré tarafından yönetilen 'Tarım İşleri Bölümü'nde,[48] darbe planları hazırlandı. Darre ve dostlarının parlak fikri, bir 'komünist ayaklanması'nı bahane ederek, iktidarı şiddet yoluyla ele geçirmekti. 1932 Mart'ında Prusya polisi, Pomeranya'daki hücum takımları bürolarında yaptığı bir aramada, tamamıyla bu amaç için hazırlanmış bir hükümet darbesi planı buldu. Aynı sıralar, nasyonal sosyalizm açıkça kuvvet gösterilerine girişmişti. Düzenli bir birlik şeklinde,

kışlalarında bir ordu besleyip yetiştiriyor, buna dev geçit törenleri yaptırıyor, havalarda uçak filoları uçurtuyordu.

Fakat, 'kahverengi gömlekliler' ordusu bir göstermelik ordudur. İktidarı alacak olan o değildir. Devlet, kendisi, dövüşmeden teslim olacaktır. Şansölye Schleicher, ha yaptı ha yapacak denirken, bir türlü, Potsdam garnizonunu harekete geçirmez. Nihayet, 30 Ocak 1933'te, Mareşal Başkan, pek burjuvaca bir tarzda Bay Adolf Hitler'i Reich'ın yeni hükümetini kurmaya davet eder. Her iş bitirilip kotarıldıktan sonradır ki, 'kahverengi gömlekliler' Berlin sokaklarında muzafferane yürüyüşler yaparlar.

Proletarya ne yapıyor?

Bu ikinci safhada, örgütlü proletarya, faşizmi başarısızlığa uğratmak için neler yapmaya çalıştı? Doğrusu, bu soruyu bu şekilde dahi sormamak gerekirdi. Zira, işçi önderleri, bir an için olsun, faşizmi iktidar yolundan geri çevirmek için bir çaba göstermediler. Son ana kadar, faşizmin zafer kazanabileceğine inanmak istemediler.

İtalya'da

İtalyan faşisti Giurati, faşizmin ve faşistlerin, ısrarlı bir şekilde ve aptalca küçümsenişinden söz edebilmişti. "Rakiplerimize bakılırsa, Mussolini, benzeri pek çok bulunan halk adamlarından biriydi (...). Hiç kimse, siyasi bataklığın durgun ve kokmuş suları altında, bir volkanın patlamaya hazır hale geldiğini görmüyordu."[49] İtalyan sosyalistleri kendilerini 'parlamentarizm budalalığı'na kaptırmışlardır. Faşizmi, seçimlerde oldukça az oy aldığı, parlamentoda sadece 35 temsilcisi bulunduğu için, bir tehlike olarak görmezler. Hatta, durup dinlenmeden habire, faşizmin çökmekte olduğundan, parçalanmakta olduğundan söz ederler.[50] Roma Üzerine Yürüyüş öncesi günlerinde bile, parti şefleri, muhtemel bir tehlikeden söz edilmesini gülümsemeyle karşılarlar.[51] Komünistlere gelince, bunlar da, burjuvazinin sınıf hakimiyetinin bütün şekillerinin, bu ister 'demokratik' bir kılıfa bürünsün, isterse faşist bir etiket taşısın, aslında bir olduğunu söyleyerek, kendilerini, faşizm tehlikesini görmemeye adeta mahkum ediyorlardı. Nitekim 1922'de Komünist Partisi'nin Roma'daki

ikinci kongresinde Bordiga, faşizmin iktidara gelebilmesi ihtimalini kesinlikle yok sayar ve bütün burjuva partileri arasında bir uzlaşmaya gidilmesinin kaçınılmaz olduğuna inanır. 28 Ekim tarihinde 'kara gömlekliler'in hareketi başladığında da, Komünist Partisi sekreterliği taban örgütlerine bir genelge göndererek, Roma Üzerine Yürüyüş'ün asla gerçekleşemeyeceğini" bildirir.[52]

Almanya'da

Alman sosyalist ve komünistleri de, aynı şekilde, nasyonal sosyalizmin bir zafer kazanabileceğine inanmazlar. Dahası, habire, onun çökmekte olduğundan dem vururlar. Sosyalistler, her fırsatta, zafer naraları atarlar: 1932 Ağustos'unda Başkan Hindenburg, Hitler'in taleplerini reddetti diye; 6 Kasım seçimleri ertesinde, Nazi oyları gerileme gösterdi diye... Bu tarihte *Vorwärts* şöyle yazar: "Biz, nasyonal sosyalizmin iflasını on yıl öncesinden gördük. Bunu gazetemizde açık açık yazdık!"[53] Hitler'in iktidara gelmesinin arifesinde de, liderlerinden biri, Schiffrin, şunu yazar: "Burnumuza artık sadece, kokmaya başlamış bir ceset kokusu geliyor. Faşizm kesin olarak yıkılmıştır. Bir daha ayakları üstüne kalkamayacaktır."[54]

Komünistler de daha fazla kavrayışlı değillerdir. 14 Eylül 1930 seçimleri ertesinde *Rote Fahne* şunları yazıyordu: "14 Eylül, Alman nasyonal sosyalist hareketinin en yüksek noktası oldu. Bundan sonra olacaklar ise, bu hareketin zayıflaması ve çökmesinden başka bir şey değildir."[55] 1932'de Thälmann "Hitler faşizminin oportünist bir şekilde abartılması"na[56] karşı çıkar. Bu 1932 yılı komünist litaratüründe, baştan sona, faşist kamptaki gerilemeden, çözülmeden, parçalanmadan söz edilir. 6 Ekim seçimleri ertesinde *Rote Fahne*'de şu satırlara rastlanır: "Her yerde birçok SA, Hitler'in saflarını terk edip komünist bayrak altında toplanıyor. Hitler, bizzat kendi hareketi içinde bile, artık dikiş tutturamaz hale geliyor."[57] Hatta, faşizmin iktidara gelişinin hemen arifesinde, Thälmann, "sınıflararası güçler dengesinin proletarya lehine değiştiğinden söz eder.[58]

Örgütlü proletarya, iktidara yürüyen faşizme hangi taktikle karşı koyabilirdi? Faşizmin iktidarı legal yoldan elde ettiğini unutmayalım. Faşist çeteler sadece birer 'işçi düşmanı milis' rolü oynadıkları sürece, bunları yenmek için zorunlu olan işçi milisleri, iş faşizmin par-

lamentoda koltuk kazanmasına, kamuoyunu elde etmesine, legal yoldan devlete nüfuz etmesine engel olmaya gelince, bunda yetersiz kalırlar. Basit bir 'genel protesto grevi' de, ülke çapında yapılmış bile olsa, faşizmi iktidar yolundan çevirmeye yetemez -meğer ki bu, devrimci bir saldırının ilk adımı niteliği taşısın. İtalyan reformistleri bu tür grevlerin denemesini yaparlar. Fakat amaçları, hükümete parlamentoya, saraya, 'anayasanın ve kamu hürriyetleri'nin korunmasını sağlamak için baskı yapmaktan ibarettir. Ancak, iş durdurma eyleminin yanında hiçbir saldırı eylemi konmamış olduğundan, faşizm için bu hareketi kırmak gayet kolay olacaktır. 'Sarı'larla birlikte, temel kamu hizmetlerinin görülmesi işini üzerine alır, sokağa hakim olur. Bu başarısız genel grev, faşizme iktidar yolunu tıkamak şöyle dursun, aksine, moral bir zafer kazandırır. Böylece bu olay, İtalyan "işçi hareketinin Caporetto'su"* olur.[59]

O halde, örgütlü proletarya ne yapabilirdi? Faşizm, iktidarı ele geçirmek üzere yola çıktıktan sonra, işçi hareketinin yapabileceği bir tek şey vardı: Daha hızlı davranıp faşizmi geçmek ve ondan önce iktidara elkoymak. Fakat ne İtalya'da ne de Almanya'da proleter partileri devrimciydiler. Amansız bir mücadele verip devleti ele geçirmeyi, bir an için olsun düşünmediler.

Faşizmin zaferinden önceki günlerde, işçi hareketi son derece zayıflamış ve moralce çökmüştü. Bunun sebebi, sadece, işsizlikte ya da faşist çetelerle her gün girişilen dövüşlerden, pısırıklık sebebiyle, yenik çıkılmasında değildi; özellikle, sendikal örgütlerin işçi sınıfı tarafından elde edilen kazançları korumayı bilememelerindeydi. İtalyan CGT'si ne kriz sırasındaki ücret indirimlerine karşı çıkabildi ne de metalurji sanayii işverenlerini, işçi denetimiyle ilgili kanunu uygulamaya zorlayabildi. Alman ADGB'ye** gelince, bu da üyelerinin Brüning kararnamelerine karşı mücadele etmelerine engel oldu. Öne sürdüğü bahane de, işçilerin günlük nafakalarını korumak için mücadele etmekle, Brüning hükümetini tehlikeye atacakları, Brüning'in ise Hitler'den daha iyi olduğu düşüncesiydi. Bu 'ehveni şer' taktiği de emekçilerin moralini fena halde bozdu.

---

* İtalyan orduları 1917'de, Venetia'daki bu küçük kasabada, Avusturya-Alman orduları tarafından bozguna uğratılmıştı.

** Alman Genel Sendikalar Federasyonu.

Bu yüzden de, faşizm iktidara el koymaya teşebbüs ettiği sıralar, işçi hareketi felce uğramış durumdaydı ve faşizmden önce davranmayı bilemedi.

İtalya'da sosyalistler, ayaklanmayı hazırlamak yerine, kurulu düzenin savunucuları pozuna büründüler. Burjuva devletinin yöneticilerinin ayakları dibinde sürüklenip durdular. İktidarı Mussolini'ye bırakmamaları için kraliyet askerlerine ve orduya yalvar yakar oldular. Temmuz sonlarında, liderleri Turati, Kral'ın huzuruna çıktı; amacı ona "anayasanın en yüce savunucusu olduğunu hatırlatmak"tı.

Almanya'da da reformist şefler, Hindenburg ve Reichswehr'e, 'görevlerini yapmaları', iktidarı Hitler'e teslim etmemeleri için yalvarıp yakardılar. Papen, Prusya sosyalist hükümetini azlettiğinde de (20 Temmuz 1932), bu 'anayasayı ihlal' işlemini protesto etmekle ve Leipzig Yüksek Mahkemesine başvurmakla yetindiler. Hitler'in iktidara gelmesinden on gün önce, ADGB bürosu, Başkan Hindenburg'un ziyaretine gitti. Sendikal önderler, kendilerini, "devlet kademeleriyle kurdukları ilişkiler çemberi içine hapsediyorlar, daima, Reich Başkanı'nın yardımından medet umuyorlardı."[60] Hitler'in hükümeti kurduğu gün (30 Ocak 1933), *Vorwärts* özel sayısında şunu yazacaktı: "Darbe tehdidi altında bulunan hükümet karşısında sosyal demokrasi, bir ayağı anayasada, öbür ayağı da legalitede olmak üzere dimdik duruyor." Komünistler de, lafta devrimcilik yapıyorlar, reformistlerin bir şey yapmak istemedikleri ve bir şey de yapmadıkları mazereti ardına sığınıyorlardı.

Üçüncü safha: İktidarın ele geçirilmesinden diktatörlüğe

Faşizm artık iktidardadır. Başbuğu, devlet başkanı tarafından hükümeti kurmakla görevlendirilir. Fakat son söz henüz söylenmiş değildir. Gerçek rakip, örgütlü proletarya, henüz yenik düşmüş sayılamaz. İşçi partileri, sendikalar halen ayaktadır ve legal varlıklarını korumaktadırlar. Şimdi, zaferini perçinlemek isteyen faşizmin, devlet çarkından yararlanarak, işçi örgütlerini nasıl dağıttığını, diktatörlüğünü nasıl kurduğunu göreceğiz.

Bir önceki safhada, iktidara yürüyen faşizmin taktiği, esas olarak, legalistti. Kuvvet gösterileri için yaptığı hazırlıklar ise, birlikle-

rini istim üzerinde tutmaya yarayan birer blöftü. Şimdi ise, bu ilişki tersine çevrilmiş bulunuyor. Legalist taktik artık düşmanı uyutmaya yarayan bir savaş kurnazlığından başka bir şey değildir. Bu maske altında, faşizm legaliteyi çiğner, metotlu bir şekilde şiddetli darbesine hazırlanır.

İtalya'da

Mussolini, Kral tarafından kabineyi kurmakla görevlendirildiğinde, hiç konak-durak bilmeden koşturmanın kendisi için tehlikeli olacağını anladı. İşçi hareketi ölmemişti. Diktatörlüğün erken gelişi, örgütlü proletaryanın olsun, demokratik ve liberal partilerin olsun, tehlikeli bir şekilde tepki göstermelerine sebep olabilirdi. Şu halde proletaryayı uyutmak, öbürlerine de teminat vermek gerekir. Kurt, kuzu postuna bürünecektir. 31 Ekim 1922'den itibaren yeni hükümet başkanı, memurlarına şu telgrafı çeker: "Disiplini ve başkasına karşı saygıyı korumalıyız. Hiçbir durumda, kişi hürriyetlerini çiğnememeliyiz." 9 Kasım'da, hürriyeti sağlamaya, işçi sendikaları merkezlerini yeniden açmaya vb. kararlı olduğunu açıklayan bir bildiri yayınlar. Hemen hemen aynı sıralar, "demokratik bir programa bağlı kalmak" yolundaki niyetini de açıklar.

Bu taktik amacına erişti. Mussolini, liberalleri kafakola getirmeyi becerdi. Bazı saf kimseler, kendilerini, faşizmin "daha da güçlendirilmiş bir liberalizm" olduğuna inandırdılar. Bunlara göre, faşizmin tek iddiası, demokratik rejime birkaç noktadan çeki düzen vermekti: yürütmenin güçlendirilmesi, otorite ile hürriyetin uzlaştırılması.[61] İhtiyar Giolitti'nin yeni Sezar'a sevimli sevimli gülümsediği göze çarpıyordu. Bir mülakat sırasında Amendola, İtalya'da ilk defa olarak uzun soluklu işlere girişebilecek yetenekte, istikrarlı ve kalıcı bir hükümetin var olduğunu açıklıyordu. Zaten Roma Üzerine Yürüyüş'ü paraca desteklemiş olan masonluk, büyük üstadı Torrigiani'nin şahsında yeni rejime bağlanıyordu.

Mussolini'nin niyeti belliydi: Liberallerin desteğiyle parlamentoda mutlak çoğunluk sağlamak. 1923 Temmuz'unda parlamentodan yeni bir seçim kanunu çıkartmayı becerdi. Bundan böyle parlamentodaki sandalyelerin 2/3'ü, oyların çoğunluğunu toplayan partiye verilecekti. Yeter ki bu partinin aldığı oylar, toplam oyların yüzde

25'inden aşağı olmasın. Liberaller bu kanunu kabul etmekle de kalmadılar, işi, 6 Nisan 1924 seçimlerinde faşistlerle ortak liste hazırlamaya kadar vardırdılar. Mecliste sadece 35 sandalyesi olan faşizm, bu yolla 286 sandalye kazandı ve mutlak çoğunluğu elde etti.

Fakat, anayasal oyun kurallarına uyan Mussolini, aslında, el altından legaliteyi çiğniyor, diktatörlüğünü hazırlıyordu. Gerçekten de, yarımadadaki bütün mahalli faşist şeflerin sosyalist, liberal ya da *popolari* (Katolik) belediyeleri ele geçirmelerine ve birer zorba gibi davranmalarına göz yumdu. Bu sürüleri, örgütlü proletaryaya karşı giriştikleri kanlı saldırıya devam etmeleri için, el altından destekledi. Kanunen serbest olan gazeteler bile müsadere edildi, basımevleri yağmalandı, işçi sendikaları merkezleri ve kooperatifler ateşe verildi. Mussolini devrinin birinci yılında gazeteler, 166 antifaşist militanın öldürülmüş olduğunu tespit ettiler. 1924 seçimleri, tam bir şiddet ve hilekarlık ortamı içinde cereyan etti. Sonunda, yavaş yavaş maske düştü ve diktatörlüğün yüzü belirdi. 6 Haziran 1924, mecliste bir komünistin önünü kesen Mussolini şöyle haykırır: "Rusya'da, kendilerinden örnek alacağımız büyük ustalar var. Yapmamız gereken, Rusya'da yapılanı taklit etmekten başka bir şey değil (...). Bunların verdikleri örneği tastamam izlememekle büyük hata ediyoruz. Eğer bunu yapabilseydik, şimdi sizin yeriniz burası değil, kürek mahkumlarının yanı olurdu (...). Sırtınıza bir kurşun girivermişti. Fakat, bizim de cesaretten yana bir eksiğimiz yok. Bunu da size, sandığınızdan daha kısa bir zamanda ispatlayacağız."

Mussolini de, etrafı daha uzun süre oyalayamazdı. Su ile ateş, legalite ile illegalite, sonuna kadar bir arada yaşayamaz. Bir kere şiddet yoluna girildi mi, artık sonuna kadar gitmek gerekir. Oysa, anayasal garantiler yürürlüktedir. Düşünce hürriyeti yok edilmemiştir. Sosyalist milletvekili Matteotti meclis kürsüsünden, seçim kampanyası sırasında yaratılan şiddet olaylarını mahkum eder (8 Haziran). Mussolini'nin çevresinin cevabı Matteotti'yi öldürtmek olacaktır. Bu cinayet, bütün İtalya'da büyük bir nefret dalgasının kabarmasına yol açar. Basın da buna katılır. Nihayet kuruntularından kurtulabilen liberaller, faşizmin gerçek yüzünü fark ederler. Altı ay süreyle, henüz susturulmamış olan muhalefet, elindeki bütün anayasal silahları hükümete karşı kullanır.

Mussolini, diktatörlüğe gitmenin tam zamanı olduğunu anlar. 3 Ocak 1925'te mecliste verdiği ünlü nutkunda, suratındaki maskeyi yırtar ve gerçek niyetlerini utanmazca açığa vurur. Ardından polis, Mussolini'nin şahsına karşı bir dizi suikast(!) tertipler. Bu suikast teşebbüslerini(!) bahane eden Mussolini, olağanüstü hal kanunları çıkartır ve rakiplerini ezmek, işçi partilerini ve demokratik partileri, sendikal örgütleri kapatmak, bütün hürriyetleri ortadan kaldırmak, diktatörlük yetkileriyle (özellikle, basit kararnamelerle kanun kuvvetinde) kurallar koyabilmek imkanını elde eder.

Almanya'da

Hitler de Başkan Hindenburg tarafından Reich'ın Şansölyesi tayin edildiğinde, tez gitmenin pek de iyi bir şey olmayacağını anlar. İşçi partilerinin, ADGB'nin güçleri henüz sapasağlam ayaktadır. Bir diktatörlüğün erken bir anda ortaya çıkıvermesi, proletaryayı genel greve, silahlı ayaklanmaya itebilir. En iyi yol, anayasaya saygı gösteriyormuş gibi yapıp, rakibi uyutmaktır. Bütün bir ocak ayı boyunca Hitler, legalist sözlerini tekrarlar durur, herkesi sulha sükuna çağırır.[62] Böylece, Mussolini gibi, parlamentoda mutlak çoğunluk elde etmek için zaman kazanmak ister. Zor da olsa, Başkan Hindenburg'dan Reichstag'ın feshi kararını çıkardıktan sonra, yeni seçimlerin tarihi olarak 5 Mart'ı tespit eder ve partisini yeni bir seçim kampanyasına sokar.

Hitler, kuzu postuna bürünmüş kurt rolü oynarken, dostu Goering de, hararetli bir şekilde, kuvvet darbesi hazırlıklarıyla meşgul oluyordu. İtalyan deneyi ona çok şey öğretmişti. Uzun süre, iki ipte birden oynanamazdı: hem legalite hem illegalite. Mussolini'nin iki yılda aşabildiği safhaları, Hitler, birkaç hafta içinde aştı. Prusya polisine hakim olunca, ilk işi, burada temizliğe girişmek oldu. Bütün 'Cumhuriyetçi' unsurların, Berlin Emniyet Müdürü'nden en ufak cinayet masası müfettişine kadar, işlerine son verildi ve yerlerine, denenmiş Naziler geçirildi. 4 Şubat tarihli bir kararname ile polise, hemen her türlü muhalif gazeteyi ya da açık toplantıyı yasaklama imkanı verildi. Goering, 'kızıllar'a karşı silah kullanacak her polisi şahsen korumayı taahhüt etti. Bir başka kararla, 'Shupo'ya, SA'lar ve SS'ler arasından seçilen 50.000 kadar insandan kurulu bir 'yardımcı polis' örgütü eklendi.

Aynı anda Goering, el altından, çetelerini proletaryaya karşı kanlı bir mücadele yürütmeye teşvik ediyordu. Naziler her yerde rakiplerine saldırıyor, bürolarını işgal ediyor, açık toplantılarını baltalıyorlardı. Berlin'de gece evlerine dönen işçileri izleyip dövüyor ya da öldürüyorlardı. Resmî rakamlara göre, 30 Ocak'la 5 Mart arasında meydana gelen siyasi kavgalarda ölen antifaşist sayısı 51'di.

Kuvvet darbesini seçimler ertesine bırakmak imkansızdı. Kuvvete başvurmadan, mutlak çoğunluk elde edilemeyecekti. Seçim tarihi olan 5 Mart'tan önce, her ne pahasına olursa olsun kararsız oyları etkilemek, birtakım olağanüstü olaylarla muarızları korkutmak, gerekli miktarda oy sağlanamaması halinde de, komünist milletvekillerini, kayıtsız şartsız, yeni Reischstag'tan sürmek gerekirdi. İşte bu noktada Goering bir kere daha provokasyonlara başvurdu. Darré ve hempalarının şu eski numarasını yeniden tezgahlayıp sahneye koydu: legalite kuralını bozmak ve proletaryaya karşı bir yıldırım harekatına girişmek için, sözümona bir komünist darbesini bahane etmek. 24 Şubat'ta polis, komünist partisi merkezinde büyük bir aramaya girişti. Goering, pek yakında girişilecek bir komünist ihtilaliyle ilgili belgeler bulunduğu iddiasıyla ortaya çıktı. Fakat elde edilen ganimet o kadar zavallıydı ki, bunlar basına açıklanamadı bile. 26'sı akşamı, Berlin şatosunda bir yangın başlangıcı tespit edildi, fakat deneme başarısız kaldı. Nihayet, 27'yi 28'e bağlayan gece, Goering'in tayfaları, saf bir teröriste, Reichstag'ı kundaklatmayı becerdiler. Hükümet bu yangını bir komünist ayaklanmasının işareti olarak göstermekte gecikmedi ve dakika sektirmeden, Reich Başkanı'na, bütün anayasal hürriyetleri kaldıran, 'olağanüstü hal' ilan eden bir kararname imzalattı.

Kırk sekiz saat içerisinde bütün yetkiler polisin eline verildi. 'Yardımcı polis' haline gelen milis üyeleri, militan işçileri dövmeye, işkenceden geçirmeye ve öldürmeye koyuldular. Antifaşist partilerin seçim toplantıları yasaklandı, komünist milletvekilleri tutuklandı. Tezgahlanan bu oyun ve yaratılan terör sayesinde, Naziler, 5 Mart seçimlerinde parlak bir zafer kazandılar. Mecliste 288 sandalye elde ettiler. Mutlak çoğunluğu sağlamaları için de, Komünist Parti'yi kanun dışı ilan etmeleri ve belli sayıda sosyalist milletvekilini de toplama kamplarına göndermeleri yetecekti.

Geriye, diktatörlüğün temellerini sağlamlaştırmak kalıyordu. 24 Mart'ta, toplantı salonu silahlı milislerin işgali altında bulunan Reichstag, 94'e karşı 441 oyla bir 'tam yetki' kanunu çıkardı. Bu kanun sayesinde, bundan böyle Hitler, "anayasasının öngördüğü usulle bağlı kalmaksızın," basit kararnameler yoluyla kanun koyabilecekti. İki hafta sonra da, işçi partileri, sendikalar kapatıldı ya da 'yola getirildi.'[63]

Proletarya ne yapıyor?

Bu son safha boyu, örgütlü proletarya ne yaptı? Ne şekilde direnmeye çalıştı? İşçi önderleri, faşizmin görünüşte legalist taktiğine inanıp oyuna geldiler. Silahlara sarılma emri vermediler. Ayaklanmak için genel grev ilan etmediler. Bir seçim zaferini kazanarak, daha şimdiden iktidara yerleşmiş bulunan faşizmin hakkında gelebileceklerini sandılar.

İtalya'da

Hâlâ gözü açılmayan İtalyan sosyalistleri, legalitenin ve anayasanın esiri olmaya devam ettiler. 1923 Aralık ayında, CGT, Mussolini'ye yolladığı bir raporda, faşist çetelerin vahşetinden söz ederek, kendi birliklerine karşı sert tavır takınmasını istedi.[64] Sosyalist Parti, Nisan 1924 seçim kampanyasını pek ciddiye aldı. O kadar ki Turati, Torino'da, giriş-çıkışı 'kara gömlekliler'in denetimi altındaki bir salonda, bir faşistle tartışmaya tutuşur. Matteotti'nin öldürülmesinden sonra da, bir isyan havası bütün yarımadayı sardığında, sosyalistler bu durumdan yararlanmasını bilemediler. Nenni şöyle yazıyor: "Tam sokağa seslenmek ve ayaklanma çağrısında bulunmak gerektiği bir anda, hakim olan taktik, adli ve parlamenter alanda mücadele etmek taktiğiydi."[65] Muhalefetin yaptığı, protesto kabilinden parlamentoya gitmemekten ibaretti. Muhalefet, tıpkı eski çağın plebleri gibi "Aventino'ya çekildi." Mussolini alayla, "Rakiplerimiz ne haldeler, ne yaparlar?" diyordu mecliste. "Genel grev, hatta kısmi grevler mi koyuyorlar? Sokak gösterileri mi düzenliyorlar? Ordu içinde isyan çıkarmaya mı çalışıyorlar? Hiçbiri değil; basın kampanyalarıyla yetiniyorlar!"[66] Sosyalistler şu üçlü sloganı attılar: hükümetin istifası,

milislerin kaldırılması ve yeni seçimlere gidilmesi. Hâlâ Kral'a güven besliyorlar, onu Mussolini'den uzak durmaya teşvik ediyorlar, kendisini aydınlatmak için yazı üstüne yazı yayınlıyorlardı. Fakat, kralcıkları onları bir kere daha hüsrana uğratacaktı.

Almanya'da

Alman sosyalistleri sulh ve sükun çağrılarını artırdılar. 7 Şubat 1933 günü partinin Berlin federasyonu başkanı Künstler şu nasihatte bulunuyordu: "Bilhassa, provokasyonlara kapılmayınız. Berlin işçilerinin hayat ve sağlığı, bizler için, kumar masasına yatıramayacağımız kadar azizdir. Bunları esas mücadele günü için elde tutup korumak gerek."[67] Parti de, seçimleri pek ciddiye alır. Otto Wels bir söylevinde şöyle haykırır: "5 Mart günü halk, mukadderatını bir kere daha kendi ellerine alma imkanını bulacaktır."[68] Hitler Reichstag'a kundak sokturtup faşist şiddete yeşil ışık yaktıktan sonra da, ADGB bürosu, Hindenburg'a gözü yaşlı bir protesto çeker: "Sendikalar, daima, terörcülüğün her çeşidine karşı çıktılar. Üyelerini, şiddete başvurmaksızın yeni bir sosyal düzen kurma yolunda mücadele fikri doğrultusunda eğittiler."[69] Nihayet, 5 Mart'ı 6 Mart'a bağlayan gece, Almanya'nın belli başlı şehirlerindeki Reichsbanner şubeleri yöneticileri motosikletlere atlayarak Berlin'e gittiler ve kendilerine, mücadeleye başlamaları için artık emir verilmesi ricasında bulundular. Bunlara verilen cevap ise şuydu: "Sakin olun! Hele, sakın kan dökülmesine meydan vermeyin."[70]

Komünistler de, direnişi daha fazla, daha iyi örgütlüyor değillerdi. Torgler daha sonra Leipzig davası sırasında şunu itiraf edecektir: "Komünist Parti'nin silahlı bir ayaklanmadan beklediği bir şey yoktu. Tek özlemi, büyük bir başarı kazanacağını umduğu seçimlere kazasız belasız varabilmekti."[71] 23 Şubat'ta, parti önderlerinden biri, Pieck, şunları yazıyordu: "Hükümetin eline, Komünist Parti'ye karşı yeni tedbirler alabilmesi için bahaneler vermeyelim. Bu amaçla, işçiler ihtiyatlı davranmasını bilmelidirler." Bizzat Dimitrov, Leipzig davası sırasında şöyle haykıracaktır: "Tanıklık etmek için bu salona gelen bütün nasyonal sosyalist politikacılara, bütün polis görevlilerine, Reichstag yangını sıralarında, bir ihtilal için girişilmiş ciddi hazırlıklara tanık olup olmadıklarını sorduğumda, hepsinin cevabı, üç aşağı beş yukarı, aynı oldu: hayır!"[72]

Sendika önderlerine gelince, bunların davranışları daha da tuhaftı. Bunlar, sendikal hareketin, daha önceki hükümetlerle olduğu gibi, faşist hükümetle de uyuşabileceğini, sendikal hürriyetle diktatörlük arasında mutlak bir zıtlık bulunmadığını düşünüyorlardı. Farkında olmadan, baş eğe eğe, sonunda faşizmle uzlaştılar.

İtalya'da

CGT yöneticileri, eski devletle giriştikleri ve kendilerine pek yararlı olan 'işbirliği' siyasetini yeni devletle de sürdürmeye hazırdılar. Mussolini bunların kafa yapısını iyi bilirdi. Bu sebeple Roma Üzerine Yürüyüş'ün hemen ertesinde, Konfederasyon genel sekreterini, hükümetine girmeye davet etti. D'Aragona bunu kabul etti. Mussolini sonunda bu tasarıdan vazgeçtiyse, bunun tek sebebi, çevresinin buna karşı koymasıydı. Fakat sendika şefleri hizmet arz etmeye devam ettiler. Demiryolu işçilerinin organı *Tribuna dei Ferrovieri*, 'Art niyetsiz' başlığı altında bir başyazı yayınladı ve faşist hükümete, demiryolları sendikalarıyla 'işbirliği' etmesi teklifinde bulundu.[73] Birkaç ay boyunca, sendika önderleriyle Mussolini arasında doğrudan pazarlıklar yapıldı. 1923 Ağustos'unda, CGT Milli Komitesi'nde, d'Aragona, "işbirliğinin asla siyasi bir nitelik taşımayacağını" sadece 'teknik' bir seviyede kalacağını açıkladı. CGT, devletin istişari organlarına ve emek ve üretim sorunlarının tartışıldığı bütün organizmalara katılacaktı. "Konfederasyonun siyasetine önkabuller hakim olamaz." Bu arada CGT, sosyalist partiyle olan ilişkisini de kesti.

Fakat bu köle ruhlu davranış CGT'yi kurtarmaya yetmedi. 1926 sonunda kapanmak durumunda kaldı. Bunun yerine eski önderler bu defa da, "hükümetin sosyal icraatını tavsiye ve eleştirileriyle destekleyecek" bir Birleşme ve Kültürel Yardımlaşma Merkezi kurdular. Bu vesileyle çıkardıkları bir bildiride şöyle deniyordu: "Faşist rejim bir vakıadır ve her vakıa da dikkate alınmalıdır." Geçmişteki sendikal hareket, diyorlardı, devletten yana mı, yoksa devlete karşı mı olacağına bir türlü karar verememişti. Oysa bu noktada bir seçim yapmak gerekir. Ya devletin yıkılması için mücadeleye girişmek ya da devletle işbirliği yapmak, onun bünyesinde yer almak gerekir, işte bu adamların seçtikleri de ikinci alternatif oldu. "Bunun tabii sonucu, elbette, sınıf mücadelesi ilkesinin bir yana bırakılması" olacaktı.[74]

Almanya'da

Alman sendika önderleri de, İtalyan meslektaşlarının sanki ikiz kardeşleridir. Bu yüzden de, bunları iyi tanıyan bazı Nazi şefleri, 1932'den sonra, bunlarla uzlaşmanın yollarını aradılar. Gregor Strasser bir nutkunda, ADGB Kongresi'ndeki tartışmaların, Konfederasyonla Sosyalist Parti arasındaki ayrılığı ortaya koymasından duyduğu sevinci belirtir. "Bu, Almanyanın bütün üreticilerinin tek bir cephe halinde toplanmalarının mümkün olacağını gösteren bir gelişmedir." Ekim ayında Sportpalas'ta yapılan bir toplantıda da, merkezin sekreterine daha açık davetlerde bulunur. Sekreter de kalkıp açıkça milliyetçi bir nutuk atar: "Eğer Leipart gerçekten böyle düşünüyorsa, en geniş imkanlar önümüzde uzanıyor demektir."

Hitler iktidara geldiğinde de, Konfederasyon bürosu, "hükümetin icraatını görmek için bekleyeceği"ni bildirdi. ADGB işe Sosyalist Parti'yle olan ilişkisini kesmekle başladı. 20 Mart'ta yayınladığı bir bildiride de şöyle deniyordu: "Sendikal örgütler, reddedilmez bir sosyal ihtiyacın ifadesi, bizzat sosyal düzenin zorunlu bir parçasıdırlar (...). Eşyanın tabiatı gereği olarak, bunlar gittikçe daha büyük ölçüde devletin bünyesine dahil olmuşlardır. Devletin rejiminin niteliği ne olursa olsun, sendikaların sosyal görevi yerine getirilmelidir (...). Sendikal örgütler, doğrudan doğruya devlet politikasını etkilemek iddiasında değiller. Bunların bu yöndeki çabası, bu alanda elde edilen bilgi ve tecrübeleri, hükümet ve parlamentonun istifadesine sunmaktan başka bir şey olamaz."

7 Nisan'da Leipart, bu açık artırmada daha da ileri gider, sendikaların "hükümetle aynı yüce amaç peşinde koştuklarını, bunun da, milletin iç ve dış hürriyetini bütün halkın üretici gücü üstüne oturtmak" olduğunu buyurur. Ve 20 Nisan'da Konfederal Komite, sendikalıları, işçi sınıfının nasyonal sosyalist devlet bünyesine sokulmasının sembolü olarak sunulan 1 Mayıs şenliklerine hazır bulunmaya çağırır.[75]

NOTLAR

1. Silone, *Der Faschismus*, 1934.
2. Rossi, *La Naissance du fascisme* (L'Italie de 1918 à 1923), 1938.
3. Gorgolini, *Le Fascisme*, 1921 (Fransızca çeviri); Pietro Nenni, *Le Peuple*, 2 Şubat 1938.
4. Malaparte, *Technique du Coup d'Etat*, 1931.
5. Silone, *age*.
6. Adolf Saager, *Mussolini* (Fransızca çeviri, 1933).
7. Gobetti, *La Révolution libérale*, Kasım 1924, alıntılayan Borghi, *Mussolini en chemise*, 1933.
8. Rossi, *age*.
9. Gobetti, age.
10. Rossi, *age*.
11. Malaparte, *age*.
12. Gumbel, *Les Crimes politiques en Allemagne* (1919-1929) (Fransızca çeviri, 1931).
13. Konrad Heiden, *Histoire du national-socialisme*, Fransızca çeviri, 1934 (kısaltılmış).
14. Hitler, *Mein Kampf*, 1925.
15. Heiden, age.
16. Hitler, age.
17. *Age*.
18. Gœbbels, *Kampf um Berlin* (Combat pour Berlin).
19. Pernot, *L'Allemagne de Hitler*, 1933.
20. Laurent, *Le National-Socialisme*, 1932.
21. Battaglia Sindacale, 29 Ocak 1921; Matteotti'nin Millet Meclisi'nden 10 Mart 1921 tarihli konuşma, özetleyen Rossi, *age*.
22. Kurella, Mussolini ohne Maske (Mussolini sans masque), 1931.
23. Turati, konuşmalar, 24 Haziran 1921.
24. Kurella, *age*.
26. Silone, *age*.
27. Rossi, *age*.
28. Silone, *age*.
29. Malaparte, *age*.
30. Rossi, *age*.
31. Hitler, Nürnberg Kongresi konuşmaları, 3 Eylül 1933.
32. Gœbbels, age.
33. Rustico, "La Tragédie du Prolétariat allemand", Masses, 1 Haziran 1933.
34. *Fascisme*, bülten, Uluslararası Taşıma İşçileri Federasyonu, Amsterdam, 11 Ocak 1936.
35. Humanité, 9 Kasım 1933.
36. Rustico, *age*.
37. Gilbert (Boris Goldenberg), "La Catastrophe allemande," *La Gauche révolutionnaire*, 10 Kasım 1935.
38. Paul Faure, *Au Seuil d'une Révolution*; Sixte - Quenin, içinde *Le Populaire*, 17 Ocak 1936.
39. Volpe, *age*.
40. *Age*.
41. *Age*.
42. *Age*.
43. Rossi, *age*.
44. Rocca, *Le Fascisme et l'antifascisme en Italie*, 1930.

45. Kontrad Heiden, *age.*
46. *Age.*
47. Bkz. Otto Strasser, *Juni Sonnabend 30* (Haziran, Pazar 30), 1934.
48. *Tels qu'ils sont: Walter Darré*, Paris, 1934.
49. Giurati, discours è la mémoire de Michele Bianchi, alıntılayan H. *Massoul, La Leçon de Mussolini*, 1934.
50. Silone, *age.*
51. Pietro Nenni, *Six ans de guerre civile en Italie*, 1930.
52. Silone, *age.*
53. Alıntılayan Rustico, *age.*
54. *Leipziger Volkszeitung*, 21 Ocak 1933.
55. *Rote Fahne*, 15 Eylül 1930.
56. Thaelmann'ın Alman Komünist Parti Merkez Komitesi'nde yaptığı 19 Şubat 1932 tarihli konuşma.
57. Alıntılayan Rustico, *age.*
58. *Rote Fahne*, Ocak sonu 1932.
59. *Giustizia*, 12 Ağustos 1922.
60. Seelbach, *Das Ende der Gewerkschaften* (La Fin des syndicats) 1934.
61. Massoul, *age.*
62. Konrad Heiden, *age.*
63. Konrad Heiden'den alınmıştır, *age.*
64. Buozzi ve Nitti, *Fascisme et Syndicalisme*, 1930.
65. Nenni, *age.*
66. Mussolini, konuşmalar, Temmuz 1924.
67. Alıntılayan Rustico, *age.*
68. Wels, 7 Şubat 1933, alıntılayan Rustico, *age.*
69. Seelbach, *age.*
70. D. Guérin, "La Peste Brune," *Sur le fascisme*, [*Kahverengi Veba*, Habitus Kitap].
71. *Humanité*, 17 Aralık 1933.
72. *Humanité*, 23 Aralık 1933.
73. Alıntılayan Silone, *age.*
74. 16 Ocak 1927 Manifestosu, yeniden yayınlayan *La Liberté syndicale: Italie*, Enquête de la S.D.N., 1927.
75. Bkz. Seelbach, *age.*

VI - Avam Takımının Yükselişi ve Düşüşü

İlk safha: Faşist avam takımı 'bütün iktidarı' ele geçirliyor. Faşist parti devletle kaynaşıyor.

Faşizm iktidarı ele geçirdi. Onu destekleyen para babaları artık hedeflerine ulaşmışlardı: parlamenter demokrasiyi yıkmak, örgütlü proletaryayı yok etmek, kendi iradelerini zorla kabul ettirecek ve kârlarını artıracak bir otoriter devlet kurmak.

Fakat madalyonun bir de öteki yüzü vardır: Kapitalist kodamanlar şimdi de, faşist avam takımının talepleriyle karşı karşıya bulunuyorlardı. Bu adamlar, iktidarı objektif olarak, kapitalist kodamanların yararına, sübjektif olarak da kendi hesaplarına ele geçirmişlerdi. Bunlar, Mussolini'nin deyimiyle 'yeni bir siyasi sınıf' meydana getiriyorlardı.[1] Bunlar, hiç uzun boylu uğraşmadan, sonradan görme insanların hoyratlığıyla, burjuvazinin eski siyasi takımını sürüp atmaya kararlıydılar. Bütün görevlere, bütün mevkilere el atmak istiyorlardı.

Kodamanlar bu tür taleplerden oldukça endişe duyuyorlardı. Bu endişenin sebebi, bütün bunların beklenmedik şeyler oluşu değildi. Kodamanlar, uzun süredir devlet yönetiminin tamamiyle faşist avam takımına bırakılmasının tehlikeli bir iş olduğunu anlamışlardı. Bu yüzden de, hiç değilse işin başlangıcında, faşizmin geleneksel bir burjuva hükümetine 'katılmak'la yetinmesini tercih ediyorlardı. Fakat avam takımının sabırsızlığı bu planı boşa çıkardı.

Bununla birlikte, kodamanlar bazı garantiler de elde ettiler: Faşist bakanlıklara, 'eski siyaset adamları sınıfı'na mensup, güvenilir

şahsiyetler getirildi. Fakat avam takımı meseleyi böyle almıyor, bütün iktidara el koymak, burjuvazinin eski siyasi hizmetkarlarını tamamen süpürüp atmak istiyordu. Buna boyun eğilecek miydi, eğilmeyecek miydi? Kodamanların elinde pek fazla seçim imkanı yoktu. Demokratik devleti dikta devletine çevirebilmek, örgütlü proletaryaya son darbeyi indirmek için hâlâ avam takımına muhtaçtılar. İşçi militanları, hiç kimse, bu halktan gelme insanlar kadar iyi dövemez, işkenceden geçiremezdi. Bu durumda patronlar, içleri elvermese de, eski siyasi personellerini feda etmeye rıza gösterdiler, bütün iktidarı faşist avam takımına bıraktılar.

Doğrusu bu, ilk defa olan bir şey de değildi. Bunun tarihte bir benzeri daha vardır. Gerçekten, Fransız burjuvazisi de, 2 Aralık 1851'de, Louis Bonaparte taraftarı ayaktakımını, "hatipleri, yazarları, siyaset ve edebiyat adamları"yla burjuvazinin eski siyasi personelini, "kürsü ve yayın organlarını kaldırmak, yok etmek" için ortalığa salmıştı. Marx anlatır: "Saray, bakanlıklar, idarenin ve ordunun üst kademeleri, bir yığın garip adamın istilasına uğramıştı. Bunların en iyisi hakkında söylenebilecek şey, ne idüğü belirsiz oluşudur: yağma düşkünü, açgözlü, kötü şöhretli, gürültücü ve derbeder tiplerdir bunlar." Burjuvazi bu istilaya boyun eğiyordu. Çünkü, avam takımının yardımı sayesinde, kârlarını kurtarabilmek için ihtiyaç duyduğu 'güçlü ve mutlak hükümet'e kavuşabiliyordu. Bir 'siyasi sınıf'ın yerini bir diğerinin almasını gerçek bir devrim sanan, kendini dış görünüşlere kaptırıp aldanan Guizot körü ise, "Bu, sosyalizmin tam ve kesin bir zaferidir!"[2] diye yazıyordu.

İtalya'da

İktidarın ele geçirilmesinden hayli önce, İtalyan avam takımı, "hastalıklı sınıfın (siyasi burjuvazi) çekilmesini, kamu işlerini kendisinden daha layık olana devretmesini istiyordu.[3] Bu yüzden de, Roma Üzerine Yürüyüş'ten hemen sonra Mussolini tarafından kurulan hükümet, bunların onayını alabilmekten çok uzaktı. Bu hükümetteki bakanların yarısından çoğu 'eski siyasi sınıf'a mensup kimselerdi. Faşist bakanlar kadrosunu Savaş Bakanı General Diaz, Donanma Bakanı Amiral Thaon di Reval, Kamu Eğitimi Bakanı liberal Gentile, Sömürgeler Bakanı milliyetçi Federzoni, PTT Bakanı radikal

Colonna di Cesaro gibi baylar meydana getiriyordu. Avam takımı bu 'geçiş rejimi'nin uzayıp gitmesi karşısında çileden çıkıyor, faşist olmayan çalışma arkadaşlarından kurtulması, totaliter devlet dedikleri şeyi artık kurması için Mussolini'yi sıkıştırıyorlardı. 1923 yazında, parti içinde, zamana oynayanlarla aşırılar arasındaki hava gergindi. Rocca, "Devrim faşistler tarafından ve İtalya için yapılmıştır, yoksa sadece faşistler için yapılmamıştır" demek cüretini gösterdiği ve faşist partinin büyük bir milli partiye dönüştürülmesini önerdiği için partiden çıkarıldı. Mussolini, avam takımının lideri Farinacci'ye karşı Rocca'nın savunulması işini üzerine aldı.[4] 1924'te bile hâlâ "Faşizm-parti ikilisi yanı sıra, bir de İtalyan milleti vardır"[5] diye yazar.

Fakat ta içinden Mussolini, totaliter devlete taraftardır. Napoli'de, 11 Ağustos 1922'den itibaren, "bir sürecin gelişme halinde olduğunu ve bunun sonunda da faşizmin devleti kendinde maddeleştirece"ğini ilan eder. Mussolini daha sonra da Emil Ludwig'e, totaliter faşizme varmazdan önce, bile bile, işe 'yüzde elliyle', bir koalisyon hükümetiyle başladığını itiraf edecektir.[6] 1923 Nisan'ında yarı resmî Volta ajansının bir haberi, "gerçek anlamda bir faşist rejimin henüz başlamadığını ve içinde bulunulan dönemin henüz bir hazırlık devri olduğu"nu ilan eder.[7]

Daha o andan, faşist devlet mevcut devletle iç içe geçerek oluşmaya başlar. 13 Ocak 1923'te Mussolini, Bakanlar Kurulu'nu iki katına çıkararak, buna belli başlı parti şeflerinden oluşan, yüzde yüz faşist bir 'Büyük Konsey' ekler. Büyük Konsey ilk toplantılarından birinde, düzenli orduyu, hükümet başkanının kendi örgütü niteliğinde bir 'milli güvenlik gönüllü milisi' ilavesiyle iki katına çıkarma kararı alır. İdari hiyerarşinin bütün kademelerindeki memurlar da, faşist denetçilerin eklenmesiyle iki katına çıkarılır. Ve nihayet Matteotti'nin öldürülmesinden sonra, Mussolini, avam takımına müjdeyi verme kararı alır, 'totaliter devlet'in gündeme girdiğini açıklar. "Parolamız; bütün iktidar, bütün faşizme" der.[8] Bu, Ekim Devrimi'ndeki "Bütün iktidar sovyetlere" sloganının bir karikatürüdür. Olivetti, bir ordu olan faşizmin "değişik amaçlı başka orduların varlığını kabul edemeyeceğini, bu ordunun bir tek komuta merkezi olabileceğini (...), diğer partilerin hayat hakkı olamayacağını"[9] açıklar. Faşizm, devletle özdeşleşme iddiasıyla ortaya çıkar. Sergio Pannunzio da 'parti-devlet' terimini yaratır.[10]

1925-1926 yıllarında, faşist parti dışındaki bütün partiler silinip yok oldular. Faşizm sadece işçi örgütlerine ve proleter partilerine değil, burjuva partilerine, burjuvazinin eski siyasi personeline de diş biliyordu. Volpe'nin yazdığı gibi, "liberaller ya faşist oldular ya da siyasi hayatın dışına düştüler. Pek çok kararlı muhalif ya kendiliklerinden yurtdışına, gönüllü sürgüne gittiler ya da buna mecbur edildiler."[11] Malaparte anlatıyor: "Kara gömlekliler, cumhuriyetçi ve Katolik örgütlerini şiddet yoluyla yok ettikten sonra, liberallere, demokratlara ve masonlara karşı faaliyete koyuldular."[12] 26 Kasım 1925 tarihli kanun niteliğinde bir kararnameyle masonluk yasaklandı, "mason locaları işgal ve tahrip edildi, eşya ve sembolleri kırılıp döküldü ve yollarda süreklendi."[13] Liberal filozof Benedetto Croce'nin kütüphanesi yağma edildi. Amendola ve Gobetti gibi liberal liderler, daha sonra da masonluğun büyük üstadı Torrigiani, öylesine fizik şiddet gösterilerine uğradılar ki, sonunda dayanamayıp, bu yüzden öldüler. Eski partileri yeniden kurmak yolunda girişilecek herhangi bir teşebbüs, 20 yıl hapis cezasıyla cezalandırılmayı gerektiriyordu. Üstelik, gizli polis (Ovra) ve 26 Kasım 1926 tarihli yasalarla kurulan 'özel mahkeme', böyle bir teşebbüsü tamamen imkansız kılamasalar bile, hayli güçleştiriyorlardı.

1925'ten itibaren hükümet "tamamen ve sadece faşistlerden kurulu" hale geldi.[14] Federzoni ve Gentile gibi, burjuvazinin eski siyasi kadrolarına mensup kişiler, ancak faşizme iman ettikleri takdirde bağışlanıyorlardı. 1925'te çıkarılan *'fascistissime'* kanunlardan biri, 24 Aralık tarihlisi, hükümet başkanına, "görev sırasında ya da dışındaki hal ve tavırlarıyla görevlerini layıkıyla yerine getirebilecekleri konusunda tam bir güven telkin etmeyip hükümetin siyasi ilkeleriyle bağdaşmaz bir tutum içinde bulunan asker-sivil her türlü memuru görevden çıkarabilme" yetkisini veriyordu. Ordu kadroları bu surette yenilendi, emekliye sevk edilen subayların yerine, kendini faşizme adamış unsurlar aldı. Avam takımı için, "Ordu üzerinde takdiri bir denetleme yetkisini kendi elinde tutabilmeyi başarmak," "devamlı bir ihtiyaç"tı.[15] En modern ordu olan hava kuvvetleri, Italo Balbo adında avamdan birinin eline bırakıldı.

Totaliter devletin kurulması işi, 9 Aralık 1928 tarihli bir kanunla son şeklini aldı. Faşist Büyük Konsey, "rejimin bütün faaliyetlerini ko-

ordine etmekle görevli bir yüksek organ" haline geldi. Büyük Konsey, bütün hükümet meselelerini, sadece bir uygulayıcı organ vazifesi gören Bakanlar Kurulu'ndan önce ele alıp görüşüyordu. Kralın rolü bile, bir imza makinesi derekesine düşmüştü. Büyük Konsey, o zamanlara kadar Saray'ın yetkilerine giren, savaş ilanı, barış yapılması vb. gibi meselelere de müdahale etmek hakkına sahipti. Tahta kimin geçeceği de, artık Büyük Konsey'le istişare sonucu çıkarılacak bir anayasal kanunla düzenlenecektir. Bu konuda danışma mecburidir, aksi halde, kanun çıkmamış sayılır. Aynı şekilde, hükümet başkanlığında boşalma halinde, yerine yenisinin tayini yetkisi de sadece Büyük Konsey'e aittir. Bu, yeni şefi ve yardımcılarını "kemal-i hürmetle Saray'a önerecek"tir. Faşist partiye gelince, bu da devletle iyice kaynaşmış durumdadır. Basit bir özel hukuk derneği olmaktan çıkmış, bir kamu hukuku kurumu haline gelmiştir. "Parti, devlet gücünün temelidir."[16] "O, rejimin eksenidir. Nasıl, belkemiksiz bir adam düşünülemezse, rejim de, bu eksenden yoksun olarak düşünülemez."[17]

Parti sekreteri artık bir hükümet kararnamesiyle atanır. Bir bakan ünvanına ve fonksiyonlarına sahiptir. Parti sekreteri, hükümet başkanından sonra rejimin en yüksek şahsiyetidir ve hükümet başkanının yokluğunda, onun Bakanlar Kurulu başkanlığı görevini yüklenir. Partinin ve devletin iç içe geçmesi sadece en üst kademelerde cereyan eden bir olay değildir. Partinin bütün bölge sekreterleri de, parti sekreterinin önermesiyle ve bir hükümet kararnamesiyle atanırlar.[18]

Totaliter devletin inşasının tamamlanmasıyla birlikte, "yontulmamış köylüler olan faşist şeflerin oluşturduğu aristokrasi"[19] de (terim Aniante'nin) amaçlarına ulaştı. Bütün iktidarı ele aldı, bütün makamlara, bütün arpalıklara el attı. Silvio Trentin'in yazdığı gibi "Bu, avantaya, mevki ve iş kapmaya, maceraya doğru, inanılmaz bir hücumdu (...). Kamu yönetimi açık artırmaya çıkarılmış oldu."[20]

Almanya'da

Nasyonal sosyalist avam takımı da, burjuvazinin eski siyasi personelinin tamamen yerini almak istiyordu. *Völkischer Beobachter* şöyle yazıyor: "Tarihte, yeni bir devletin, yeni bir fikrin yaratıcısı ve ilerleticisi kişiler dışında kalan kimseler tarafından kurulduğu asla

görülmemiştir. Yeni düzeni kurmak konusunda, bizim dışımızda hiçbir kimse, gerekli irade ve yeteneğe sahip değildir."[21] Goebbels de, "Devleti ele geçirdiğimizde, bu devlet kendi devletimiz olacaktır (...). Eğer bugün, çürümüş bir sisteme karşı verdiğimiz mücadelede bir 'parti' olmak zorunda kalmışsak (...), bu sistemin yıkılıp gittiği andan itibaren, bizzat kendimiz devlet haline geleceğiz."[22] Bu sebeple, 30 Ocak 1933 tarihinde Hitler tarafından kurulan hükümet, avam takımının dileklerine cevap vermekten uzaktır. Nasyonal sosyalist bakanlık koltuklarında, eski siyasi personel üyesi baylar yer almıştı: von Papen Şansölye yardımcısı ve Prusya komiseri, Hugenberg Milli İktisat ve Tarım Bakanı, von Neurath Dışişleri Bakanı, Kont Schwerin von Krosigk Maliye Bakanı, Baron Eltz von Rübenach Yollar ve Ulaştırma Bakanı, Seldte ('Çelik Miğfer'in* başı) Çalışma Bakanı, Gerecke İşsizlik Komiseri olarak atanmışlardı.

Zafer sarhoşluğu içerisindeki Nazi avam takımı, eski siyasi personelin işbaşından uzaklaştırılmasını istedi. Goering, Prusya polisinin yanında yer alacak ve hücum mangalarından devşirilecek bir 'yardımcı polis' örgütü kurulması için yırtınıyordu. Reichstag yangını ertesinde, Nasyonal Sosyalist Parti dışında, bütün partiler artık yok olmaya mahkumdular. Nasyonal sosyalizm sadece işçi örgütlerine ve proleter partilerine değil, burjuva partilerine, burjuvazinin eski siyasi personeline de saldırıyordu. Hitler'in Reichstag'dan tam yetki aldığı gün (23 Mart 1933), İşsizlik Komiseri ve Cumhurbaşkanı Hindenburg'un eski seçim uzmanı olan Gerecke, zimmetine para geçirdiği bahanesiyle tutuklandı. 11 Nisan'da Hitler, von Papen'in, Reich'ın Prusya komiseri ünvanını kaldırdı. 26 Nisan'da, 'Çelik Miğfer' şeflerinden olan Duesterberg görevinden alındı. Bununla beraber Alman Nasyonal Partisi (muhafazakar) hâlâ direnmeye çalışıyordu. 'Çelik Miğfer' desteğinden yoksun olarak, yeşil gömleklilerden oluşan yeni bir milis (*Kampfring*) kuruverdiler. Fakat haziran başlarından itibaren hücum mangaları Kampfring'e de saldırmaya başladılar. Bunların merkez bürolarını işgal ettiler. Polis müdürleri de mahalli şubelerini kapatıyorlardı. Direnmenin boşunalığını gören Hugenberg, iki bakanlık koltuğunu bıraktı. Partisi de 28 Haziran'da

* Sağ-milliyetçi eski bir muharip örgütlenmesi –en.

kendini feshetti. Aynı şekilde, 5 Temmuz'da da Merkez Partisi (Katolik) kendini feshetme kararı aldı.

Yontulmamış faşistler, burjuvazinin eski siyasi hizmetkarlarını da pek hoş tutmuyorlardı. Nitekim, Alman Nasyonal Partisi'nin başı Hugenberg'in yardımcısı doktor Oberfohren, evinde ölü bulundu (6 Mayıs). Pek çok benzerleri gibi o da 'intihar etmiş'ti. 15 Temmuz tarihli bir yasa da, kapatılan partilerden herhangi birini yeniden örgütlemeye ya da yeni bir parti kurmaya kalkışan kimseler için, üç yıllık hapis cezasından başlamak üzere, 'daha ağır müeyyidelere kadar uzanan' cezalar öngörüyordu. Üstelik, gizli polis (Gestapo) ve halk mahkemeleri de, bu cinsten her türlü teşebbüsü, daha işin başında ezmek için tetikte duruyorlardı.

Reich hükümeti artık sadece Naziler'den kuruluydu. Hükümette kalmaya devam eden von Neurath, Schwerin von Krosigk ve Seldte gibi eski siyasi personel mensupları, bu lütfu nasyonal sosyalizme iman getirmiş olmalarına borçluydular. Bakanlar kurullarında da, avam takımı sayıca üstünlük sağladı. Goering, Goebbels, Darré, Hess, Roehm, Rust, Frank, Kerrl gibileri, birbiri ardı sıra bakan oldular.

7 Nisan 1933 tarihli bir yasa, Şansölye-Führer'e, "daima milli devrimin hizmetinde olacakları konusunda güven uyandırmayan" bütün memurları görevlerinden alabilme yetkisi verdi. Yeni rejime karşı isteksiz ve ilgisiz davranmış olma şüphesi altındaki subaylar emekliye sevk edildi. General von Schleicher'in şahsi dostu ve Başkomutan General von Hammerstein'ın durumu buna örnektir. Avam takımı orduyu denetim altına alma fikrini kafasına iyice takmıştı. Reichswehr bakanlığına iki 'sempatizan'ın atanmasını sağlamayı başardılar: General von Blomberg ve danışmanı Albay von Reichenau. Goering de, İtalya'daki Balbo gibi, hava kuvvetlerini eline aldı.

10 Temmuzda gazeteler iri harflerle yazılmış bir 'hükümet bildirisi' yayınladılar: "Artık partiler yoktur. Nasyonal sosyalist hareket, devletin tek dayanağı haline gelmiştir (...). Bütün önemli görevlerde, güvenilir nasyonal sosyalistler vardır." 15 Temmuz'da da bir kanun çıkarıldı: "Almanya'da tek bir siyasi parti vardır: Nasyonal Sosyalist Parti." İktidarın ele geçirilmesinden itibaren daha bir yıl bile geçmemişti ki, bu parti, kesin bir şekilde devletle kaynaştı. 2 Aralık 1933

tarihli bir kanun nasyonal sosyalist partinin zaferinden sonra partinin "devlet fikrinin desteği haline geldiğini ve ayrılmaz bir şekilde devlete bağlandığı"nı ilan etti. Parti böylece bir kamu hukuku kurumu haline geldi. Bu kaynaşmayı somutlaştırmak amacıyladır ki, Hitler'in parti içinde muavini olan Rudolf Hess ile Hücum Kıtaları Kurmay Başkanı Roehm, Reich bakanlıklarına atandılar. Totaliter devletin son taşı da Hindenburg'un öldüğü ve parti başkanı Hitler'in basit bir kararnameyle, şansölye ünvanına devlet Başkanlığı sıfatını da eklediği gün yerine kondu (2 Ağustos 1934). Nihayet, 1935 Nürnberg Kongresi'nde, gamalı haçlı kırmızı bayrak devletin tek bayrağı oldu, siyah, beyaz ve kırmızı renkli eski imparatorluk bayrağı bir yana atıldı. Hitler şu formülü ortaya atacaktır: "Devlet partidir, parti de devlet."

Totaliter devletin inşasının tamamlanmasıyla, Nazi avam takımı da muradına ermiş oluyordu. Bunlar bütün iktidarı ele aldılar ve bütün makamlara, bütün arpalıklara el attılar. Açgözlü ve rezil bir asalaklar çetesi, bütün yönetim kademelerine yerleşti. Bunun sayısal önemini kavramak için, her yılki Nürnberg Kongreleri sırasında yapılan geçit törenlerinde, sırf faşist parti şeflerinin 1 milyonluk bir kitleyle geçtiklerini görmek yeter. Bu akıllara durgunluk veren bir ganimet paylaşımı idi. Bu şeflerin pek çoğu "lüks otomobillerde geziyorlar, mantarlar gibi süratle yerden biten saraylarda oturuyorlardı"[23] 'Sabıklar' sınıfına mensup bir hanımcağız "çete reislerinin eline kaldık" diye hayıflanmış.[24]

Az sonra, eski burjuvazinin 'saygıdeğer' sözcülerinden biri, Hermann Rauschning, kendisinin ve kendi gibilerin, proletaryaya olan nefretleri yüzünden Almanya'yı, bu hiçbir şey tanımayan insanların ellerine bırakmış olduklarını görecek, bundan da fena halde pişmanlık duyacaktır. 'Biz bunu istememiştik' teması üzerine kurulu bir kitap yazar. Küskünlüğü, bu 'nihilistler'in (bunları devrimci yerine koymakla, kendilerine gerçekten pek fazla şeref de bahşediyor), kritik bir anda, kendi sınıfını ve bu sınıfın dayandığı sistemi kurtardığını unutturacak derecelere varır. Artık gözü, bu hizmet karşılığı ödenmiş olan bedelden başka bir şeyi görmez olacaktır.[25]

İkinci safha: Faşist devlet faşist partiyi ehlileştiriyor, avam takımını tasfiye ediyor. Avam takımının 'devrimi' eski tipte bir askerî-polisiye diktatörlüğe dönüşüyor.

Faşizmin para babaları, bütün iktidarı faşizme bırakırken duydukları endişeden ötürü haksız değillerdi. Elbette, avam takımı, kanadı altında yaşadığı ve kendine hâlâ cömertçe yardımdan geri kalmayan insanların imtiyazlarına ciddi bir saldırıda bulunmak konusunda hiç de istekli değildi. Gerçekten de, büyük kapitalistler, iktidarı ele geçirdikten sonra da, partinin ve onun yan örgütlerinin kasalarını doldurmaya devam ettiler. Almanya'da bu yardım paralarına 'Alman Sanayiinin Adolf Hitler fonu' adı verilmişti. Bu kodamanlar ayrıca, avam takımının önde gelenlerini, rüşvet ve bahşişler vererek, işletme kurullarında koltuk sağlayarak vb. doğrudan doğruya mükafatlandırıyorlardı. Fakat öte yandan, avam takımı, ayağa kaldırdığı halk yığınlarının özlemlerini de hesaba katmak zorundadır. Bu kitleleri elde etmek için 'antikapitalist' bir dil kullanmış, kitleler de bu dili ciddiye almıştı. Şimdi bunlar, iktidara gelen faşizmden, sözünü yerine getirmesini istiyorlardı. Faşizm, istediği kadar, sınıf mücadelesini kaldırdığını ilan etsin, kara ya da kahverengi gömleği sırtına geçirmiş küçük burjuvalar ve proleterler, hâlâ belli bir sınıf güdüsüyle hareket etmeye devam ederler. Menfaatleri, büyük kapitalistlerin çıkarıyla çelişmeye devam eder. Muzaffer faşizm, kapitalist imtiyazlara dokunmakta geciktikçe de, avam takımı sabırsızlanır, devrimin devam etmesini ve hatta bir ikinci devrimin yapılmasını ister.

Büyüklü küçüklü avam takımı önderleri, bu taleplere kulak tıkayamazlar. 'Demokratik' rejimde olduğu gibi faşist rejimde de siyaset adamları, oy hakkının kaldırılmış olmasına rağmen, yine de, mümkün olan en geniş bir 'sosyal taban'a dayanabildikleri ölçüde nüfuz ve itibar kazanırlar ve bunu koruyabilirler. Bunların hepsi, pastadan bir parça koparmayı bilmiş, kendine bir nüfuz alanı edinmişti. Bu alanı sadece elde tutmak değil, büyütmek de isterdi. Ama sosyal bir tabana dayanmayan önderler, ancak kendilerini temsil ederler, herkesin korktuğu ve hoş tutmaya çalıştığı bir şahsiyet olmaktan çıkarlar. Böyle bir kimse, diktatörün insafına bağlı olarak ya da rakiplerinin kuracakları bir kumpasın devamlı tehdidi altında, adeta havada asılı sallanır durur. Bu yüzden de, belli ölçüde, arkasındaki yığınların

talep ve özlemlerini dile getirmek, devrimin henüz yeni başladığını, ikinci bir devrimin gerekli olduğunu –az çok inanarak– bir de kendisi ilan etmek zorundadır.

Bu türlü bir dil, büyük sermayenin canını hayli sıkar. Büyük sermaye siyasi personelini değiştirdiyse, bunu, menfaatlerinin korunması işini ajitatörlerin ve demagogların eline vermek için yapmış değildir. 'İkinci bir devrim' hayaleti onun peşini bırakmaz. Avam takımı içinden en gürültücü patırtıcı unsurların ayıklanıp tasfiye edilmelerini ister.

Daha önce, devletin parti tarafından emilmesine şahit olunmuştu. Şimdi de partinin, totaliter devlet tarafından ehlileştirildiği görülür. Şüphesiz, devletin bütün makamları faşistlerin elinde olmaya devam eder. Fakat bu faşistler arasında da bir ayıklama yapılır. Sadece, susmaya razı olanlar, artık "düşünce hürriyetinden açıkça feragat etmiş bir oligarşi"[26] olarak şefin ve şeflik perdesi arkasından ülkeyi yöneten servet mihraklarının sadık hizmetkarları olarak kalmayı ve bununla yetinmeyi kabullenenler mevkilerini de koruyabileceklerdir. Öbürleri, yani demagoglar, ya hatalarını kabul etmek ve demagojilerini kısmak ya da yok olup gitmek durumunda kalırlar. Böylesine bir temizlikten geçen parti, devletin basit bir çarkı, kendine özgü bir canlılığı olmayan bir bürokratik organizma haline gelmeye başlar. Bu sırada, aynı temizlik ameliyesinden geçmiş ve silahsızlandırılmış olan faşist milisler ise, tamamen takatten düşürülmüşlerdir. Her geçen gün halk kitlelerinden kopan diktatörlük, gittikçe daha fazla, geleneksel baskı güçlerine, orduya ve polise dayanır hale gelir. Troçki'nin 1932'den itibaren fark ettiği gibi, "bürokratik faşizm, büyük çapta, askerî-polisiye diktatörlüğün öbür şekillerine yaklaşır."[27]

Burada, anlatım kolaylığı sağlamak bakımından, bu iki süreci, ardarda gelen şeylermiş gibi sunmak gerekti. Oysa gerçekte, bu süreçler, oldukça birbiri içine geçmiş durumdadır: Devletle faşist partinin kaynaşması daha tamamlanmadan bile, diktacı devletin partiyi kendine tâbi kılmaya başladığı görülür.

İtalya'da

İktidarın ele geçirilmesinden hemen sonraki günler, faşist yığınların duydukları hayal kırıklığı o dereceydi ki, avam takımı önderleri bunu hesaba katmak ve keskin demagojik bir dille konuşmak zo-

runda kaldılar. 13 Ocak 1923 tarihli *Popolo di Lombardia*, "ihtilali yaptık (...). Gerekirse, aynı işe bir kere daha başlamaya hazırız" diye yazıyordu. 14 Nisan tarihli *Assalto*'da (Bologna), avam takımı liderlerinden birinin kaleminden çıkma şu satırlar yer alıyordu: "Büyük emlak sahipleri ve sanayiciler sanıyorlar ki faşizmin görevi, sermayenin sömürüsünü değil, emekçilerin taleplerini yumuşatmaktır. Oysa iki bin faşist bunun için ölmedi; iki yüz bin faşistin uğrunda ölmeye hazır oldukları şey de bu değil (...). Devrimci emekçilere sopa attırmış olan ben, büyük emlak sahiplerine de sopa çektirmeye hazırım." Eduardo Frosini, Mussolini'ye bir açık mektup yollar: "1919 programını o kadar değiştirdin ki, faşizmin bir zamanlar mücadele hedefi ilan ettiği insanları, şimdi bağrına basıyorsun. Ezmek istediğin kişilerin kollarına kendini bırakıverdin. Böylece faşizm, monarşinin ve burjuvazinin hizmetindeki gericilikle özdeşleşiyor." Forni de, yeni bir Roma Üzerine Yürüyüş gereğinden söz eder. Gerçekten de, çatışmalar sadece laf planında kalmaz. Roma'da, Mussolini taraftarlarıyla aşırı unsurlar, birçok defa, makineli tüfeklerle birbirlerine saldırırlar. Livorno'da, aşırı unsurlar milis kışlasını ve parti merkezini işgal ederler. Taşranın hemen her köşesinde, mahalli faşist önderler, 'ras'lar, şefin siyasetine karşı ayaklanırlar.[28]

Yüksek burjuvazinin yaldızlı kulislerini bir endişedir kaplar. Mussolini'den, avam takımının en gürültücü unsurlarına karşı şiddetle harekete geçmesi istenir. Mussolini, Emil Ludwig'e şunları diyecektir: "Partiye daha fazla güç verebilmek için, ilk yıl, 150 bin faşisti sepetlemem gerekiyordu. Ancak sonralarıdır ki, şiddeti, giderek düzene çevirmek amacıyla, bir seçkinler topluluğunu çekebilmeye başladım."[29] Silone, Roma Üzerine Yürüyüş'e katılmış on binlerce faşistin, 1923 yılında partiden kovulduklarını söyler. Aniante'nin anlattığı gibi, Mussolini "bunların önemli bir kısmını yurtdışına göndermiş, bir kısmını hapishanelere tıkmış, diğerlerini de, yerlerinden kıpırdamamaları emriyle, kendi vilayetlerine 'kapatmış' (...). Politikayla uğraşmalarını yasaklamıştı."[30] Parti, önemli değişikliklere uğradı. Birçok 'fascio' dağıtıldı. Silone'nin yazdığına göre, "memnuniyetsizliklerini dile getirenlerin tümü devamlı tasfiye ediliyor, bunların yerine, sadakatleriyle tanınan memurlar ve kamu hizmetleri görevlileri getiriliyordu."[31]

Bir ikinci defa 1925-1926'da, parti, tepeden tırnağa bir kere daha temizlendi. Mussolini "Faşist partiyi temelinden çatısına kadar yeni baştan inşa etmek gerekiyordu"[32] der. Böylece, 'eski faşistler'den bir alay kafadar partiden atıldı. Farinacci parti sekreterliğinden kovuldu. Aynı zamanda, partiye yeni üye alma işlemleri durduruldu. Bu, 1931'e kadar böyle devam etti.

1928'de bir temizlik daha yapıldı. Faşist 'sendikalar' konfederasyonu feshedildi ve genel sekreteri Rossoni ile birlikte, Rossoni tarafından örgüt içinde değişik görevlere yerleştirilmiş olan 'sendikalistler' takımından ne kadar adam varsa hepsi kapı dışarı edildi.

Gerçekte, Mussolini'nin kararı, parti ile devletin kaynaşması işine ancak, partinin en hareketli unsurlardan temizlendiği, emirlerine baş eğen uysal bir idari cihaz haline geldiği andan itibaren, kesin bir şekilde el atmaktı. 9 Aralık 1928 tarihli kanun, bir yandan totaliter devletin inşası işinin artık tamamlandığını gösterirken, öte yandan da, partinin devlet tarafından ehlileştirildiğine işaret ediyordu. Hiç şüphesiz, parti görünüşte devletle kaynaşıyor, gerçekte ise, kanunun da deyimiyle, "devlet hizmetinde bir sivil milis" oluyordu.

Parti sekreterine bakan unvanı ve fonksiyonu veren kararnameyi yorumlayan *Le Temps*'ın Roma muhabiri şöyle diyor: "Bundan böyle devletin partiye olan üstünlüğü pekiştirilmiş oluyor. Parti, artık devlet tarafından emilmiştir."[33]

Bu süreç bu şekilde tamamlanırken, istenmeyen unsurlardan temizlenen milis de, düzenli orduya tâbi kılınır. Mussolini, iktidara gelmezden önce dahi bu konudaki niyetlerini belli etmişti. 26 Ekim 1922 tarihli *Popolo d'Italia*'da çıkan bir yazısında şöyle diyordu: "İktidara geldiğimizde, eylem mangalarını ne yapacağız? (...) Faşist milis bugünkünden farklı olacaktır. Mangalar, bir partinin organları olmaktan çıkarak devletin organları haline geleceklerdir. Bunlar, askerlik öncesi eğitim kurumları haline getirilecekler, silahlı millet ülküsünü gerçekleştireceklerdir."[34] 'Eylem mangaları', 1923'te, sıkı bir ayıklama sonunda milis bünyesine sokulabildi. 1924 Ağustos'unda Mussolini, ordu subayları milisi kadrosunu tamamladı. Yavaş yavaş, 'eski faşistler'in yerini, gençlik örgütlerinden yetişme genç insanlar aldı. Nihayet ve asıl önemlisi, milis silahsızlandırıldı. Askerî dille anlatılmak gerekirse, milis artık "terhis edilmiş bir ihtiyat

gücü"nden başka bir şey değildi. Milis askeri bundan böyle, oldukça seyrek aralıklarla askerî eğitime çağrılan, üniforma kuşanan ya da geçit törenlerinde boy gösteren bir sivil olacaktır. Milisin ancak belli bir kısmı devamlı görev başındadır. Fakat bunun da yaptığı, postane, demiryolları, liman, yol, orman, kıyı vb. yerlerin korunmasıyla görevli bir yardımcı polis masum rolü oynamaktan başka bir şey değildir. Savaş zamanında, milis askeri, doğrudan doğruya, bağlı bulunduğu düzenli birliğe teslim olur. Milisin bazı üniteleri yapılarını koruyor idilerse de, bunlar çeşitli kolordulara, ordu komutanlarının emirlerine bağlanmışlardı. Habeşistan seferine katılmış olan 'kara gömlekliler' tümenlerinin durumu buydu.[35]

1 Şubat 1935'ten itibaren milis, yine ordu komutanlarının emir ve denetimi altında olmak üzere, askerlik öncesi ve sonrası eğitimini düzenlemekle görevlendirildi.

Son olarak şunu da belirtelim ki, iç düzeni ve rejimin savunulmasını sağlamakla görevli olan, faşist 'devrim' ertesinde olduğu gibi, artık milis değildir. Bu görev, her geçen gün biraz daha fazla ordunun bir parçası olan ve başında düzenli ordudan gelme bir komutan bulunan ücretli jandarmalar örgütüne düşüyordu. 1935 sonundan itibaren, bu jandarmaların mevcudu önemli bir artış gösterdi.

Gençliğin örgütü olan Opera Ballila da özerkliğini kaybetti ve İtalyan Baltacı Gençliği adı altında, ordu tarafından denetlenen ve askerî yönetmeliklere tâbi bir askere hazırlık derneği halini aldı.[36]

Bu gelişme böylece cereyan ederken, ordunun rolü de büyümeye devam etti *Giornale d'Italia*'nın ifadesiyle, "Ordu, faşizmin iradesiyle, milletin yeni aristokrasisi haline gelmektedir."[37] Şu olaylar ilginç ve anlamlıdır: Faşist devrim sergisinde nöbet tutanlar, çok defa, milis üyeleri değil, düzenli ordu askerleridir.[38] Milisin kuruluşunun on ikinci yıldönümü dolayısıyla (1 Şubat 1935) Roma'da yapılan törenlerde, başkentte karargah kurmuş bütün düzenli ordu birliklerine bağlı müfrezelerin geçide katıldığı görülür.[39]

Etiyopya'da, büyük didinmeler sonunda nihayet General Badoglio –Mareşalliğe yükseltildi– tarafından kazanılan 'zafer', ordunun üstünlüğünü pekiştirir. Bu, sadece orduya değil, ordunun Başkomutanı olan ve o ana kadar faşist rejim içerisinde silik bir rol oynamış bulunan Kral'a da itibar kazandırır. Bir gazeteci, 1936 Mayıs'ında,

"bütün şan ve şerefe konan, kraliyet ve yüksek komuta heyeti oluyor" diye yazar.[40] Kral ve Duçe, İmparatorluğun mareşalleri mertebesine yükseltilir.[41]

Gözden geçirilmiş ve düzeltilmiş bir faşizmi kendisi için her bakımdan bir garanti olarak gören ordu, ilk başlarda oldukça kararsız davranmasına rağmen, sonradan, 'faşistleştirilmesine' göz yumar. 1934 kışından itibaren, bütün subay ve astsubay okullarında 'faşist eğitim' dersleri verilmeye başlanır. Alınan bazı tedbirlerle, subayların faşist partiye girişi kolaylaştırılır. Cenova'da süvari alayı subayları, faşist partinin mahalli sekreterine bir saygı ziyaretinde bulunurlar.[42] Buna paralel olarak, Saray'la (Maison de Savoie) rejim arasındaki bağlar da sıklaşır. Bir kararnamede Kral, 'faşist vatan' deyimini kullanıyordu.[43] Predappio'da, Mussolini'nin doğduğu evi de ziyaret edecekti.[44] Kuzeni Pistoïe Dükü'nün, Duçe'nin gazetesi *Popolo d'Italia*'da bir yazısı çıkacaktır. *Le Temps*'ın Roma muhabirinin de işaret ettiği gibi, "ilk defa olarak, Saray'a mensup biri, faşizmin ortaya çıkışından beri siyasi bir konuda resmî tavır alıyordu."[45]

Böylece, kara gömleklere bürünmüş avam takımına dayanan faşist 'devrim', eski tipte muhafazakar bir diktatörlüğe dönüşmeye başlar.

Almanya'da

Hitler, iktidarı ele geçirir geçirmez, bizzat sağa sola saldırttığı avam takımının gücünü gemlemeye çalışır. Fakat tabandan gelen dalga kendini aşmıştır. Bu, on yıl öncesi İtalya'sında görülen benzeri bir dalgadan çok daha güçlüdür. Nasyonal sosyalist demagojiye kendini kaptıran milyonla küçük burjuva ve işsiz insan artık kendinden geçmiş, mest olmuştur. 'Antikapitalist' vaatlerin tutulmasını isterler. Hücum takımlarından gelme, gözü aç gençler, 'işyeri nasyonal sosyalist hücreleri'ne mensup işçiler, patronların masasına yumruklar indirip, ücret artırımı, işyerini denetleme hakkı ve hatta işyerinin millileştirilmesini istiyorlardı. Her biri kendi peşine takılmış kalabalıkların sayısını artırmak zorunda olan avam takımı önderleri de, partinin, hücum takımlarının, 'işyeri hücreleri'nin kapılarını ağzına kadar açıyorlardı. Böylece, ister hatasını kavramış ve doğru yola gelmiş ister görevi gereği 'sızmış' militan olsun, birçok eski 'Marksist', kahveren-

gi ordu saflarını genişletiyordu. Zaten ayranı kabarmış olan kitleleri, işte bu maya işleyecektir. Bu dalga öylesine büyük bir şiddetle patlar ki, bir an, her şeyi önüne katıp sürükleyeceği sanılır.

Avam takımı önderleri, peşlerindeki yığınlardan kopmamak için, radikal bir dil kullanmak zorundadır. SS'ler tarafından düzenlenen halka açık bir toplantıda, bunlardan biri şöyle haykırır: "Devrimimiz (...) daha şimdi başlıyor. Henüz amaçlarımızın hiçbirine ulaşmış değiliz. Milli hükümetten, milli uyanıştan söz ediliyor (...). Nedir bütün bunlar? Önemli olan, programımızın sosyalist yönüdür (...). Alt etmemiz gereken bir tek düşman vardır: burjuvazi."[46]

Fakat tepki, kendini göstermekte gecikmez. Burjuvazi eski siyasi personelini feda ettiyse, bütün iktidarı Nazi avam takımına bıraktıysa, bunları, çıkarlarının hassasiyetle korunması şartıyla yapmıştır. Onlara, bolşevizmi ezme görevini, daha sonra kendi bünyelerinden, 'milli' de olsa yeni bir bolşevizm çıkarsınlar diye vermemiştir. Mayıs ayından itibaren, bir değişimin ilk işaretleri görülmeye başlar. Bu ayın 9'unda Goering, Prusya polis memurlarının SA ya da SS'lere üye olmasını ve gamalı haç işareti taşımasını kesinlikle yasaklar.[47] Goebbels bir makalesinde şunu yazıyordu: "Nasyonal Sosyalist Parti yakında bir temizlikten geçecek, istenmeyen unsurlar tasfiye edilecektir. İşyeri hücrelerinin Marksist unsurlarla dolmamasına özel dikkat gösterilecektir."[48] Fakat bu ilk temizlik ameliyeleri yetmez. Büyük kapitalistlerin sabrı da artık taşmak üzeredir. Cumhurbaşkanı Hindenburg bunlar adına Şansölyeyi Neudeck'e çağırıp kendisinden acele bir değişiklik talebinde bulunurken, Reihswehr generalleri de ona, "giriştiği işte daha da ileri gitmesinden ciddi tehlikelerin doğabileceği"ni bildirirler.[49]

Hitler boyun eğer. SA ve SS şeflerinin 1 ve 2 Temmuz tarihlerinde Bad-Reichenhall (Bavyera)'da yapılan bir toplantısında beklenmedik bir açıklamada bulunur: "İkinci bir devrimci dalgaya bütün gücümle karşı koyacağım (...). Kim, devletin meşru otoritesine karşı çıkarsa, hiç göz açtırmadan, yakasına yapışılacaktır."[50] Ayın 10'unda gazeteler büyük puntolarla bir 'hükümet bildirisi'ni yayınlarlar. Burada, "Alman devriminin sona erdiği" doğrulanmaktadır: "Devrime devam etmekten ya da yeni bir devrim yapmaktan söz etmek (...), bütün bu tarz sözler milli devrime karşı girişilmiş bir sabotajdır ve müsama-

hasız bir şekilde cezalandırılacaklardır."[51] Bu bildirinin bazı pasajları devletle partinin kesin olarak birbirine kaynaştıklarını ilan ederken, başka birtakım pasajlar da, partinin diktacı devlet tarafından ehlileştirildiğini haber verir: "Nasyonal Sosyalist Parti örgüt ve toplulukları, hükümet yetkileriyle donanamazlar (...). Her alanda ve her ne pahasına olursa olsun, devlet otoritesini sağlama bağlamak gereklidir."

Fakat bu sağa çark ediş, bir direnmeyle karşılaşmaktan da geri kalmaz. Hücum takımlarında, işyeri hücrelerinde, çalışma kamplarında pek çok isyan patlak verir. Hayal kırıklığına uğratılmış avam takımı, her yerde, açıktan açığa başkaldırır. Bunun üzerine Goering tatilini aniden yarıda keserek, siyasi suçların, ölüm cezasına kadar varan cezalarla, insafsızca bastırılacağı yolunda bir kararname çıkarır (23 Temmuz). Aynı tarihte askerî mevzuatta yapılan bir değişiklikle "Statthalter"lere* siyasi bir karışıklık halinde, Reichswehr kuvvetlerine çağrıda bulunma yetkisi tanınır.[52]

2 Aralık 1933 tarihli kanun, devletle partinin kesin bir şekilde kaynaştıklarını bildirdiği kadar, aynı zamanda, partinin devlet tarafından ehlileştirildiğinin de işaretidir. Bundan böyle parti ve hücum takımları üyeleri, disiplin ve düzene karşı işledikleri suçlardan dolayı kendilerini ağır cezalara (tutuklama, gözaltı) çarptırabilecek sivil yargıya tâbi kılınır. 1934 Ocak ayında Goering polise, gerekli hallerde, üniformalı dahi olsalar Nazi milis askerlerini yakalama emri verdi. Memurlara karşı gösterilebilecek her türlü direnme, devlet otoritesine karşı koyma teşebbüsü olarak kovuşturulacaktı.[53]

Fakat avam takımı o kadar güçlü bir sel gibi boşanmıştı ki, bunu kısa zamanda bentlemeye imkan yoktu. Bir genç Nazi içini şöyle döküyor: "Nasıl olur da, hükümetteki arkadaşlarımız, kapitalizmin, faiz köleliğinin ve hayasız sömürünün artık yıkıldığını sanabilirler? Ön cepheleri süslenmiş borsaların önünde geçit yapıyor, burjuva gazetelerindeki bitmek tükenmek bilmez bilançoları kâr dağıtımlarını okuyorlar (...). Kapitalistlerin son kalelerini, umutsuzluğun verdiği enerjiyle nasıl da savunduklarını görüyorlar. Bu yüzden, hareketin soluk alacak zamanı yoktur. Yine eski ruhla mücadeleye devam edelim, çünkü henüz hiç değişmemiş pek çok şey var (...). Bizler Üçüncü

* Belli bir makamı işgal eden vekil -en.

Reich'ı kurmadıkça, nasyonal sosyalist devrimimizin de veçhesini değiştirmeyeceğini hâlâ umut ediyoruz."[54]

30 Haziran 1934'te idam edilecek olan, Berlin hücum takımlarının genç şefi Ernst, kendisine ait olduğu tartışma konusu olmakla beraber, son derece ilginç, bir nevi vasiyetname yazmıştır: "On bir yaşımdan beri Führer'e hizmet ediyorum. Ölene kadar da ona sadık kalacağım (...). Fakat, SA'ların, bizzat iktidara oturttukları insanlar tarafından ihanete uğradıklarını düşünmek katlanılır bir şey değil."[55]

Avam takımı önderleri, sosyal temellerinden kopmamak için, demagojiye devam etmek zorundadırlar. Özellikle, hücum takımları kurmay başkanı Roehm'in tavrı budur. Şüphesiz ki, maiyetindeki gençlerin en mültefit olanlarıyla birlikte derin bir rehavet içindeki bu hamhalat asker eskisi "gülünç bir sosyalisttir."[56] Fakat, kahverengi gömlekli 2 milyon gariban için, 'ikinci devrim' düşüncesi canlılığını yitirmez. Roehm, birliklerini ancak, onların sözcüsüymüş gibi davrandıkça elde tutabilir: "Kim ki SA'ların görevinin bittiğine inanır, elde edilenle yetinmek fikrine de kendini kaptırmış demektir."[57] "SA'larda, devrimci eğilimler canlı tutulmalıdır. Ben, burjuvalara eğlence konusu olacak koyunlara değil, gerçek devrimcilere kumanda etmek isterim."[58] "Yaptığımız devrim bir milli devrim değil, nasyonal sosyalist bir devrimdir. Hatta asıl bu ikinci terimi, sosyalist terimini vurgulamak isteriz (...). Hücum takımlarımız, devrimci düşüncenin mükemmel bir somutlanışıdır."[59]

Roehm, kendi birliklerine dayanmak konusunda o kadar büyük bir ihtiyaç hisseder ki, sonunda kendi durumu sarsılır. Eski bir anlaşmazlık, onu Reichswehr generalleriyle gırtlak gırtlağa getirir: düzenli ordu, hiçbir zaman, SA'ların kendi yetkilerine tecavüz etmesini hoş karşılamamıştır. Ordu, tek oluşunun verdiği imtiyaza kıskançlıkla bağlıdır. Hücum takımlarının askerliğe hazırlık dernekleri olarak hizmet görmelerini elbette kabul eder, ancak, bunlara üye olanların 'askercilik oynamalarına' da iyi gözle bakmaz. Reichswehr, el yordamıyla meydana getirilmiş bu topluluklara hakim avam anlayışına karşı bir yakınlık duymaz. "Muhteris, menfaat ve ahlak düşkünü birtakım genç insanlar, birkaç ay içerisinde, tümen ya da kolordu komutanlıklarına terfi ettirilmişlerdir. Düzenli bir orduda ancak bir bölük ya da tabur komutanı olabilecekleri bir yaşta, 80 bin ya da yüz bin

insanın başına geçirilmişlerdir."[60] SA'lar da kendi açılarından, 'gericiliğin' kalesi olan düzenli ordudan nefret ederler. Bünyesinde yer alan kuvvetlerin her biri tamamen yola getirilmiş olmadıkça devletin de 'totaliter'leşmiş sayılmasına imkan yoktur. Oysa, ordu nasyonal sosyalist değildir. Tamamıyla kendi amaçları peşinden koşmaktadır. Roehm şöyle der: "Reichswehr ile hücum takımları arasında hiçbir ilişki yoktur. Ordu, milli devrimde hiçbir pay almamıştır."[61]

Gerçekte, Reichswehr şefleri nasyonal sosyalizme karşı değillerdir, hatta tam tersine ona taraftardırlar. Almanya'nın askerî gücünü yeniden sağlamak amacı peşinde koşan Hitler'den pek hoşnutturlar. Hatta ilke olarak, ordu ile rejimin birbirine kaynaşmasını bile kabul ederler. Fakat bir tek şartla: yeter ki bu kaynaşma ayak takımındaki aşırılara yaramasın; Hitler, önce bu kaçıkları hizaya getirsin. İlkbahar başlarında Baltık'ta yapılan kısa bir donanma gezisinde Hitler, bu taleplere boyun eğer. Roehm, subay derneklerinden çıkarılır. 1934 Haziran'ı başlarında da, birkaç haftalığına, kendisine mecburi izin verilir. Hücum takımları da, 1 Temmuz'dan başlamak üzere bir aylığına 'tatile gönderilmiş'lerdir. Bu süre boyunca, adamlarının üniforma giyme hakkı olmayacaktır.

Bu tedbirlerin sonucu, kaynaşmanın durulması değil, daha da artması oldu. Büyük kapitalistler gittikçe daha büyük bir telaşa kapıldılar. 28 Haziran'da Hitler, emirlerini almak üzere bizzat Krupp'u ziyarete, Essen'e gitti. 29 Haziran tarihli *Völkischer Boebachter*'de, General von Blomberg, Şansölye'ye sonsuz destek taahhüdünde bulundu ve aynı anda, Reichswehr'i 'alarm durumu'na geçirdi.

Ve nihayet ayın 30. günü Hitler, en eski çalışma arkadaşlarını, köpek vurdurur gibi öldürtür: Roehm, Gregor Strasser, Ernst vb. Kurbanlardan birincisi için bulunan uygun bahane, 'kötü huyları'dır. Bütün Almanya'da, 'ikinci devrim' taraflısı yüzlerce insan katledilir. Reichswehr perde gerisindedir fakat, Münih'te olduğu gibi, her an müdahale etmeye de hazırdır.[62] Katliamın ertesi günü General von Blomberg alarm durumunu kaldırır ve Führer'i, "hain ve asileri tepeleyip ezmiş olması"ndan dolayı açıkça tebrik eder.

Gerçekten de, 30 Haziran'da gerçek bir hükümet darbesi yapıldı. Bundan sonra diktatörlüğün baş destekçisi artık, avam takımına yaslanmış milis örgütü değil, düzenli ordu olacaktı. Bu gelişmenin

işaretleri çoğalır: Hitler artık kalabalıklar önüne, yanında generaller olmadıkça çıkmaz olur. Orduya, "kendisine sonuna kadar güvenebileceği" vaadinde bulunur.[63] Nürnberg'deki, generallerin de ilk defa olarak katıldığı parti kongresinde, bu "muhteşem ve şerefli ordu"yu[64] göklere çıkarır ve ona bir özel gün ayırır.

Reichswehr'in esas isteği yerine getirilmiş olur: bundan böyle, "devlet içinde silahlı tek güç ordu olacaktır." Hücum takımlarının tasfiyesi işi başlar. Bunların kurmay başkanına Reich bakanı unvanı veren yasa kaldırılır. Üst kadrolar yenilenir ve buralara güvenilir insanlar getirilir. Tabanda da geniş bir temizliğe girişilir ve bütün şüpheli unsurlar kapı dışarı edilir. Atılmayan milisçiler de, bundan böyle ancak görev saatlerinde üniformayla dolaşabileceklerdir ve zaten, görev saatleri de hayli sınırlıdır: Vaktiyle her pazar yapılan talimlerin arası gittikçe açılır. *Feldjägerkorps* [Köy Avcıları Birliği] adında yeni bir jandarma örgütü kurulur ve özellikle, milisleri ve üniforma taşımayla ilgili talimatlara uyulup uyulmadığını gözetmekle görevlendirilir. Silahlar da emin yerlere, Reichswehr denetimindeki depolara konmuştur. Bir zamanların silahlı milisleri olan SA'lar, şimdi davanın basit 'propagandacıları' haline getirilmişlerdir.

'Koruma takımları' da (SS) daha iyi bir muamele görüyor değillerdir. Oysa, SA'lara karşı eski bir husumet duygusunu devamlı içlerinde taşıyan SS'ler, 30 Haziran harekatında tayin edici rol oynamışlardı. Bunun meyvelerini toplamayı umuyorlar, kaldırılan hücum takımlarından bir kısmını içlerinde eritmekle övünüyorlardı. Fakat ordu, bu iddiayı reddetmekle kalmıyor, aynı zamanda, kendilerini de tasfiye etmek için kolları sıvıyordu. Bunlar tasfiye olmamak için direndiler. 1934 Aralık ayı sonlarında yeni bir 30 Haziran yaşanmasına ramak kalmıştı. Fakat sonunda, generallerin dediği oldu. SS'lerden geriye, özenle seçilmiş ve kendilerine, Reichswehr'in denetimi altında polislik görevleri verilen belli sayıda birlikler kaldı.

Nihayet, asıl önemlisi, birçok vesileyle müdahale etmesi istenen orduya, 17 Ocak 1936 tarihli bir kararnameyle, siyasi karışıklık çıkması halinde düzeni silah zoruyla koruma görevi verildi.[65]

Milis üyelerinin gücü kırılırken, parti de, tepeden tırnağa bir tasfiyeden geçirildi. 1934 Eylül'ünde yapılan Nürnberg Kongresi'nde Hitler, parti üyeleri arasında esaslı bir ayıklama yapılacağını ve gözü

kapalı itaat etmek istemeyenlerin bu topluluktan ihraç edileceğinin haberini verdi. 1935 Kongresi'nde de[66] bunu doğruladı: "Mevcut kadrolarımız sıkı bir tasfiye işlemine tabi tutulmuşlardır."[67] Dört milyondan fazla üyeli bu büyük kitle içinden yapılan ihraçlar, tutuklamalar ve hatta gizli öldürmelerin sayısı arttı. Diktatörlük, tıpkı 1923-1924 yılları İtalya'sındaki 'ras'lar gibi, kendi yararlarına devlet otoritesinden bir nüfuz alanı koparıp çalmayı beceren, 'ast-Führer'lere, 'küçük Hitler'lere karşı öfke duyuyordu. Partinin alt kademelerinde görev almış pek çok kişi, buralardan atıldı. Hiyerarşinin yüksek kademelerine yerleşmiş avamdan gelme unsurlar da, bu temizlik furyasından paçayı kurtaramadılar.

Parti, gittikçe daha çok devletin vesayeti altına girdi. 1934 Kasım'ında çıkarılan bir kararnameyle, "partinin bütün açık toplantı ve gösterilerinin (...) yetkili [hükümet] makamlar[ı] tarafından onaylanması gerektiği" bildirildi. 1935 Nisan'ında, Führer'in parti yönetimindeki delegesi olan Hess, bundan böyle partinin devlete tâbi sayılması gerektiğini ve yine partinin 'devlet yararı' önünde baş eğmek zorunda olduğunu açıkladı.[68]

Mecburi hizmet sisteminin kurulması (16 Mart 1935) bu yöndeki gelişmeyi pekiştirdi. Yeni askerlik mevzuatı, Nazi avam takımının elinden en son kalan sosyal temellerden birini daha çekip aldı: 'iş hizmeti'. Bunun siyasetle bağı kesildi; mecburi nitelikte askerlik-öncesi bir hizmet, yani ordunun basit bir eklentisi haline getirildi. Yeşil polis ("Goering polisi") ordunun bünyesine katıldı. Ve parti, en çok önem verdiği fonksiyonlardan birini yitirdi: gençliğin yetiştirilmesi. 'Hitler gençliği' [*Hitlerjugend*] özerkliğini kaybetti, ordunun sıkı denetimi altında, subay ve astsubaylar tarafından yönetilen geniş bir askerliğe hazırlık derneği haline geldi. Daha sonraları ise, bu alandaki fiili tekelini de kaybedecek, bunun yerine, bir nasyonal sosyalist örgüt değil, bir devlet kurumu haline gelecek olan 'Reich Gençliği' adlı bir örgütün kurulması tasarıları ortaya çıkacaktır.[69]

Böylece çekidüzen verilen nasyonal sosyalizm, eski günlerin nasyonal sosyalizmine pek benzemez bir hal aldı. Ordu da 'faşistleştirilme'yi kabullendi. Reichswehr sözcüsü Binbaşı Foertsch'in deyimiyle: "Ordu ile parti ve çeşitli örgütleri arasındaki birliği bozacak hiçbir güç yoktur."[70] "Ordu için, yeni devletin teme-

li olarak nasyonal sosyalizm, dokunulmaz bir varlıktır. Ordu ancak nasyonal sosyalist olabilir."[71] Nasyonal sosyalist doktrin eğitimi, ordu birliklerine sokuldu. 1934 Şubat'ında, kara ve deniz erlerinin, üniformalarına gamalı haç işaretini takmaları kararlaştırılır. Mart ayında, kara ve deniz ordularına girebilmek için "aryen ırkından olmak şartı" konur. Yaşlı Hindenburg'un son nefesini verdiği gün (2 Ağustos 1934), General von Blomberg, Hitler'i Devlet Başkanı ve Ordular Başkomutanı olarak kutsamakta ve bütün ordu birliklerine Hitler'e sadakat yemini ettirmekte tereddüt göstermez. Askerler, astsubaylar ve subaylara, üniforma giymiş bütün Nasyonal Sosyalist Parti şeflerini, hangi kademeden olurlarsa olsunlar, askerce selamlama emri verilir.[72] Kasım 1935'te, Reichswehr, eski savaş bayrağı olan siyah, beyaz, kırmızı renkli bayrağın yerini, içinde gamalı haç işareti de bulunan özel bir bayrağın almasını bile kabul eder.[73]

Böylece, kahverengi gömlekli avam unsurlara dayanan nasyonal sosyalist 'devrim', Prusya geleneğini sürdüren bir askerî diktatörlüğe benzemeye başlar.

Fakat yine de diktacı devlet, belli ölçüde, bir 'sosyal taban'a dayanmak, avam takımına birtakım tatmin imkanları sağlamak, bir 'sağ tehlike'ye karşı kendini korumak zorundadır.

Bununla birlikte, faşist dikta devletini, gelişiminin bu aşamasında eski tipteki diktatörlüklerden ayıran yine de bir şeyler vardır. Faşizm, bir 'sosyal taban'dan tamamen vazgeçemez. Günümüzde, halkın belli bir tasvibi olmadıkça, ülke yönetmek mümkün değildir. Faşizm, buhranın kasıp kavurduğu kitlelere sabır duygusu aşılamak, sermayeyle olan bağlarını onların gözünden saklamak için, avam takımı arasındaki aşırı unsurlara karşı şiddet kullanmasını gerektiren yola yine girmek, belli ölçüde, demagojisine devam etmek zorundadır.

Öte yandan, halk arasında kendi başına buyruk kümeleşmelerin ortaya çıkmasını engellemek için, yine halk katındaki destek noktalarını korumak zorundadır. Parti ve milis örgütlerini tamamen ortadan kaldırmak, Gentizon'un da yazdığı gibi, "bütün sosyal hücrelere

nüfuz edebilen böylesine bir denetim ve eylem aracından, yerini ne ordunun ne de polisin tutamayacağı bir aletten vazgeçmek" imkansızdır (...). "Gözetim altında tutulmayan bir halk arasında, her türlü aşırı akım, kolayca hayat hakkı elde etme"yi bilir.[74]

Nihayet bir başka sebep daha: Faşist diktatörlük, belli ölçüde, bir 'sağ' tehlikeye de karşı koymak durumundadır. Totaliter devletin inşasının tamamlanması, burjuvazinin eski siyasi personelinin kapı dışarı edilmesi, ordunun 'faşistleştirilmesi' bazı geleneksel tutucu güçlerin rejime karşı düşman kalmaya devam etmelerini, ona gizli bir direnme göstermelerini önleyemez. Eski burjuva politikacılarının bir kısmı, ordunun bir kısmı, Saray ve devlet başkanının çevresinde yer alanların bir kısmı, çekidüzen verilmiş, aklanıp paklanmış da olsa, faşizme ancak yarı yarıya bir bağlılık içindedirler. Günü geldiğinde bu tutucu güçlerin, özel şartların da yardımıyla, özellikle kapitalist grupların desteğinden de yararlanıyorlarsa, yeniden sahneye çıkmaları mümkündür. Burada yatan gizli tehdide, avam takımının başı olan diktatör, belli ölçüde, kendi 'solu'na, kendi avam takımına dayanmaya devam etmenin dışında, başka hiçbir şekilde karşı koyamaz. Bununla birlikte, 'sol' tehlikesi, onun için, 'sağ' tehlikesinden daha da ciddi olmaya devam etmektedir. Bu yüzden de, bu oyunu ancak, oldukça sınırlı bir alanda oynamayı göze alabilir.

İtalya'da

Mussolini 1932'den itibaren, "rejimin paslandığını ve batmakta olduğu"nu,[75] halkla her türlü teması kaybettiğini hisseder. Parti, artık, canlılığını kaybetmiş geniş bir idari makineden başka bir şey değildir. İktisadi krizin ağırlaşması, diktatörlüğün kendine yeniden belli bir suni taban sağlamasını, yeniden belli bir demagojiye sarılmasını gerektirir.

Öte yandan Mussolini, kendi sağındaki güçlerden de sakınmak zorundadır. Milliyetçi muhafazakarların dileği olan partinin kayıtsız ve şartsız tasfiyesi fikrinin gerçekleşmesi, onun için, "kişisel gücünü kaybetmek ve faşist devletin geleneksel tipte bir muhafazakar devlete benzemesi" demek olurdu.[76] Gerçekten de, muhafazakar güçler tamamıyla eritilmiş değillerdi. Ordu, faşistleştirilmeye göz yummuş olsa bile, bütün komutanlar, kayıtsız ve şartsız, faşist totaliter reji-

mi kabul ediyor değillerdi. 1935'te İtalya'yı ziyaret eden biri şöyle yazıyor: "Üst rütbeli subaylar hiçbir zaman tam bir faşizm hayranı olmamışlardı (...). Bugünse, eski görüş ayrılıkları da su üstüne çıkmıştır. Artık kimse, en azından askerler canibinden, bu ayrılıkları örtbas etmeye çalışmıyor."[77] Devletin yüksek yönetim kademelerinde, Saray'da, görev alanların hepsi de faşizm taraftarı değillerdir.

Muhafazakar güçlerle şiddetli bir çatışmaya girişildiği anda, Mussolini ve kliği, artık, ne ordu tarafından silahsızlandırılmış ve denetim altına alınmış milislerine ne de ordunun bir parçası olan jandarma örgütüne dayanabilirlerdi. Gerçi ellerinde yine de korkunç bir silah vardı: gizli polis (Ovra). Fakat bu da yeterli değildi. Duçe, hem rejime taze kan aşılamak hem de sağa karşı kendini korumak için, bir kere daha ve belli ölçüde, faşist partinin avamdan oluşan tabanına dayanmak ihtiyacındaydı.

"Bu son aylara kadar," diyor Gentizon, "bazı çevrelerde partiyi menfi bir unsur, siyaset alanında faydasız bir yük olarak görme eğilimi vardı. Oysa şimdi her şey şunu gösteriyor ki, yukarıda, partiye yeni bir değer verilmek isteniyor."[78] 1925-1926 yıllarının büyük temizliğinden sonra, parti kapıları tamamen kapatılmıştı. Ancak, gençlik örgütleri kademelerinden gelme gençler partiye girebiliyorlardı. İşte, 1932-1933 yıllarından sonra parti kapıları bir kere daha açıldı. O güne kadar partiye yazılmamış olanlar, "rejime en halisane niyetlerle hizmet etmiş" olmaları, yani sıkı bir ayıklamadan geçmiş olmaları şartıyla, kendi talepleri üzerine üye alınabileceklerdi. 1933 Ekim'inden 1934 sonuna kadar partili insan sayısı hemen hemen iki katına çıktı. Artış, bir milyon yeni üye kadardı. 12. yılın başında (28 Ekim 1934) Genel Sekreter Starace, parti faaliyetinin "ülke hayatına gittikçe daha geniş ve aktif bir şekilde katılma doğrultusunda partinin de, kapalı bir örgüt olarak kalmayıp, bütün alanlara nüfuz edecek şekilde gelişmiş" olmasından kıvanç[79] duyuyordu. Ancak, bir sürü yeni unsurun aniden partiye doluşması, "partiyi zayıflatabilir ve eylemine köstek vurabilir"di. Bu tehlikeye karşı tedbir olarak, partiye özellikle, eski faşist avam önderlerindeki itaatsizlik anlayışına sahip olmadığı bilinen genç insanlar alındı. Aynı zamanda parti, gittikçe daha sıkı bir denetim altına sokuldu. Disiplin iyice koyulaştırıldı, teftişler artırıldı, merkezi yönetimle çevresel yönetim arasında daha sıkı ilişkiler kuruldu.[80]

Aynı zamanda, partiye biraz canlılık aşılamak, faşizme bir zamanlarki 'devrimci' pozlarını yeniden vermek için, umutsuz çabalara da girişildi. Mussolini "Halka gidin!" komutunu verdi. Parti görevlilerine de, "işçi çevrelerine girip çıkmak ve halkla, özellikle şu zorlu günlerde, sadece manen değil, fiziki olarak da onlarla hemhal olmak" tavsiyesinde bulundu. Daha sonra da şu anlamlı öğütü verdi: "Resmî törenlerde silindir şapka giyilmeyecek. Sadece, devrimin basit ve sade kara gömleği giyilecek." Mussolini sözümona 'korporatif devlet' fikrinin sahneye konması sırasında da, bir zamanların 'devrimcilik' ve 'antikapitalizm' demagojilerini mezarlarından çıkarıp kullandı. Etiyopya seferi dolayısıyla da eski nakaratı tutturacaktır: "Bu savaş yoksulların savaşı, proleterlerin savaşıdır."[81] "Bu savaş, İtalya'da gerçekleşmekte olan sosyal evrimi yavaşlatmayacak, aksine hızlandıracaktır." "Faşist devrim bir sosyal devrim"dir.[82]

Yukarıdan teşvik gördüklerini varsayan avam takımı, yeniden, 'sol' bir dil kullanmaya başladılar. Fakat, kendilerine tanınan dar sınırların dışına çıktıklarında da, merhametsizce darbe yediler. Lipari adalarına sürüldüler, yazıları toplatıldı, yayın organları kapatıldı. 1935 Temmuz'unda genç faşist dergisi *Cantiere*, aynı yılın ekiminde de sosyalizan dergi *Problemi del Lavoro* kapatıldı.[83]

Faşizm macerasının şu son perdesi de, bizim tahlillerimizle çelişmiyor. Mussolini, 1943'te ordu ve monarşi tarafından serbest bırakıldıktan sonra, kendi solundan destekler arayıp bulmak zorunda kaldı. Sözde 'sosyal cumhuriyet'ini kurdu. Fakat, aşırıcılığa verilen bu demagojik taviz, işin göstermelik yanıdır. Eski avam takımı öcünü alamadı. Bu son şekliyle faşizm, esas itibariyle, ordu süngüsü (Alman ordusu) desteğiyle ayakta duran bir polis rejimidir.

Almanya'da

Hitler de belli ölçüde –ve Mussolini'den de daha fazla– sol kanadını hoş tutmaya, sosyal taban olarak avam takımına dayanmaya devam etmek zorundadır. Hâlâ kaynayan kitleleri yatıştırmadan ve bunlar arasında bulduğu destek noktalarını elde tutmadan edemez. Nihayet, özellikle sağdan gelen bir tehlike ile burun burunadır. Daha 1934 kışı başlarında, monarşist unsurlar tehlikeli bir faaliyet içinde bulunuyor, Hohenzollern Hanedanı'nın dönüşünü sağlamaya çalışı-

yorlardı. Bu yüzden de, Reich hükümeti bütün monarşist dernekleri kapatmak zorunda kaldı. Haziran başlarında da, bu defa, vaktiyle Üçüncü Reich'ı vaftiz etmiş olan muhafazakar çevrelerden geldiği için çok daha tehlikeli olan bir yeni saldırı başgösterdi.

17 Haziran günü, Başbakan yardımcısı von Papen'in bizzat kendisi, Marburg nutkunda, Hitler hükümetinin 30 Ocak 1933 tarihinde, "nasyonal sosyalizmle muhafazakar güçler arasındaki bir ittifak"tan doğduğunu hatırlatır. von Papen, totaliter devlet ilkesine doğrudan ve şiddetli bir saldırıya girişir: "Tek parti sistemi ancak, rejim değişikliğini sağlama almak için gerekli olduğu ölçüde ve yeni seçkinler de görevlerine başlayıncaya kadar meşru ve mazur görülebilir (...) Bir ülkede kısıtlı haklara sahip yurttaşlar olabileceğini savunmak, vaktiyle Sparta'da Spartalılar'la köleler arasında yaratılan ve Sparta'nın da çöküşüne sebep olan ayrıma dönmek olur."

Nazi avam takımının buna ne kadar bozulduğunu tahmin etmek kolaydır. Öyle ya, burjuvazinin önemli bir kanadı, vaktiyle siyaset sahnesini onlara bırakmışken, şimdi, bu alanı ellerinden geri almak tehditleri savuruyordu. Goebbels buna hiddetle karşı çıktı: "Bugün bizi eleştiren bu adamlar (...) gerilemeyi ve gericiliği temsil ediyorlar. Biz bunları da ayaklarımızın altına almasını bileceğiz. Biz yeni bir Reich'ın gençliğiyiz. Artık Almanya'yı temsil etme hakkı sadece bize aittir."[84]

Bu durumda büyük patronlar ve ordu, avam takımı içindeki aşırıların kökünün kazınması talebinde bulunacaklardır. İstedikleri bu olsun! Ama, nasyonal sosyalist yöneticiler bu işin uygulanışını ve bundan sağlanabilecek yararları, kendileri dışında hiç kimseye bırakmazlar. İki cephede birden mücadele edeceklerdir. Hitler-Goering-Goebbels, bir yandan, en eski partizanlarını vurdurtarak sola bir darbe indirirken, öbür yandan da, totaliter devlete düşman, geleneksel tutucu güçlere de şiddetle saldırıyorlardı. Nitekim bu arada, Papen'in Marburg söylevini yazan yakın mesai arkadaşları da, ya öldürülecek ya da zehirleneceklerdi. Başbakan yardımcısının bizzat kendisi bile birkaç dişi kırıldıktan sonra ve Cumhurbaşkanı Hindenburg'un tam zamanında müdahalesiyle vartayı atlatabildi. Başka birtakım generaller de adeta köpek itlaf edilircesine öldürüldü: von Bredow, von

Lossow; toprak sahipleri, kral taraftarları ve *Herrenklub*** üyeleri von Gleichen, von Alvensleben, von Wechmar vb.

General von Schleicher de bu badireden kurtulamayanlar arasındaydı. Öyle görünüyor ki, von Schleicher, Papen'den farklı bir kumar oynayarak, Roehm ve Gregor Strasser'in yardımıyla ve yine kendisini 1932 sonunda ağır sanayiyle olan çatışmasında desteklemiş olan kimya sanayii kodamanlarının desteğini alarak, iktidara el koymak istemişti.[85]

Sağa bir darbe indirmiş olmakla yetinmeyen Führer, 30 Haziran 1934'ten sonra, az önceleri vurup ezdiği sol kanadı, belli ölçüde, bizzat yeniden canlandırmaya koyuldu. Çünkü, kitleler içinde gittikçe artan heyecan ve kaynaşma, onu tedirgin ediyordu. Görevlerine son verilmiş kahverengi gömlekli milisler, açıkça, 19 Ağustos plebisitinde hayır oyu kullanmış olmakla övünüyorlardı. Hoşnutsuzluk, partinin açık toplantılarında bile ortaya vuruluyordu. Hitler, her ne pahasına olursa olsun, bir miktar safra atmak zorundaydı. Kendini sağdan olduğu kadar soldan da koruması gerekiyordu.

Bu arada, Hitler'in yakın çalışma arkadaşları da, şahsi durumlarının hayli sallantıda olduğunu hissediyorlardı. Goebbels, Rosenberg, Darré, Ley, von Schirach, Streicher, Rust, Frank, birkaç ay, bütün dikkatleri üzerlerine topladılar. Bu sırada, burjuvazinin eski siyasi personeli de siyaset sahnesine yeniden arz-ı endam etmekteydi. İktisadi konuların yeni diktatörü Dr. Schacht, Reich İktisat Odası Başkan Yardımcılığı'na Dr. Trendelenburg adındaki eski bir Weimar bakanını, fiyatlar komiserliğine de Brüning'in eski bir çalışma arkadaşı olan Dr. Goerdeler'i tayin edecekti. Dr. Schacht, sonunda, saygısızlığı o noktaya vardırdı ki, bir Yahudi'yi, Dr. Goldschmid'i kendine özel danışman seçti.

Reichswehr içinde, Genel Bakan von Blomberg ve danışmanı General von Reichenau gibi, nasyonal sosyalizmin inançlı partizanları, Başkomutan General von Fritsch'in şahsında somutlaşan rakip eğilim karşısında gerilediler. 1934 Kasım'ında, o zamana kadar asker ve subayların siyasi eğitimi için garnizonlarda verilen düzenli konferansların yerini, subaylar tarafından verilen askerî konferanslar

** Gerici fikirleriyle tanınan aristokratik bir mahfil.

aldı.[86] 1935 yazında, General von Reichenau ile binbaşı Foertsch, nasyonal sosyalizm hakkında aşırılığa varan sevgi gösterilerinde bulundukları gerekçesiyle ordu merkez yönetimindeki görevlerinden alındılar.[87] Reichswehr'in sağ kanadı, bütün geleneksel tutucu güçlerin birleşmesini sağlamaya çalışıyordu. Bu kanat, aristokratik kasta mensup ve o güne kadar 'faşistleştirme'ye maruz kalmamış ya da hatta Nasyonal Sosyalist Parti'den çekilmiş bazı yüksek devlet memurlarına dayanıyordu.[88] O ana kadar nasyonal sosyalizm tarafından tam olarak eritilememiş olan ve saflarında, eski Alman Nasyonal Partisi artıklarının toplandığı 'Çelik Miğfer'i açıkça himaye ediyordu. Bu kanat aynı zamanda, 1935 kışındaki faaliyetleri, tedirgin Hitler'in, eski Kronprinz'i çağırtıp şiddetle azarlamasına sebep olacak derecede artan monarşist gruplarla da, az çok gizli temas halindeydi.[89]

Görüldüğü gibi, nasyonal sosyalist yöneticiler kendilerini tehdit altında hissediyorlardı. Bunların başında da Goering gelmekteydi. Goering'le Reihswehr'in sağ kanadı arasında şiddetli bir mücadele başladı. Generaller, Goering'in 30 Haziran'da, içlerinden bir generali öldürtmüş olmasını affetmemişlerdi. Hava kuvvetlerinin ve polisin kendi otoriteleri dışında kalışını, Goering'in de, her türlü denetimden azade bir şekilde, bunların başında bulunuşunu hazmedemiyorlardı. Öte yandan, tehlikeyi hisseden Goering de, bütün orduya el atmak istiyordu. Bu niyetle Savaş Bakanlığı'na atanmasını ve General von Fritsch'in de bu görevden affını istedi. Fakat von Fritsch baskın çıktı. Goering, Savaş Bakanı olamamakla kalmadı bir de Hava Kuvvetleri Komutanı olarak, Savaş Bakanı'nın emrine verildi. Az sonra, 20 Nisan 1936'da, Savaş Bakanı General von Blomberg *Feldmarschall* tayin edildi ve her biri bir bakan olan kara, deniz ve hava kuvvetlerinin üç komutanı da, General von Fritsch, Amiral Raeder ve General Goering, von Blomberg'in emri altına girdiler.[90]

Tutucu güçlerle sert bir çatışma çıkması halinde, nasyonal sosyalist yöneticiler (Hitler, Goering, Goebbels), artık, ne silahsızlandırılmış SA'lara ve SS'lere ne de ordu bünyesine katılmış olan yeşil polise dayanabilirlerdi. Gerçi ellerinde yine de korkunç bir silah vardı: gizli polis (Gestapo). Fakat bu da yeterli değildi. Bu yüzden, belli ölçüde, yine sol kanatlarına dayanmak ihtiyacını duydular. 30 Haziran'dan az süre sonra, SA'ları yeniden pohpohlamaya başladılar. 9 Eylül

1934'te Nürnberg Kongresi'nde Hitler, gerçek hiç de öyle olmadığı halde, SA'ların, her zamankinden ziyade, rejimin dayanağı olduklarını, bütün Alman tarihinin en güçlü örgütlerini meydana getirdiklerini ilan etme yüzsüzlüğünü de gösterdi. "Bunlar o kadar güçlüdürler ki kimse bunlara karşı koymaya cüret edemez" diyecekti. Totaliter devlete zarar vermek, kendi kliğinin durumunu sarsmak isteyenlere de şu gözdağını verdi: "İktidar bizim ellerimizdedir. Kimse bunu bizden alamaz; biz de bunu kimseye kendi ellerimizle vermeyiz."[91] Kasım ayında Goebbels, iki bin 'eski muhafız'a, daha yapılması gereken işlerin kapsamı hakkında nasihatte bulundu. Burjuvazinin eski siyasi personelinin bir kere daha sahneye çıkması tehlikesini kastederek şöyle dedi: "Saflarımızı sıklaştıralım. Yabancı unsurların sızmasına engel olalım."[92] 1 Ocak 1935 tarihinde partiye hitap eden bir mesajında da Hitler, partinin "her zamankinden daha kuvvetli bir şekilde, millet iradesinin fiili siyasi dayanağı" oluşu üzerinde ısrarla durur.

29 Haziran 1935 günü Goebbels büyük bir 'Berlin Nasyonal Sosyalist Parti'si Günü' düzenler. Burada, orduya selam gönderme ihtiyatlılığını da göstererek, totaliter devleti gözden düşürmeye çalışanlara, bir sürü 'gerici' unsuru hâlâ bünyesinde barındıran ya da içine sızdırtan devlet bürokrasisine veryansın eder. "Her taraftan, partinin kapatılması talepleri geliyor (...). Artık herkesin nasyonal sosyalist olduğu bize anlatılmaya çalışılıyor. Bunun böyle olmuş olmasını dileriz, fakat olduğuna da inanmıyoruz (...). Parti, ülke çapında imanı ayakta tutuyor."[93] 18 Temmuz'da, Goebbels'in başını çektiği Berlinli Naziler, 'gericiler'le arası pek iyi olan Emniyet Müdürü Tuğamiral von Levetzow'un istifasını sağlarlar ve yerine, 30 Haziran günü paçayı zor kurtarmış maruf bir aşırı olan Kont Helldorf'u tayin ettirirler. *Angriff* muzaffer bir şekilde, "bazı çevrelerde ve bazı salonlarda toplanıp bürokrasiyle olan ilişkileri sayesinde bugünkü gelişmeyi köstekleme yollarını bulduğunu sanan gericiliğin şerefsiz sonu"nu ilan eder.[94]

12 Ağustos günü, SA'ların kurmay başkanı Lutze, bir günlüğüne kendilerine üniformaları geri verilen 14.000 milis askerini teftiş eder ve bunlara "iktidarın tamamını talep etmekten bir gün bile geri kalmayacağız" der.

Nasyonal sosyalist yöneticiler, birliklerine sabır aşılamak için, Yahudi ve Katolik aleyhtarlığı dümenini de kullanırlar. 1935 Temmuz'unda Goering, 'siyasi Katolikliğe' karşı yayınladığı pek yaman

bir genelgeyle sükse toplar. Streicher de Yahudiler'e karşı azgınca yergilerde bulunur.

1935'teki Nürnberg Kongresi, tamamen, avam takımına bir tatmin duygusu aşılanması işine tahsis edilir. "Nasyonal sosyalizmin temel ilkelerinden bir parmak bile uzaklaşmıyoruz (...). İktidarın fethi, hiçbir zaman, ama hiçbir zaman tamamlanamayacak bir süreçtir" diye haykırır Hitler.[95] Almanya'yı uçurumun kenarından çekip kurtaranların iktisat babaları ya da askerler değil, sadece ve sadece partinin siyasi neferleri olduğu konusunu ısrarla işler. "Her şey çöküp yok olabilir. Ama partimiz asla!" Kara ve kahverengi gömlekli milis askerlerini dokunaklı sözlerle selamlar: "Selam benden sana, dostum SA; selam benden sana dostum SS; benim gözümde sizler, nasyonal sosyalist devrimin kıdemli muhafızlarısınız."[96]

Hitler, aynı sıralar, gamalı haçlı kırmızı bayrağı, Üçüncü Reich'ın tek sancağı yapmaya karar verir ve geleneksel tutucu güçlere "hiçbir zaman hiçbir şeyden ders almayacak olan aptal ve gerici bir burjuvazinin unsurları" olan bunlara veryansın eder.[97] Az sonra da (7 Kasım), 'Çelik Miğfer' örgütü ve 'aristokratik ve gerici muhalefet yuvaları' olan eski öğrenci korporasyonları kesin olarak kapatılacaktır.

Fakat avam takımına verilen bu tatmin duygusu aldatıcıydı. Hücum takımları hâlâ silahtan arındırılmış, kızağa çekilmiş ve âtıl bir durumdaydılar. İktidar, her zamankinden daha fazla, ordunun ve Nazizm'e bağlı yüksek bürokrasinin ellerindeydi.

General von Fritsch ve Mareşal von Blomberg'in emekliye sevk edildikleri 4 Şubat 1938 günü, bazılarınca, Naziler'in sol kanadının bir yeni hücum tazelemesi ve bu kanadın damgasını vurduğu bir gün gibi yorumlanmak istendi. Bu tarz bir yorum, anlaşıldığı kadarıyla, doğru gibi görünmüyor. Bir kere 4 Şubat olayı bir saray darbesinin sınırlarını aşmadı. Tamamen sessizliğe gömülmüş Nazi avam takımı kitlesi, buna hiçbir şekilde katılmadı. Uyuşmazlık bir kere daha, nasyonal sosyalist yüksek bürokrasinin bazı unsurlarıyla (Goering ve çevresi) ordu sağ kanadının bazı unsurlarını (Fritsch ve grubu) gırtlak gırtlağa getirdi. Bu çatışma, klanlardan birinin zaferiyle değil, bir uzlaşmayla son buldu.

Monarşi hayranlığı şüphesi altındaki General von Fritsch ve diğer on dört general emekliye sevk edildilerse,[98] nasyonal sosyalizmin

Reichswehr içindeki adamı olan General von Blomberg de aynı akıbete uğradı. Gerçi bir süre sonra, Naziler'in sol kanadı, generallerin uzun süre muhalefet ettikleri bir talebini kabul ettirmeyi, Nazi usulü selamı orduya sokmayı başardı.[99] Fakat şurası da muhakkaktır ki, ordu, devlet yapısı içerisindeki özerkliğini korumayı bildi. Yeni şefleri, General Keitel ve General von Brauchitsch, Reichswehr zihniyet ve geleneğiyle yetişmiş eski askerlerdi. Goering, Reichswehr Bakanı olabilme hülyalarına hiçbir zaman erişemedi. Ordunun Nazi kanadının adamı olan General von Reichenau nasıl Genel Kurmay Başkanı olamadıysa, Himmler de İçişleri Bakanlığı koltuğuna oturamadı.

İlginç bir olaydır ki, Hitler'in de katıldığı bir dış siyaset özel konseyinde, Reichswehr temsilcileriyle Nazizm'e bağlı yüksek bürokrasi temsilcileri eşit sayıdaydılar. Hitler'in iradesi, vesveseli generallerinin direncini ancak bir tek noktada kırabilecek, Hitler, isteseler de istemeseler de, bunları savaşa sürükleyecektir.

Aynı anda hem askerî hem de polisiye bir karakter gösteren bir rejim belli bir ikiliğe dayanıyor demektir: bir yanda parti yüksek bürokrasisi, Gestapo, öbür yanda ordu. Bunlar arasında tam bir kaynaşma yoktur. Zaman zaman, bu sözümona totaliter devletin çarkları arasındaki sürtüşmelerden çıkan birtakım gıcırtı sesleri duyulur, İkinci Dünya Savaşı boyunca bu sürtüşmeler daha da artacaktır. Rejim çözülmeye başladıkça, Wehrmacht-Gestapo rekabeti de daha açık bir şekilde kendini belli edecektir. Parti yüksek bürokrasisi orduyla mücadeleye girişecektir. Wehrmacht şefleri Hitler'i bıraktıkça, Himmler'in, ordu içinde ordu haline gelmiş bulunan SS'leri de, gittikçe daha etkin bir rol oynar duruma geleceklerdir. Fakat bu süreç yine de avam takımının rövanşı aldığını göstermez. Bir 'ikinci devrim' peşinde koşan 1933 ve 1934'lerin kahverengi gömlekli adamları, hiçbir zaman, hakimiyeti ele alamayacaklardır. 20 Temmuz 1944 askerî komplosunun başarısızlığı, nasyonal sosyalizmin tabanındaki militanları değil, meşum Himmler'i ikbal mevkiine çıkaracaktır.

NOTLAR

1. Mussolini, Napoli konuşması, 11 Ağustos 1922.
2. Marx, *Le Dix-Huit Brumaire de Louis-Bonaparte*, 1852.
3. Gorgolini, *Le Fascisme*, 1921.
4. Hautecœur: "Le Fascisme," *Année politique*, 1926; Max Nomad, *Rebelles et Renégats*, 1934.
5. Aktaran Cambo, *Autour du Fascisme Italien*, 1925.
6. Ludwig, *Entretiens avec Mussolini* (Fransızca çeviri 1932).
7. Aktaran Russo, *Mussolini et le Fascisme*, 1921.
8. Mussolini, faşist parti kongresi konuşması, 1925.
9. Olivetti, makale *l'Annuaire 1928 du Centre International d'études sur le fascisme* içinde.
10. Aktaran Manoïlesco, *Le Siècle du Corporatisme*, 1934.
11. Volpe, Histoire du Mouvement fasciste, 1935, Roma (Fransızca).
12. Malaparte, *Technique du Coup d'État*, 1931.
13. Volpe, *age.*
14. Volpe, *age.*
15. Silvio Trentin, *Antidémocratie.*
16. Bkz. Starace'nin Raporu, özet *Le Temps*, 31 Aralık 1934.
17. Cutelli, Ferrare kongresinde, Mayıs 1932.
18. 19 Ekim 1934 tarihli kanun hükmünde kararname; bkz. *Le Temps*, 11 Ocak 1937.
19. Amante, *Mussolini*, 1933.
20. Silvio Trentin, *age.*
21. Heinz Heckel'in makalesi, *Vœlkischer Beobachter*, 6 Ağustos 1932, aktaran Pernot, *L'Allemagne de Hitler*, 1933.
22. Gœbbels, *Der Nazi-Sozi*, 1931.
23. *Le Temps*, 11 Ocak 1936.
24. *Humanité*, 22 Mayıs 1936.
25. Hermann Rauschning, *La Révolution du Nihilisme*, Fransızcadan çeviri (kısaltılmış), 1939.
26. Ferrari, *Le Régime fasciste Italien*, 1928.
27. Troçki, *Et maintenant?*, 1932.
28. Citations et faits empruntés à Silone, *Der Faschismus*, 1934.
29. Ludwig. *age.*
30. Aniante, *age.*
31. Silone, *age.*
32. Aktaran Kurella, *Mussolini ohne Maske* (Mussolini sans masque), 1931.
33. *Le Temps*, 11 Ocak 1937.
34. Rossi, *La Naissance du Fascisme* (l'Italie de 1918 à 1922), 1938.
35. Gentizon, *Le Temps*, 19 Eylül 1935.
36. *Le Temps*, 5 Şubat 1938.
37. *Le Temps*, 30 Eylül 1934.
38. *Le Temps*, 21 Aralık 1934.
39. *Le Temps*, 2 Şubat 1935.
40. *Paris-Midi*, 10 Mayıs 1936.
41. *Le Temps*, 1 Nisan 1938.
42. *Le Temps*, 21 Aralık 1934.
43. *Petit Parisien*, 22 Mayıs 1936.
44. *Le Temps*, 10 ve 11 Haziran 1938.
45. *Le Temps*, 24 Aralık 1937.
46. Bkz. D. Guérin, "La Peste brune," *Sur le fascisme* [*Kahverengi Veba*, Habitus Kitap].
47. Konrad Heiden, *Histoire du national-socialisme*, Fransızca çeviri, 1934
48. *Le Temps*, 13 Temmuz 1933.
49. *Le Temps*, 25 Temmuz 1933.

50. *Le Temps*, 5 Temmuz 1933.
51. *Le Temps*, 12 Temmuz 1933.
52. Konrad Heiden, *age*.
53. *Le Temps*, 12 Ocak 1934.
54. Heinz Ewald Bluhm'ün makalesi, *Reichswart*, aktaran *Le Temps*, 15 Şubat 1935.
55. Ernst'in vasiyetnamesi, yayınlayan *Le Journal*, 4 Aralık 1934.
56. Klaus Bredow, *Die Blutige Tragödie des 30 Juni 1934* (la Tragédie sanglante du 30 Haziran 1934), 1934.
57. Konrad Heiden, *age*.
58. *Le Temps*, 22 Ocak 1934.
59. *Le Temps*, 19 Nisan 1934; *Lu*, 6 Temmuz 1934.
60. Benoist-Méchin, *Histoire de l'armée allemande*, c. II. 1938.
61. *Le Temps*, 9 Aralık 1933.
62. *Le Temps*, 2 Temmuz 1934.
63. *Le Temps*, 20 Temmuz 1934.
64. Hitler, 10 Eylül 1934 konuşması.
65. *Le Temps*, 1 Ocak 1936; *Fascisme*, bülten, Uluslararası Taşıma İşçileri Federasyonu, Amsterdam 7 Mart 1936.
66. *Le Temps*, 12 Eylül 1934; *Lu*, 14 Eylül.
67. *Le Temps*, 12 Eylül 1935.
68. *Le Temps*, 14 Nisan 1935.
69. *Le Temps*, 19 ve 23 Ocak 1936.
70. *Le Temps*, 13 Aralık 1934.
71. *Le Temps*, 28 Ocak 1935.
72. *Le Temps*, 4 Ağustos 1935.
73. *Le Temps*, 8 Kasım 1935.
74. Gentizon, *Le Temps*, 6 Temmuz 1934.
75. A. Leroux, *Le Populaire*, 19 Ağustos 1935.
76. Silone, *age*.
77. *Fascisme*, 29 Haziran 1935.
78. *Le Temps*, 22 Aralık 1933.
79. *Le Temps*, 28 Ekim 1934,
80. *Age*.
81. Mussolini, 18 Kasım 1935 konuşması.
82. Mussolini, 26 Ekim 1935 konuşması.
83. Nenni, *Le Peuple*, 21 Temmuz ve 12 Kasım 1935.
84. Gœbbels, 21 Haziran 1934 konuşması.
85. Bkz. Benoist-Méchin, *age* ve *The New Statesman and Nation*, 8 Temmuz 1934.
86. *Le Temps*, 26 Kasım 1934.
87. Das Neue Tagebuch, 24 Ağustos 1935; *Le Temps*, 12 Eylül 1935.
88. Bkz. *Le Populaire*, 3 Mart 1936.
89. *Le Temps*, 8 Şubat 1935.
90. *Le Temps*, 21 Nisan 1936.
91. *Le Temps*, 10 Eylül 1934.
92. *Le Temps*, 9 Kasım 1935.
93. *Le Temps*, 1 Temmuz 1935.
94. *Le Temps*, 21 Temmuz 1935.
95. Hitler, Nürnberg Kongresi konuşması, 13 Eylül 1935.
96. Hitler, Nürnberg Kongresi oylamaya geçiş konuşması, 16 Eylül 1935.
97. *Le Temps*, 12 Eylül 1935.
98. *Le Temps*, 7 Şubat 1938.
99. *Le Temps*, 11 Mayıs 1938.

VII - Gerçek Faşist 'Doktrin'

Faşist 'doktrin' eski gerici ideolojiden başka bir şey değildir.

Faşizm, bir kere zafer kazandıktan sonra, gerçek yüzünü, artık eskisi kadar saklamaya ihtiyaç duymaz. Hatta, egemenliğini bir 'doktrin'le meşrulaştırmak, kendi yararınadır da. Doğrusu, bu doktrini hazırlamak için faşizm iktidara gelmeyi de beklemez. Bu doktrine, çok önceleri, faşist önderlerin yazılarında, konuşmalarında rastlanıyordu; fakat 'antikapitalizm' demagojisine bulanmış bir şekilde.

Şimdiyse artık demagoji ikinci plana düşüyor ve yerini diktatörlüğün ideolojik bakımdan kendini meşrulaştırması çabalarına bırakıyor. Ve sonunda şunu çok açık bir şekilde görürüz ki, faşist 'doktrin' denen şey aslında eski bir tanıdıktır. Bu, feodal, klerikal ve mutlakiyetçi eski rejimin sadık bir kopyasıdır.

Burjuvazinin, yükseliş döneminde, kurtuluşunu sağlamak için, şiddetle mücadele etmek zorunda kaldığı felsefe de, bu feodal, klerikal ve mutlakiyetçi felsefeydi. İnsanoğlunun artık çöküşe gittiği yolundaki karamsar dogmaya karşılık burjuvazi sonsuz ilerleme fikrini ortaya attı. Vahyedilmiş bilginin karşısına aklı ve hür düşünceyi, 'aristokrasi ruhu'nun ve 'Moloch-Devlet'in karşısına kitlelerin yönetimini ve demokrasiyi, kaba kuvvetin karşısına da hukuku çıkardı.

Fakat bir gün gelir, burjuvazi, Marx'ın deyimiyle, "feodal fikirlere karşı döktürdüğü bütün topların bu defa kendine karşı çevrildiğini, tasarladığı bütün bilgi araçlarının kendi kültürüne karşı birleştiğini, yarattığı bütün tanrıların kendisinden sırt çevirdiğini" görür. "Burjuva

hürriyetleri ya da ilerleme aracı denen her şeyin, bizzat kendi sınıf egemenliğini sarstığını ve tehdit ettiğini" anlar.[1] Kapitalizmin krizi yüzünden temellerine kadar sarsılan, tehdit altındaki kârlarını kurtarabilmek için demokratik kurumları yok etmekten, örgütlü proletaryayı gaddarca ezmekten başka bir yol olmadığını anlayan burjuvazi, vaktiyle kendisine, mutlakiyetçiliği altetmesinde yardımcı olan ideolojiyi elinin tersiyle bir yana iter. Daha doğrusu, mutlakiyetçilik ideolojisinin kılığına bürünerek kendini iyice gülünçleştirir. Burjuvazi, böylece, ilerlemeyi inkar edip, akıl ve mantığa saldırır. Kitlelerin kendi kendilerini yönetme hakkını reddeder ve demokrasiyi ayaklar altına alır. 'Aristokrasi ruhu'na, 'hikmet-i hükümet' fikrine başvurur, şiddete, eski itibarını yeniden sağlar. Fransız Devrimi fikirlerini, demokrasiyi ve liberalizmi nefretle karşılamış olan gerici düşünürlerin, ansızın, burjuvazinin büyük adamları oluvermelerinde şaşılacak hiçbir şey yoktur. Faşizm de, 'doktrin'ini, Louis Dimier'nin deyimiyle, "bu karşı-devrim ustaları"na borçludur.[2] İtalyan faşistleri şöyle diyorlar: "Biz herkesin, 1789'un ölümsüz ilkelerine karşı olan tezler"ini,[3] "18. yüzyıl aydınlanma felsefesine ve Ansiklopedi hareketi"ne[4] karşı bir tepkiyi temsil ediyoruz. Nasyonal sosyalistler de: "1789 yılı tarihten silinecektir."[5] "Fransız Devrimi'nin ahlak dışı ideolojisini yıkmak istiyoruz."[6]

Faşizm ilerlemeyi inkar eder

Vaktiyle burjuvazi, ilerleme fikrini, mutlakiyetçiliğin kalelerine karşı bir koç başı gibi kullanmıştı. İlk ve ortaçağlar, insan türünün bozulup yozlaşması fikri, insanoğlunun çöküşü dogması ile doluydu: Tanrının ellerinden kusursuz ve günahsız bir şekilde çıkan insanoğlu, işlediği ilk günah sebebiyle, sonradan, fenalığın çukuruna düşmüştü. İnsan kötü olarak doğacak ve düzelip kusurlarından arınması imkanı da bulunmayacaktı. Siyasi, iktisadi ve sosyal rejim için de durum aynıydı. İnsanoğlu, bunu tartışmadan ve düzeleceği yolunda hayallere de kapılmadan, tıpkı bir Tanrı buyruğu gibi böylece kabul etmesi için uyarılmıştır. Tiranlığı mazur göstermek, sefaleti meşrulaştırmak için biçilmiş bir kaftan olan bu karamsar doktrine, kurtulma tutkularıyla dolu burjuvazi, yükseliş döneminde, sonsuz bir ilerleme (terakki) fikriyle karşı çıktı: altın çağ geçmişte değil, önümüzdedir; insanlık dü-

zelebilir ve mükemmelleşebilir, nitekim, devamlı, sefaletten maddi rahatlığa, cehaletten bilime, barbarlıktan uygarlığa yükselmektedir. 18. yüzyılın ikinci yarısındaki büyük keşifler, makineleşmenin ve modern endüstrinin doğumu, ilerleme fikrinin doğruluğunu ve haklılığını gösteren göz kamaştırıcı örneklerdi. Genç sanayi burjuvazisi, yarattığı yeni üretim araçlarının, insanlığın kaderini sürgit iyileştirebileceğine inanmıştı. Michel Chevalier tipindeki Saint-Simoncu işadamlarının huzur dolu iyimserliği de buradan doğuyordu.

Fakat gün gelir, ilerleme fikri burjuvaziye karşı döner. Üretici güçler, başdöndürücü bir hızla geliştikçe, ilerleyici olma niteliğini kaybeden özel mülkiyet rejimiyle çelişkiye düşer. Bu, insanlığa vaat edilen refahı sağlamak şöyle dursun, aksine, sefalet ve işsizliğe yol açar. Bunun üzerine burjuvazi, birdenbire, ilerlemeye inanmaktan vazgeçer, terakki fikrinin inkarcılarını kendine ideolog yapar.

Özellikle İtalyan faşizmi, sendikalizm teorisyenliğiyle gerici filozofluğu şahsında birleştiren Georges Sorel'in ilerlemeye karşı yönelttiği şiddetli eleştirilerden yararlanır. Bu orijinal ve çifte karakterli denemeci, sırf *İlerleme Hayalleri*'ni mahkum etmek için bir kitap yazmıştır. Şüphesiz, ilerleme fikrinde onun asıl nefretini çeken şey, bunun 'kolaylığı'dır. Onun istediği, *dolce farniente* [tatlı bir gevşeklik] içerisinde yeryüzü mutluluklarını bekleyip duran bir insan değil, mücadeleci insandır. Fakat aslında inkar ve reddettiği, ilerlemenin ta kendisidir. 1913'te bir dostuna şu açıklamada bulunur: "İlerleme aldatıcı bir şeydir (...). İlerleme fikri, insanlık tarihinin çürüttüğü sakat bir fikirdir."[7]

Sorel'in çömezlerinden olan Mussolini de, aynı şekilde, ilerleme fikrine karşı çıkar "Faşizm, mutluluk ve sürekli ilerleme efsanesini reddeder (...). 18. yüzyıl iktisatçılarınca arzulanan 'yeryüzü mutluluğu'nun olabilirliğine inanmaz." Bu sebeple, "insan türünün, tarihin belli bir anında kesin ve kalıcı bir örgütlenme aşamasına ulaşacağını ileri süren gayeci anlayışlar"ı da mahkum eder.[8]

Faşizm aklın düşmanıdır.

Muzaffer burjuvazinin bir başka silahı da akıldı. O, gökten gelme bilgilerin yerine, aklın serbestçe kullanılmasını, sağduyunun önceliğini koymuştur. Ne var ki, bugün bu silah da, burjuvazinin yine kendi-

sine çevrilmiştir. Aklın kullanılması, bilimsel tahlillere başvurulması, bütün bunlar bugün artık, burjuvazinin egemenliğinin temellerini sarsmaktan, kapitalist üretim biçiminin mahkum edilmesinden başka sonuç yaratmaz. Burjuvazi ancak, 'akıl dışı'na başvurarak egemenliğini uzatmayı becerebilir. İnsanoğlu dünyaya egemen olmaktan vazgeçmeli, tıpkı 'mistik bir olay'la –terim Edouard Berth'e ait[9]– karşı karşıyaymış gibi, kendini dünyanın etkisi altında hissetmelidir. Aklı, muhakeme etmeye ve anlamaya değil, bütün güdüsel kuvvetler karşısında diz çökmeye, ne türden olursa olsun bir 'hareket'in peşinden sürüklenmeye açık olmalıdır. İnsan dediğin, karşısına çıkan ilk şarlatanın, ilk mucize ya da olmadık şeyler göstericisinin ardı sıra gitmeye hazır olmalı, olacağa boyun eğmeli, acılarına akıl yoluyla değil, fakat bir Duçe'ye, bir Führer'e gözü kapalı iman ederek çıkış yolu aramaya hazır olmalıdır!

İtalya'da

Bu konuda da İtalyan faşizmi, az çok zorlayarak, Sorel'in teorilerini kullanır. Sorel, modern rasyonalizmden nefret eder. Descartes'ı 'şarlatan' olarak görür ve onun karşısına, iman sahibi Pascal'la çıkar.[10] "Pascal, Descartes'ı alt etmiştir"[11] der. Bu fikri geliştirmek de, çömezi Edouard Berth'e düşecektir: "Descartes'ın yenilgisi, Hıristiyanlık inançlarını zayıflatmak ve dinin yerine, bunca yüzyılın icatlarından en budalacası ve yavanı olan 'bilimsel dünya anlayışı'nı geçirmek için yaratılmış olan bir modern entelektüalizmin (...), yani rasyonalizmin yenilgisidir."[12] Sorel, aklın karşısına –Bergson'dan sonra– 'sezgi'yi (intuition) çıkarır. Halkın düşüncesini ve yaratma gücünü mitlerle şaşkına çevirmek, "hiçbir fikri tahlile başvurmadan, sırf sezgi yoluyla, topyekûn duygular alemini hatırlatmaya yeten birtakım imajlardan yararlanmak" ister. Bu mitlerin, bir gün gerçek haline gelip gelemeyecekleri hiç de önemli değildir. "Hatta pekala mümkündür ki, bu mitlerle ifade olunan şeylerden hiçbiri gerçekleşme imkanı bulamasın."[13]

Mussolini, aklın düşmanı olan faşizm kendini, bir "hareket", "gönül gözüyle görme ya da iman etme şeklinde beliren bir sezgi",[14] bir "efsane" sayar der ve en safından bir Sorelci ağzıyla da, şunu ekler: "Faşizmin bir gerçek olması gerekmez."[15]

Bundan sonra alçaltılma sırası 'fikir'dedir. Volpe'nin itiraflarına göre, "Mussolini, aydınlar konusunda, çevresindekilere bir cins müsamahasızlık, adeta bir horgörme duygusu yayardı (...). Tabii, onun bu tarz düşüncelerinin, çömezlerinin kafasında tam bir kültür düşmanlığı şeklinde iyice yozlaşması hiç de zor olmayacaktı. Kültür ve kültür temsilcileri konusunda horlayıcı kaba istihza gösterileri eksik olmaz."[16] Bir söylevinde Mussolini şöyle der: "Faşizm çağı, entelektüel çalışmanın, millet için bir tehdit olan kısır aydınların sonunun geldiğini gösterecektir."[17]

Almanya'da

Nasyonal sosyalizm de kaynağını, aynı soydan bir felsefede, Oswald Spengler'de bulur. *Batının Çöküşü* kitabının yazarı olan bu zat da, tıpkı Sorel gibi, alaylı bir şekilde rasyonalizme, 'din ötesi tabii bilgiler'e, dine karşı kurum satmaya yeltenen ve dinden üstün olduğunu iddia eden 'eleştirici bilim'e saldırır. Oysa ona göre, bilim, aslında bir çöküş olayından başka bir şey değildir. Tıpkı Sorel gibi, o da, aklın karşısına sezgiyi, ruhun bu efsanevi gücünü, "bir ruhun, kendi dünyasını sembollerle doldurmak konusundaki büyük yeteneği"ni çıkarır.

Nasyonal sosyalizm, aklın yerine, tanımlamakta bile güçlük çektiği bir müphem hayat mistiği ve dinamizm koyar.[18] Bir Alman profesör ciddi ciddi, "Hitler, Alman dinamizminin öncüsüdür" der.[19] Rosenberg de 20. yüzyılda ne anlama geldiği pek anlaşılmayan birtakım mitler, "Toprak ve Kan" mitleri önerir.[20]

Bütün bunlardan sonra, akla, mantığa ve fikre çatmak zor olmaz. Naziler, "halkın kaderinin yöneticisi olarak sadece akla ve beyine yer veren rasyonalizm"i şiddetle reddederler.[21] Goering şöyle buyurur: "Gerçek şeflerin hiçbir zaman kültüre ve bilime ihtiyaçları yoktur."[22] Hitler, aydınları, işçi arıların sırtından yaşayan kraliçe arılara benzetir.[23] *Schlageter* dramındaki* kişilerden biri de, Goebbels'e de atfedilen şu fikri ortaya sürer: "Kültürün adını duyduğumda, tabancama mermi sürüyorum."[24]

---

* Hanns Jost tarafından kaleme alınan ve 1933'te sahnelenen *Schlageter* adlı oyun, ilk Nazi şehitlerinden Albert Leo Schlageter hakkındadır -en.

Faşizm demokrasiye karşı

Mutlakiyetçilik bir kere yıkıldıktan sonra burjuvazi, tarihi görevine en uygun düşen hükümet biçimini kurdu. Serbest rekabet, "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler," kapitalist gelişmenin şartlarıydı. İktisadi liberalizmi tamamlayan da, siyasi liberalizm, parlamenter 'demokrasi' oldu. Fakat bir gün geldi ki, hürriyet ve 'demokrasi'nin, burjuva egemenliği ile bir arada yürümelerine artık imkan kalmadı. Serbest rekabet döneminin yerini, tekelci kapitalizm aldı. Büyük kapitalistlerin, buhran sebebiyle sarsılan kârlarını kurtarmak için devlet desteğine muhtaç oldukları görüldü. 'Demokratik' devletin yerine, otoriter devleti koymaları gerekiyordu. İşte bundan sonra, burjuvazi, eski putlarını hiddetle ayakları altına alıp çiğnemeye başladı. Demokrasi düşmanı gerici teorisyenler de, burjuvazinin fikir ustaları haline geldiler.

İtalya'da

İtalyan faşizmi, hem Sorel'den hem de Maurras'dan kaynaklanır.

Sorel'in bütün eserlerini, demokrasiye karşı duyulan amansız bir nefret kaplamıştır. Daha, *Avenir socialiste des syndicats* [Sendikaların Sosyalist Geleceği] adlı eserinde (1898) şöyle yazar: "Bütün yurttaşların tüm olarak yönetici olması fikri, hiçbir zaman bir hayal olmaktan ileri gidemedi. Fakat bu kuruntu-fikir, yine de, demokratik bilimin en büyük numarası olmaya devam ediyor." Ama öte yanda, elini eteğini dünyadan çekmiş bu kitap kurdunun, tuhaf bir kahramanlık merakı da vardır. Kendine büyük heyecanlar verecek cinsten mücadeleler olsun ister. 'Demokrasi bataklığı'nın iğrençliği, 'sosyal barış' uygulamaları, onun aradığı duygulara cevap vermez. Bu bataklıkta, her iki zıt kuvvet, burjuvazi de proletarya da, batıp kaybolmaktadırlar. Bunların ikisini de, içine düştükleri uyuşukluktan çekip çıkarmak gerekir. Ve Sorel iki yanlı oynar. Bir yanda, hiç şüphemiz olmasın, proletaryayı 'sosyal barış' sakıncalarına karşı, haklı olarak uyarır. Fakat öte yandan da, burjuvaziye yanaşır. Burjuvaziyi, kendine gelmeye, toparlanmaya, egemenliğini güçlendirmeye çağırır: "Patronlar, sosyal barış ya da demokrasi yollarından geçerek kazanabilecekleri bir şey olmadığını anladıkları gün (...), belki de eski

enerjilerini yeniden toplayabilme şansına sahip olabileceklerdir (...). Aslında her şey kurtulabilir, yeter ki [proletarya], kendi enerjisinden bir kısmını burjuvaziye verebilsin." Sorel, demokrasi uğruna nutuk atan hatiplerin "pestilleri çıkıncaya kadar dövülmeleri"ni öğütler. İşi, açıktan açığa bir diktatörlüğe davetiye çıkarmaya, "hükümet etme iradesine sahip insanları iktidara getirecek bir büyük dış savaş"ın çıkmasını istemeye kadar vardırır.[25]

Tahmin edileceği gibi, bu garip teori, proletaryadan çok burjuvazi cenahında yankı bulacaktı. Öyle ya, bir burjuva 'demokrasisi' budalası olmasa bile proletarya, kurtuluşunun zorunlu şartları olan demokratik hürriyetlere boş vermez.

Buna karşılık burjuvazi, Sorel'in nasihatlarını can kulağıyla dinleyecektir. Daha 1910'da, Paul Bourget, işçi düşmanı iğrenç bir piyes sahneye koyar: esas fikrini Sorel'den ilham aldığını söylediği *La Barricade*. Sorel, bu şaibeli akrabalığı reddetmek şöyle dursun, bir mülakatta şunu der: "Bu büyük yeteneğiyle Bourget, burjuvaziyi silahlanmaya, kendini savunmaya ve nihayet, rakibinin ateşli cesareti karşısındaki günahkar ve utanç verici tevekkülünden sıyrılmaya karar verdirtebilirse, bundan mutluluk duyacağım."[26]

Az bir süre sonra ise, Sorel, proletaryayı inandırmayı başaramayınca, artık oyununu tek taraflı oynamaya başlar. Demokrasiye olan nefreti, onu, aşırı sağ cepheye savurur. Sorelciler'le Kralcılar, birlikte, *Cahiers du Cercle Proudhon*'u kurarlar ve şu ortak platformda birleşirler: "demokratik kurumları kesinlikle yok etmek gereklidir."[27] Georges Valois, bu bukalemun kılıklı adam, Action Française'e** girişini şöyle açıklar: "Bugünkü kesin yönümü Sorel'e borçluyum. Bizi demokrasiden kesinlikle koparıp kurtaran odur."[28] Sorel'in İtalyan çömezleri de aynı yollardan geçerler ve demokrasi nefreti bunları da doğrudan doğruya faşizmin kucağına atar. Mussolini şöyle der: "Kendisine en çok borçlu olduğum kişi, Georges Sorel'dir (...). Tabiatımdaki, demokrasi aleyhtarı eğilimleri güçlendiren odur."[29]

Demokrasi nefreti, Charles Maurras'nın da esas tutkusudur. *Enquête sur la Monarchie**** yazarı şöyle diyor: "Demokrasiye ve sayı

** 1899'da Fransa'da kurulan aşırı sağ, proto-faşist siyasal akım -en.

*** 1923'te Faşist Parti ile birleşecek İtalyan Milliyetçi Birliği'nin yayın organı -en.

kalabalığının egemenliği yanlış fikrine olan kızgın nefretimize Tanrı şahittir"[30] "Tarihte, çoğunluklarca girişilmiş bir tek mutlu ve başarılı teşebbüs örneği yoktur."[31] Maurras'ya göre, kitleler kendi kendilerini yönetmekten acizdirler.

Sorel'in çırağı eski İtalyan sendikalistleriyle, Maurras'nın çırağı *İdea Nazionale* milliyetçilerinin oluşturduğu iki akım, sonunda birleşip, faşizmin içinde erirler. Faşizm 'antidemokrasi'nin[32] en mükemmel şeklidir. Mussolini, "her şeyin biteviye ve alelade olmasını isteyen demokrasi âdetleri"yle,[33] Sorelci bir üslupla eğlenir. "Yeni tanrıya, kitleye tapmayı red"deder.[34] "18. yüzyılda, iktidarın halkın hür iradesinden doğduğu ileri sürüldü. Fakat halk dediğin bir soyutlamadır sadece."[35] "Faşizm, sayı kalabalığının, sırf bu niteliği var diye, insan toplumunu yönetme yeteneğine sahip bulunacağı fikrini reddeder."[36] "Kitleler, kendiliklerinden, kendilerine özgü bir irade sahibi olamazlar."[37]

Almanya'da

Nasyonal sosyalizme gelince, bu noktada da ilhamını Oswald Spengler'den alır. *Batı'nın Çöküşü* yazarı da, yığınların rejimi olarak nefret ettiği demokrasinin can düşmanıdır. Oysa ona göre, yığınlar bir ayak takımı kalabalığından başka bir şey değildir. Bunların refahı, maddi ve manevi gelişimi, onun umurunda değildir.[38] Çok şükür ki, demokrasi artık son zaferlerini kutlar durumdadır. Spengler'e göre, pek yakında, Sezarizmin doğuşuyla yıkılacak ve yerini, "yavaş yavaş ve fakat karşı konmaz bir şekilde yaklaşan, tamamen kişisel iktidar"a bırakacaktır.[39]

Çömezlerinden Goebbels şöyle yazıyor: "Kitle denen şey, benim için karanlık ve anlaşılmaz bir canavardı (*ein dunkles Ungeheuer*). Nasyonal sosyalizm, demokratik-Marksist partiler gibi, kitleye ve sayı kalabalığına gözü kapalı bir şekilde tapmaz."[40] Roehm de, "Demokrasi için kutsal olan pek çok değer (...), sırf insan suratı taşıyorlar diye herkesin birbirine kılı kılına eşit sayılması, çoğunluğun ve sayı kalabalığının iradesinin kutsallaştırılması, vb., bütün bunlar yeni Almanya'da artık değerden düşmüştür"[41] diyor. Bir de Moeller van den Bruck'tan: "Kitleler, kendilerini yönetemeyeceklerini pek iyi biliyorlar."[42]

Faşizm eski 'aristokrasi ruhu'nu mezarından çıkarıyor.

Kendi kendilerini yönetmekten aciz olan kitlelerin, tabiatın kendilerine olağanüstü yetenekler bağışladığı bir grup insan, bir avuç önder tarafından yönetilmesi gerekir. Faşist diktatörlüğü meşru ve mazur göstermek isteyen burjuvazi, bu amaçla, vaktiyle atalarının bozguna uğratmış olduğu eski 'aristokrasi ruhu'nu tutar mezarından çıkarır.

İtalya'da

Bu noktada da İtalyan faşizmi Sorel ve Maurras'dan kaynaklanır. Sorel özünde aristokratizme bulanmış biridir. Ona göre sadece azınlıklardır faziletli olan. Bir süre devrimci sendikalizmle ilgilendiyse, bunun sebebi, orada yeni bir elenme (seleksiyon) usulü[43] ya da Maurras'nın dediği gibi, "demokrasiyle olan geçici bağlılıklarına rağmen, adamakıllı aristokratik bir doktrin"[44] bulacağını sanmasında, sendikalist seçkinlerde, yeni bir aristokrasinin çekirdeğini görmeyi istemesindeydi. Bu anlayışın, işçi sendikalizminden ne kadar farklı olduğunu, kısaca da olsa belirtmeye ihtiyaç yoktur. Sendikalist, kelimenin gerçek anlamında demokrattır; aristokrat değildir. Sendikalist, kitleden ayrı ve farklı olmaya çalışmaz. Sadece bilir ki, kitlenin kitle olarak ancak bir pasif direnme gücü vardır. Bu yüzden de en iyi unsurların kitle içerisinde bir maya gibi çalışmaları gerektiğini, ancak, bunu yaparken bile, Marcel Martinet'nin deyimiyle, "doğrudan doğruya kitlelerden gelmiş olduklarını asla unutmamaları, kitlelerin devamlı ve dostça denetimi altında"[45] bulunmaları gerektiğini görür. Sorel ise, tıpkı Maurras gibi, tam tersine, aristokratik azınlıkların, hareketsiz, cansız, kayıtsız ve uyuşuk çoğunluklara kendi iradelerini zorla kabul ettirmelerini ister. "Fazilet, gözü peklik, kudret ve kavrama gücü gibi şeyler, aristokratik azınlıklara vergidir."[46]

Mussolini, bu adamakıllı gerici fikri sonuna kadar kullanır. Gözüpek azınlıkları göklere çıkarır. "İşçi hareketi içinde, her zaman sadece azınlıkların var olduğu"nu[47] ileri sürer. *Vade-Mecum du fasciste Italien*'de "azınlıklar aristokrasisini kanının içinde duymak gerekir" ibaresine rastlanır. Bu demektir ki, aristokratik bir azınlık kendi iradesini, "gerektiğinde şiddete de başvurarak" kitleye kabul ettirebil-

melidir.[48] Kitle, diyor Rocco, "bir avuç üstün yetenekli unsur ne istiyorsa onu yapmaya yatkındır."[49] Malaparte bu fikri nihaî sonuçlarına kadar götürür: "Halkın, tiranlara ihtiyacı vardır."[50]

Almanya'da

Nasyonal sosyalizm de, buna yakın formülleri Nietzsche'de bulur. Kızkardeşinin de suç ortaklığıyla, filozofun düşüncelerini tahrif ederek kendine mal eder. *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*'nin yazarı, "azınlığın üstünlüğü sloganındaki korkunçluğu ve büyüleyiciliği" över, göklere çıkarır. Eğer tarih boyunca, aristokratik ve savaşçı ırklardan gelme bir efendiler azınlığı, aşağılık ayak takımını köleleştirdiyse, buna sevinmek gerekir. Hitler, bundan kendi payına şu sonucu çıkarır: "Dünya, dünya olalı beri gerçekleştirilmiş ne kadar olağanüstü şey varsa, hepsi azınlıkların eseridir."[51] Kitlelerin üzerinde de kitleleri yönetmek üzere, sözümona ırksal üstünlüğünden emretme yetkisi alan bir seçkinler topluluğuna, bir doğal aristokrasiye ihtiyaç vardır.[52]

Faşizm, Moloch-devleti yeniden canlandırıyor.

Fakat, bu önderlerin de üzerinde devlet, her şeye yetkin devlet, Moloch-devlet vardır. Bu noktada da, eski tanıdık yüzlerle karşılaşılır. "Kral-devlet, Tanrı-devlet, bütün bunlar, Gentizon'un yazdığı gibi, her türlü Sezaryen devletin, her türlü diktatörlüğün en esaslı özelliğidir."[53] Kapitalist burjuvazi, yükselişinin ilk dönemlerinde, devletten, varlığını mümkün olduğu kadar az hissettirmesini istedi. Moloch-devlet 'barbar' anlayışını kesinlikle reddetti. Fakat bugün, güçlü devlet ihtiyacı içindedir. Dolayısıyla, Hobbes'un devletine, bu 'ölümlü ama sahici tanrı'ya, kucak açar; kendi öz amacını temsil eden Hegel'in devletini, yani, anti-Hegelci Stirner'in aksine, ferdi hiçe sayan devleti, "halktan müsaade ve muvafakat değil, itaat bekleyen"[54] Treitschke'nin devletini, kendi devleti olarak bağrına basar.

İtalya'da

İtalyan faşizmi, gerçek bir 'devlete iman' (statolâtrie) –terim Papa XI. Pius'a ait[55]– duygusu aşılar. Mussolini şöyle yazıyor: "Faşizm için devlet mutlaktır; devletin karşısındaki fertler ve gruplar ise nisbidir

(...). Ancak devlet varsa, fertler ve gruplar da vardır (...). Devlet, ferdin en has gerçeği olmuştur (...). Faşist için, her şey devlet içindedir, insani ve manevi hiçbir şey yoktur ki, devlet dışında var olabilsin ve devlet dışında bir değer ifade edebilsin."[56] Rocco'ya göre de "ferdi hürriyet devletin ferde verdiği bir tavizden başka bir şey değildir."[57]

Almanya'da

Bu konuda nasyonal sosyalizm, faşizmden hiç de aşağı kalmaz. Goering şöyle der: "Bizim için asıl önemli olan, fert değildir (...). Değer ifade eden bir tek şey vardır: nasyonal sosyalist devletin her şeyin üstünde yer alması gereği.[58] "Hikmet-i hükümet," Nazi hukukunun temeli demektir. Fert, "varlığı, gelişmesi ve sürekliliği yüce sayılan"[59] devletin üstünlüğünü tanımalıdır. Kardinal Faulhaber, "ferdi sıfıra indiren, onu, her türlü haktan yoksun bir köle durumuna düşüren" bu anlayışı, "bir koca ummana düşen damla gibi, ferdin de içinde kaybolduğu bu mutlak devlet"[60] görüşünü haklı olarak suçlar.

Faşizm şiddete eski saygınlığını yeniden kazandırıyor

Burjuvazi, yükselişinin ilk dönemlerinde, insanlığın ilk çağlarında doğmuş olan, daha sonra feodal ve mutlakıyetçi topluma da destek olmaya devam eden şiddet, 'en kuvvetli olanın haklı da olması' gibi eski barbar kavramların meşruluğunu reddetti. 18. yüzyıl filozofları kuvvetin karşısına, hukuku çıkardılar: insanlar arası ilişkiler sözleşmelerle düzenlenmeli, bu ilişkilerden doğacak uyuşmazlıklar kuvvete başvurularak çözümlenmemeliydi. Rousseau, en kuvvetli olanın, 'hak' sahibi de sayılmasına karşı çıktı ve "kuvvetin hak yaratamayacağı"nı[61] ortaya koydu. Gerçekte ise, hakim sınıf durumuna gelen burjuvazi, 'hak-hukuk' yaftası altında, kuvvet zoruyla hükmünü yürüttü. Fakat, çok açık bir şekilde kuvvet gösterisinde bulunmak ihtiyacında olmadığından, kuvvet zoruyla hüküm sürüşünü, 'hukuk' aldatmacası altında saklamayı tercih etti.

Fakat öyle bir an geldi ki, burjuvazinin, tehdit altındaki kârlarını koruyabilmek için, örgütlü proletaryayı ezmekten, teröre başvurarak hükümet etmekten başka bir çaresi kalmadı, işte o zaman da, vahşet devirlerinin eski kavramlarını birer birer mezarlarından çıkarma-

ya başladı. Şiddete, yeniden itibar kazandırdı. Gerici şiddet bayraktarlarından medet umdu.

Bu fanatikler, Darwin'in buluşlarını, bunları iyice tahrif ederek, biyoloji alanından sosyoloji alanına taşıdılar. Büyük tabiat bilimcisi, türlerin gelişiminin ayıklanma (seleksiyon) kanununa tabi olduğu, daima en yetenekli ve en yatkın olanın varlığını sürdürebildiği ilkesini koymuştu ya, bunlar da, el çabukluğuyla, 'en yetenekli, en yatkın' olanın yerine, 'en güçlü'yü geçiriverirler.[62] Ve şunu buyururlar: insanlar da, tıpkı hayvan türleri gibi, vahşi bir 'hayat kavgası'na atılmak zorundadır; en güçlüler en zayıfları yok etmelidir; bu kanlı kavga, dünyanının gelişebilmesinin de şartıdır. Bundan dolayıdır ki Nietzsche, "kuvvet isteğini" yüceltir. "Spontane, saldırgan, savaşçı, gaspedici, hareketli güçlerin mutlak üstünlüğü"ne alkış tutar. Rousseau'nun, devletin kaynağında bir sözleşmenin yattığı yolundaki hayalleriyle alay eder. Devlet, korkunç pençelerini aşağı seviyedeki insan kalabalıklarına geçirmiş bir fatihler ve efendiler soyu tarafından yaratılmıştır.[63]

Treitschke'ye göre, "kuvvet devletin bizzat temelinde yatan bir ilkedir; devlet demek kuvvet demektir."[64] Georges Sorel de, kendi payına, şiddete, eski saygınlığını yeniden kazandırma çabasındadır. Şiddeti, şiddet olarak sever. "Şiddet ahlakidir" diye buyurur. 1789 ilkelerinin mevzuata girişinden ve hukuku medenileştirerek şiddeti 'değerden düşürmüş' olmalarından üzüntü duyar. Demokratik eğitime şiddetle çatar. Çünkü bu, "şiddete olan eğilimlerimizi öylesine köreltme amacıyla yönetilmektedir ki, bizler, adeta elimizde olmadan, her türlü şiddet hareketinin barbarlığa doğru bir gerileme belirtisi olduğunu düşünür olduk"[65] der. Sorel, sadece proletaryaya değil burjuvaziye de, şiddete başvurması yolunda tavsiyede bulunur. Proletaryanın ise böyle bir teoriyle alıp vereceği herhangi bir şeyi olamaz. O, şiddeti şiddet olarak sevmez, ideal açıdan her türlü şiddete karşıdır (Lenin).[66] Şiddeti bir ahlak meselesi olarak ele almaz, kavga ve savaşı, bizatihi, 'canlandırıcı' bir unsur olarak görmez, "en kuvvetli olanın haklı da olması" esası üzerine kurulu bir toplum istemez. Proletarya eğer, rakip şiddeti yenmek, insanlığı şiddet ilkesinden kurtarmak, savaşçılardan değil üreticilerden oluşacak sınıfsız bir toplumu, her türlü barbarlık kalıntısından ve her çeşit baskıdan temizlenmiş bir

toplumu kurmak için el atılacak başka imkan kalmamışsa, işte ancak o zaman, şiddete başvurur.

Buna karşılık Sorelci teori ise, karşı-devrim tarafından kullanılabilme özrünü bağrında taşıyordu. Kabaca basitleştirilmiş yapısıyla, hakimiyetin en hoyratça şekillerine bile meşruluk kılıfı giydirilmesine çanak tutabilirdi.

İtalya'da

Mussolini, Sorelvari bir tarzda 'şiddet olgusunu'[67] yüceltir: "Şiddet, tamamen ahlakidir."[68] "Hemen hemen bütün hayatım boyunca şiddeti övdüm."[69] "Her şeyin kaynağı kavgaya dayanır (...). Kavga daima, yüce bir alın yazısı gibi, insan tabiatının özünde saklı kalacaktır. Böyle olması da iyidir. Bir gün kavga ortadan kalksaydı, bu her şeyin bittiği bir melankoli ve yıkıntı günü olurdu."[70] İnsan kendini gerçek bir şekilde ancak 'kanlı bir mücadele içinde' gösterir ve ispatlardı.[71]

Almanya'da

Hitler de "şiddetin su götürmez etkinliğine övgüler" döşenir: "İnsanlık, ebedi bir kavga içerisine gelişmiştir. Ebedi bir barış içerisinde ise kuruyup giderdi (...). Tabiat zayıfları yok eder ve böylece güçlülere yer açar." Yine Hitler en güçlü olanın haklı da olmasını yüceltir. Bu, "tabiatta mümkün olabilen, akla uygun düşen biricik hak"tır. "En kaba silahlar da dahil, bütün silahları kullanmak"tan[72] övünç duyar.

Böylece, 'saygıdeğerliği'yle pek kasılan ve bütün bir halkın saydığı bir soylu kişinin şahsında temsilcisini bulan kültürlü bir sosyal sınıf, iktidarı, tarihin o ana kadar tanımadığı derecede gaddar bir haydutlar çetesine tes*lim* edecekti.

NOTLAR

1. Marx, *Le Dix-Huit Brumaire de Louis Bonaparté*, 1852 [*Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire*'i, İletişim Yayınları].
2. Louis Dimier, *Les Mattres de la contre-révolution au XIXe siècle*, 1907.
3. Mussolini, 7 Nisan 1926 konuşması.
4. Mussolini, *Le Fascisme, doctrine et institutions*, 1933.
5. Gœbbels, *Révolution der Deutschen* (Révolution des Allemands).
6. Gregor Strasser, 14 Haziran 1932 konuşması, derleme *Kampf um Deutschland*.
7. Bkz. Jean Variot, *Propos de Georges Sorel*, 1935.
8. Mussolini, *Le Fascisme, doctrine et institutions*, 1933.
9. Edouard Berth, *Les Méfaits des intellectuels*, 1913.
10. Georges Sorel, *Les Illusions du Progrès*, 1908.
11. Georges Sorel, İtalyanca'da çıkan makalesi *Il resto Carlino*.
12. Edouard Berth, *age*.
13. Georges Sorel, *Réflexions sur la Violence*, 1907.
14. Mussolini, *Le Fascisme, doctrine et institutions*, 1933.
15. Mussolini, 24 Ekim 1922 konuşması.
16. Volpe, *Histoire du mouvement fasciste*, 1935, Roma (Fransızca).
17. Mussolini, 9 Temmuz 1934 konuşması.
18. Paul Zillich, *Die Sozialistische Entscheidung*, aktaran Helvetus, "La Mystique de la vie dans la révolution allemande," *Esprit*, 1 Ocak 1934.
19. Professeur Weber, aktaran *Le Temps*, 1 Şubat 1935.
20. Alfred Rosenberg, *Der Mythus des XX. Jahrhunderts* (Le Mythe du XXe siècle).
21. Gregor Strasser, *age*.
22. *Le Temps*, 27 Haziran 1934.
23. Hitler, 1 Ekim 1934 konuşması.
24. Hanns Johst, *Schlageter*, 1933.
25. Georges Sorel, *Réflexions sur la Violence*, 1907 [*Şiddet Üzerine Düşünceler*, Epos Yayınları].
26. Georges Sorel, Röportaj, *Gaulois*, 11 Ocak 1910.
27. N. 1 des *Cahiers du Cercle Proudhon*, Ocak 1912.
28. Georges Valois, *D'un siècle à l'autre*, 1924.
29. Mussolini, *ABC* dergisi, röportaj, aktaran P. Dominique, *Les Fils de la Louve*, 1926.
30. Maurras, *Libéralisme et libertés, démocratie et peuple*, 1906.
31. Maurras, *Enquéte sur la Monarchie*, 1809.
32. Deyim Mussolini'nindir; 24 Ekim 1922 tarihli konuşması.
33. Mussolini, 4 Ekim 1922 konuşması.
34. Mussolini, 20 Eylül 1922 konuşması.
35. Mussolini, *Machiavelli'nin Prens'ine Önsöz* (Fransızca çeviri, 1929).
36. Mussolini, *Le Fascisme, doctrine et institutions*, 1933.
37. Rocco, alıntılayan Georges Roux, *L'Italie fasciste*, 1932.
38. René Lauret, "Un ennemi de l'État: Oswald Spengler," *Le Temps*, 26 Aralık 1934.
39. Spengler, *Le Déclin de l'Occident* (Fransızca çeviri) [*Batı'nın Çöküşü*, Dergâh Yayınları].
40. Gœbbels, *Kampf um Berlin* (Combat pour Berlin).
41. Rœhm, 19 Nisan 1934 konuşması.
42. Mœller van den Bruck, *Le Troisième Reich*, 1923 (Fransızca çeviri).
43. Sorel, *L'Avenir socialiste des syndicats*, 1898.
44. Maurras, *Libéralisme et Libertés*, etc., 1906.

45. Martinet, "Le Chef contre l'Homme," *Esprit*, 1 Ocak 1934.
46. Maurras, *Enquête sur la Monarchie*, 1909
47. Mussolini, 1926 Meclis konuşması, derleme, *Réforme Syndicale en Italie*, 1926 (Fransızca).
48. Mussolini, makale, 1917.
49. Rocco, alıntılayan Georges Roux, *L'Italie fasciste*, 1932.
50. Malaparte, alıntılayan Silone, *Der Faschismus*, 1934.
51. Hitler, *Mein Kampf*.
52. Hitler, Nürnberg Kongresi Raporu, 1934.
53. Gentizon, *Rome sous le Faisceau*, 1933.
54. Alıntılayan Mac Cabe, *Treitschke et la grande guerre*, 1916 (Fransızca çeviri).
55. Pie XI, bildiri, 29 Haziran 1931.
56. Mussolini, *Le Fascisme, doctrine et institutions*, 1933.
57. Rocco, "La Crise de l'État," *Revue des Vivants*, Temmuz 1927,
58. Gœring, Alman basınıyla görüşme, alıntılayan *Lu*, 6 Temmuz 1934.
59. *Le Temps*, 8 Kasım 1933.
60. Faulhaber, *Judentum, Christentum, Germanentum*, Fransızca çeviri: *Juifs et Chrétiens devant le Racisme*, 1934.
61. Rousseau, *Du Contrat Social [Toplum Sözleşmesi, Anahtar Kitaplar]*.
62. "Le nouveau naturalisme," *Le Temps*, 25 Ağustos 1935.
63. Nietzsche, *Généalogie de la Morale [Ahlakın Soykütüğü Üstüne, Say Yayınları]*.
64. Bkz. Mac Cabe, *age*.
65. Sorel, *Réflexions sur la Violence*, 1907.
66. Lenin, alıntılayan Gorki, *Lénine et le paysan russe* (Fransızca çeviri), 1924.
67. Mussolini, *Le Fascisme, doctrine et institutions*, 1933.
68. Mussolini, Büyük Faşist Konseyi konuşması, 1925.
69. Mussolini, 26 Mayıs 1927 konuşması.
70. Mussolini, 20 Eylül 1920 konuşması.
71. Mussolini, 26 Mayıs 1934 konuşması.
72. Hitler, *Mein Kampf*.

VIII - Faşizm İşçi Sınıfına Karşı

Faşist devlet sendikaları yok ediyor, işçi direnişini felce uğratıyor.

Büyük kapitalistler hedeflerine varmışlardır: artık, arzulanan 'güçlü devlet'e sahiptirler. Faşist devlet, sosyal ve iktisadi alanda alacağı bir dizi tedbirle, bunların kârlarının düşmesini engellemek, teşebbüslerini 'verimli' hale getirmek yolunda şevkle çalışmaya koyulacaktır.

Bu çalışma, esas olarak ve önce, işçi sınıfına karşı yürütülecektir. Faşist devlet işe, ücret kıyımı için gerekli şartları yaratmakla başlar: işçi sendikalarının ezilip yok edilmesi, bunların fabrikalardaki uzantılarının ve grev hakkının kaldırılması, toplu sözleşmelerin feshi, işyerinde patronların mutlak hakimiyetinin kurulması.

Fakat bütün bunlar, programın sadece ilk bölümüdür henüz. Ayrıca, ilerisi için, işçi kitleleri bünyesinde oluşabilecek her türlü bağımsız kümeleşmeyi de önlemek gerekir. Bu amaçla, faşist devlet bütün otoritesini, işverenlerin hizmetine koşar. Emekçileri, gözetim zabıtası örgütlerinde toplar (bunların, tabanın her türlü denetiminden uzak çalışan başları, tepeden tayin olunur ve sahtekarca, 'temsilci' diye adlandırılırlar). Yine faşist devlet, her türlü grev teşebbüsünü ağır disiplin cezalarıyla cezalandırır. Patrona karşı mücadele etmek, artık bundan böyle devlete karşı çıkmak demektir. Faşist devlet, iş uyuşmazlıklarını önlemek için, mecburi 'hakemlik' yapar, yani patronların

iradesini, hakem kararları kılığına sokar. Ve her kim ki bu hükümleri tartışma konusu yapar, o devletin bir düşmanı olarak görülür. Nihayet faşist devlet, kapitalist kodamanların, sömürüleri altındaki insanlara vermeyi uygun buldukları miktardaki ücretleri de, kendi otoritesiyle bir müeyyideye bağlar: bu ücretleri kabul etmemek, devlete itaatsizliktir.

İtalya'da

İşçi sendikalarının yok edilmeye başlanması, iktidarın ele geçirilmesinden hayli gerilere uzanır. Bu bakımdan, işe biraz geriden başlamamız gerekiyor. Faşizm ilkin, daha az dayanıklı olan tarım sendikalizmine saldırdı. 'Kızıl birlikler'in ve tarım emekçileri kooperatiflerinin binalarını yakıp yıktı, bu örgütlerde görevli militanları öldürdü. Buna paralel olarak da, büyük toprak sahiplerinin desteklediği faşist 'sendikalar' kuruldu. Mussolini daha sonraları şöyle anlatacak: "Bu faşist sendikalizm nasıl doğdu? Doğumu: 1921. Yer: Po Vadisi. Şartlar: Devrimciliğin kalelerinin fethi ve yıkılması."[1] Emekçileri faşist 'sendikalar'a yazılmaya zorlamak için gerekli bütün baskı usulleri uygulamaya konur. Toprak sahipleri, sadece faşist örgüt üyesi gündelikçilere iş verir, faşist ortakçılarla iş tutar, bankalar da, yine ancak bu örgüt üyesi çiftçilere kredi verir.[2]

Bir manga refakatinde de, ta uzaklardan, 'faşist' işsizler getirtilir. Bunlar bir bölgeye varır varmaz, mahalli ziraatçiler, sendika iş bulma bürolarının pabucunu dama atar, iş sözleşmelerini yırtarlar. Artık grevlerden korkmalarına sebep yoktur; çünkü, göçmen işsizler mahalli işgücünün yerini almak üzere oradadırlar. 'Kızıl' sendikalar, işte bu şekilde ezilir.[3] Sosyalizm ve kooperatifçilik fikirlerinin güçlü temellere sahip olduğu bazı merkezlerde, direnme de güçlüdür ve yıllarca devam eder.[4] Fakat işveren taleplerine boyun eğmedikleri takdirde açlıktan ölmeye mahkum olan toprak emekçileri, yavaş yavaş, tek tek ya da toplu halde, faşist 'sendikalar'a girmeye mecbur kalırlar. Gorgolini şöyle anlatıyor: "Kartlar, sicil ve kütük kağıtları, bayraklar, hepsi paket edilir ve en yakındaki fascio merkezine teslim edilmek üzere toplu halde yola düşülürdü."[5]

Bununla beraber faşizm, sanayi emekçilerinin sendikalarına, özellikle ancak iktidarı ele geçirdikten sonra saldırma cesaretini ken-

dinde bulacaktır. Roma Üzerine Yürüyüş'ten sonra, mahalli fasciolar hemen her yerde, sendika üyesi işçilerin listelerini ele geçirmeyi başarırlar. Bu üyeleri toplayıp toplayıp, cebir ve şiddetle karışık, faşist 'sendikalar'a girmeleri tavsiyesinde bulunurlar. 'Kızıl' sendika kartı taşıdığı anlaşılanlar öldüresiye dövülür, eza cefa görür, tecrit (boykot) edilir. Patronlar, sırf, faşist 'sendika' kartı sahibi işçileri işe alırlar. İş bulma büroları da, yine sadece bunlara kapılarını açık tutar. Sanayi patronlarının, personellerini faşist 'sendikalar'a bizzat götürüp yazdırmaları ve üyelik ödentilerini de ücretlerinden kesmeleri artık ahvali adiyeden olmuştur. Rossi, *Naissance du Fascisme* [Faşizmin Doğuşu] adlı kitabında, büyük Terni Çelikhaneleri yönetiminin, 'kızıl' sendikaları yıkmada faşizme nasıl yardım ettiğini anlatır. 1922 Temmuz'unda fabrikalar, sipariş yokluğu sebebiyle kapılarını kapatırlar. Bu arada, 'kızıl' sendikalar, fabrikaların 1 Eylül'de yeniden açılacakları teminatını koparmışlardır. Fakat bu tarih gelir ve fabrika sirenleri yine ötmez. Bunun üzerine faşistler şehri istila ederler. İşçilere, çelikhanelerin yeniden açılacağı vaadinde bulunmuş olan sosyalistlere yalancı muamelesi yaparlar ve iki sendika merkezini ateşe verirler. Harekat bittiğinde, iş yeri yönetimi de işbaşı kararı alır. Artık bundan böyle sırf faşist 'sendikalar'ı kendine muhatap alacaktır.

1923 Ağustos'undan itibaren Büyük Faşist Konsey, Sanayi Genel Konfederasyonu (patronlar) ile ilişki kurar ve onu faşist 'sendikalar'la sürekli temas halinde bulunmaya davet eder. Aralık ayında "Chigi Sarayı" anlaşması adıyla anılan anlaşma imzalanır. Bu, faşist 'sendikalar'ın patronlar tarafından resmen tanınışını tescil etmektir. Sanayi Genel Konfederasyonu ile Faşist 'Sendikalar' Konfederasyonu, her iki kuruluşun politikalarını 'ahenkleştirme' işiyle uğraşacak bir devamlı karma komisyon kurarlar. Bu tanınma ile güçlenen faşist 'sendikalar', işçi sendikalarının sosyal malvarlığına hukuken el koymuş olurlar. 24 Ocak 1924 tarihli bir kararname valilere, işçi örgütlerinin yöneticilerini azletme ve feshi takiben malların tasfiyesiyle görevli 'komiserler' tayin etme yetkisi verir. Faşist 'sendika', bir şehirde, işçi sendikasından tüyen belli sayıda kaçağı bünyesinde topladı mı, eski sendikanın malvarlığının (binalar, kasa mevcutları vb.) kendi mülkiyetine geçirilmesini talep eder ve bunu da sağlar.[6]

Fakat bu taktik de tam başarılı sayılamazdı. Sendikal hürriyet var oldukça, CGT varlığını kanunen sürdürebildikçe, faşist 'sendikalar' başvurulan bütün baskı usullerine rağmen, sanayi emekçileri arasında pek az bir ilerleme gösteriyorlardı. 'Fabrika içi komisyonlar' için yapılan bütün seçimlerde, faşist listeler, "kelimenin gerçek anlamında, kızıl oylar çığı altında ezilip gidiyorlardı."[7] 1925 Mart'ında Brescia metalurji işçileri faşist sendikası grev emri verdiğinde, işçilerin sadece %20'si buna uydu. Geri kalan bütün işçiler ise, iki gün sonra metalurji işçileri federasyonu (FIOM) tarafından yapılan grev çağrısına uydular.

Geriye, zora başvurmak kalıyordu. 1925'te totaliter diktatörlük başladığında, işçi sendikalarından geriye ne kalmışsa, hepsi silip süpürülür. "Vidoni Sarayı" anlaşması adıyla anılan 2 Ekim tarihli bir anlaşmayla, Sanayi Genel Konfederasyonu, faşist 'sendikalar'a münhasır yetki tekeli tanır. Bundan böyle ancak bu sendikalar iş sözleşmesi yapma yetkisine sahip olacaklardır. Aynı anda, grev hakkı kaldırılır, 'fabrika içi komisyonlar' dağıtılır. Kasım ayında, hâlâ ayakta duran sendikal merkezler, sendika ve federasyonlar da dağıtılır ve mallarına el konur. 1926 sonunda, artık sadece bir isimden ibaret kalmış bulunan CGT de, yoklar arasına karışacaktır.

Şimdi artık sıra, ilerisi ile ilgili tedbirlerin alınmasına gelmiştir. Kérillis, *Enquête en Italie fasciste* [Faşist İtalya'da Anket] adlı kitabında şu gözlemde bulunur: "Sendikalizm olmadan işçi direnişi nasıl felce uğratılacaktır?"[8] İşçi direnişini felce uğratmak; 'Siyasi disiplin' organizmaları haline gelmiş bulunan faşist 'sendikalar'ın bundan sonraki görevi bu olacaktır.[9] Emekçiler, belli sayıda 'mesleki bölme'lere[10] dağıtılır. Bu bölmeler içindeki faaliyetleri de kolayca izlenebilir ve zapt-ü-rapt altında tutulabilir.

3 Nisan 1926 tarihli bir kanunla[11] faşist 'sendikalar', fiilen, 'sendikal temsil' tekelini tescil ettirirler. Fakat bunların sendikalıkla olan ilişkileri isimlerinden ibarettir. Faşist 'sendikalı' hiçbir hakka sahip değildir. Temsilcilerini serbestçe seçebilme temel hakkından bile yoksundur. Nitekim, görevi son bulan konsey üyeliklerine, faşizm öncesi dönemin eski yöneticilerini seçen Romalı matbaa işçilerinin 'sendikal' konseyi derhal dağıtılır ve buraya, tam yetkiyle donatılmış bir "hükümet komiseri" tayin edilir.[12] Bu sözümona 'sendikalar', ger-

çekte devlet idari teşkilatının organlarından başka bir şey değillerdir. Mussolini, 11 Mart 1926 tarihli nutkunda şunu diyebilecektir: "Faşist sendikalizm, faşizm ve hükümet tarafından tamamen denetim altında tutulan, güçlü bir kitle hareketi, itaat eden bir kitle hareketidir." Bizzat Rossoni'nin itiraflarına göre, "Sendikal önderler, sendikaları sevk ve idare etmek üzere hükümet tarafından tayin edilmiş kara gömleklilerdir."[13] Sendikaların, federasyonların ya da birliklerin, zaman zaman yaptıkları bölgesel haber alma toplantıları ya da kongrelerde de, hiçbir tartışmaya izin verilmez. Bir işçi, Floransa'da çıkan *Universale* gazetesine şunları yazmış: "Ben, işkolumdaki sendikaya usulüne uygun bir şekilde yazılmış olmakla beraber, fiiliyatta, örgütle temas kurabilme, toplantılarda tartışabilme, fikrimi serbestçe ifade edebilme imkanını hiçbir zaman bulamadım"[14]

Bu 'sendikalar'a katılma, sözde ihtiyaridir. Gerçekte ise, bunlara katılmayan işçiler, yine de 'sendika' aidatı ödemek ve bu sendikaların patronlarla anlaşarak tespit ettikleri çalışma şartlarına ve ücretlere uymak zorundadırlar. Zaten, işçileri bu örgütlere katılmaya zorlamak için, mevcut bütün baskı yolları denenir. Mesela, 'sendika' kartını gösteremeyen bir işsizin, iş bulma bürosundan ne bir yardım sağlayabilmesine ne de bir iş temin edebilmesine imkan yoktur.

Bunun yanı sıra Faşist devlet de, dilediği kişiyi 'sendika'dan atmak, yani ekmek kapısından yoksun bırakmak imkanına sahiptir. Gerçekten de kanun, 'sendika' tüzüklerinin, ahlaki ve siyasi bakımdan düşük tıynetteki üyelerin durumuyla ilgili disiplin yetkisine sahip organı göstermelerini emreder.

Faşizm, emekçileri 'sarı' örgütlerde toplamakla da kalmaz. İşçilerin bağımsızlık yolundaki her türlü teşebbüsünü de ağır disiplin cezalarıyla ezer. Özellikle grev, devlete karşı bir suç, 'sosyal topluluğa karşı' bir cürüm olarak görülür. Bu sebeple de, çeşitli ağırlıktaki cezalarla karşılanır. 1000 liraya kadar para cezası, genel olarak bir yıldan 3 yıla kadar, 'elebaşılar' için de 3 yıldan 7 yıla kadar hapis cezaları öngörülmüştür.

Faşist sendikalar tarafından devlet denetimi altında yapılan sözde 'iş sözleşmeleri'nde, ücretlilerin haklarından çok görevleriyle ilgili hükümler yer alır. Mesela, yapı işçiliği alanındaki sözleşmede, en az 12 madde disiplin işlerine ayrılmıştır. Bu sözleşme bir askerî talimat-

name gibi kaleme alınmıştır: "Bütün işçiler, mevcut hiyerarşiye göre bir üstlerindeki şefe bağlıdırlar."[15]

16 Ağustos 1935 tarihli kanun, doğrudan doğruya ya da dolaylı yoldan savaş sanayisine bağlı fabrikalar personelini askerî disipline ve askerî ceza kanununa tâbi kılar. Beş günden fazla bir süreyle fabrikasını terk eden bir kimse asker kaçağı olarak görülür ve 2 yıldan 9 yıla kadar hapis cezasına çarptırılır. Disipline karşı girişilmiş her türlü hareket, fabrikanın teknik yöneticilerine karşı yöneltilmiş her türlü şiddet ya da 'itaatsizlik', 6 aydan 9 yıla, her türlü engelleme ya da sabotaj da 1 yıldan 5 yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılır. 1938'de, askerleştirilmiş 580.000 işçi, 'milli savunmayla ilgili' sanayi dallarında istihdam ediliyor ve dolayısıyla bu kanunun kapsamına giriyordu.[16]

Faşist devlet, 30 Haziran 1934 tarihli bir kanun niteliğinde kararnameyle, yeniden, 'çalışma karnesi' usulünü koyar. Bu karneye, yetkililer, karne sahibinin hal ve tavrının 'milli açıdan tatminkar' olup olmadığını yazıyorlardı; işten çıkarma sırasında da, işveren, aynı karneye işçinin yeniden iş tutmaya ve güvene layık olup olmadığını kaydediyordu.

1936 Ocak ayında, bu karnenin yerine bir yenisi konur. Bütün belgeler içinde, iş elde etme bakımından en zorunlusu olan bu yeni karneye, yurttaşın 11 yaşından 32 yaşına kadar olan bütün faaliyetleri işlenecektir.[17]

İş uyuşmazlıklarının her türlüsünü önlemek isteyen faşist devlet 'hakemliğini' zorla kabul ettirir. İster 'sendikalar arası il komiteleri' bünyesinde (1927'den 1931'e kadar), ister 'korporatif ekonomi il komiteleri' bünyesinde (1931'den itibaren), ister 'korporasyonlar' 'uzlaştırma komiteleri' bünyesinde (1934'ten itibaren) ve ister, en yukarıdaki iş mahkemeleri seviyesinde (1926'dan itibaren) olsun, bu 'hakemliğin' senaryosu hep aynıdır: faşist devlet memurları, patron temsilcileriyle 'işçi temsilcileri' arasındaki oy eşitliğinden doğan tıkanıklığı güya gidermeye çalışır gibi yapar, gerçekte ise, patronların iradelerini hakim (hakem) kararı kılığında sokuştururlar. Birkaç dakikalık bir samimiyet anında Mussolini, Sanayi Konfederasyonu Başkanı'na şöyle der: "Sizi temin ederim ki Bay Benni, ben iktidarda kaldığım sürece, işverenlerin, iş mahkemelerinden korkmaları için hiçbir sebep yoktur."[18]

Patron iradesine karşı koymak devlete karşı çıkmak demek olur. İş mahkemeleri tarafından verilen hükümleri yerine getirmeyi reddeden işçiler 1 aydan 1 yıla kadar hapis, 100 liretten 10.000 lirete kadar para cezasına çarptırılır,

Nihayet faşist devlet, otoritesini kullanarak, işverenler tarafından personellerine ödenmesi öngörülen ücretlere uyulmasını sağlar. Roma'daki Korporasyonlar Bakanlığı, işverenlerin emirleri doğrultusunda sözde 'toplu sözleşme'ler düzenler ve bunları, örgütleri adına kayıtsız-şartsız imzalamaları için 'sendika' görevlilerine yollar. Profesör Pic'in yazdığı gibi, bunlar "artık serbestçe tartışılıp karara bağlanmış sözleşmeler değil, sadece hakiki birer idari yönetmeliktir."[19]

Patronların emrettiği ücret miktarını ve çalışma şartlarını kabul etmemek devlete düşmanlık sayılır. Bu sözde 'sözleşmeler'i tartışma konusu etmek, bunları çiğnemek için her hangi bir teşebbüse girişmek, 100 liretten 5.000 lirete kadar para cezasına çarptırılmayı gerektirir.

Sanayi ağaları, böylece varmak istedikleri hedeflere ulaşmışlardır artık:

(1) Eski sözleşmeli ücretlerin yerine, işyerine göre ücret esasının getirilmesi: Sanayi ağalarının faşist devletin de araya girmesiyle, emirleri altındaki sömürülen insanlara empoze ettikleri sözde 'toplu sözleşmeler' aslında, 'milli' sözleşme değillerdir. Daha doğrusu, bunların bütün hükümleri millidir, sadece bir tanesi hariç: ücretlerle ilgili olanı. Hür sendikalar tarafından yapılan eski toplu sözleşmeler, bölgeler arasındaki ücret farklılıklarını gidermeye, geri kalmış bölgelerdeki emekçileri, ilerlemiş bölgeler emekçilerinin elde ettikleri bazı avantajlardan da yararlandırmaya çalışırdı. Faşist 'sözleşmeler'de ise ücretler, bölgeden bölgeye, bir yerden bir diğerine ve işletmeden işletmeye değişir. İşveren, emrinde çalışan kişilerin ücretlerini kendi keyfince tespit edebilme serbestliğine sahiptir.

(2) En ufak bir direnmeyle karşılaşmaksızın ücretleri indirebilmek: Hür sendikalarca yapılan eski toplu sözleşmelerin aksine, faşist 'sözleşmeler' önceden ve belli bir süre için, ücret tarifelerini sağlama bağlamazlar. Bunlar her an değiştirilebilir. Gerçekten de kanun şöyle der: "Sözleşmenin yapıldığı andaki durumun sonradan önemli ölçüde değişmiş olması şartıyla, sözleşmede öngörülen sürenin biti-

minden de önce, (...) yeni iş şartlarının yaratılması yolunda harekete geçmek mümkündür."[20] Her an, her iş uyuşmazlığı vesilesiyle, iş mahkemesi, sözleşmede özel olarak belirtilmiş şartları değiştiren bir karar alabilir ve bunların söz konusu sanayi dalında çalışan herkese uygulanmasını sağlayabilir.[21]

Fakat pek çok defa, işverenler, yürürlükteki 'sözleşmeler'i feshetmek ihtiyacını dahi duymazlar. Devletin de suç ortaklığıyla, bunları, kendilerine yontacak şekilde uygulamak ya da hükümlerini açıkça ihlal etmek yeter de artar bile: üst kategori işçilerini aşağı kategorilere indirirler, en düşük ücretleri en yüksek ücretler sayıp, bu seviyeyi aşan bütün ücretleri, sözleşmenin imzalanmasından itibaren düşürüverirler. İşler o noktaya varır ki, faşist 'sendikalar' üyelerine, bir iş imkanından yoksun kalma tehlikesine düşmemek için, sözleşme tarifelerindeki seviyenin altında kalan çalışma şartlarını kabullenmelerini salık verirler.[22]

Almanya'da

Nasyonal sosyalizm, daha iktidara gelmezden çok öncesinden başlayarak, hür sendikaları, İtalya'da yapıldığı gibi tahrip etmek yerine, kıyısından köşesinden kemirmeye başlamıştı. 1928 de, işçi kökenli bir Berlinli Nazi olan Reinhold Muchow, 'nasyonal sosyalist işyeri hücreleri'ni kurdu (NSBO). Bunların amacı işyerlerinde sendikalarla nüfuz yarışına girmek, 'işyeri konseyleri' için yapılan seçimlerde çoğunluğu elde etmekti. NSBO'lar, küçük ve orta boy atölyelerde kök salmakla işe başladılar. 1931'de yeniden örgütlendirilip, bu defa da, büyük işyerlerini ele geçirme hedefine doğru seferber edildiler.[23] Fakat o yıl, yürüttükleri azgın bir propagandaya rağmen, konsey seçimlerinde, hür sendikaların kazandıkları %83,6 oranındaki oya karşılık, ancak %0,5 oranında oy sağlayabilirler. Hitler'in artık iktidarda olduğu 1933 Mart'ında bile, işyeri konseyleri kısmi seçimlerinde, bütün çabalara rağmen, oyların ancak %3'ünü elde ederler. Yapılan bir değerlendirmeye bakılırsa –hiç şüphesiz bu hayli iyimser bir değerlendirmeydi– 1 Mayıs 1933 tarihinde bunların üye sayısı ancak 500.000 kadardı. Üstelik bu üyeler de, ya kamu hizmetlerinde çalışan ve zorla toplanıp bir araya getirilmiş emekçilerdi ya da NSBO kartı sayesinde iş elde etmeyi uman işsizler takımıydı.[24]

Nasyonal sosyalistler, sendikal hürriyetler var oldukça, sanayi proletaryasını kendi örgütlerine çekmek konusunda en ufak bir şansa dahi sahip bulunmadıklarını anlarlar. Onlar açısından, cebir ve şiddete başvurmaktan başka bir çare yoktur artık. Reichstag yangınının hemen ertesinde, grev hakkı pratikte kaldırılmış olur. Her türlü grev teşvikçiliği, bir aydan 3 yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılmayı gerektiren bir suç halini alır. Bir kısım halkevleri, kendiliklerinden harekete geçen 'kahverengi gömlekliler'ce işgal edilir. Nisan başında nasyonal sosyalist hükümet, niyetleri üzerinde en ufak bir şüpheye yer bıraktırmayacak birtakım hazırlık tedbirlerine girişir: sendikalar artık Reich İktisat Konseyi'nde, iş mahkemelerinde işçileri temsil etme tekeline sahip değillerdir. Sendikaların fabrikalardaki uzantıları olan işyeri konseylerinin hak ve yetkileri sınırlandırılır: seçimler ertelenir, görevli üyeler "iktisadi ya da siyasi sebeplerden dolayı" azledilebilir ve yerlerine yenileri (tabii Naziler) tayin olunabilir. Konseyler de, "devletin âli menfaatleri icabı" dağıtılabilir. İşverenler, 'devlet düşmanı' olma şüphesi altındaki her işçiyi işten atmaya yetkilidirler. Üstelik, işten çıkarılan işçi, Reich sosyal mevzuatında öngörülmüş bulunan savunma usul ve imkanlarına başvurabilme hakkından da yoksundur. Nihayet, bütün bunlara paralel olarak, NSBO'lar, işyerlerinde yürüttükleri propaganda faaliyetine hız verirler, hür sendikaların üyelerini kuvvet yoluyla toplayıp örgütlemeye başlarlar.

'Milli bayram' ilan edilen ve bütün bir Almanya'da büyük gösterilerle kutlanan 1 Mayıs'ın hemen ertesinde, bütün işçi sendikaları 'bir ayar' [gleichgeschaltet] edilir. Binaları hücum takımları tarafından işgal edilip, önderleri hapse tıkılır. "Alman emeğinin korunması için eylem komitesi" adı altında bir komite kurulur ve başına da Nasyonal Parti teşkilatlanma şefi olan Dr. Ley getirilir. Bu komite, kapatılan birlik ve derneklerin sosyal malvarlığına sahip çıkar. Bütün halkevleri, hiçbir direnmeyle karşılaşılmadan işgal edilir ve 'Alman İş Evleri' haline getirilir. Bir açıklamasında, Dr. Ley şöyle diyor: "Sendikaları yok etmeyi düşünmüyoruz. Hayır, hayır, tam tersine! Emekçi, senin kurumların, biz nasyonal sosyalistler için kutsal ve dokunulmazdır!" 10 Mayıs'ta 'Alman Çalışma Cephesi' kurulur. Bu örgüt, 'bir ayar edilmiş' bütün birlik ve derneklerin üyelerini içine alır ve bunları 14 meslek federasyonu halinde gruplandırır.

Fakat, Çalışma Cephesi'nin kurucu kongresinden hemen sonra, Hitler, Dr. Ley'in vermiş olduğu garantilere karşı çıkar. Nasyonal sosyalistler, sendikaları, "bunları gelecekte de aynen muhafaza etmek için ellerine almadılar."[25] 8 Haziran tarihli *Soziale Praxis* dergisinde, Çalışanlar Nasyonal Sosyalist Federasyonu Başkanı Schneider-Landmann bunu doğrular: "Şurası kesindir ki, meslek örgütlerinin bugüne kadar bir sendika hüviyeti taşıyagelmelerine yol açan birtakım görevler, bundan böyle bu örgütlerden geri alınacaktır." Ve nitekim, 16 Mayıs'ta grev hakkı kesin olarak ortadan kaldırılır. 19 Mayıs tarihli bir kanun da 'bir ayar edilmiş' sendikaların elinden toplu iş sözleşmesi yapma yetkisini (ehliyetini) alır. 29 Ekim'de, bu 14 meslek federasyonuna yeni üye kabulü işi askıya alınır. 1 Ocak 1934 ile 1 Ekim 1934 tarihleri arasında da bunlar birbiri ardı sıra feshedilir.

Şimdi artık mesele, gelecekle ilgili tedbirlerin alınmasına kalmıştır. Dr. Ley şöyle anlatıyor: "Bir devlet bünyesi içerisinde hiçbir şey, savunma örgütlerinden yoksun bırakılmış, kökünden kopmuş insanlar kadar tehlikeli olamaz (...). Bu tür insanlar, hiç şüphesiz, birtakım hayasız kışkırtıcıların kurbanı ve bu suretle de, devamlı bir fesat kumkuması durumuna gelirler (...). Çalışma Cephesi, bu hayasız kışkırtıcıları saf dışı bırakmak için kuruldu."[26] Cephe, 'yalan imali'yle ve işçileri takip ve gözaltında tutmakla görevli geniş bir devlet örgütü haline gelir. Örgütün propaganda şefi Selzner, Cephe'nin amacının, emekçilerin sosyal bakımdan savunulması işi olmadığını ilan eder. Ona göre Cephe, nasyonal sosyalist propagandanın saflarını 'başarıyla genişleten' tam anlamıyla siyasi bir örgüttür. Esas görevi, "bütün üyelerini, eğitim yoluyla, nasyonal sosyalizme hazırlamak"tır. Bundan böyle Çalışma Cephesi'nin taban örgütü, meslekleri ne olursa olsun bir iş yerinde çalışan herkesi saflarında toplayan 'işyeri birliği'dir. Çalışanlar burada, 'işyeri birliği'nin tabii üyesi olan işveren ve 'işyeri nasyonal sosyalist hücresi' tarafından eğitilir ve izlenirler.

Çalışma Cephesi ile polis arasında sıkı bir bağ vardır. Nitekim, gizli polis şefi Himmler, 13 Şubat 1936'da, Çalışma Cephesi idarehanesini ziyaret eder ve şu açıklamada bulunur: "SS'ler ve polis, iç güvenliği ancak, eğer diğer insanlar da nasyonal sosyalizm fikrini benimserlerse koruyup sağlama bağlayabilirler. Bu görev de, özellikle Çalışma Cephesi'ne düşmektedir."[27]

Çalışma Cephesi'ne üye olma zorunluğu yoktur. Ancak, patronların baskısı öylesinedir ki, işçi, fiiliyatta, örgüt dışında kalmayı pek zor becerebilir. Giderek, işverenler, işyeri sözleşmelerine, sadece Çalışma Cephesi üyelerinin iş bulabilecekleri yolunda hükümler de sokuştururlar.[28] Bunun yanı sıra, nasyonal sosyalist devlet de, dilediği kimseyi Çalışma Cephesi'nden atabilir, yani onu ekmek kapısından yoksun koyabilir. Çalışma Cephesi'nin günlük yayın organı haline gelmiş olan *Angriff*, 14 Ocak 1936 tarihli sayısında şunları yazıyor: "Çalışma Cephesi, üyelik talebinde bulunan herkesi üyeliğe almaya asla mecbur değildir. Üyelik taleplerini red ya da daha önceden üyeliğe kabul edilmiş kimseleri çıkartıp atmak hakkına sahiptir."

Nasyonal sosyalist devlet, emekçileri 'sarı' örgütlerde toplamakla da yetinmez. İşçilerin bağımsızlık yolundaki her türlü teşebbüslerini ağır disiplin cezalarıyla cezalandırır. "Personeli tahrik ederek işyerindeki sosyal barışı" bozan emekçiler, 'sosyal haysiyete' karşı geldikleri için, iş 'haysiyet mahkemeleri' huzuruna çıkarılır. Bunlar sadece işyerinden kovulmakla kalmazlar, ağır para ve hapis cezalarına da çarptırılırlar (20 Ocak 1934 tarihli kanun). Bu tür itaatsizlikler arasında, özellikle grev teşebbüsleri şiddetle cezalandırılır. Kanunun resmî yorumcusuna göre, bunlar 'topluma karşı işlenmiş suçlar'dandır.[29]

İşverenler tarafından, devletin de rızası ve himayesi altında düzenlenip ilan edilen 'işyeri yönetmelikleri'nde, aşağıdaki eylemleri cezalandırma amacıyla, her çeşit disiplin cezası öngörülmüştür: 'çalışma arkadaşları'nı tahkir ve tahrik etmek, işyerinde yapılan yenilikleri kulaktan kulağa yaymak, fabrikasyon sırları ya da sırf o işyerinde çalışanların kazandıkları ücretler konusunda ifşaatta bulunmak.[30] Çalışma Cephesi'nin günlük yayın organı *Angriff*, 1 Ekim 1936 tarihli sayısında, bu yönetmeliklerden bazılarının ceza kanunlarına benzediklerini kabul ediyor: "Hukuk ustalığının, para cezaları, işten çıkarmalar, yasaklamalar vs. gibi konularda bulup getirdiği bunca malzeme, inanılacak şey değil!" Bunlara bir de, yeni Alman Ceza Kanunu'nun, 'sınai casusluğu'nu (mesela, 'üretim maliyeti unsurlarını ifşa etmek'), idam cezasını gerektiren bir vatana ihanet suçu haline getirdiğini ekleyelim.[31]

26 Şubat 1935 tarihli bir kanun 'çalışma karnesi' usulünü getirir. İşveren bu karneye, çalıştırdığı kişi hakkındaki değerlendirmesi-

ni kaydeder ve karnenin, ileriki işe girişlerde ibraz edilmesi gerekir. Goering'in bir kararnamesi de, işverenin, sözleşme süresinin bitiminden önce sözleşmeyi bozarak işini terk eden bir işçinin çalışma karnesini, bu sürenin sonuna kadar elinde tutmaya hakkı olduğunu bildirir. İşçi ise, çalışma karnesi olmadan hiçbir işe giremeyeceğini bilir ve mevcut işine bağlı kalır.

Ücretlilerin işveren değiştirme haklarının olmamasına karşılık, yetkili makamlar, çalışan kişinin işyerini, kendisinin rızasını almadan da değiştirebilir. 1938 Haziran ayı sonunda Goering'in çıkarttığı bir kararname, her emekçinin, 'milli yarar'a hizmet ettiği kabul ve tespit edilen bir fabrikada çalıştırılabilmesini, bir başka fabrikadan buraya nakledilebilmesini mümkün kılar. Bu şekilde, başka yerde çalıştırılan işçiler, bir önceki işyerlerinden aldıkları aylık tutarını, bu yeni işyerinde almayabilirler.[32]

Her türlü iş uyuşmazlığını önlemek isteyen nasyonal sosyalist devlet, zoraki bir 'hakemlik' rolü oynar. Uyuşmazlık, Çalışma Cephesi 'işyeri birliği'nden, o yerin 'çalışma komitesi'nden ve bölge 'çalışma komisyonu'ndan da geçtikten sonra (bu son iki organizmada patronlarla işçiler sözümona bir eşitlik temeli üzerinde temsil olunur), her bölgede, yardımcı bir 'uzmanlar konseyi'yle beraber çalışan (bu da, sözde eşitlik temeli üzerine kurulu) resmî bir devlet temsilcisi, 'iş kayyımı' tarafından çözüme bağlanır. 19 Mayıs 1933 tarihinde atanan 13 iş kayyımından 9'u, vaktiyle patron birliklerinde çalışmış kimselerdir. Kayyım, uyuşmazlığın bir cezalandırmayı da gerektireceği kanısına varırsa, bu uyuşmazlığı, bölgenin 'haysiyet mahkemesi'ne sevk eder. Bu mahkeme, başkanlık makamını işgal eden ve her an yerinden kaydırtabilecek, yüksek seviyede bir devlet memurundan, bir işletme şefinden ve hakim yardımcısı sıfatını taşıyan bir çalışanlar 'temsilcisi'nden kuruludur. 'Haysiyet mahkemesi' tarafından verilen hüküm, bir üst derecede temyiz edilebilir. Bu, Berlin'deki ve yine devlet memurları, işverenler ve çalışan 'temsilcileri'nden oluşan 'Reich Haysiyet Mahkemesi'dir.

Bu 'hakemlik' senaryosu, her derecedeki mahkemede aynıdır: Nasyonal sosyalist devletin memurları, patron temsilcileriyle 'işçi' temsilcilerinin oylarının eşitleşmesinden doğan tıkanıklığı gidermek görüntüsü altında, patronların iradesini işçilere zorla kabul ettirirler.

Kim ki bu 'hakemliğe' karşı çıkar ya da bunu tartışma konusu yapar, o bir 'devlet düşmanı' olarak görülür ve cezalandırılır.

Nihayet nasyonal sosyalist devlet, devlet otoritesini kullanarak, çalışanlara reva görülen ücretlere de itiraz edilmemesini sağlar. İşverenler, iş kayyımlarının himaye ve rızası altında, çıkardıkları 'işyeri iç yönetmelikleri'yle, personel ücretlerini, çalışma süre ve şartlarını tayin ederler. Westphalia iş kayyımı şu itirafta bulunuyor: "Önüme getirilip yığılan sözleşmelerin çokluğu yüzünden, bunları, bütün ayrıntılarıyla inceleyebilmem kesinlikle imkansız."[33] 'İç yönetmelik'te belirtilen ücreti kabul etmemek ise 'sosyal haysiyete karşı gelmek' sayılır. Böylece, iş mahkemeleri huzuruna çıkarılan suçlu, ağır cezalara çarptırılır.

Büyük patronlar, böylece, istedikleri hedefe ulaşırlar:

(1) Eski sözleşmesel tarifeleri kaldırmak ve bunların yerine işyeri ücretleri sistemini koymak: Bundan böyle, milli (ya da daha çok bölgesel) toplu sözleşmelerin yerini, işyeri ücretleri sistemi alır.

Kanunun resmî yorumcusuna göre, "bundan böyle, her bir işyeri ayrı bir ağırlık merkezi (Schwergewicht) olacaktır."

(2) Ücretler arasında farklılık yaratmak: işverenler, eski toplu sözleşmelere, ücretler arasında eşitlik amacı güttükleri ve bu yüzden de, mesleki girişkenliği ve becerikliliği mükafatlandırmak imkanını yok ettikleri gerekçesiyle çatıyorlardı. Bundan böyle ise, ücretler arasında büyük farklar olacaktır. Kanun özellikle belirtiyor: "Asgari hadler, işyerinde çalışan herkesin verimliliğine göre ücretlendirilmesi için gerekli payı bırakacak şekilde ayarlanmalıdır. Ayrıca, her olağanüstü hizmeti münasip bir şekilde mükafatlandırma imkanlarını da sağlamak gerekir."

(3) En ufak bir direnmeyle karşılaşmadan ücretleri indirebilmek: Ücretler artık belli süreler için yapılan sözleşmelerde değil, fakat işverenin (iş kayyımının da suç ortaklığıyla) dilediği gibi değiştirebildiği 'işyeri iç yönetmelikleri'nde gösterildiğinden, bundan böyle, ücretlerin kıyasıya indirilmesini engelleyecek bir imkan da kalmamış demektir.

Doğrusu, bu yenilikleri işçi sınıfına 'yutturmak' için birtakım tedbirlere de başvurmak gerekmiştir. Mesela, 20 Ocak 1934 tarihli kanunun 1 Mayıs'ta yürürlüğe girmesi gerekiyordu. Fakat, emekçilerin

çok sert bir tepki göstermesinden korkan hükümet, 28 Mart günlü kararnamesiyle, eski toplu sözleşmeleri bir süre daha uzatır. İşverenler ancak 30 Haziran polis harekatından sonra, sözleşmelerden doğan eski borçlarından kurtulabilme ve ücretleri her işyerinde ayrı ayrı bizzat tespit edebilme serbestliğini adım adım elde edebilirler.

Faşist devlet sınıf mücadelesinin bütün izlerini, kendi 'işçi' örgütlerinden silip atıyor.

Fakat, işçi direnişini kırmak için düşünülmüş olan bu marifetli sistem, ilk başlarda, pek de tıkır tıkır işlemez. Meyvenin içine kurt düşmüştür; önce bu kurdu temizlemek gerekecektir.

Gerçekten de, İtalyan faşist 'sendikaları'na olsun, Alman Çalışma Cephesi'ne olsun, avamdan gelme unsurlar girebilmiştir. Bunlar, kapitalist imtiyazlara ciddi bir şekilde karşı çıkmayı düşünmezler. Fakat rejim içerisindeki şahsi nüfuzlarını korumak ve artırmak için, bir 'sosyal taban'a dayanmak ihtiyacını da duyarlar. Özellikle, bunlar arasından faşizmin 'işçi' örgütleri üzerinde hak iddia etmiş ve bunları kendi nüfuz alanları haline getirmiş olanlar, bu örgütleri sınıf örgütleri kılığına sokmadan, emekçileri buralara çekmenin ve burada tutmanın mümkün olamayacağını anlarlar. Bu yüzden de, demagojik bir dil kullanmaları gerekir. Peşlerindeki yığınların baskısını sırtlarında duymak ve az buçuk da inanarak bunların dertlerini dile getirmek zorundadırlar.

Fakat bu demagoji, işverenlerin de huzurunu kaçırır. Bunlar, faşist 'işçi' örgütlerinin, emekçileri kadrolaştırma ve zapturapt altında tutma rolünü oynamaktan çıkmalarından, üyelerin bunları aşmalarından korkar. Öyle ya, faşizme bunca para yedirdilerse, bunu, sınıf sendikacılığı bir başka kılıkta yeniden ortaya çıksın diye yapmamışlardır. Bu yüzden de, avam takımına, şiddetle ve merhametsizce karşı konmasını, faşist 'işçi' örgütleri cihazının tepeden tırnağa iyice temizlenmesini, sınıf kavgasının bütün izlerinin son kalıntılarına kadar bu örgütlerden silinip atılmasını isterler.

İtalya'da

İktidarın ele geçirilmesinden önce, emekçi kitlelerini işçi sendikalarının elinden almanın söz konusu olduğu günlerde, faşist

'sendikalar'ın yönetimini, demagog avam adamlarına vermek gerekiyordu. Bu sebeple de, İtalyan faşizmi, belli sayıda eski ihtilalci sendikalisti, kendi amaçları yolunda kullandı. Georges Sorel'in çömezleri olan ve savaş öncesinde milliyetçiliğe kapağı atan bu 'sendikalistler' 1918-1920 yılları arasında da, programı devrimci sendikalizmle milliyetçiliğin tuhaf bir karışımından meydana gelen bir muhalif sendikal örgütte, "İtalyan Emekçiler Birliği"nde (UIT) buluştular. Faşizm 1921'de kendi örgütlerini yaratınca da, Rossoni ve dostları, UIT'yi terk ederek faşist 'sendikalar'ın yönetimini üzerlerine aldılar. Bütün 'sendika' memurlarının tepeden tayini sistemi, Rossoni'ye, her yere kendi adamlarını yerleştirme imkanını verdi. Mahalli ve bölgesel örgütlerin sekreterliklerini avamdan adamlarla doldurdu.

İktidar ele geçirildikten sonra da, faşist 'sendika' yöneticileri anladılar ki, işçi kitlelerini örgütlerine, ancak bu örgütleri birer sınıf örgütü kılığına sokabildikleri ölçüde bağlayabileceklerdir. Böylece, demagojilerine devam ederler. Şöyle yazıyor Rossi: "Biz diyoruz ki, sınıflar arası mücadele, değişik yönleriyle, pekala, önlenmez bir şey olarak ortaya çıkabilir ve hayat hakkı bulabilir."[34] 1927 sonunda, liretin çok yüksek bir kurdan stabilizasyonuna karar verilir verilmez, büyük sanayiciler de ücretleri kıyasıya indirirler. Kitleleri geniş bir huzursuzluk kaplar. Faşist 'sendikalar' konfederasyonunun taban örgütlerinde, Rossoni ve avam takımından olan önderler, aşıldıklarını ve bu durumda kitlelerde baş edemeyeceklerini hissederler. Peşlerindeki yığınları ellerinde tutabilmek için, çok defa, bizzat, direniş övgüleri düzmeye, kendilerini işçi ücretlerinin indirilmesine karşı gibi göstermeye mecbur kalırlar.

Sanayicilere karşı gösterdikleri düşmanlıkta bile, belli bir içtenlik payı vardır. Vakitsiz talepleriyle kendilerini zor duruma sokan, faşist 'sendikalar'ın gerçek yüzlerinin ortaya çıkmasına, birer sarı örgüt olduklarının anlaşılmasına sebep olan sanayicileri bağışlayamazlar. Bu yüzden de, 1928'de Roma'da toplanan faşist 'sendikalar' kongresi çok fırtınalı geçer. Delegeler, 'sınıflar arası işbirliği'nden sadece patronların yararlandığını görmekte zorluk çekmezler.[35] Laf ebeliğinde Rossoni hayli ilerilere gider: "Biz faşistler, komünizmin mülkiyete karşı açmış olduğu büyük davanın dosyasını kapattık. Fakat, mal mülk sahipleri, ödevlerinin ne olduğunu görmezlerse, bizim de düş-

manlığımızı kazanırlar ve o zaman bu davayı belki de yeniden açmak gerekir!" Bu kadarı da gerçekten fazladır artık. Sanayi kodamanları çok bozulurlar. Öyle ya, faşizmi paraca beslediler se, bunu, kapıdan kovdukları sınıf mücadelesi bu defa bacadan girsin diye, işçileri bir araya getirip göz altında tutmakla görevli örgütler işçi direnişinin başını çeksinler diye, faşist 'sendika'lar konfederasyonu, artık yok olmuş bulunan Genel İş Federasyonu'nu (CGT) başka bir kılıkta yeniden ortaya sürsün diye yapmamışlardı.

Bu sebeple, sanayi kodamanları, Mussolini'yi, konfederasyonu kapatmaya (22 Ekim 1928 tarihli kararname) ve Rossoni'yi makamından indirmeye mecbur bırakırlar. Konfederasyonun merkez örgütü dağıtılır ve sadece 13 adet sanayi federasyonu ayakta bırakılır.*

'Sendika' yöneticileri bundan böyle, en ufak bir iş uyuşmazlığı için bile, iki milyondan fazla üyeye sahip bir 'işçi bloku'na dayanamayacaklardır.[36] İşverenler, her bir sanayi kolunda artık konfederasyonla uğraşmayacaklar, karşılarında sadece, çok daha dar bir sosyal tabana dayanan işkolu federasyonunu, yani 'sendika' yöneticilerini bulacaklardır. Aynı anda 'sendikalar', mahalli ve bölgesel örgütler ve federasyonlar bürokrasisinde esaslı bir temizlik yapılır. Rossoni'nin yerleştirmiş olduğu halktan gelme ne kadar insan varsa, hepsi kapı dışarı edilir ve yerlerine köle ruhlu memurlar getirilir. Bunlar, ya patron yetiştirmesi birtakım yaratıklar ya da üniversitelerinden yeni çıkmış, işçi kitlelerini hiç tanımayan genç aydınlardır.

Şu var ki, birbirini izleyen bu temizlik hareketlerine rağmen, tabanın baskısı, zayıflamış bile olsa, yine de, faşist 'sendika' bürokratlarını zaman zaman direniş gösterilerinde bulunmaya ve demagoji silahına sarılmaya zorlar. Nitekim, sanayi işçileri faşist konfederasyonunun kongresinde (30 Haziran–1 Temmuz 1936) söz alan 33 konuşmacıdan 29'u, ücret artırımı talebinde bulunur. Ne var ki bunlar, "İtalyan işçilerine yaptığı bütün hizmetlerden dolayı, Mussolini'ye olan minnettarlık"larını[37] dile getirmekten de geri kalmazlar.

Fakat, bu demagoji, izin verilen ölçüleri aştığında da, diktatörlük ortalığı bir kere daha kasıp kavurur, siler süpürür.

---

* Bu federasyonlardan her birine yanlış olarak 'konfederasyon' adı verilmiştir. Karışıklığa meydan vermemek için biz burada birinci terimi kullanmayı tercih ettik.

Almanya'da

İşçi kitlelerini hür sendikaların elinden almak isteyen 'işyeri hücreleri'nin avam takımı önderleri, iktidarın ele geçirilmesinden önceki dönemde, demagojilerinin ölçüsünü iyice kaçırmışlardı. İktidarı ele geçirdikten sonra da bu işe devam ederler. 1933 Mart'ı ile Temmuz'u arasında, bunlar kelimenin tam anlamında zincirlerinden boşanmış gibidirler. Her bir işyerindeki 'hücre' üyeleri yüksek perdeden konuşur, işe alma ve işten çıkarma konularında söz hakkı sahibi olmak ister, işyerinin teknik ve ticari servislerinin işlerine gittikçe daha çok karışırlar. 'Hücre' üyeleri, çok defa, aynı zamanda hücum takımları üyesi de olduklarından, işi, bazı 'toplum düşmanı' işverenleri tutuklamaya kadar vardırırlar.

Fakat kapitalist kodamanların bu işe iyice kafaları bozulur. NSBO önderlerinden en cevvalleri işlerinden atılır. Bunlar 'hücreler'den çıkarılır ve toplama kamplarına kapatılır. Goering, polis teşkilatına gönderdiği bir genelgede, "Üçüncü Reich'ın gerçek karakterini henüz anlamamış olan işyeri hücresi üyelerine karşı gayretli bir şekilde davranılması"nı ister.

Hücre üyesi avam takımının büyük hayal kırıklıkları arasında, 'bir ayar edilmiş' sendikaların mirası NSBO'ya değil, yeni bir örgüte kalır: Çalışma Cephesi. NSBO'lar ikinci plana itilir. Kendilerini, her işyerinde nasyonal sosyalist 'devrim'in seçkin askerleri sanmış olan üyeleri, hizaya gelmek zorunda kalırlar. Çalışma Cephesi bünyesinde, diğer üyelere nazaran hiçbir imtiyazları yoktur ve örgütün iç hayatına burunlarını sokmaları kesinlikle yasaklanmıştır. NSBO'lar, mali özerkliklerini de kaybederler. Bütçeleri, bundan böyle, Çalışma Cephesi veznedarlığı tarafından düzenlenecektir. Artık, Çalışma Cephesi'nin açık izni olmadan, iktisadi ve sosyal meselelere, işveren-işçi ilişkilerine karışmaya hakları yoktur. 1933 Aralık ayında parti devlet yapısı içine alınınca, NSBO üyeleri de otomatik olarak, parti üyeleri için çıkarılmış olan ve çok sert hükümler taşıyan bir özel kanuna tâbi hale gelirler. 1934 Şubat'ında, işverenler, 'düşüncesizce' yapılmış en ufak bir eleştiri için 'hücre' başkanını işten atma yetkisiyle donatılacaktır. 22 ve 25 Haziran tarihlerinde, NSBO'ların her ne ad altında olursa olsun aidat toplaması ve açık toplantılar düzenlemesi yasaklanır. Nihayet 30 Haziran tarihi, sadece SA'ların değil, aynı zamanda

NSBO'ların da kesin bozgununu ilan eder; genel başkanları öldürülmüştür.[38]

Aşırılık hastalığından temizlenen 'işyeri hücreleri' tamamen karakter değiştireceklerdir. 'Hücre'nin tabii üyesi olan işyeri şefinin yönetimi altında çalışan ve özellikle güvenilir unsurlardan oluşan bu örgütler, yeni 'işyeri birliği'nin nasyonal sosyalist çekirdeği, fabrika bünyesinde işgören bir casusluk ve hafiyelik örgütü haline gelirler.

Ancak avam takımı henüz tam olarak baş eğmiş de sayılmaz. Mücadele bundan sonra Çalışma Cephesi yüksek bürokrasisine sıçrar ve orada cereyan eder. Bir kısım NSBO kurucusu ve yöneticisi, 'hücre'lerin zapturapt altına alınması karşısında, Çalışma Cephesi'nde elde ettikleri önemli görevlerle teselli bulmuşlardır. Ve aynı sebepler, daha az ölçüde de olsa, yine aynı sonuçları doğurur: Avamdan gelme önderler ancak sosyal bir temele oturdukları ölçüde yeni görevlerinde tutunabilirler, nüfuzlarını koruyabilir ya da genişletebilirler. Daha az ölçüde de olsa, yine de kitlelerin baskısını üzerlerinde hissederler. Az buçuk da inanarak, bunların tercümanlığını yapmak zorundadırlar.

1934 ilkbaharında, 20 Ocak tarihli "milli çalışma hayatının düzenlenmesine dair" kanunun pek yakında yürürlüğe girecek olması, işçi kitlelerinin öfkesinin bir dalga gibi kabarmasına yol açar. Çalışma Cephesi'nin avamdan gelme önderleri, kitleler tarafından aşılma tehlikesiyle burun buruna geldiklerini hissederler. Peşlerindeki yığınları ellerinin altında tutmaya devam edebilmek için, bir kere daha demagojiye başvurmaları, işçilerin hayat şartlarının iyileşmesi için mücadele veriyormuşçasına pozlar takınmaları gerekir. Fakat patronların bu işe fena halde kafası bozulur. Nitekim 30 Haziran ertesinde bu önderlerin sesi soluğu gaddarca susturulur. Bu, büyük ve küçük önderleri içine alan sahici bir insan kıyımıdır. Dr. Ley bile, bizzat kendi durumunun sarsıldığını görür ve Ekim ayında Wiesbaden'de, "görünüşün aksine, patronların küstahlığının hâlâ için için devam ettiği"ni açıklamak zorunda kalır.[39] Bu düşmanlıkta, belli bir içtenlik payı da vardır. Zamansız talepleriyle kendilerini zor duruma sokan, Çalışma Cephesi'nin gerçek yüzünün, yani sarı örgüt niteliğinin ortaya çıkmasına sebep olan patronları affedememektedir.

Kapitalist kodamanların, artık sabrı taşar. İçlerinden bir kısmı, 1934 Temmuz'undan itibaren Hitler'den, "demagojik ajitasyonuyla

iktisadiyatın altını üstüne getiren" Dr. Ley'in görevden alınmasını ister.[40] Ağustos ayında Çalışma Cephesi şefinin durumu o kadar sallantılı bir hal alır ki, ta Berlin'de bile, işi bırakıp kaçtığından ve hatta intihar bile ettiğinden söz edilir. Fakat, arkasında bizzat Hitler'in desteği olduğundan, durumunu düzene sokmayı başarır. Ancak Aralık'ta yeni bir tehditle karşı karşıya kalır. Dr. Schacht ile arasında açık bir uyuşmazlık patlak vermiştir. Dr. Schacht, 'Çalışma Cephesi'ndeki sosyalizan eğilimler'e karşı duyduğu düşmanlığı ve Dr. Ley'den kurtulma niyetini saklamaz.[41] Çalışma Cephesi, günlük yayın organından [*Der Deutsche*] yoksun bırakılır.[42] Nihayet, Cephe'nin Leipzig Kongresi (26-30 Mart 1935) avam takımı için artık çanların çaldığını gösterir. Dr. Schacht burada bir şef gibi konuşur. Bundan böyle Çalışma Cephesi'nin doğrudan doğruya işverenlerin denetimi altında olacağını haber verir: "Çalışma Cephesi'nin her organına, bu organın başkanının da bir işveren olmaması kaydıyla, başkan yardımcısı sıfatıyla bir işveren atanacaktır." İşyeri şefinin rızası olmadan, Çalışma Cephesi tarafından işyerinde artık hiçbir teftiş yapılamayacaktır. Dr. Ley, hatalarından dolayı, alenen ve tevazuyla, bir özeleştiri yapmak suretiyle makamını koruyabilir: "Elbette, iki örgütün (biri patronların, öbürü 'işçi'lerin) bir arada yaşamasından, artık geride kalmış dönemlerde rastlanan sınıf mücadelesini andıran birtakım şeyler de çıkabilirdi."

Ücret kıyımı

Faşist devlet sendikaları dağıttıktan, proletaryanın direncini felce uğrattıktan, sınıf mücadelesinin bütün izlerini kendi 'işçi' örgütlerinden sildikten sonra, ücretlere karşı bir saldırıya geçmek için gerekli şartlar da artık olgunlaşmıştır.

İtalya'da

Bizzat İtalyan basınının verdiği rakamlara göre,[43] itibari ücretler, 1927 ile 1932 arasında yarı yarıya düşmüştür. Bu düşme 1932'den sonra da devam ettiğine göre, 1927 ile 1935 arasındaki düşüşün %60 ilâ 75 arasında olduğunu söylemek abartma sayılmaz. 1935 yılındaki ücretler, pek ender olarak, 1914 öncesi ücretleriyle aynı seviyededir. Ücretler, o tarihten itibaren, her defasında %10 oranında

olmak üzere iki defa artırılmış olmakla beraber, aynı dönem zarfında hayat pahalılığı %30 civarında bir artış göstermiştir.[44]

Bu zavallı ücretlerden bir de çeşitli kesintileri düşmek gerekir: 1922 Kasım'ında çıkarılan kanun niteliğinde bir kararnameyle ücret gelirlerine yeniden konan vergi, mecburi 'sendika' aidatları, kış mevsimi işsizleri için yapılan 'gönüllü yardım'lar, sosyal sigorta aidatı, parti aidatı, Dopolavoro** aidatı vb.

Şu sözde 'işsizlikle mücadele'nin de ücret seviyeleri üzerinde yarattığı etkileri hesaba katmak gerekir. Gerçekten de faşist devlet, işsizlere yapılan yardımı, iş sahibi görünmekle beraber aslında yarı işsiz haline getirilmiş olan işçilere ödetmek suretiyle, işsizlik yardımı fonlarından da tasarruf sağlar. Nitekim 1934 Kasım'ında sanayiye, 40 saatlik çalışma haftası esası sokulur. Ancak buna karşılık, haftalık ücret miktarları garanti edilmez. *Lavoro Fascista* "iş saatlerinin azaltılmasının, halen işi olan bekar işçiler için büyük bir fedakarlık teşkil edeceği"ni[45] itiraf eder. Sadece, ailesi kalabalık olan işçiler için bir telafi yolu öngörülmüştür. Ancak bunun dahi yükünü omuzlayacak olanlar, yine öbür işçilerdir. Gerçekten de, bu işçiler, haftalık ücretleri bakımından kayba uğramakla kalmazlar, bir de 'aile sandığı' için ücretlerinden %1 oranında kesinti yapılır. Bazı sanayi dallarında ise, çalışmada vardiya usulü kabul edilmiştir. İşçiler sırayla, mesela iki haftada bir çalışırlar. Bu onların haftalık kazançlarını yarı yarıya azaltır.[46]

Bir çare daha: 1934 Kasım'ında işverenler konfederasyonuyla 'sendika'lar arasında imzalanan bir anlaşmaya göre gençler ve kadın işçiler işlerinden çıkartılabilir ve yerlerine de, daha ileri yaşlardaki işsiz erkekler alınabilir. Şu var ki, işveren, işe yeniden alınan bu işçiye, yerine alındığı genç ya da kadın işçiye verilenler gibi, son derece düşük bir ücret öder. Bu tedbir de, ücretlerin kıyasıya düşürülmesine hizmet edecektir.

Nihayet, bayındırlık işleri şantiyelerinde çalıştırılan işsizler de eksik ücret alırlar. Buna takılan kulp da, bu işlerin "işsizliğe karşı mücadele açısından olağanüstü karakter" taşıyan işler olmasıdır. Bu da, el emeğinin değerinin daha beter düşürülmesine yardımcı olur.

** 'İş sonrası' demektir. İş dışındaki boş zamanları değerlendirmek için kurulan örgüt.

Dahası var: Buraya kadar sadece itibari ücretler ele alındı. Gerçek ücretler ise, hayat pahalılığının sürgit artması yüzünden daha büyük bir düşme gösterir.

Bütün bunların yanı sıra, özellikle savaş sanayiinde, fazla çalışılan saatler için dahi aynı miktar saat ücretinin ödenmesine karşılık, çalışma temposunun gittikçe hızlandırılışını, iş gününün daha da uzatılmasını hesaba katmak gerekir. Mussolini, İtalyanlar'ın bütün bu zorlukların üstesinden geleceklerini bildirir. "Gerektiğinde, günde 25 saat çalışmak pahasına da olsa..."[47]

Almanya'da

Yapılan hesaplara göre, nasyonal sosyalizmin iktidara geldiği tarihten (30 Ocak 1933) 1935 yazına kadar, ücretler, %25-40 oranında düşürülmüştür. Pek çok işçi kategorisi için ödenen ücret, Weimar Cumhuriyeti zamanında ödenen işsizlik tazminatı miktarının altındadır. Alman işçilerinin yarısından çoğu, haftada 30 marktan az para alırlar.[48] *Angriff*, işçinin aylık ücretinin, 80 markla 150 mark arasında değiştiğini itiraf eder.[49] Resmî rakamlara inanmak gerekirse, emekçilerin %80'i, ayda 150 marktan az kazanır.[50] Bizzat Hitler, "pek çok Almanın hayat seviyesinin tamamen yetersiz olduğu"nu,[51] Bavyeralı Bakan Wagner de "pek çok Alman işçisinin açlık çektiği"ni[52] kabul ve itiraf ederler.

Bu içler acısı ücretlerden, bir de kesintileri düşmek gerekir: %25'ten %35'e çıkarılan ve ücret gelirleri üzerinden alınan vergi; iki katından fazla artırılan ve adam başına alınan belediye vergisi; bekarlık vergisi, işsizlik sigortası, sakatlık sigortası, hastalık sigortası kesenekleri; Çalışma Cephesi, *Kraft durch Freude*,*** Kış Yardımı, hava korunması, iş kazası kurbanları, parti ya da Hitlerci gençlik için ödenen aidatlar vb. Bu çeşitli kesintiler, gayri safi ücreti %20-30 oranında düşürür. Buna karşılık sosyal sigorta yardımları ise (hastalık, sakatlık, kaza, yaşlılık, işsizlik) adamakıllı indirilmiştir. İşçilerin karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma sandıkları dağıtılmış, bunların bütün malvarlıkları, gayet düşük yardımlarda bulunan özel sigorta şirketlerine devredilmiştir.[53]

*** 'Neşe yoluyla kuvvet'. Çalışma Cephesi'nin boş zaman, dinlenme ve tatil faaliyeti organizasyonu.

Şu sözümona 'işsizlikle mücadele'nin de ücretler seviyesi üzerindeki etkilerini hesaba katmak gerekir. Nasyonal sosyalist devlet, işsizlere yapılacak yardımları, artık yarı işsiz haline gelmiş işçilere ödeterek, işsizlik fonlarından tasarrufta bulunur. İşverenler, kamu yetkilileri ya da parti tarafından, gerçek ihtiyaçlarının üstünde işçi almaya zorlanırlar. Fakat bu ek külfeti sırtlarından atmak için de, ya toplu olarak bütün ücretleri düşürme yoluna giderler ya da her işçinin çalışma saatlerinde kısıntı yaparlar.

Bir çare daha: Kadınlar ve gençler işlerinden çıkarılır ve yerlerine daha ileri yaştaki işsizler alınır. 28 Ağustos 1934 tarihli bir kararname, 'İş ve İşçi Bulma Kurumları'na, yaşı 25'ten küçük olan bekar kadın ve erkek işçileri işlerinden çıkartmak konusunda tam yetki verir. Fakat, işten çıkarılanların yerlerine alınan yetişkin işçilere işverenlerin ödedikleri ücretler, eskilerinki gibi son derece düşüktür. Bu kararnamenin uygulanması cümlesinden olmak üzere, 25 yaşını doldurmamış 130.000 emekçi işten çıkartılacaktır. Daha sonra ise, silahlanmanın yarattığı el emeği ihtiyacı sebebiyle, bu kararname uygulanmaz hale gelir. 1937'de, 370.000 kadın yeniden işe alınacaktır.

Nihayet, ücretlerin genel seviyesini düşüren bir başka olay da, çeşitli bayındırlık işlerinde çalıştırılan işsizlerin yok denecek kadar düşük bir tazminat almalarıdır. Yardımcı işlere verilen bu işçiler, ücret olarak sadece işsizlik parası alır, az miktarda da ayni yardım görürler. Bunların sayısı 1934'te 400.000 civarındaydı. Büyük otoyolların yapımında çalıştırılan ve sayıları 1936 Mart'ında yarım milyonu bulan işçilere gelince, bu işin 'serbest iş'lerden sayılmasına, yani işsizliğe karşı istisnai çalışmalardan olmamasına rağmen, iş kayıtlarının da suç ortaklığıyla, bu işçilere, toprak tesviyeciliği yapan işçilere ödenen ortalama ücretlerin de altında para verilir. Çalışma Servisi'nde toplanan ve en zor işlere koşulan genç adamlara (sayıları 250.000 kadar), ancak bir askerin tayın bedeli kadar para, yani günde 50 fenik ödenir. İşlerinden çıkarılan ve ev işlerinden başka yapacakları bir iş olmayan genç kızlar da, "her işi gören hizmetçiler" olarak burjuva aileleri yanında ya da köylü evlerinde ömür tüketmektedirler. Karşılığında ise, efendileri onlara, belli, sabit bir ücret ödemek zorunda da değildir.[54]

1936 Mayıs ayı başlarında Hitler, Ruhr Havzası kodamanlarının emrine ucuz el emeği tahsis eder. Bunlar, gündeliği 1,5 markla 2 mark arasında değişen işsizlerdir. Bir Fransız gazete muhabirinin yorumuna göre, "bu ucuz el emeği, öbür işçi kategorilerindeki ücretler üzerinde de baskı yapılabilmesine (...) imkan verdirecekti."

Bir de, işçilerin maruz kaldıkları olağanüstü sömürüyü hesaba katmak gerekir. *Neşe Yoluyla Kuvvet*'in kuruluşu sırasında Dr. Ley şu itirafta bulunur: "Çalışma temposunu daha da çok hızlandırmak zorunda kalacağız."[55] Patronlar tarafından hazırlattırılan bir raporda da, çalışma hayatıyla ilgili olarak çıkarılan yeni kanunlar karşısında duyulan sevinç belirtilir: Bu kanunlar "içinde bulunulan ve emeğe yoğun bir şekilde ihtiyaç duyulan günlerde" olumlu sonuçlar yaratacaklardır.[56]

Bir söylevinde Goering şöyle der: "Reich'ı çöküşten, takatsizlikten, utanç ve sefalet çukurundan çekip çıkarmak için, bugün her zamankinden bir kat daha fazla çalışmalıyız. Günde 8 saatlik çalışma yetmez. Daha da fazla çalışmak gerekir."[57] Emirnamelerinden birinde, Goering, iş kayyımlarına ve çalışma müfettişlerine, "sözleşmelerin de dışına çıkarak" ek çalışma saatleri koyabilmeleri konusunda yetki verir. Burada, fazla çalışılan saatler için belli bir oranda daha fazla ücret elde etmek söz konusu değildir. Söz konusu olan, işgününün on saate kadar, bazen on saatten de öteye uzatılmasından ibarettir.[58] Çalışma imkansızlığı doğuran hastalık vakası sayısı, 1934-1935'te 1933'tekine oranla % 20,7 daha yüksektir.[59]

'Korporatif devlet' palavrası

Proletaryanın direnişini felce uğratan, hür sendikaları yok eden, kendi 'işçi' örgütleri bünyesinde sınıf mücadelesinin bütün tohumlarını ezen, ücretleri asgari yaşama haddinin altına düşüren faşizm, yine de gerçek yüzünü, yani büyük sermayenin bir diktatörlüğü olduğunu, emekçilerin gözünden kaçırmaya çalışmak zorundadır.

Bu yüzden de, 'korporatif devlet' palavrasına sarılır. Faşizmin, iktidara gelmezden de önce, 'korporasyonlar' tuzağını işçilere bir yem olarak uzattığını görmüştük. Böylece, zafer kazandıktan sonra, sözlerini tutuyormuş gibi davranmak, 'sınıflar arası işbirliği' maskesini

takınmak, emekçileri, bundan böyle efendilerinin kendilerine 'eşitlik temeli üzerinde' muamele edeceklerine, işyerinin iktisadi yönetimine katılmalarını kabul edeceklerine inandırmak zorundadır.

Fakat bu noktada da faşist avam takımı, diktatörlük için ciddi güçlükler yaratır. Bunlar, 'korporatizm' denen savaş atına pek ateşli bir şekilde ve de vakitsiz atlamışlardır. 'Korporatizm' demagojisini çok ileri götürürler. Neden? Yine hep prestij meseleleri yüzünden. Sosyal tabanlarını azami genişletmek, imkan oldukça öbür nüfuz alanlarına da el atmak, rejim içerisindeki nüfuz ve güçlerini artırmak istediklerinden, milli hayatın her hangi bir kesiminin kendi denetimleri dışında kalmasını kabullenemezler. Sadece işçi sendikalarının 'faşistleştirilmiş' olmasına, buna karşılık patron sendikalarının ise hâlâ kendi etki alanları dışında kalışına fena halde içerlerler. Ancak bu, kapitalist imtiyazlara ciddi bir saldırıda bulunmayı düşündükleri anlamına gelmez. Faşist avam takımı, kişiliğini ve hizmetlerini bu sanayici baylara kabul ettirmek, takdir görmek susuzluğu içindedir. Ekonomide söz hakkı sahibi olmayı ister. Bu sebeple de, sermaye ile emeği, patron sendikaları ile 'işçi' sendikalarını, tek bir örgüt çatısı altında, geniş bir korporatif cihaz içinde eritmeyi tasarlar. Kendisi de böyle bir cihazda önderlik görevi yapmak için tam bir biçilmiş kaftan değil midir?

Fakat işverenler bu iddiaya karşı çıkarlar. 'Faşistleştirme'nin, kendi av alanlarının sınırlarını aşmasını kabul etmezler. Kendi evlerinin, işyerlerinin, kartel ve tröstlerinin, meslek örgütlerinin efendisi kalmak isterler. Karma bir örgüt bünyesinde, kısa zamanda, avam takımı tarafından aşılmaktan korkarlar. İşçi denetimi korkusunu kafalarından bir türlü atamazlar. Faşizmi desteklemelerinin sebebi de, bu hayaleti bir daha gelmemecesine kovmak istemeleriydi. Yoksa, bu hayalet her an başlarına musallat olsun diye desteklememişlerdi onu. Bu yüzden de, bütün korporasyonculuk denemelerine, bu denemelerin avam takımı tarafından aleyhlerine kullanılma ihtimali var olduğu sürece, karşı çıkarlar. Ancak avam takımı etkisiz hale getirilip tamamen tasfiye edildikten sonradır ki, eli kolu tamamen bağlanmış, bir korporatif devlet karikatürüne –'göz boyamak' için– rıza göstereceklerdir.

Bir namussuzluğun açığa çıkarılması işi hiç de kolay değildir. Bir sahtekarlığı meydana çıkarmak, daima güçtür. Bu yüzden de bura-

da, okurların sabrına ve düşünce titizliğine (kavrayışlılığına) çağrıda bulunmak, onu, sahte ve düzmece organizmalar labirentinin içine sürüklemek gerekiyor. Yalana dayalı bir demagojinin yarattığı iskambilden şatoları yıkmak, faşizmin demecinin, birtakım laf kalabalıkları ardındaki gerçek yüzünü meydana çıkarmak ve totaliter bir rejim altında bile sınıf mücadelesinin durmadığı (işçilerin, üretimi denetleme konusundaki sürekli istekleri, patronların, mutlak iktidarlarına gölge düşürecek her teşebbüse, hatta teşebbüs bozuntusu şeylere bile duydukları iflah olmaz düşmanlık duygusu) ispatlanmak isteniyorsa, bu konu baştan savma tahlillerle geçiştirilemez; aksine ince tahlillere ihtiyaç gösterir.

İtalya'da

1921'den itibaren, Rossoni ve kafadarları, faşist 'sendikalar'a, korporasyonlar adını vererek bunları adeta vaftiz ederler. Böylece, niyet ve muratlarını da açığa vurmuş olurlar: bu örgütleri, çatısı altında hem patronları hem de işçileri barındıran karma örgütler haline getirmek. *Lavoro d'Italia* ilk sayısında şunları yazacaktı: "Milli sendikalizm, her meslekten ve fakat aynı inançla dolu bütün İtalyanlar'ı, dev bir çatı altında yeniden örgütlemektedir."[60] "Her meslekten İtalyanlar", bunu, işverenler ve işçiler diye anlamak gerekir. Para babalarına gelince, bunlar bu sözlerin söylenmesine yazılmasına ses çıkarmazlar ama faşist 'sendika'lara girmekten de geri dururlar.

Roma Üzerine Yürüyüş'ün ertesinde, avam takımı, korporasyonlar ilkesinin uygulamaya konmasını, faşist 'sendika'ların karma örgütler haline getirilmesini ister. Ne var ki, Louis Rosenstock-Franck'ın yazdığı gibi, bu karma örgütlerde "süratle aşılacaklarından emin olan sanayiciler, her ne pahasına olursa olsun, bunların adını bile duymak istemezler."[61] Büyük sanayicilerin ve toprak sahiplerinin direnişi o derecededir ki, Mussolini, Büyük Faşist Konseyi'ne, karma sendikalar ilkesini kesinlikle mahkum eden bir gündem kabul ettirmek zorunda kalır (15 Mart 1923). Hautecœur şöyle anlatacak: "Mussolini, Genel Sanayi Konfederasyonu ile Tarım Konfederasyonu'nun, kendi bildikleri gibi yaşamalarına göz yumdu. Korporasyon örgütleri ise, karma sendika hayallerine veda etmek zorunda kaldılar (...) Genel Sanayi Konfederasyonu, Mussolini'nin 'tarihî' diye nitelendireceği bir

toplantısında, korporasyonlarla birlikte çalışmayı arzuladığını, ancak bağımsız kalmak istediğini bildirecektir."[62]

Fakat, avam takımı da yenilgiyi kabullenmez. Bunlar, kendilerini ve nüfuzlarını, sanayicilere ve tarımcılara kabul ettirebilme davasından geri dönmezler.[63] 1925'ten sonra, cesaretleri daha da artar. Tasarladıkları şey artık, sadece bütün iktisadi güçleri, patron ve işçi güçlerini kendi nüfuz alanları içine çekip orada eritmek değil, fakat aynı şeyi bizzat devlet için de yapabilmektir. Siyasi devletin yerini, dört dörtlük bir korporatif devletin, Proudhonvari bir "üreticilerin kendi kendilerini yönetmeleri" sisteminin almasını isterler.

1925 sonunda Mussolini, 'on sekizler komisyonu' adıyla anılan ve sendikalarla korporasyonlar için bir statü hazırlamakla görevli bir komisyon tayin eder. Bu komisyonun çoğunluğunu meydana getiren aşırı unsurlar şu öneriyle ortaya çıkarlar: "İktisadi faaliyetlerine göre çeşitli kesimlere dağılmış bütün yurttaşları kendi çatısı altında toplayacak ve mevcut bütün kurumları da bünyesinde eritecek bir milli korporasyon örgütü kurulacaktır."[64]

Fakat bu anlayış patronları endişeye sevk eder. Dev bir korporasyon cihazının içerisinde, avam takımından gelme unsurlar tarafından aşılacakları korkusunu duyarlar. Zaten bu unsurlar peşlerindeki kitleleri zor zapt edebilmektedirler. Bu sebeple patronlar, kendi örgütlerinin kaldırılmasını kabule yanaşmazlar. Bakan Rocco, "korporasyonun devlet dışında ve tehlikelerle dolu bir hürriyet rejiminin tam orta yerinde kurulması söz konusu olduğunda, tek örgüt fikrinin, çalışmada ve üretimde tek düzen fikrinin işverenleri neden bu kadar tedirgin ettiği anlaşılıyor"[65] der. 'On sekizler komisyonu'nun gerici azınlığı, çoğunluğa şu cevabı verir: "Korporasyon reformu devleti, bünyesinde, menfaatlerin hiyerarşik bir şekilde sıralandığı basit bir federasyon derekesine indiriyor. Bu, milletin maddi-manevi bütün menfaatlerinin sentezini ifade eden modern devlet anlayışıyla tam bir tezat halindedir."[66]

Bu durumda Mussolini'nin başı iyice derttedir. Bir yandan, kendisini besleyen para babalarını, azıcık bile olsa, üzmek istemez. Her şeye kadir [omnipotent] devlet anlayışı, bu gerici anlayış, bütün benliğini sarmıştır. Öte yanda ise, göz boyamak ve avam takımını hâlâ hoş tutmak zorundadır. Bu yüzden de, 3 Nisan 1926 tarihinde

çıkartılan bir kanunla (bu kanunu 1 Temmuz 1926 tarihli bir tüzük tamamlar) uzlaşma yoluna gider. Korporasyonları, kağıt üstünde kurar: "Patron dernekleri ile işçi dernekleri, merkezi irtibat organları aracılığıyla, ortak ve üstün bir hiyerarşi altında birleşebilirler (md. 3)... Bu şekilde birleşen örgütler bir korporasyon meydana getirir." Ancak şu var ki, bu korporasyonlar tabanda yani sendikal planda (karma 'sendika'lar) değil, zirvede, yani milli seviyede kurulacaklardır: "İrtibat organları (...) belli bir üretim dalında üretimin değişik unsurları (işverenler, fikir ve beden işçileri) tarafından kurulmuş milli sendikal örgütleri bir araya getirirler."

Patronların özerkliği de özenle korunmuştur. 3 Nisan 1926 tarihli kanunun 3. maddesi şöyle devam eder: "... fakat, patronların ve işçilerin ayrı ayrı temsil edilmeleri usulü saklı tutulur."

Nihayet siyasi devlet de, avam takımının hayal ettiğinin aksine, "ortadan kalkmaz." Aksine siyasi devlet, korporasyonlara özgü – bunlar kurulacak olduklarında– faaliyet alanı diye bir şey tanımaz: "Korporasyonun hukuki kişiliği yoktur; o sadece, devlet idari cihazının bir organıdır."

Ertesi yıl da (1927) 'Çalışma Yasası' "Çalışanlar, iktisadi teşebbüsün işleyişine katılan aktif unsurlardır" der. Fakat hemen arkasından da şunu ekler: İşletmenin "yönetimi ve sorumluluğu işverene düşer." Görüldüğü gibi, bunun, 'eşitlik temeli üzerinde' bir işbirliğiyle ilgisi yoktur.

Fakat bu 'korporasyon'lar, içleri hemen hemen tamamen koflaştırılmış olsa bile, yine de işverenlerin hoşuna gitmez. Bunların fiilen kurulmaları işinin ertelenmesini isterler. Sebep, faşist 'sendika'lar konfederasyonuna hakim olan avam takımı pek güçlüdür ve huzur bozucu bir demagojiye girişmiştir. Korporatif devlet reformunun her türlüsü yumuşatılmış bile olsa, avam takımının nüfuzunu güçlendirebilir ve dolayısıyla reform, patronlara geri tepebilir. Bu yüzden korporasyonlar meselesi ileriye bırakılır. İlk iş, avam takımının tasfiyesi olmalıdır. 'Korporatif devlet'ten bir daha ancak, faşist 'sendikalizm' iyice arındırıldıktan, sınıf mücadelesiyle ilgili her türlü kalıntıdan temizlendikten, artık tepeden tırnağa sadece geniş bir polis cihazı haline getirildikten sonra söz edilecektir. Mussolini keyifli keyifli, 'daha zamanımız var' diyecektir habire.

Mussolini, yerinde duramayanları yatıştırmak için de, her şeye, korporasyonculukla ilgili payeler verir. Amacı, faşist 'sendika'ları daha yakından denetlemek olan bir Korporasyonlar Bakanlığı kurar (1926). Üyeleri kendi tarafından tayin edilen ve diktatörün iradesini tescille görevli basit bir organ olan Korporasyonlar Milli Konseyi'ni yaratır (kuruluşu: 1926; yeniden örgütlendirilmesi: 1930). Bir de Korporasyon Temsilciler Meclisi kurar. Adı böyledir; çünkü temsilci adayları, 'sendikal' örgütlerin sunduğu bir aday listesinden, diktatör tarafından seçilir. Seçmen olabilmek için de, 'sendika' aidatı ödüyor olmak gerekir. Mussolini, sendikalar arası İl Komitelerini de, 1931'de, Korporatif Ekonomi İl Konseyleri'ne çevirecektir. Fakat korporasyonlar hâlâ ortalarda yoktur.

Bununla beraber bir kısım aşırı unsur, eksiksiz korporatif devleti istemeye ve bu konuda da gevezelik etmeye devam eder. Fakat artık tehlikeli değillerdir. Bir sosyal tabanları kalmamıştır. Bunlar genellikle, eylem adamı tipinde insanlar değil, aydınlardır. Bu sebeple Mussolini bunların fikirlerini serbestçe açıklamalarına göz yumar ve hatta –görünüşte– bunlara bir tatmin de sağlar. Gerçekten de, 1934 yılları, göz boyayıcı işler yapmanın her zamankinden daha çok gerekli olduğu yıllardır. İktisadi buhran işçi kitlelerini kasıp kavurmakta, işsizlik durmadan artmaktadır. Rejimin, taraftarlarını istim üstünde tutmayı başarmasında rol oynamış olan 'mistik', artık soğumaya yüz tutmuştur. İşte o zaman Mussolini esaslı bir darbe indirmeye karar verir. Faşist 'sendika'ların bazı yüksek memurlarını, davanın ihtiyaçları uğruna 'korporasyonlar' adıyla vaftiz edilmiş yarı resmî nitelikli patron örgütlerine sokar (4 Şubat 1934 tarihli kanun).**** Korporatif devletin nihayet kurulduğunu tantanayla ilan eder. Geçmişte kullanılmış ne kadar beylik, basmakalıp, demagojik laf varsa, hepsini mezarlarından çıkarır: "Faşist yüzyıl, insanların iş (çalışma) karşısındaki eşitliğini ilan eder."[67] "Halka, yavaş yavaş, kendi kendini yönetmeyi öğretmek gerekir."[68] "İşçiler, üretim sürecini ve bunun gerektirdiği disiplini, her zaman daha iyi bir şekilde kavramayı bilmelidirler."[69] "İşçi, kurtarılacak."[70] Korporatizm, "daha yüksek bir sosyal adalete, büyük zenginliklerle büyük sefaletler arasındaki uçurumun tedricen kapatılması hedefine"[71] yönelmiştir.

**** Bu 'korporasyon'lara ileride yeniden döneceğiz.

Fakat, lafla gerçek arasında büyük mesafe vardır. İşverenlerle ücretliler arasındaki 'işbirliği' ne işyeri seviyesinde, ne 'sendika' seviyesinde, ne ilçe ya da il seviyesinde ve hatta ne de meslek federasyonu seviyesinde sağlanmıştır. İşçi, ne fabrikada ne de 'sendika'da, patronu tarafından 'eşit seviyede insan' muamelesi görür. Hiçbir şekilde işyerinin iktisadi yönetimine katılma hakkı yoktur. Elbette, faşistler arasındaki bazı aşırı unsurlar, bu sistemin henüz bir başlangıç olduğunu söylerler. Spirito ve Bottai, 'ileride' il seviyesinde korporasyonun ya da hatta işyeri bünyesindeki taban korporasyonlarının kurulacağı haberini verirler. Ne var ki Mussolini, bir gazeteciye yaptığı sert bir açıklamayla, bu safça hayalleri daha baştan yıkar, bu demagojinin maskesinin düşmesine sebep olur: "Fabrika konseylerini yeniden kurmayı düşünmüyoruz."[72] Rosenstock-Franck da şöyle yazıyor, "eski fabrika içi komisyonların hortlamasına izin vermemeye (...) işverenler kesinlikle kararlıdırlar."[73]

'İşbirliği' ancak zirvede, 22 'korporasyon'un bünyesinde vardır. Hem de ne 'işbirliği' Faşist sendikaların başındaki avamdan insanların yerine getirilen, diktatörlüğün uysal devlet memurlarının belirli bir kesimi işveren karşısında işçileri temsil edebilir, patron beylerle tartışma toplantılarında hazır bulunabilirler. Olacak şey değil ama olur da bu sözde 'işçi' temsilcileri, yeşil çuha kaplı masanın başına geçtiklerinde demagojik bir tavır takınır da oylarını işveren oylarıyla aynı yönde kullanmamaya kalkışırlarsa, faşist devletin üç resmî temsilcisi, oylarını patron oylarına katmak ve bunları derhal çoğunluğa geçirmek için zaten oradadırlar.

Almanya'da

Nazi avam takımı, iktidarın ele geçirilmesinden sonra, patron ve işçi örgütlerini kendi çatısı altında toplayacak bir 'korporatif kuruluş'un (*ständischer Aufbau*) oluşturulması konusunda sabırsızdır. Bu yolda taleplerde bulunur. Hür sendikaların bir ayar edilmelerini bile beklemeden, patron örgütlerine el koymaya çalışır. 1 Nisan 1933'te Nasyonal Sosyalist Parti'nin iktisat kolu başkanı Dr. Wagener, güçlü Alman Sanayii Konfederasyonu üzerinde hak iddia eder. 6 Nisan günü, Konfederasyon bürosunun üyeleri istifa ederler. Wagener, konfederasyonun bundan böyle 'Alman Sanayii

Korporasyonu' adını taşımasını sağlar. Başkan Krupp'un da görevden uzaklaşmasını istemiştir ama, Krupp, iki Nazi komiserinin arasında, yeni 'korporasyon'un da başkanı olarak kalacaktır. Bir süre, Wagener patron örgütünde büyük etki sahibi olur. Mayıs başlarında yetkileri genişletilir ve "Reich Ekonomi Komiseri" tayin olunur. Hitler tarafından kabul edilen Krupp, bu görüşmeden sonra, patron 'Korporasyonu'nun yeniden düzenleneceğini, *Führerprinzip*'in (şeflik ilkesinin) burada da uygulanacağını açıklar. Korporasyon görevlileri bundan böyle, seçim yoluyla değil, yukarıdan tayin yoluyla işbaşına getirileceklerdir.[74] *Le Temps* şöyle yazıyor: "Bu yeniden düzenleme, İtalyan modeline tıpatıp uygundur. Bu, hem işçi sendikalarını hem de sanayici gruplarını kendi çatısı altında toplayacak olan bir yeni korporatif örgütlenmeye hazırlıktır."[75] Bizzat Hitler'in de, korporasyonculuk fikrine kazanıldığı ısrarla söylenir. 31 Mayıs tarihinde Hitler, 'korporatif kuruluş'un çerçevesini çizen yeni bir kanunun çıkartıldığını açıklar.[76] Alfred Rosenberg de Haziran ayında şunu bildirir: "Almanya'da girişilen korporatif kuruluş çalışması, gerçek sosyalizmi, 20. yüzyılın sosyalizmini temsil edecektir."[77]

Yeni 'korporatif devlet'in statüsünün yazılması için bir komite görevlendirilir. Avamdan gelme unsurların her birinin kafasında bir tasarı vardır. Her biri, yeni iskambil şatosunun kendi nüfuz alanında kurulacağını ve kendi yetkilerini genişleteceğini umar. Dr. Wagener'in bir planı vardır! "Orta sınıflar mücadele birliği" lideri Dr. Renteln'in de bir planı vardır. Fakat başarı şansı en yüksek gibi görünen plan, Dr. Ley'inkidir. O, bütün ekonomiyi, 'işçi' ve patron örgütlerini, kendi Çalışma Cephesi bünyesinde kaynaştırmayı hayal eder. Şöyle der: "Alman halkının korporatif kuruluşu kaba çizgileriyle tamamlanmıştır. Bu günden tezi yok, bu tamamlanmış planı Führer'e sunacağım. Bu, devrimin gerçekleştirmiş olduğu en büyük işlerden biri olacak. Bu, gerçekte, bir yandan emekçilerle memurlar, öte yandan patronlar arasındaki organik bağın kurulması ve bunların iktisadi organizmaya ortaklaşa katılmalarının sağlanmasıdır."[78]

Ne var ki işverenler Dr. Ley'in söylediklerine kulak asmazlar. 1933 Temmuz'undan itibaren, Reichswehr tarafından desteklenen büyük sanayi, karşı tavır alır. Hitler aniden milli devrimin bittiğini bildiriverir. Dr. Wagener azledilmiştir. 18 Temmuz'da, yeni İktisat Bakanı Schmitt

sanayicilere teminat verir: korporatif kuruluş meselesi kesin olarak terk edilmemiş, ancak daha uygun bir tarihe ertelenmiştir. Mevcut örgütlerin, böylesine güzel bir ülküyü gerçekleştirebilmek için yeteri kadar olgunlaşmadıklarıyla bunu açıklar. Yeteneksiz unsurların bu alanda maceracı denemelere girişmeleri tehlikesi hâlâ mevcuttur.

Ancak, avamdan unsurlar, kendilerini yenilmiş saymazlar. Amaçlarına varma umutlarını tamamen kaybetmiş değillerdir. Dr. Ley, hiçbir şey olmamış gibi, korporasyonların kuruluşuyla ilgili haberler vermeye devam eder. 1933 Ağustos ayı ortalarında şunu açıklayacaktır: "Çalışma Cephesi ve korporatif kuruluş, bir bütünün parçalarıdır. Biri olmadan öbürü düşünülemez. Çalışma Cephesi'nin yetiştirme ve eğitim alanında yarattığı şeyler, daha sonra korporatif kuruluş tarafından eyleme dönüştürülmezse, bu cephenin de bir anlamı kalmaz."[79]

Hitler de, tıpkı Mussolini gibi, bir uzlaşmaya gitmek zorundadır. Kendisini destekleyen para babalarının sözünü dinlemesi gerekir. Fakat aynı zamanda göz boyamayı da bilmelidir. Avamdan gelme unsurları, hâlâ hoş tutmak zorundadır. 20 Ocak 1934 tarihli bir kanunla her işyerinde 'güven konseyleri' kurar. Bu konseyler, korporasyonculuğun tohumları olarak tanıtılır: 'Güvenilir kişiler', işverenle 'işbirliği' yapacaklardır, işverenden, özellikle bilançoların bildirilmesi gibi, bazı gizli bilgiler isteyebileceklerdir. Şu var ki, bu 'güvenilir kişiler' gerçekte, işçiler tarafından seçilmiş değil, patronlar tarafından tayin edilmişlerdir. Aynı kanun, Çalışma Cephesi tarafından tayin edilecek iş uyuşmazlığı uzmanlarının, "iktisat korporatif örgütünün gerçekleşmesi oranında (...) korporasyonlarla anlaşılarak" atanmalarını da öngörür. Ne var ki korporasyonlar işi yine karanlıkta kalacak, işverenler buna karşı muhalefetlerini devam ettireceklerdir.

Bu yüzden, patronların yarı resmî nitelikli iktisadi örgütleri, 'meslek grupları' kurulduğunda (27 Şubat 1934 tarihli kanun)***** bunlara, ücretlilerin 'temsilcisi' olarak hiç kimse alınmaz. Çünkü avamdan gelme unsurların nüfuzu hâlâ büyüktür ve dolayısıyla, bunların bu örgütler bünyesinde yer almaları hâlâ bir tehlike kaynağıdır. Kanunun babası olan Bakan Schmitt bu noktaya açıklık getirir: "Şu anda alınan tedbirler açısından, henüz bir korporasyon reformu söz konusu değildir. Biliyorsunuz ki, Führer bu meselenin çözümünü bile bile ertelemiştir.

***** Bu 'meslek grupları'na ileride yeniden döneceğiz.

Çünkü haklı olarak, korporatif bir kuruluşun, ancak adım adım ve olayların evrimi içinden doğması gerektiğini[80] düşünmektedir."

Ama avam takımı da inatçı ve sebatkardır. Adım adım mücadele verir. Bir mevziden koparılıp atıldığında, bir geri mevziye çekilir. 27 Şubat 1934 tarihli kanun onun için acı bir başarısızlık olmuştur ama, eline bazı kozlar da vermiştir. Avam, patronların yeni örgütünün basbayağı bir devlet örgütü karakteri taşımasını, işverenlerin bunlar içerisinde adeta zapturapt altına alınmalarını, buralarda 'şeflik ilkesi'nin uygulanmasını, tartışma toplantılarının kaldırılmasını sağlama başarısını elde etmiştir. Böylece, sanayicilerin faaliyetlerini, belli ölçüde yukarıdan denetleyebilmeyi umar. Elde ettiği bir başka avantaj daha var: Sanayi Konfederasyonunu (artık Korporasyon olmuştur) yedi ayrı 'meslek grubu'na bölmeyi başarır. Nihayet, güvenebilecekleri bir insanın, Kessler'in, iktisat 'Führer'i tayin edilmesini sağlar. Kessler, artık gereksiz hale gelmiş bulunan, eski özel patron derneklerinin kapatılmasını tasarlar. Bir kere bu plan gerçekleştirilip işverenler parti ve nasyonal sosyalist devletin avam takımı tarafından örgütlenerek denetim altına alındılar mı, belki de artık bunları ünlü korporatif 'kuruluş'a sokmak mümkün olabilecektir.

Ancak, eski özel patron dernekleri, özellikle Sanayi Konfederasyonu, var güçleriyle dağıtılmalarına karşı koyarlar. Ve bu da, Kessler'in 11 Temmuz'da azliyle sonuçlanacak olan 30 Haziran 1934 krizinin patlamasına yol açan önemli sebeplerden olur. Kessler'in yardımcısı ve halefi olan von der Goltz da, baş eğmemekte direnen derneklerin kapatılmasına çalışır. Ancak o da başarısızlığa uğrar ve selefi Kessler gibi görevden alınır (1934 Kasım sonu). 2 Aralık'ta, yeni İktisat Bakanı Dr. Schacht, avam takımının bu faaliyetinin köküne kibrit suyu ekmek için kolları sıvar. Yedi 'meslek grubu'nu yeniden tek bir grup halinde birleştirerek Sanayi Konfederasyonu'nu bir daha kurar. Ayrıca, işverenlere belli bir özerklik de sağlar. Meslek gruplarındaki 'şeflik ilkesi' kaldırılmıştır artık; bundan böyle de, üyelerden oluşan bir genel kurul, yılda en az bir defa olmak üzere toplanacaktır; grup şefinin icraatı da genel kurulun gizli oylamayla yapacağı denetlemeye tabi kılınmıştır. Dr. Schacht, "Patronlara akıl verecek bağımsız örgütlerin varlığı, her zaman gereklidir ve bu örgütler daima var olacaktır"[81] der. Devlet ve Nasyonal Sosyalist Parti'nin avam kesimi, patron

örgütlerini 'bir ayar yapmak' konusundaki ümitlerinden vazgeçmek zorundadır artık.

Fakat savundukları dava ne kadar sarpa sarmış olursa olsun, bunlar yine de kendilerini yenilmiş saymazlar. Dr. Ley hâlâ İktisat'ta söz sahibi olduğu iddiasındadır. Patronlar kızar; organları *Deutscher Volkswirt* 7 Aralık tarihli sayısında şöyle yazacak: "Hiç kimse Alman ekonomisinin bir defa daha Çalışma Cephesi bünyesinde örgütleneceği hayallerine kapılmamalı." 1935 Mart'ı sonunda, işleri artık tam yoluna koymanın zamanı gelmiştir. Leipzig'teki Çalışma Cephesi kongresinde 'korporasyoncu' avam unsurlar kesinlikle baş eğmek zorunda kalırlar.

Bizzat Dr. Schacht'ın kendisi, Çalışma Cephesi ile 'meslek grupları' arasındaki rekabet döneminin artık kapandığını bildirir. Patronların bütün taleplerini tatmin eden bir 'korporatif' anayasa ilan edilir. Göz boyamak için de, patronlarla işçi 'temsilcileri' arasında bir işbirliği düzeni kurulur. Ancak işbirliği sadece sosyal meseleler alanında (ücretler ve çalışma şartları) yapılacaktır. İktisadi alan ise, patronların özel av alanı olarak kalmaya devam eder. Emekçi 'temsilcilerinin' buraya girmeleri kesinlikle yasaktır. Dr. Schacht, Dr. Ley'den burnunu artık iktisata sokmamasını ister.

Bu korporatif devletin bütün kademelerinde patronlar iki defa temsil edilirler. Önce, organik bakımdan bunlar, hem 'meslek grup'larına hem de Çalışma Cephesi'nin 'işyeri birliği'ne bağlıdırlar. Sonra bölge çerçevesinde hem bölge iktisat komisyonuna hem bölge çalışma komisyonuna, milli alandaysa hem Reich İktisat Konseyi'ne hem de Reich Çalışma Konseyi'ne katılırlar. İktisadi örgütlerde, komisyon ve konseylerde hiçbir 'işçi temsilciliği'ne yer yoktur. 'İşbirliği' ancak çalışma örgütlerinde, komisyon ve konseylerinde vardır.

Fakat, zaten son derece sınırlı olan bu alanda bile, var olan şey, bir 'işbirliği' müsveddesinden başka bir şey değildir, ilkin, işaret etmek gerekir ki, Çalışma Cephesi sadece iktisadi alanın değil, sosyal alanın da dışına itilmiştir. Gerçekten de, çalışma komisyonlarındaki 'işçi' delegeleri sırf işyeri 'güven konseyleri' üyeleri arasından seçilir. Çalışma Cephesi sekreterlerinin bu komisyonların faaliyetlerine katılma hakları yoktur. 'Güven Konseyi' üyeleri de, fiiliyatta işverenlerce tayin edildiklerinden, bunlar çalışma komisyonlarında, karşılarında

tamamen uysal yaratıklar, Çalışma Cephesi memurlarının bile olamayacakları kadar uysal kimseler bulma garantisine sahiptirler.[82] Her şeye rağmen, bu çalışma komisyonlarında patronlarla 'işçi' delegeleri arasında bir uyuşmazlık çıkarsa, bunun da tedbirleri önceden alınmıştır. Çalışma komisyonlarının kararı istişari niteliktedir ve patronların imdadına yetişecek olan resmî devlet temsilcisi iş kayyımı, uyuşmazlığı asıl çözecek olandır.

NOTLAR

1. Mussolini, 1926 Meclis konuşması.
2. Nicoletti, *Le Fascisme contre le Paysan*, 1929.
3. Rossi, *La Naissance du fascisme* (l'Italie de 1918 à 1922), 1938.
4. Pietro Nenni, "La faillite du syndicalisme fasciste," *Cahiers bleus*, 27 Temmuz 1929.
5. Gorgolini, *Le Fascisme*, 1921.
6. Salvemini, "Le Syndicalisme fasciste," *Nouvelle Revue Socialiste*, 1925.
7. Pietro Nenni, *age.*
8. Kérillis "Une Enquête en Italie fasciste" *Écho de Paris*, 6-16 Ekim 1933.
9. De l'aveu du chef fasciste Razza, 3 Ekim 1933.
10. Valois, *Finances Italiennes*, 1930.
11. 1 Temmuz 1926 tarihli düzenlemeyle tamamlanan kanun.
12. Nuovo Avanti, Paris, 11 Şubat 1934.
13. Makale, *Popolo d'Italia*, 1929, alıntılayan *Le Peuple*, 9 Şubat 1935.
14. Universale, Florence, 25 Nisan 1933.
15. R. Boatti. "Où mène la domestication des syndicats", *Révolution prolétarienne*, 25 Mayıs 1934.
16. Mussolini, *Le Temps*, 1 Nisan 1938 tarihli konuşması.
17. *Le Temps*, 1 Şubat 1936.
18. Aktaran Jouhaux, "La Charte fasciste du Travail," *Revue des Vivants*, Ekim 1927.
19. Alıntılayan Million, *Le Peuple*, 2 Ağustos 1935.
20. 1 Temmuz 1926 tarihli kararname.
21. Gaddi, *La Misère des travailleurs en Italie fasciste*, 1938.
22. Bkz. J. Lazard, "L'Agriculture dans l'Italie du Nord," *Correspondant*, 25 Ekim 1933.
23. Bkz. Heiden, *Histoire du national-socialisme* (Almanya Baskısı, 1933).
24. *Fascisme*, bülten, Uluslararası Taşıma İşçileri Federasyonu, Amsterdam, 11 Ocak 1936.
25. Hitler, 10 Mayıs 1933 tarihli konuşması.
26. Dr. Ley, 15 Kasım 1933 tarihli makale, derleme, *Durchbruch der sozialen Ehre* (Percée de l'honneur social), 1935.
27. *Fascisme*, 22 Şubat 1936.
28. *Fascisme*, 25 Ocak 1936.
29. *Ulusal Çalışma Düzenlemesi için Yasa*, yorumlar, Dr. E. Schlichting.
30. *Fascisme*, 15 Aralık 1934 ve n. 3, Şubat 1935.
31. *Le Temps*, 11 Ocak 1937.
32. *Le Temps*, 30 Haziran, 2 ve 6 Temmuz 1938.
33. *Der Ruhrarbeiter*, n. 5, Eylül 1936.
34. Rossoni, makale, *Lavoro d'Italia*, alıntılayan Russo. *Mussolini et le Fascisme*, 1923.

35. Nenni, *La Lutte de classes en Italie*, 1930.
36. Bkz. Rosenstock-Franck, *L'Economie Corporative Fasciste*, 1934.
37. Lavoro fascista, 1, 2 ve 3 Temmuz 1936, alıntılayan *Fascisme*, 25 Temmuz 1936.
38. *Fascisme*, 9 Mart 1935.
39. *Le Temps*, 9 Ekim 1934.
40. *Le Temps*, 21 Temmuz 1934.
41. *Le Temps*, 22 Aralık 1934.
42. *Le Temps*, 2 Şubat 1935.
43. *Corriere délia sera*, 29 Mart 1932; *Lavoro Fascista*, 27 Mart 1932.
44. *Information*, 22 Mayıs 1937.
45. Alıntılayan *Le Temps*, 18 Şubat 1935.
46. *Le Temps*, 20 Şubat 1934.
47. Mussolini, 15 Mayıs 1937 tarihli konuşması.
48. *Le Temps*, 12 Ağustos 1935.
49. Alıntılayan *Le Temps*. 28 Ocak 1936.
50. *Le Temps*, 30 Temmuz 1938.
51. Hitler, 1 Ekim 1934 tarihli konuşması.
52. *Le Temps*, 28 Ocak 1936.
53. *Fascisme*, 11 Ocak 1936.
54. *Le Temps*, 26 Şubat 1938.
55. Dr. Ley, 27 Kasım 1934 tarihli konuşması.
56. Essen Ticaret Odası Raporu, 1935 yılı üzerine.
57. Gœring, 13 Mayıs 1938 tarihli konuşması, *Le Temps*, 15 Mayıs 1938.
58. *Le Peuple*, 19 Ağustos 1937.
59. *Wirtschaft und Statistik*, n. 23. 1935.
60. *Lavoro d'Italia*, Nisan 1921.
61. Rosenstock-Franck. *age.*
62. Hautecœur, "Le Fascisme", *Année politique*, 1926.
63. Modigliani, "La Loi syndicale fasciste", *Nouvelle Revue Socialiste*, 1937.
64. Alıntılayan Fucile, *Le Mouvement syndical et la réalisation de l'Etat corporatif en Italie*, 1929.
65. Rocco, *La Nuova Lisciplina*.
66. Alıntılayan *La Liberté syndicale: Italie*, Enquête de la S.D.N., 1927.
67. Mussolini, 10 Kasım 1934 tarihli konuşması.
68. Mussolini, Comité France-Italie üyelerine yaptığı konuşma, Eylül 1933.
69. *Mussolini*, 6 *Ekim* 1934 *tarihli konuşması*.
70. Mussolini, 18 Mart 1934 tarihli konuşması.
71. Mussolini, 8 Ocak 1935 tarihli nutku.
72. *Vu,* 9 Ağustos 1933.
73. Rosenstock-Franck, *age.*
74. Bkz. Konrad Heiden, *Geburt des dritten Reiches* (Naissance du Troisième Reich), 1934.
75. *Le Temps*, 5 Mayıs 1933.
76. Alıntılayan Konrad Heiden, *age.*
77. *Le Temps,* 25 Haziran 1933.
78. Dr. Ley, Mayıs 1933 tarihli konuşması.
79. Alıntılayan *Fascisme*, 6 Ekim 1934.
80. Dr. Schmitt, 13 Mart 1934 tarihli konuşması.
81. *Le Temps*, 7 Eylül 1935.
82. *Fascisme*, 7 Mart 1936.

IX - Faşizmin İktisadi Politikası

Artık söz konusu olan şey, kapitalizmin 'normal' işleyişini yeniden sağlayacak birtakım tedbirler almak, yeni zenginlikler yaratmak ve bunları dağıtmak suretiyle kârları teminat altında tutmak değil, özellikle, kapitalist teşebbüslerin verimliliğini suni yollarla ve halk kitlelerinin zararına olarak yeniden sağlamaktır.

Bu araçlar elbette, sırf faşizme ya da nasyonal sosyalizme özgü değillerdir. Bunlar, başka ülkelerde de kullanılan vasıtalara benzerler. Aralarındaki fark özde değil, sadece kullanmanın derecesindedir. Az sonra anlatılacak olanlar da, sırf faşizme özgü değildir. Avamdan gelme demagogların, varlığına herkesi inandırmak istedikleri bir 'faşist' ya da 'nasyonal sosyalist' ekonomi yoktur. Faşist ekonomi ilk defa 1914-1918 savaşı sırasında Almanya'da *Kriegwirtschaft* (savaş ekonomisi) adı altında uygulanan ve 'güdümlü' kapitalist ekonomi denen şeyin sadece daha ileri bir şeklinden ibarettir.

Ayrıca bütün bu tedbir ve araçların 'antikapitalist' hiçbir yanı da yoktur (sadece birtakım saf insanlar, faşizmin gerçek bir iktisadi 'devrim' olduğuna, kapitalizmi aştığına inanabilmişlerdir). Ancak bu tedbirlerin yoğun karakteri, faşist devleti, başta düşünülen noktadan da ötelere sürükler.

Bunlar git gide devlete, kapitalizmin ünlü 'liberal' ya da 'ortodoks' çözümlerinden sırt çevirtirler.

İktidarı ele aldığı günlerde, kendini paraca desteklemiş kodamanlara karşı minnet duygularıyla dolu olan faşizmin, sözleri de eylemleri de, iktisadi liberalizmin en saf şekline bulanmış durumdadır.

Faşizm, özel mülkiyeti, ferdi teşebbüsü her bakımdan korumak ve kollamak niyetiyle dolu olduğunu söyler. Devletin üretime müdahale etmesi fikrini şiddetle reddeder. Ancak şu var ki, kapitalistler işlerine karışılmasını istemedikleri sürece ve ölçüde, faşist devlet de müdahaleden kaçınır. Ancak, kapitalistlere vergilerin en hafifini de koysa, bunları denetlerken son derece ölçülü ve ağzı sıkı bile davransa, kapitalistlerin kendi imkanlarıyla başlarının çaresine bakamayacaklarını gördüğünde, yardımlarına koşmaya da hazırdır. Daha ilk çağrıda bunların imdadına yetişir, zararlarını 'sosyalize' eder, siparişleriyle işletmelerini canlandırır.

Bununla beraber olayların akışı faşizmi başlangıçtaki programından yer yer sapmaya zorlar. Faşizm, büyük sermayenin kârlarını artırmak tutkusuyla, özellikle Almanya'da, büyük silahlanma teşebbüslerine girişecektir. Böylece parmağını, kendisini iktisadi liberalizmden yavaş yavaş otarşiye ve 'savaş ekonomisi'ne sürükleyecek bir çarka da kaptırmış olur.

Bu yüzden, özel teşebbüse azami hürriyet sağlama isteğinden hareket etmiş olan faşizm, adım adım, ekonominin bürokratikleştirilmesi işine girişir. Her geçen gün biraz daha fazla, yapmayı tasarladığı işlerle yapmak zorunda kaldığı işler arasındaki çelişkinin kıskacına düşer. Zikzaklarla, el yordamıyla ilerleyerek, kapitalist sistemin ömrünü az çok uzatmayı başarır. Fakat bunu yaparken de, tek tek, her bir kapitalistin hareket serbestliğini sınırlamış, ağır sanayi uğruna bütün diğer iktisadi faaliyet kollarını kurban etmiş olur. Ekonominin bütünü felce uğrarken, toplumun bütün sınıflarına mensup insanlar sefalet ya da sıkıntı içinde yüzerlerken, sadece kodaman sanayiciler "kâr üstüne kâr yığmaya" devam ederler. Ve bu kârı da herkesin sırtından ve herkesin yıkımını hızlandırmak pahasına sağlarlar.

Doktorların yakından tanıdığı bir olgu vardır. Bazı ilaçlar, bir an, hastalığı yeniyor gibi görünürler. Fakat hastalık öcünü almayı bilir. Vücudun bir köşesinden kovulmuş olsa bile, bu defa bir başka yerinde ya da bir başka şekil altında yeniden uç verir, depreşir. Kâr mekanizmasına çeki düzen veren faşizm de, bir an, kapitalist sistemin çektiği derde derman oluyormuş gibi görünür. Ancak, bu musibeti daha beter azdırmaktan başka bir şey de yapamaz. Hayatını kurtarmakla görevli olduğu bu sistemi, sonunda, dünya çapında bir savaş afetinin kucağına atar.

Şunu da belirtelim ki, bu sonuç bile, sırf faşizme özgü bir olay değildir. Kapitalizmin diğer ülkelerde başvurduğu çareler de, er geç aynı sonuca yol açmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde New Deal reformlarını tezgahlayanlar da, kapitalist mekanizmayı ancak, Almanya'dakinden de daha büyük silahlanma çabalarıyla ve sadece geçici bir süre için yeniden işletebilmeyi başardılar. Amerikan kapitalizmi, barış günleri geri geldikten sonra bile, ancak savaş mevcutlarını aynen muhafaza etmek suretiyle ayakta kalabilmeyi zar zor başardı. Bu defa da, söz konusu olan, artık bütün gezegenin geleceğini tehdit eden bir nükleer savaştı.

Devlet tekellerinin özel kapitalizme geri verilmesi. Faşist devlet, emekçileri köleliğe mahkum etmekle ve bütün ücretlerin kıyasıya düşürülebilmesini mümkün kılacak şartları yaratmakla da kalmaz. Kapitalist kârı yeniden canlandırabilmek için bir başka yol daha dener: Çeşitli iktisadi araçlardan yararlanmak.

Faşizm, daha iktidara yerleşir yerleşmez, iyi niyetini ispatlamak için yırtınmaya başladı. Devlet elindeki ya da devlet denetimi altındaki bir miktar tekeli özel kapitalizme geri verdi.

İtalya'da

Roma Üzerine Yürüyüş'ten az sonra Mussolini şu açıklamada bulunur: "Devlete verilmiş birtakım görev ve yetkiler var ki, o, bu işin gerektirdiği yetenekten yoksun ve bunları kötü bir şekilde kullanıyor. Bu görev ve yetkileri devletin elinden almak gerekir."[1] "Devletin, iktisadi fonksiyonlarından, özellikle tekeller tarafından yerine getirilen görevlerinden vazgeçmesi gerektiği düşüncesindeyim. Çünkü bu alanda devlet yeteneksizdir."[2] "Devletin demiryolları, posta işleri ve sigortacılıkla uğraşmasına bir son vermek gerekir."[3] Böylece büyük tekeller önce kâra geçirilir, sonra da özel teşebbüse geri verilir. Kibrit tekeli 'Kibrit İmalcileri Konsorsiyumu'na devredilecektir. Devlet, telefon işletmeciliğinden (1925), bazı kamu hizmetlerinden de elini eteğini çeker. Sigortacılık alanında 1912 tarihli bir kanunla bir devlet Enstitüsü kurulmuştu. Bu kuruluşun on yıl içerisinde bir tekel haline gelmesi gerekiyordu. Mussolini, 19 Nisan 1923 tarihli bir kanunla hayat sigortasını özel sigortalara devreder.

İtalya'daki belediye işletmeleri, sosyalizmin etkisiyle, hayli gelişmişti. Mussolini, "beledileştirme (municipalisation) temposunun düşürülmesini buyurur. Bir faşistin itiraflarında da görüldüğü gibi, büyük elektrik şirketleri, "belediye işletmelerini emmek –yutmak demek daha doğru olur– konusundaki niyet ve kararlarını zarif formüller ardında saklamak"[4] ihtiyacını bile duymazlar. Pula, Torino vb. podestâ'ları* bazı varlıklı işletmeleri kapitalist kodamanlara devretmekte tereddüt göstermezler.

Almanya'da

Nasyonal sosyalist devlet daha iktidara gelir gelmez şu açıklamada bulunur: "Son yıllarda girişilen bütün devletleştirme denemelerine son verilecektir. Devlet işletmeleri yeniden özel işletmeler haline getirilecektir."[5]

1932'de devlet, 125 milyon marklık pay senedini satın alarak büyük Gelsenkirchen şirketini yıkımdan kurtarmıştı. Bu iş devlete, 'Birleşmiş Çelikhaneler' tröstünü denetleme imkanını da sağlıyordu. Fakat Hitler ağır sanayi kodamanlarına, Kirdorf'lara, Thyssen'lere olan minnettarlığını gösterecektir. Devlet, bir dizi karışık birleştirme ve kaynaştırma yoluyla, bu alandaki denetimini, pratikte tamamen bunlara bırakır.[6] 1936 Mart'ında da, pay senetlerinin topunu birden 'Birleşmiş Çelikhaneler'e geri verir.

1931'deki banka iflaslarından sonra, büyük bankaların çoğu devlet denetimi altına düşmüştü. Hükümet, (birleşmiş) *Dresdner-Bank* ve *Danat* sermayesinin %90'ına, *Commerz und Privat Bank* sermayesinin %70'ine, Deutsche Diskonto-Bank sermayesinin de %35'ine sahipti. Fakat maliye kodamanları, kuruluşlarının yeniden özelleştirilmesini talep ederler. 1933 Aralık ayında İktisat Bakanı Schmitt, "Reich'in iki yıldan beri *Deutsche Diskonto-Bank* gibi bazı büyük kredi kuruluşlarının sermayelerindeki önemli paylarını devretmeye niyetli olduğu"nu bildirir.[7]

1933 sonunda, uzmanlardan kurulu bir soruşturma komisyonu meseleyi incelemekle görevlendirilir. Tam bu sırada Dr. Schacht da, Londra'da, "Reich hükümetinin, devletin bankalar üzerinde-

---

* Eski İtalyan komün idarelerinin başındaki yüksek memur –çn.

ki nüfuzunu ebedileştirmek niyetinde olmadığı"nı[8] açıklar. 1934 Şubat'ında, Maliye Bakanı ve kodaman bankacı Dr. Reinhardt da, "hükümetin bankaları devletleştirmeyi düşünmediği"ni[9] bildirir. Nihayet, 1 *Aralık tarihinde soruşturma komisyonunun raporu ortaya* çıkar. Raporda, bankacılık alanında her türlü devletleştirme ihtimali bir yana itilmiştir. 1933'ten beri, aşağı yukarı 20 milyon marklık pay senedini (bir büyük bina karşılığında) devletten geri alan *Deutsche Diskonto-Bank*, 1937 Mart'ında, Reich'ın bütün pay senetlerini satın alma işini tamamladığını ve artık yine tam bir özel işletme haline geldiğini ilan eder.[10] *Commerz und Privat Bank* da, 1937 Ağustos'unda, pay senetli sermayesinin en büyük kısmının yeniden özel kişilerin eline geçtiğini duyurur.[11] Az süre sonra, *Dresdner Bank* Yönetim Kurulu'nun bir toplantısı sonunda, bu bankanın da tamamen ve yeniden özelleştiği öğrenilir.[12]

Öte yanda Reich, birtakım denizcilik kumpanyalarını ve gemi yapım şantiyelerini de desteklemişti. 1936 Mart'ında ise, *Deutscher Schiff und Maschinenbau* paylarının çoğunluğunu Bremenli bir tüccar topluluğuna, Eylül ayında da, *Hamburg Süd-Amerika*'nın (toplam 10 milyon olan sermayesinin) 8 milyon marklık payını bir Hamburg konsorsiyumuna geri verir[13] vb.

Nasyonal sosyalizm belediye işletmelerine karşı da mücadeleye girişir. Bunlar gerçekten varlıklı kuruluşlardır. 1932-1933 buhran yıllarında bile, 650 milyon mark civarında kâr sağlamışlardı. Bu yüzden de özel sanayinin gözü bunlardaydı. Dr. Schacht daha İktisat Bakanı tayin edildiği gün (30 Temmuz 1934), belediye işletmelerinin tasfiyesi işinin hızlandırılmasını buyurur. İlk tedbir olarak bunlara, 1 Ocak 1935'ten itibaren, kârları üzerinden %20 oranında bir vergi bindirilir.[14] 13 Aralık 1935 tarihli bir kanun 1919'da çıkarılmış olan enerji üretiminin 'sosyalizasyonu' kanununu ortadan kaldırır. Kanunun gerekçesinde şu *açıklama yer almaktadır: "Elektrik enerjisi* dağıtımıyla ilgili bu örgüt, Nasyonal sosyalist anlayışın temelinde yatan düşünceyle çelişmekteydi." Yeni kanunun amacı, "belediye sosyalizminin elektrik dağıtımının gelişmesinde yarattığı keşmekeşe" bir son vermektir. Artık bütün 'fuzuli engeller'den kurtarılmış olan elektrik enerjisi üretim ve dağıtımı işletmeleri, her yönden destek ve teşvik göreceklerdir.[15]

Sermaye yararına vergi muafiyetleri

Faşist devlet, türlü vergi muafiyetleri tanımak suretiyle, kapitalist kodamanların 'kâr yaratmalarına' yardımcı olur.

İtalya'da

Maliye Bakanı Stefani açıklıyor: "Sermayenin yakasını bırakmamak anlayışına dayanan bir uygulamaya biz son verdik. Sermayenin ezilmesi temeline dayanan bir mali sistem, sersemce düşünülmüş bir sistemdir."[16] Yeni hükümet, 10 Kasım 1922'den itibaren, nama yazılı senetleri, yani kapitalistlerin gelir vergisinden kaçmalarını belli ölçüde engelleyen, değerli evrakın tescili mecburiyetini kaldırdığını bildirir. 19 Kasım tarihli bir kararla, 'savaş kârları'nı incelemekle görevli soruşturma komisyonu lağvedilir. 20 Ağustos 1923 tarihli kanun da, aile çerçevesi içerisinde kalan mirastan vergi alınması usulünü kaldırır.

1920'de konmuş olan ve yıllık taksitlerle ödenen sermaye (servet) vergisi de Bakan Stefani tarafından *stupidissimo* [saçmalığın daniskası] olarak görülür. Bu vergi, kısmi itfalar yoluyla ve vergi dairesiyle anlaşarak tasfiye edilir;[17] bu da vergi yükümlüleri için çok avantajlıdır. 1925 Şubatı'nda çıkarılan bir kanun, taşınabilir değerlerin ek vergilendirilmesi usulünü kaldırır. 23 Haziran 1927 tarihli kanunla, anonim şirketlerin birleşmesini kolaylaştırıcı önemli vergi indirimleri sağlanır. Bunlara, banka ve sanayi alanlarına yatırılmış sermayeden alınan %10'luk bir verginin kaldırılışını, anonim şirket yönetici ve müdürlerinden alınan verginin yarı yarıya indirilişini, yabancı sermaye için konmuş bütün vergilerin, lüks maddelerden alınan verginin kaldırılışını vb. de eklemek gerekir. Katolik don Sturzo[18] şöyle diyor: "Faşist maliye, kapitalist servete kol kanat germekte."

Almanya'da

Nasyonal sosyalist vergi sistemi, iktidarın ele geçirilmesinden itibaren tek bir amaca yönelir: Sermayeyi kollayıp kayırmak. Sonradan 16 Ekim 1934 günlü kanunla tamamlanacak olan 1 Haziran 1933 tarihli bir kanun, sanayicilerin yeni malzeme alımına ayırdıkları bütün fonları, vergilemeye tâbi gelirlerinden düşebilmelerine izin verir.

Devlet ayrıca mal sahiplerini ev, fabrika ya da mağazalarının onarım giderlerinin de bir kısmını karşılar. Vergi kaçıranların ödenmemiş vergileri, bu kişiler 'işsizlikle mücadele' fonuna borç verme işine katılırlarsa, yarı yarıya düşürülür. Hizmetçi kadın çalıştıran burjuvalar, beyanlarında bunları 'reşit olmayan evlat' gibi gösterip, buna tekabül eden vergi indiriminden yararlanabilirler. 15 Temmuz 1933'te çıkarılan kanunlar da, yeni kurulmuş işletmeler, yeni usuller uygulayan ya da yeni mallar üreten işletmeler ve yeni yapılan konutlar için vergi muafiyetleri öngörür.[19]

1934 Nisan'ında hükümet ticaretin yeniden ele alınmasını kolaylaştırmak için bütün bir vergi indirimini (yaklaşık 500 milyon mark) kabul etti.[20] 1934-1935 arası dönemde gelir vergisi 1931-1932 arasına göre yarı yarıya azaldı.[21] 1 Ocak 1935'te yürürlüğe giren vergi kanunu sadece muafiyeti onaylamıyor aynı zamanda veraset vergilerini de azaltıyordu.

Faşist devlet yeni sanayiler kurulmasını yasaklıyor.

Faşist devlet, yeni sanayiler kurulmasını yasaklayan kanunlar çıkararak, yani kapitalist kodamanları yeni rakiplerinin türemesi tehlikesinden kurtararak, satış kârlarını suni şekilde yükseltmelerine yardımcı olur. İşin yükünü ise tüketici çekecektir.

İtalya'da

11 Mart 1926 tarihli kararname maliye bakanına, sermayesi 5 milyon lireti aşan kuruluş halindeki şirketlerin işlemlerinin ya da mevcut sermayeyi 5 milyon liretin üzerine çıkaran sermaye artırımı işlemlerinin mahkemelerce tescilini yasaklama yetkisi verir. 3 Kasım 1927 tarihli kanun niteliğinde bir kararname, şehirlerde belli büyüklükteki sanayi işletmelerinin açılmasını, hükümetin önceden vereceği izne tâbi kılacaktır. 18 Kasım 1929 tarihli bir kanun niteliğinde kararname, önceden izin alma şartını milli savunma yararına çalışan işletmelere de yayar. 18 Temmuz 1930 tarihli bir başka kanun niteliğinde kararname de, yeni gemi yapım şantiyeleri, taşıma (nakliye) müesseseleri vb. için de aynı şartı koyar. Mecburi ortaklıklarla ilgili 12 Haziran 1932 tarihli kanun niteliğinde kararname ise şunu be-

lirtir: "Üretimin belli dallarının özel ihtiyaçları gerektirdiği takdirde, konsorsiyuma bağlı yeni fabrikaların kurulması ya da mevcut fabrikaların genişletilmesi, hükümet iznine tâbi kılınabilir." Nihayet, 12 Ocak 1933 tarihli kanun da, bu çeşitli mecburiyetleri tasdik eder ve genelleştirir.

Almanya'da

15 Temmuz 1933 tarihli bir kanun iktisat bakanına, belli bir ekonomi dalında ve şartlar gerektirdiği takdirde, "yeni teşebbüslerin kurulmasını ya da mevcut teşebbüslerin çalışma alanının ya da üretim kapasitesinin genişletilmesini belli bir süre askıya alma ya da kendi iznine tâbi kılma" yetkisini vermektedir. Fakat kanun, İtalyan mevzuatından da daha ileri gider: Bakan, mevcut işletmelerin üretim potansiyelinin kullanılma derecesini bile bizzat kendi tespit edebilecektir.

Hükümet bu kanuna sık sık ve geniş çapta başvurdu. 1933'te çıkarılan beş kararname, 1934'te çıkarılan 17 kararname ile, değişik sanayi kollarında yeni işletmelerin kurulması ya da eski işletmelerin üretim kapasitelerinin artırılması yasağı getirildi.

Faşist devlet, muhalif üreticileri 'mecburi birlikler'e girmeye zorluyor. Devletin bu müdahalesinde, sosyalistlikle ilgili hiçbir şey yok.

Faşist devlet, 'muhalif' üreticileri kanun yoluyla mecburi birliklere girmeye zorlayarak, büyük sanayicilerin –tüketicinin sırtından– satış fiyatlarını suni bir şekilde yükseltmelerine yardımcı olur. Bir sanayi birliğinin, buna katılanların sayısı ne kadar yüksek olursa olsun, hemen hiçbir zaman, bu meslekte çalışan herkesi kendi çatısı altında toplamayı başaramadığı bilinir. Oysa, satış fiyatları üzerinde tayin edici bir etkide bulunabilmek için, bir sanayi kolundaki toplam fabrika kapasitesinin en az %90'ını toplayıp bir araya getirmiş olmak gerekir.[22] Bu oran ise, pek ender elde edilebilir. Anlaşmazlıkları yok etmek mümkün olamaz. Bu durumda devletin baskı (cebir) gücüne başvurmak gerekir.

İtalya'da

Metalurji sanayiinde 1928-1929'dan beri gönüllü olarak kurulmuş bir 'birlik' vardır. Ancak, büyük sanayiciler kendi imkanlarıyla genel (global) bir konsorsiyum (ortaklık) kurmayı ve anlaşmazlıkların üstesinden gelmeyi başaramazlar. Bu yüzden de devlet, müdahale etmek için kolları sıvar. 31 Aralık 1931 tarihli kanun niteliğinde bir kararnameyle, mal üretimini ve satışını düzene koymak amacıyla, demir sanayiinin değişik kollarında mecburi konsorsiyumların kuruluş şekillerini tespit etme hak ve yetkisini kendi üzerine alır.[23] Böylece mecburi konsorsiyumlar derhal kurulur.

Bir süre sonra bu tedbir bütün sanayi dallarına teşmil edilir. 16 Haziran 1932 tarihli bir kanun hükmünde kararname, "aynı iktisadi faaliyet kolunda çalışan sanayiciler arasında, üretimi ve rekabeti düzenlemek amacıyla mecburi ortaklıklar (konsorsiyum) kurulması"na karar verilebileceğini bildirir. Bu ortaklıklar, "toplam işyeri sayısının %70'ini ve son üç yılın ortalama fiili üretiminin %70'ini temsil edecek sayıda ilgili tarafından" talep edildiği takdirde kurulurlar.

Almanya'da

15 Temmuz 1933 tarihli bir kanunla, Reich İktisat Bakanı, "birleşme ya da kaynaşmanın işletmenin, üretimin ve topluluğun tümünün yararları bakımından gerekli görüldüğü durumlarda, pazarı düzenlemek amacıyla, işletmeleri sendikalar, karteller, konvansiyonlar ya da benzeri anlaşmalarla birleştirebilme ya da bunları zaten var olan işletme ortaklıklarına katma" yetkisini alır.

Bu mevzuat süratle uygulanmaya konur. Yoğunlaşmanın adamakıllı ileri bir seviyede olduğu sanayi dallarında, 1933 Temmuz'u ile Kasım'ı arasında, zaten var olan 30 kartel yeniden örgütlendirilir, muhalifler de bu örgütlenme bünyesine alınır, her üyeye kendi payına düşen üretim miktarını gerçekleştirme borcu yüklenir. Yoğunlaşmanın daha düşük bir seviyede (manüfaktür imalatı) ya da kartelleşmenin daha zor olduğu sanayi dallarında da, 38 yeni kartel kurulur: dokumacılık, kâğıt sanayii, gıda sanayii vb.

Devletin bu müdahalelerine sosyalist bir nitelik atfetmek büyük bir yanılgı olur. Devlet bu müdahalelerde bulunuyorsa, bunun amacı topluluğun menfaatlerini değil, fakat sadece kapitalist kodamanla-

rın menfaatlerini korumaktır. Üstelik bu devlet, kendi üstüne vazife olmayan işlere karıştığı için de binbir pişmanlık duyar, özürler diler. O, geleneksel tavrı olan 'müdahale etmeme' tavrından sadece geçici bir süre için caymıştır. İtalyan bakanlarından Bottai, bir söylevinde, mecburi ortaklıkların "üretici örgütlenmelerinin son derece istisnai bir şekli olarak görülmeleri gerektiğini belirtir.[24] Reich İktisat Bakanı Schmitt de şunu der: "Kartelleri ve mecburi fiyat sistemini, ilke olarak, tutmuyorum. Fakat yine de şu zor günlerde epey kartelin kurulmasını kabul ettiysek ve hata bunları maalesef zorla kurduysak, bütün bunlar, ekonomimizi vahim durumlara düşmekten kurtarmak içindi."[25]

Üstelik bu müdahale son derece ölçülüdür de. Hiç şüphesiz, İtalya'da olsun Almanya'da olsun, kanunlar devletin belli bir 'denetleme' hakkını öngörürler. Mesela İtalya'da, 16 Haziran 1932 tarihli bir kanun niteliğinde kararname, bakana, ortaklığı meydana getiren işletmelerden, gerekli gördüğü bütün işlem ve belgeleri isteme hakkını tanır. Ayrıca idare, ortaklık toplantılarında hazır bulunmak üzere bir memuru da görevlendirebilir. Almanya'da da 15 Temmuz 1933 tarihli bir kanun bakana bazı müphem 'gözetim ve müdahale hakları' verir. Fakat bütün bu denetleme hevesleri, ne kadar utangaçça girişilmiş işler olurlarsa olsunlar, yine de tam bir uygulama alanı bile bulamazlar. Rosenstock-Franck, "İtalyan sanayicileri bu mecburi ortaklıklardan her zaman korkarlar" der. Gerçekte ise kanun onları, özellikle, muhaliflerini zorla hizaya getirmek amacıyla kullanabilecekleri bir baskı aracıyla silahlandırmaktadır. Almanya'da da İktisat Bakanı 15 Temmuz 1933 tarihli yasanın kendine verdiği yetkilerden pek ender yararlanmıştır. Yeni kartellerden pek çoğu, karşılıklı rıza ve anlaşmayla kurulmuş, kanun ise, sadece, muhalifleri nedamet yoluna getirmeye yarayan bir baskı aracı hizmeti görmüştür.[26]

Faşist devlet, zayıf düşen teşebbüsleri canlandırıyor. Fakat yaptığı, sadece, bunların zararlarını 'sosyalize etmek'.

Faşist devlet büyük sanayicilere bir başka hizmette daha bulunur: Dara düşen işletmeleri bol keseden besler. Bunların pay senetlerini üzerlerine alır. Fakat, bu durumdan, bunları millileştirmek için

yararlanmak yerine, bu işletmelerin birer özel teşebbüs olarak kalmalarına özen gösterir. Zararını üzerine aldığı pay senetlerini yeniden değerli hale getirip bu işletmelere geri verebileceği günü bekler durur.

Aynı şekilde devlet, 'milli savunma' ihtiyaçları için bazı sanayi kollarının genişletilmesini ya da özel sanayinin ticari bakımdan rizikolu bulup girmediği alanlarda bizzat yeni fabrikalar açmayı gerekli gördüğünde, bu durumdan da devlet işletmeleri kurmak için yararlanmaya bakmaz. Tersine, karma ekonomi kuruluşları vücuda getirir ve bunlar bünyesinde özel sanayiyle işbirliğine girişir. Devlet, kendi sermaye payını yatırır, özel yatırımcıların belli bir miktar temettü almasını garanti altına alır ve bu işletmeler günün birinde verimli hale geldiklerinde bunları özel sanayiye devretmek üzere, bunların bütün zararlarını kendisi yüklenir.

İtalya'da

Mussolini'nin, iktidarı ele geçirir geçirmez yaptığı ilk jest, güçlü Ansaldo metalurji tröstünü canlandırmak olacaktır. Buna, 400 milyon liretlik bir mali katkıda bulunur. 1924'te, zararlarını devletin yüklenmesi şartıyla iflas halindeki banka ve fabrikaların tasfiyesi işini yürütecek bir özel daire kurulur. 1926 sonunda patlak veren deflasyon buhranının kurbanları olan *Banco di Roma, Banco di Napoli, Banco di Sicilia* ve çok daha ufak çapta pek çok kuruluş, devlet parasıyla beslenerek ayağa kaldırılır.

Fakat devlet, özellikle, dünya buhranının yarımadayı kasıp kavurduğu 1931'den itibaren, yardımlarını yağdırmaya başlar. Büyük iş bankalarının kasaları, iflas halindeki sanayi kuruluşları tahvilleriyle doludur. Birbiri ardı sıra *Banco di Milano* ve *Credito Italiano*'dan, güçlü *Banca Commerciale*'ye kadar, pek çoğu iflas eder. Fakat devlet bunların imdadına yetişir. Üst üste, hemen hemen doğrudan Hazine tarafından beslenen üç özerk enstitü kurulur. Mussolini'nin deyimiyle bunlar, "bakım ücretlerinin devlet tarafından ödendiği nekahathaneler"dir.[27] Kuruluş tarihi bakımından bunlardan birincisi olan İtalyan Sanayiinin finansmanı şirketi (Sofindit), en büyük kısmı devlet tarafından ödenmek suretiyle 500 milyon liret sermayeyle ve 1931 Ekim'inde kurulacaktır. Devlet tarafından garanti edilmiş

emisyonları piyasaya süren bu Enstitü, 4 milyar liret toplar. Bununla, *Banca Commerciale*'nin ve onun gibi kriz halindeki diğer kuruluşların bütün sanayi tahvilleri satın alınacaktır. Bir ay sonra, 500 milyon liretlik bir sermaye ile İtalyan Menkul Değerler Enstitüsü (IMI) kurulur. Bunun da sermayesi devlet tarafından sağlanmıştır. IMI, devlet tarafından garanti edilen ve 10 yılda ödenecek olan beş buçuk milyarlık tahvil çıkarır. Bu sermayeler uzun vadeli borç şeklinde (en çok 10 yıl vadeyle) özel sanayiye aktarılır. Her işletme, teminat olarak, tahvillerinden belli bir kısmını ortaya koyar. Nihayet 1933 yılı Ocak ayında da Sanayi Kalkınma Enstitüsü kurulur. Bu kuruluş iki bölümden meydana gelir: Birincisi, 20 yıl süreyle 85 milyon liretlik bir bütçe yardımından yararlanacak olan sınai 'seferberlik şubesi'; ikincisi de, devletçe sağlanan 100 milyon liretlik bir sermayeye sahip bulunan ve yine devletçe garanti edilmiş 1 milyar liretlik tahvil (15 ilâ 20 yıllık süreyle) çıkaracak olan 'sanayi finansmanı' şubesidir. Devlet, bu son örgüt aracılığıyla ülkenin en büyük tröstlerini besleyip canlandırır. Pasifi 600 milyon lireti aşan ve tahvilleri 250 liretten 20 lirete düşmüş olan büyük Piyemonte Hidrolik Şirketi bu sayede, 1933 sonlarında sıhhate kavuşturulup ayağa kaldırılır.[28] 1934 Eylül'ünde de, Roma Üzerine Yürüyüş'ten sonra canlandırılmış olan metalurji tröstü Ansaldo, bu defa 175 milyon liretlik bir sermayeyle yeniden kurulur ve devlet garantisinden de yararlanmak suretiyle, 100 milyon liret tutarında tahvil çıkarmasına izin verilir.[29]

Fakat faşizm, pay senetlerinin çoğunu satın aldığı işletmeleri millileştirmekten kaçınır. Mussolini şöyle diyor: "İtalyan ekonomisinin dörtte üçü, bugün devletin kolları arasındadır. Eğer İtalya'da devlet kapitalizmini ya da devlet sosyalizmini kurmak isteseydim (ki böyle bir şey söz konusu değil), bunu başarmak için gerekli ve yeterli bütün objektif şartlara sahip durumdayım."[30] Bottai de, tam aksine, İtalya'da "buhranla beraber başlayan mülksüzleşme hareketinin hızlandırılmak" istenmediğini kesinlikle belirtir.[31]

Fakat kitleler huzursuzluk içerisindeyse, bunların gözünü boyamak da gerekir. Faşizm 1936 yılı Mart'ında, İtalyan bankalarının 'millileştirildiği'ni ilan eder. Bu, bir palavradır sadece.

Faşist devlet 1931'den beri *Banca Commerciale, Credito Italiano, Banco di Roma* gibi büyük kredi kuruluşlarının pay senetlerin-

den önemli bir kısmını elinde ya da mülkiyetinde tutuyor olmasına rağmen, bu üç bankayı 'millileştirmek'ten kesinlikle kaçınır. Bunları 'kamu hukuku bankaları' olarak vaftiz etmekle yetinir. Bu suretle, bunların pay senetlerinin isme yazılı olması ve sadece İtalyan yurttaşları tarafından satın alınabilmesi sağlanır. İtalyan Bankası da millileştirilmez, sadece 'kamu hukuku kuruluşu' ilan edilir. Bu suretle, pay senetlerinin isme yazılı olması ve sadece yarı resmî kuruluşlar ya da 'kamu hukuku bankaları' tarafından satın alınabilmeleri sağlanmış olur. Fakat bu 'kamu hukuku bankaları' da, görüldüğü gibi, özel kuruluşlar olarak kalmaya devam ederler. İtalyan Bankası yönetim kurulunun 12 üyesinden dokuzunun genel kurul tarafından seçilmesi gerekir. Bu usul, 'kamu hukuku bankaları'nın yöneticisi kapitalist kodamanların, Emisyon Enstitüsü'nde söz sahibi olarak kalmaya devam etmelerini mümkün kılar.[32]

Büyük sanayinin sözde 'millileştirilmesi' konusu etrafında da pek fazla gürültü koparılmıştır. İşin aslı nedir? Mussolini 1936 Mart'ında verdiği bir söylevde, "doğrudan doğruya ya da dolaylı yoldan milli savunma için çalışan büyük sanayi" ile "kapitalist ya da süper kapitalist sayılabilecek kadar gelişmiş" sanayilerin –bunlar devletin, 1930-1931 yıllarında besleyip diriltiği endüstrilerdir–, "büyük birimler halinde bir araya getirileceklerini (...) ve devletin yörüngesinde özel bir karakter kazanacaklarını" bildirir. Fakat, bu sözde dönüşümün pratikte nasıl gerçekleştirileceği konusunda da, kasten kaypak konuşur: "Devletin bu büyük sanayi birimlerine müdahalesi, doğrudan doğruya mı olacaktır, yoksa dolaylı bir şekilde mi? Bu müdahale, bir yönetme şekline mi bürünecektir, yoksa bir denetleme şekline mi? Bazı dallarda bu bir doğrudan yönetim, bazılarında bir dolaylı yönetim, diğerlerinde ise etkili bir denetim olabilecektir. Ayrıca, devletin ve özel kişilerin sermayeyi birlikte sağlayacakları ve yönetimi birlikte yürütecekleri karma teşebbüs şekli de düşünülebilir."[33]

Bu sonuncu şıkta, kapıdan kovulan kapitalistler, bu defa pencereden tekrar buyur edilmektedirler. Büyük sanayiciler, sermayenin %49'unu, devlet ise %51'ini denetliyor olsalar bile, sanayiciler yine işletmelerinin hakimi olarak kalırlar. Üstelik, delegeleri, yönetim kurullarında kapitalistlerle diz dize oturan bu devlet ne menem bir dev-

lettir? Bu, büyük sermayenin suç ortağı olan faşist devlettir. Şu halde devletin uluorta müdahalesi diye bir tehlike yoktur. Devlet, sermayeyi sağlamak, siparişlerde bulunmak, temettüleri sağlama bağlamak ve zararları yüklenmek için işin içerisindedir.

Bazı örnekler verelim. Devlet ve dev Montecatini tröstü 1936'da, sentetik benzin yapımıyla uğraşacak olan *Idrogenazione Combustibili* adlı şirketin sermayesini birlikte taahhüt ederler. 1937 Nisan'ında Sınai Kalkınma Enstitüsü –yani devlet–, Ansaldo, Odero-Terni-Orlando, *United Shipyards of the Adriatic* şirketleri sermayesinin %50'sinden fazlasını meydana getiren pay senetlerini satın alır.[34] Haziran ayında da, 900 milyon sermayeyle, Sınai Kalkınma Enstitüsü'nün himayesi altında bir Demircilik Mali Şirketi kurulur. Ilva, Terni, Dalmine gibi tröstlerle devlet, bu şirketin kuruluşuna katılırlar.[35]

Almanya'da

Nasyonal sosyalist devletin, zayıf düşmüş sanayi ve banka işletmelerini besleyip desteklemesi gerekmez. Kendinden önce gelen hükümetler bu işle zaten ilgilenmişlerdir. Nasyonal sosyalist devlet, pay senetlerinin yarısından fazlasına sahip bulunduğu bu işletmeleri millileştirmek için, mevcut şartlardan yararlanma yoluna da gitmez. Tam tersine, imkan bulur bulmaz, bu senetleri eski sahiplerine geri verir. Reich ancak, başka türlü davranmasına imkan kalmamışsa, özel teşebbüsün yerini alır (mesela, özel sermayenin yatırım yapmaya yanaşmadığı verimsiz alanlarda işletme kurmak gibi...). Devlet bu işletmelere, İtalya'da olduğu gibi, karma ekonomi ortaklıkları şeklini verir: Yatırılan sermayeye belli miktar temettüyü garanti eder, bütün zararları ise kendisi üzerine alır. Az miktarda demir ihtiva eden maden filizlerinin işletilmesi için kurulmuş olan *Hermann Goering Reichswerke für Erzbergbau und Eisenhütten* buna örnektir. Bunun sermayesi hem Reich hem de büyük sanayi tarafından sağlanmıştır. *Le Temps* gazetesi muhabiri, "anonim ortaklık hukuki kılıfının, özel mülkiyetin menfaatlerini en iyi bir şekilde koruduğu"nu belirtir.[36]

Ağır sanayinin organı olan *Bergwerkszeitung*, şirketin kuruluşunun bir millileştirme tedbiri olarak ele alınması karşısında hayretini saklayamaz: "Devlet, özel teşebbüsü, yeni sermaye yatırımlarının beraberinde getirdiği tehlikelere karşı koruyor ve yeni önemli projelerin gerçekleştirilmesi işine gönül rızasıyla katılma sorumluluğunu

özel teşebbüse bırakıyor."[37] Öte yanda, İktisat Bakanlığı'nda da daire başkanı olan General Hanneken, demir sanayii 'meslek grupları' kongresinde, "mümkün olan en kısa zamanda ve mümkün olabildiği ölçüde Goe*ring-Werk*e'lerin özel teşebbüs tarafından yüklenileceğini belirtir.[38]

Bu işletmelerin 'yeniden özelleştirileceği' mutlu günlerin bekleyişi içinde olan nasyonal sosyalist devlet ve büyük sermaye babaları, bu arada, karma ekonomi ortaklıklarının birlikte yönetimi için de aralarında kumpas kurarlar. Devletle özel sanayinin sıkı bir şekilde iç içe geçmeleri konusunda, Goe*ring Werk*e'ler bünyesine katılan dev Rheinmentall-Börsig şirketinin denetleme kurulu iyi bir örnektir. Bu kurulda yer alan büyük sanayi temsilcisi dört kişiden ikisi I. G. Farben'den (Börsig ve Karl Bosch), biri *Deutsche Bank*'tan, öbürü de *Dresdner Bank*'tandır. Üyeleri tanıtmaya devam edelim: Nasyonal sosyalizme kapılanmış eski aristokrasinin temsilcisi Saksonya-Coburg-Gotha Dükü; iş çevreleriyle olan sıkı ilişkileriyle tanınan iki devlet temsilcisi (Devlet Bakanı Trendelenburg ile Maliye Bakanlığı'ndan bir temsilci); ordu temsilcisi olarak Savaş Bakanlığı'ndaki Savaş Ekonomisi bürosu başkanı olan emekli Albay –halen general– Thomas. Nihayet, Goe*ring-Werk*e'lerin iki, yarı kamusal nitelikli bir kredi kuruluşu olan *Reichskreditgesellschaft*'ın da bir temsilcisi.[39]

Devlet sanayinin baş müşterisi haline geliyor: Prestij uğruna girişilen büyük bayındırlık işleri, 'milli savunma' siparişleri.

Faşist devlet tarafından büyük sanayiciler lehine alınan bütün tedbirler içerisinde, şimdi inceleyeceklerimiz, en önemlileridir. Çünkü bunlar sadece kapitalist kârların artmasında kesin bir rol oynamakla kalmazlar, aynı zamanda ve asıl önemlisi, faşizmi, adım adım otarşi ve 'savaş ekonomisi'ne götürecek olan uğursuz (mukadder) çarka doğru da sürüklerler.

İtalyan ve Alman büyük sanayicileri, kaynağını iktisadi buhrandan alan bir çifte yokluk karşısındadırlar. Birincisi, kitlelerin alım gücünün düşmesinden doğan özel müşteri yokluğu; ikincisi de, iyice ürktüğü için sanayi yatırımlarından kaçan tasarrufların ortadan çekilmesinden doğan boşluk. Bu yüzden de, faşist devlet işe müda-

hale etmek gereğini duyar. Özel müşteri azlığından ve özel yatırım yokluğundan doğan bu boşluğu doldurur. 1932 yılı İtalya'sında, yeni emisyonların ancak %10'u özel kesimden gelirken, %90'lık bir emisyon hacmi yarı kamusal nitelikteki maliye enstitülerinden sağlanır.[40] Almanya'da da, 1934'te, devlet emisyonların %70'ini, özel kesim ise ancak %30'unu sağlar. 1935'te, "özel ekonominin ihtiyaçları için meydana getirilen sermaye, bu ihtiyaçların gerektirdiği seviyenin çok altındadır."[41] Bazı durumlarda nasyonal sosyalizm, kendi siparişleriyle bilhassa kayırdığı işletmeleri, kendi kendilerini finanse etme yoluna girmeye teşvik eder. Nitekim Krupp'un 1935'te 10 milyon marka yükselen kârları, tamamen işletme içinde yeniden yatırıma ayrılır.[42]

Devlet siparişleri iki türlü olur: genellikle verimli olmayan ve prestij uğruna girişilen büyük bayındırlık işleri ile 'milli savunma' çalışmaları ve siparişleri. Doğrusu, bu iki faaliyet türü arasındaki ayrım çizgisini kesin olarak çizebilmek kolay değildir. Birinci faaliyet türü, kârların yükseltilmesine yetmediğinde, ikincisi sahneye konur. İkincisi güçlenip geliştikçe de, birincisi arka plana geçmeye başlar. Ayrıca, bayındırlık işlerinin hiç de azımsanmayacak bir kısmı da, gerçekte, 'milli savunma' işleriyle, özellikle kara ve demiryolu ulaşımcılığıyla ilgilidir.

Büyük bayındırlık işleri

İtalya'da

İtalyan faşizmi Ekim 1922-Haziran 1934 arasında, yaklaşık olarak 43 milyarlık bayındırlık işlerine girişir (demiryolları çalışmaları hariç). Bu tutarın da 28 milyardan fazlası fiilen ödenmiştir.[43] Bu harcamaların büyük bir kısmı ise üretken olmayan yatırımlara gider. Böylece devlet, milyarla liretini, daha baştan batık birtakım işlere yatırır. Demiryolları açığı müzmin bir hal alır (1935 Nisan'ında 900 milyon liret). Fakat yine durmadan yeni yollar yapılır. Dış ticaret büyük bir düşüş gösterir; fakat Cenova, Trieste, Venedik vb. limanların yeniden düzenlenmesi işine dev paralar dökülür. Dev büyüklükte lüks yolcu gemileri inşa edilir. Otomobil trafiği son derece düşüktür (Fransa'nınkinin beşte biri kadar); fakat büyük otoyolların yapımı milyonlar yutmaya devam eder (30 Haziran 1934'te 544 kilometre). Üstelik, ödenmesi gereken geçiş parasının yüksekliği sebebiyle,

pek çok kişi de bunlardan yararlanamaz. Mussolini, otoyollar yapımı teşebbüsünün 'erken el atılmış dev' bir iş olduğunun farkındadır.[44] Nihayet faşist devlet, "Ebedi Şehrin güzelleştirilmesi" gibi şehircilik işlerine (yarım milyar liret civarında), Havacılık Bakanlığı binasının yapımı vb. işlere de milyonlar gömer. Faşistin biri, bir propaganda broşüründe, yapılan bu korkunç masrafların "ancak uzak bir gelecekte iyice kavranabileceğini itiraf eder.[45] Fakat girişilen bu dev işler, o dönemde, bir avuç para babasına, birtakım demir ve çimento tacirine, servetler yığabilme imkanı sağlar.

Sonradan, silahlanma harcamaları yavaş yavaş, bayındırlık işleri için harcanan paraları gölgede bırakmaya başlar. Nitekim bu yüzden, sanayi işçileri faşist konfederasyonunun başkanı olan Tullio Cianetti, 1936 Şubat'ında, *Matin* gazetesine şu açıklamada bulunur: "Hükümet, tasarruf gerekçesiyle, büyük bayındırlık işlerinin önemli bir kısmını durdurmuştur."[46]

Almanya'da

Nasyonal sosyalistler, iktidara geçer geçmez bizzat kendi gazeteleri *Völkischer Beobachter*'in deyimiyle, 'verimli olmayan' büyük bir bayındırlık işleri programını uygulamaya koyulurlar. 1 Mayıs 1933 günü Hitler, birinci 'çalışma savaşı'nı başlatır. Ve 1 Haziran tarihinde de 'İş yaratma' kanunu yayınlanır. Reich, 'ülkeler'e (federe devletler), komünlere ve diğer kamu hukuku kurumlarına, 'yardımcı' dev bayındırlık işlerinin gerçekleştirilmesi amacıyla, çoğu durumlarda, ödenmeyeceğini bile bile, faizsiz krediler tahsis eder. Bu amaçla, beş bütçe yılına yayılan ve bir milyar mark tutarında bir fon öngörülmüştür.

Hitler, 21 Mart 1934 günü ikinci 'çalışma savaşı'nı ilan ederken, bayındırlık işleri denen dipsiz uçurumun yutması için, yeniden bir milyarlık bir fon ayrıldığını da açıklar. Aynı dönemde Reich, 7000 kilometrelik bir otoyol şebekesinin yapımı işine de girişir. Bu yolların yapım masrafları, kilometre başına yarım milyon mark civarındadır.

1937 Aralık ayında bunların 2.000 kilometresi tamamlanmıştır ve Hitler şöyle konuşur: "Her yıl, yeni bir bin kilometre daha yol yapacağız."[47]

Alman demiryollarının açık vermesine karşılık (1935'te yarım milyar mark), bir milyar marklık yeni demiryolu yapımına girişilir.[48]

İktisadi buhran nehir taşımacılığını da felce uğratmıştır, fakat Elbe'yi Oder'e bağlayan kanal üzerinde asansörlü bir tesviye havuzu yapımı için yine de 28 milyarlık bir fon ayrılır.[49] Nihayet nasyonal sosyalist devlet, Münih'te bir parti binası, Nürnberg'de 'parti kongreleri' garı, Berlin'de 2.500 odalı dev bir Havacılık Bakanlığı binası yapımı vb. gibi şehircilik işlerine de milyonlar gömer. Devlet habire borçlanır durur, buna karşılık bir avuç demir ve çimento satıcısı servetlerinin üzerine servet katarlar.

Sonradan, savaş harcamaları, bayındırlık işleri giderlerini yavaş yavaş gölgede bırakmaya başlar. 13 Haziran 1934'te Maliye Bakanı Leibzig'deki *Herrenklub*'te şu açıklamada bulunur: "İleride, işsizlikle mücadele için artık 'yardımcı' işlere (...) girişmeyeceğiz." İktisadi işler diktatörü haline gelen Dr. Schacht, bu tarz, karşılığı gelmeyecek sübvansiyonlara devam edilmesine kesin olarak karşı çıkar. Naziler'in avam takımından, özellikle Dr. Ley'den gelen şiddetli direnmeye rağmen, Dr Schacht, 1935 ilkbaharında bir üçüncü 'çalışma savaşı'nın başlatılmasını önler.[50]

'Milli savunma' siparişleri ve çalışmaları İtalya'da

İtalyan faşizmi, iktidara geldikten itibaren, ağır sanayi, silah siparişleriyle besler. Yedi ilâ sekiz yıl boyunca, "ülkesini, milli savunma ihtiyaçlarıyla hiçbir ilgisi bulunmayacak çapta bir kara ordusu, donanma ve hava kuvvetleriyle donatmak için, yılda 5-6 milyarı bulan budalaca" masraflara girişir.[51] Silahlanma temposu özellikle 1934'ten sonra hızlanır. Sınai üretim göstergesi (1928'i 100 olarak alırsak) 1934'te 75 iken, 1935 nisanında 105'e çıkar. Fakat bu artış, hemen hemen sadece ağır sanayi alanında görülür. "En büyük gelişmeyi gösteren sanayiler, ancak, ordu için iş yapabilme gücüne sahip sanayilerdir."[52] Etiyopya savaşının maliyeti, en ılımlı tahminlere, mesela faşist profesör Arias'a göre, 1934-1935, 1935-1936, 1936-1937 mali yılları için, 30 milyar liret olarak hesaplanmaktadır.[53] Maliye Bakanı Thaon di Revel, Meclis'te yaptığı bir konuşmada,[54] 1 Temmuz 1934 ile 31 Mart 1938 tarihleri arasında hükümetin 'olağanüstü giderler' için 36 milyar liret tahsis ettiğini itiraf eder ve 1938-1939 mali yılı için de daha 12 milyar lirete ihtiyaç olacağını

tahmin eder. Besbellidir ki, bu tutarların büyük bir kısmı savaş siparişleri olarak harcanmakta, yani büyük sanayinin kasalarını doldurmaktadır.

Almanya'da

Nasyonal sosyalizm, iktidarı ele alır almaz, yeniden silahlanma işine milyarlar döker. Tüketim malları sanayii durgunluk içinde yüzmeye devam ederken, ağır sanayi tam randımanla çalışır. Bir örnek vermek gerekirse; 1931'den beri üç yüksek fırını sönmüş durumda olan Krupp Şirketi, 1935 kışında, bunları yeniden yakmak durumuna gelir. 1935 yılı 1 Mayıs'ında Krupp, personeline yüksek fırınların, çelikhanelerin, hadde makinelerinin, mekanik imalat atölyelerinin, üretim kapasitelerinin son sınırına kadar zorlanarak çalıştırıldıklarını açıklar.[55]

The Banker adlı İngiliz dergisi, 1933-1934 ile 1936-1937 mali yılları arasındaki silahlanma masraflarını 30 milyar markın üzerinde tahmin eder.[56] Maliye Bakanı Reinhardt, "Almanya'nın iktisadi kalkınmasının" ülkeyi 40 milyarlık bir borç altına soktuğunu açıkça belirtir.[57]

Ağır endüstri patronları büyük kârlar yığarlar. "Yeni servetler edinilir, markın tedavülü artar, lüks yine alır yürür."[58] *Völkischer Beobachter*, "yeniden silahlanma bütün ekonomiyi, büyük çapta, devletin ihtiyaçlarını karşılama hizmetine koşmuştur" diye yazar. "Ordunun ihtiyaçları için alımlar, ekonomi için bir Tanrı lütfudur."[59]

Para nereden geliyor? Açık enflasyonun tehlikeleri. Devlet, ödemelerini, vadeli taksitlerle 'ödeme vaadi'nde bulunma yoluyla yapıyor. – Ödeme vadesi geldiğinde, devlet, uzun vadeli borç alarak ödemelerini yapıyor: Tasarruf sendikaları ve bankalar üzerindeki denetimi sayesinde, tasarruf sahiplerinin tasarruflarını seferber edebiliyor. – Vergiye başvurma.

Burada şu mesele karşımıza çıkıyor: faşist devlet, ağır sanayinin baş müşterisi haline gelmesini, büyük bayındırlık işlerine ve silahlanma siparişlerine girişmesini sağlayan parayı nereden bulmakta-

dır? Büyük kapitalist sanayicilerin cebine aktaracağı parayı nereden sağlıyor?

Faşizm eski numaralara başvurur. Yaptığı, 1914-1918'lerin savaşçı ülkelerinin hükümetlerinin yaptığından farklı bir şey değildir: Kıymetli evrak basar ve milli paranın değerini düşürür. Bundan, bütün sabit gelirliler zarar görür: irat sahipleri, tasarruf sandıklarına para yatıranlar, emekliler, memurlar, ücretleri olduğu yerde sayan ya da hayat pahalılığının artışını pek gerilerden izleyen işçi sınıfı vb.

Fakat bu bir örtülü enflasyondur. Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminden bu yana, maliye teknikleri daha da mükemmelleşmiştir. Faşizm, 1923 yılı Almanya'sının umut kırıklığı içindeki orta sınıflarını neredeyse proletarya saflarına düşecek duruma getiren açık enflasyonun vahim sonuçlarını unutmamıştır. Para basma makinesini çok göze batar bir şekilde çalıştırmak tehlikeli olacaktır. Mussolini, devlet borçlarını artırdıkça kendini 'deflasyoncu' ilan eder. Üçüncü Reich yöneticileri de, enflasyonu şiddet ve nefretle reddederler. Nitekim, Reichsbank'ın başkan yardımcısı Dr. Dreyse şu açıklamayı yapar: "Nasyonal sosyalizm, bundan topu topu 10 yıl önce, enflasyonun oynadığı sahtekarca rolün bugün de tekrarlanmasına izin veremez. O enflasyon sahtekarlığı ki, nüfusun asıl güvenilir kesimini, özellikle memurlar, emekçiler, aylıklılar, küçük irat sahipleri kitlesini mahv ve perişan etmiştir. Bunun tekrarı halinde nasyonal sosyalizm, komünizme zemin hazırlanması tehlikesiyle burun buruna gelir."[60] 1933 Nisan'ında da Dr. Schacht şunu der: "Reichsbank'ın siyasetinin tek bir amacı vardır: markın istikrarının korunması."

Bu yüzden de faşist devletin dev harcamaları resmî bütçede görünmemelidir. İtalyan bütçesi sanki dengedeymiş, hatta bir gelir fazlası varmış gibi görünür. Fakat gerçek bütçe açığı, faşist profesör Arias'ın hesaplarına göre, 1935-1936 mali yılı için 12 milyar liretin, 1936-1937 mali yılı için de 16 milyar liretin üstündeydi.[61] Almanya'da ise, yeniden silahlanmaya ayrılan milyarlar bütçede görülmez. Çünkü zaten 1934-1935 mali yılından beri hiçbir bütçe yayınlanmamıştır.

Faşizmin harcamaları para tedavülünde de kendini göstermez. Gerçi para tedavülü de artmıştır ama bu artış harcamalardaki artışın çok altındadır. Para tedavülü İtalya'da, 31 Aralık 1934'te 13 milyar

liretken, 30 Nisan 1937'de 15 buçuk milyarı, Almanya'da ise 1933 Haziran'ında 5 buçuk milyar markken, 1938 Eylül ayı sonunda 8 milyar markı bulur.

Değerli evrak da bolca basılır. Fakat bunlar banknot değil, ticari senetler ve kısa vadeli bonolardır.

İtalya'da

Faşist devlet, genellikle bir yıl vadeli hazine bonoları çıkarır. Bunların toplamı 1934'te 10 buçuk milyarı bulacaktır. Ayrıca, faşist devlet, siparişlerini 'ödeme vaatleri' yoluyla yapar. Bunlar az çok uzun vadelidir ve alacaklılar bunları bankalarda kırdırırlar.

Bütçe komisyonunun 1933 yılı için hazırladığı raporda şu itiraf yer alır: "Bütçenin sağlıklı bir hale getirilmesi işi, uzun vadeli ödemelere bağlanmış büyük harcamaların eklenmesi yüzünden gecikmiştir. devlet, enflasyoncu Amerikan zihniyetinin kötü bir buluşu olan, taksit yoluyla ödemelerde bulunmaktadır."

Almanya'da

Almanya'nın yeniden silahlanması özellikle 6 aylık bir süre için çıkarılan ve fakat vadesi geldiğinde de yenilenebilen, ticari senetlerle, 'iş yaratma' senetleri adı verilen bu değerli kağıtlarla finanse edilir. Devletten bu senetleri alan sanayici, bunları bankalarda kırdırır. Bunların toplamı hakkında bir tahminde bulunmak zordur, ancak 1938'de 20 ilâ 30 milyar marka kadar yükseldikleri söylenebilir.

Reklamı, ilanı asgariye indirdiği için, bu sistem pek rahat ve kullanışlıdır. Fakat ciddi sakıncaları da beraberinde getirir. Gerçekten de, bu değerli kağıtlarla gırtlağına kadar doyan bankaların, günün birinde, alacaklılar karşısında borçlarını ödeyemez duruma düşmeleri ve ellerindeki senetleri Reichsbank'a yeniden kırdırtmak ve karşılığında da tahvil almak zorunda kalmaları tehlikesi vardır. Bu durumda para tedavülü birdenbire iki ya da üç misline çıkar. Bu, boşuna bir varsayım değildir. Ruhr sanayicilerinin 1937 Haziran'ında Şansölye Hitler'e verdikleri bir muhtırada bu durum açıkça belirtilmiştir.[62]

Bu tehlikeye karşı koymak isteyen Reich hükümeti, 1 Nisan 1938 tarihinden itibaren bu 'iş yaratma' senetleri sisteminden vazgeçer ve bunların yerine, 'teslimat bonosu' denen yeni hazine bonoları çı-

karır. Bu bonolar sadece 6 aylık bir süre için çıkarılır ve ancak Reichsbank tarafından reeskont edilebilir. Basılacak bonoların toplam değeri, vadesi geldiğinde 'normal' bütçe kaynaklarıyla ödenebilecek miktarı kesinlikle aşamaz. Ve bu miktar da ilan edilir. Daha 1938 Ağustos'unda bu bonolar, 3 milyar marklık bir toplama varmıştı.[63]

Fakat senetlerin vadesi geldiğinde devlet de, senetlerin altında yatan imzasının hakkını vermek zorundadır. Ne kadar hazine senedi ya da bonosu çıkarırsa, vadeler de o kadar tehlikeli hale gelir; devletin adi kağıt para basmak zorunda kalması tehlikesi, kredi enflasyonunun –gizli enflasyon– açık enflasyona dönüşmesi korkusu da o nispette artar. Bu yüzden de faşist devlet dalgalı borçlarını 'dondurmak', yani bunları uzun vadeli borçlar haline getirmek ve ödemelerini ertelemek çabasına girişir. Bunu da ancak baskı yoluyla, zorla ödünç almak suretiyle başarabilir.

Devlet, özel kişileri, bu değerli kağıtları almaya zorlamak için de, tasarrufları kasalarında toplayan bütün mali kuruluşlar (tasarruf sandıkları, çeşitli yarı kamusal kurumlar ve bankalar) üzerinde amansız bir denetime girişir. İtalya ve Almanya'da, bu denetimin amacı sözde 'tasarrufların' korunmasıdır. Devlet, mali kuruluşların, taahhütlerini karşılamaya yetecek miktarda nakit parayı elleri altında tutmalarına güya göz kulak olur. Fakat asıl derdi başkadır. Bu kurumların işleyişi üzerindeki gözetim hakkı, devlete, biriken tasarrufları kendi elinin altında tutabilme, bunları dilediği gibi kullanabilme imkanlarını sağlar. Kısacası, faşist devlet, küçük ve orta tasarruf sahiplerini, tasarruf ve yararlanılabilir sermayelerini devlet senetlerine çevirmeye zorlar. Böylece bu kişilerin gelirleri her geçen gün alım gücünden biraz daha kaybeder, sermayeleri de, bir iflas ya da para buhranı halinde uçup gitme tehlikesiyle burun buruna gelir.

Büyük sermaye bu işten de paçasını kurtarabildiği için, bu zorlama, daha da zalim ve adaletsiz bir nitelik kazanır. Gerçekten de büyük sanayi kodamanları, savaş siparişlerinden gelen dev kârları bilançolarında göstermezler. Bunları kendi işletmelerindeki yeni yatırımlarda kullanarak, yeni üretim araçlarının sağlanması işine ayırarak, 'değerler' haline dönüştürmek için ellerini çabuk tutarlar.

İtalya'da

Önemli miktarda paraya sahip bulunan tasarruf sandıkları (1934'te 34 milyar liret kadar), 10 Şubat 1927 tarihli bir kanunla yeniden örgütlendirilir, birleştirilir, devlet vesayeti altında çalışan il ve bölge federasyonları haline getirilirler. Devlet de, Milli Sigorta Enstitüsü, İş Kazalarına Karşı Sigorta Enstitüsü vb. gibi sözümona özerk kurumların yönetimine, dilediği gibi karışır. 7 Eylül ve 6 Kasım 1926 tarihli kanun niteliğinde kararnameler, bankaları, aylık ve yıllık bilançolarını İtalyan Bankası'na bildirmeye mecbur tutmakla kalmazlar, fakat bunları söz konusu bankanın denetimine tâbi hale de getirirler. Maliye Bakanı, bu denetimden kurtulmaya kalkışacak kuruluşların lisanslarını geri alabilecektir.

1935 sonlarında, tasarruf sandıklarına ve bankalara yatırılmış olan paraların geri çekilmesi, son derece sıkı şartlara bağlanır. 1936 Mart'ında, Etiyopya savaşı için, her ne pahasına olursa olsun yeni sermaye bulma ihtiyacı, kredi kuruluşları üzerindeki denetimin bir kere daha sıkılaştırılmasına yol açar. "Tasarrufların korunması ve kredilerin dağıtımı için bir müfettişlik" kurulur. Tasarrufları toplayan ve kredileri dağıtan ne kadar kuruluş varsa, hepsi bu müfettişliğin denetimine girerler. Bunlar, bilançolarını bildirmek ve düzenli aralıklarla teftişten geçmek zorundadırlar.[64] Bu sistem, yatırılan bütün paraların zorla alınan ödünç paralar haline gelmesine imkan sağlar.

Bu zorla ödünç alma sistemi küçük ve orta tasarruf sahiplerini, gayri menkul sahiplerini perişan eder. Ağır sanayi ise yine paçasını kurtarır.

Gerçi, 1935 Ağustos'unda çıkarılan bir kararname, şirketleri, sermayelerinin %6'sını aşan bütün kârlarını devlet tahvillerine yatırmaya zorlar (20 Ekim 1937'de çıkarılan bir yeni kararname bu oranı %6'dan %3'e yükseltir). Ancak tröstler, silahlanma sayesinde elde ettikleri dev kârları dağıtmaktan kaçmanın yolunu bilirler. Bunları muhasebe defterlerinde göstermezler ve böylece bunların bir kısmının devlet senetleri haline dönüştürülmesi zorunluluğundan sıyrılırlar.

Almanya'da

Maliye Bakanı Schwerin von Krosigk şu açıklamada bulunur: "Alman halkının bütün tasarruf imkanları, yeniden silahlanma faaliye-

tinin emrine verilmelidir."[65] Ellerinin altında dev meblağlar bulunduran tasarruf sandıkları (13 milyar mark kadar), 5 Aralık 1934 tarihli bir kanunla sıkı bir devlet denetimi altına sokulur. Bunlar, merkezi Reichsbank'ta olan bir 'kredi kurumlarını denetleme ofisi'nin gözetimine tâbi kılınırlar. Bu ofisin her türlü inceleme ve denetlemede bulunma hakkı vardır. 'Denetleme ofisi', ellerindeki fonların yatırılma şekli konusunda bu sandıklara her türlü talimatı verebilirler.[66] Tasarruf sahiplerinin tasarruflarını önemli ölçülerde çekmelerini önleyici her türlü tedbir de alınmıştır.

Devlet, hastalık sigortası milli sandığı, işsizlik sigortası milli sandığı, memurlar sigortası milli sandığı vb. sözümona özerk kurumların yönetimine de karışabilir.

Kasa mevcutları aşağı yukarı 2 milyar marka ulaşan bankalara gelince, bunlar da, 5 Aralık 1934 tarihli kanunla, sıkı bir devlet denetimi altına alınmışlardır. Bankalar sadece bilançolarını muntazaman 'denetleme ofisi'ne bildirmek yükümlülüğü altında değillerdir; aynı zamanda, bu ofisin yapacağı her türlü denetlemeye de boyun eğmek zorundadırlar. Devlet, herkesin banka hesabını çok sıkı bir şekilde denetler, gereğinde, para çekilmesine zorla engel olur, bankalardaki bütün kullanılabilir paraların devlet esham ve tahvilatına dönüştürülmesini garanti altına alır.[67] Bankalar indindeki Reich komiseri, tespit edilen bu kurallara uymayan mali kuruluşları faaliyetten men edebilir.

Kısaca belirtelim ki, bütün bu tedbirler, Alman bankalarının niteliğini de esaslı bir şekilde değiştirir. *Information* bu konuda şunları yazıyor: "Vaktiyle, özel sektöre kredi dağıtımında önemli bir rol oynayan bu bankalar, bugün artık Hazine'ye destek olmaya çalışan örgütler, gerçek birer devlet tahvilleri holdingi durumuna gelmişlerdir."[68]

Bu sistem, ülke tasarruflarının kullanılmasını mümkün kılar. Reich, kısa vadeli borçlarını amorti etmek için ödünç almak zorunda kaldığı her defa tasarruf sandıklarının, yarı kamusal mali kuruluşların, büyük ticaret bankalarının kaynaklarına el atar. Böylece geleceğini de çok ciddi bir şekilde ipotek altına almış olur. Bu ödünçlerin, 1936'da 158 milyon mark tutan yıllık servisinin (faiz ve amortismanlar), 1944'te 1220 milyonu bulacağı, daha sonraki yıllarda ise, bunun da üstüne çıkacağı hesaplanmıştır.[69]

Küçük ve orta tasarruflar, sırf itibari değere sahip devlet tahvillerini emmeye zorlanarak Üçüncü Reich'in emrine koşulurken, büyük sanayi, dev kârlarını ayni değerlere çevirmeyi becerir. Gerçi, 4 Aralık 1934'te çıkarılan ve 1937 Aralık ayında da üç yıllığına uzatılan bir kanun, yatırılan sermayenin %6 ya da %8'ini aşan şirket kârlarının, devlet tahvillerine çevrilmesini öngörür ve bunların Golddiskontbank'ta açılan özel bir hesaba aktarılmalarını emreder. Ama, bu kârları hesap defterlerinde göstermemek ve böylece kanunun bu hükmünden kurtulmak, ağır sanayi kodamanları için hiç de zor olmayacaktır. Nitekim bunlar, dev 'amortisman'lara girişirler. Aslında normal olarak 10-15 yılda amorti edilmesi gereken tesisler, 2-3 yılda amorti edilir. Rhein-Westphalia maden sanayii, itibari sermayesinin yarısından çoğunu, 4 yılda 'amorti' edivermeyi becerir. Sırf 1937 yılında I. G. Farben'in araç-gereç donatımındaki amortismanı, toplam değerinin %28'ini, Rhein-Metall-Börsig'inki de, toplam itibari aktif değerinin %27'sini buluyordu. Ağır sanayi, kârlarını, bütün değerini bir gece içerisinde yitirebilecek devlet tahvillerine yatıracak kadar saf değildi. Seçtiği yol, kârlarını yeni araç-gereç alımına ayırmaktır. Gerçi bunlar da bir gün değerden düşebilir; fakat ne kadar olsa demir yine demirdir ve her zaman için de, bir 'değerli' kağıt parçasından daha değerlidir.[70] Bu bakımdan, 4 Aralık 1934 tarihli kanunun, Golddiskontbank'taki özel hesaba, 1935-1936'da, topu topu 30 milyon mark sağlamış olmasında (zaten bunun da 12 milyon markı Reichsbank'tan geliyordu) şaşılacak bir şey yoktur.[71]

Fakat, uzun vadeli tahvil kağıtları çıkarmanın da bir sınırı vardır. Her yıl kullanılabilecek cinsten tasarruf, tükenmez bir kaynak değildir. Faşist devlet kısa vadeli borçlarını vadesinde ödeyebilmek için, zorla ödünç almanın dışında, vergi yükümlüsünü, kemerleri biraz daha sıkmaya da zorlar. Halk kitlesi İtalya ve Almanya'da, zaten vergilerin ağırlığı altında ezilmektedir. Birtakım tehlikeleri göze almadan vergileri daha da artırmak imkansızdır. Bu yüzden de, o ana kadar tek derdi, mülk sahibi sınıfları vergi muafiyetlerinden yararlandırmak olan faşist devlet istemeye istemeye, bu sınıfların da peşine vergi tahsildarlarını takmak zorunda olduğunu görür. Fakat bundan da en az zarar görecek olan yine, kârlarını ustalıkla gizlemeyi bilen ağır sanayi ağalarıdır. Böylece faşist devlet, kendini bir açmaz karşısında

bulur. Bir yanda, yeniden silahlanma ve otarşi ihtiyacı, büyük sanayinin önemli amortismanlar sağlamasını ve kârlarını kendi işletmelerine yeniden yatırmasını gerektirir. Öte yanda ise, devletin, derhal ve hangi yollardan olursa olsun, Hazine'yi besleyecek mali kaynaklar bulma ihtiyacı içinde oluşu, şirketlerin vergi kaçırmalarının da önlenmesini gerektirir. Bu çelişik zorunluluklar arasında bocalayan faşist devlet, şirket kârlarının vergilendirilmesini gerçekten sağlayabilmenin tek yolu olan, ağır sanayi üzerinde amansız bir denetim kurma işine girişmekte tereddüt duyar.[72]

İtalya'da

1937 Ekim'inde çıkartılan bir kanun niteliğinde kararname, itibari sermaye ile ticaret şirketlerinin ihtiyat akçalarını %10 oranında bir olağanüstü vergilendirmeye bağlar (bu oran, son üç mali yıl süresince açık vermiş şirketler için dörtte üç nispetinde, sadece son bilançosu açıkla kapanmış olanlar için de yarı yarıya indirilir). Vergi 15 dilim halinde, 10 Mart 1938 ve 10 Haziran 1940 tarihleri arasında ödenebilecektir. Ancak burada, her türlü muafiyet ve indirimler de unutulmamıştır. Şirket pay senetlerinden belli bir miktarın devlete devri halinde, vergi yarı yarıya indirilebilecektir. liretin değerinin düşürülmüş olmasından dolayı, şirketlerin bilançolarını yeniden yapmaları ve belli şartlar altında ihtiyat akçalarını dağıtabilmeleri imkanı tanınmıştır. Bu vergi 3 milyar ilâ 6 milyar arasında bir gelir sağlayacaktır.

Almanya'da

Gelirleri 100.000 markın üstündeki şirketlerden alınan gelir vergisi oranı, 1936 Eylül'ünde %20'den %30'a, 30 Haziran 1938'de de, 1938 yılı için %35'e, 1939 ve 1940 yılı için de %40'a çıkarılır. Bu vergi 1937'de 1.553 milyon marklık bir gelir sağlayacaktır.

1938 Ağustos'unda, gelir vergisinin %30'una yükselen ve Wehrsteuer (milli savunma vergisi) denen yeni bir vergi konur.[73]

Büyük şirketlerin 1938 yılı başlarındaki yıllık raporlarının hemen hepsi vergilerin artmasından yakınır.[74] Şurası gerçektir ki, 1937-1938'de 14 milyar marka yükselen vergi gelirleri, 1933-1934 mali yılından itibaren iki katından da fazla bir artış göstermiştir. 1928-

1929'da milli gelirin %18,4'ünü aşmayan vergi yükü, 1937'de %28,6'yı bulur. Fakat büyük sermaye, bunun dev kârlarına kıyasla son derece küçük bir payını yüklenmiştir.

Dış dünyadan kopmuş milli para

Bütün bu çareler, ne kadar çeşitli, ne kadar inceden inceye düşünülmüş ve hatta cesaretle hazırlanmış olurlarsa olsunlar, yine de, ekonomi politiğin ezeli kanunlarının, karşı harekete geçerek kendilerini kabul ettirmelerini ebediyen önleyemezler. Gizli enflasyon yavaş yavaş, açık enflasyonun yarattığı sonuçları doğurmaya başlar: Paranın satın alma gücü hızla düşme tehlikesiyle burun burunadır. Faşizm bu düşüşü durdurmaya ve örtbas etmeye, para işaretinin suni değerini mümkün olabildiği kadar uzun bir süre korumaya çalışır. Polis terörü ve gizlilik silahı sayesinde, bunu geniş çapta da başarır. Fakat bu olağanüstü usuller ancak milli sınırlar içerisinde geçerlidir, dışarıda etkisizdiler. Bu yüzden faşizm yeni bir çareye el atmak zorunda kalır. Milli parayı dört duvar arasında tutması gerekecektir.

İtalya'da

1934'ten itibaren, para değerindeki gerçek düşüş, sermayelerin yurtdışına kaçmasında ve buna bağlı olarak da, İtalyan Bankasının maden rezervlerini muntazaman eriten altın çıkışlarında (kayıplarında) kendini gösterir. 1 Ocak 1928'de 12.106 milyon liret olan maden rezervleri, 1934 Şubat ayı sonunda 7.105 milyona, 31 Aralık 1935'te de 3.394 milyona düşmüş olur.

Faşizm, parasının itibari değerini korumak amacıyla, bunu bir Çin Seddi'yle çevirmek zorundadır. Sermaye göçünü yasaklayıcı sert tedbirler alır. 27 Mayıs 1934 tarihli kanun niteliğinde iki kararnameyle, İtalyanlar'ın yabancı tahvil senedi sahibi olmaları sıkı şartlara ve denetime bağlanır, ticari ihtiyaçlarla ilgisi olmayan her türlü döviz ve kambiyo işlemleri ile İtalyan banknot ve çeklerinin ihracı yasaklanır. 8 Aralık tarihli kararname bu tedbirleri daha da sıkılaştırır. Mal ihracı imkanı, ihracat karşılığı sağlanan dövizin daha önceden devlete devri şartına bağlanır. Bütün bankalar, şirketler, işletmeler, bütün özel kişiler, dışarıdaki alacaklarını "Milli Kambiyo Enstitüsü" adındaki bir

kuruluşa, yani Hazine'ye bildirmek ve bunun istifadesine sunmak zorunda bırakılır. Bütün İtalyan uyruklarının, 31 Aralık tarihine kadar, merkezi İtalya dışındaki bütün banka ya da işletmelerdeki malvarlıklarını bildirmeleri gerekir. 1935 Mart'ında, ellerinde yabancı ya da yurtdışında basılmış İtalyan değerli evrakı bulunduran bütün İtalyanlar bunları, İtalyan Bankası'na teslime mecbur edilir. 28 Ağustos'ta, yabancı ülkelerden olan bütün özel alacakların, alacaklıya liret olarak yapılacak peşin ödeme karşılığında Milli Kambiyo Enstitüsü tarafından tahsil edilmesi kararlaştırılır. İtalyan vatandaşlarının elinde bulunan bütün yabancı değerli evrak, %5 faizli ve 9 yıl vadeli hazine bonosu karşılığında değiştirilecektir. 8 Ekim tarihli bir kararnameyle, 2000 liretten fazla paranın İtalya dışına çıkarılması yasaklanır.

Fakat bütün bu amansız tedbirler, paranın yurtiçindeki satın alma gücünün hızla düşmesini önlemeye yine yetmez. 1927 stabilizasyonu sırasında, lireti, "kanımın son damlasına kadar koruyacağım" diye yemin eden Mussolini, 1936 yılının 6 Ekim'inde, paranın, 1927 değerine kıyasla %41 oranında düşürülmesine karar verir. Fakat bu ameliyat da İtalyan parasını kurtarmaya yetmez. Liretin gerçek değeri düşmeye devam eder.

Almanya'da

Burada da, para değerindeki gerçek düşüş yurtdışına sermaye göçünde ve bunun yanı sıra, altın çıkışında (kaybı) kendini gösterir. 1932 sonunda %20 olan altın/kağıt para oranı, 31 Aralık 1934'te %1,5'e düşer.

Nasyonal sosyalist hükümet, altın 'kanamasını' önlemek için, sert tedbirlere başvurarak sermaye göçünü önlemek zorunda kalır. İşe, dış ticaret borçları faizlerinin ödenmesini, önce kısmen sonra da tamamen askıya almakla başlar. *Dawes* ve *Young*** istikrazları da dahil ticari borç niteliğindeki bütün transferlerin, 1 Temmuz 1934'ten itibaren bir süre durdurulması kararlaştırılır. Bu askıya alma işlemi, 1 Temmuz 1935 tarihinde yenilenir. 2 Ekim 1934 tarihli bir kararname, yurtdışına çıkan bir Alman'ın, beraberinde 10 marktan fazla

** Bu istikrazlar yoluyla, savaş galipleri, istikraz faizlerinin ödenmesini ve amortismanını, savaş mağlubu Almanya'nın sırtına yükleyerek, onun savaş 'tazminatı' borçlarını ticarileştirmişlerdi.

Alman parası bulundurmasını yasaklar. Ve nihayet, 1 Aralık 1936 tarihli ünlü terör kararnamesi çıkagelir: "Alman yargı yetkisine tâbi bir kimse, sermayesini bilerek ve isteyerek ya da aşağılık çıkar saikiyle ya da başka herhangi bir adi saikle yurtdışına çıkarmak ya da kanun hükümlerine aykırı olarak yurtdışında bırakmak suretiyle Alman ekonomisine ağır bir zarar vermişse, ölüm cezasına çarptırılır. Serveti müsadere olunur."

Bunun ardından 15 Aralık'ta çıkarılan bir kararname de, suçlulara, dışarı çıkartmış oldukları sermayeyi yeniden yurda getirmeleri için, 31 Ocak 1937 tarihine kadar yeni bir süre tanıyacaktır.

Ancak bütün bu olağanüstü tedbirlerin, fiyatların da dondurulmuş olmasına rağmen, markın ülke içindeki satın alım gücünü yavaş yavaş kaybetmesini önlemeye yetmeyeceği besbellidir. Ruhr sanayicileri 1927 Haziran'ında Hitler'e sundukları bir muhtırada, paranın değer kaybetme oranını %40 olarak hesaplamışlardır.[75] Aslında ise, bu oranın en az %50 olması gerekir. Fakat Alman yöneticileri, İtalyan yöneticilerinin yaptığı gibi, bir devalüasyona gitmeye cesaret edemezler. Geçmişin korkunç hatıraları sebebiyle, bunun yaratacağı psikolojik etkilerden ödleri kopar. 1937 yılında Dr. Schacht Alman markını, kasıla kasıla, "büyük ülke paraları arasında değeri indirilmeyen tek para"[76] diye tanıtır. Zaten, Ruhr sanayicilerinin bir muhtırasında da belirtildiği gibi, bir devalüasyona gidilse bile, bunun etkileri de uzun süreli olmayacaktır. Reich, yeniden silahlanma işine dev paralar yatırdıkça Alman markı, bir defa değeri düşürülmüş bile olsa, yine de sürekli değer kaybetmeye devam edecektir.

Kendi içine kapanmış milli ekonomi

Bir tedbir bir diğerini davet eder. Faşizm şimdi, sadece milli parayı değil, fakat milli ekonominin bütününü dört duvar arasında tutmak zorundadır. Sermaye göçünün yasaklanması yetmez. Acil bir ithalat ihtiyacıyla ilgisi olmayan her türlü altın çıkışı da yasaklanmalıdır. Sadece silah sanayii için gerekli ve milli topraklar üzerinde de imal edilemeyen malzemelerin dışarıdan alınmasına izin verilir. Diğer malların ithaline de, ithalatı karşılayacak seviyede ihracatın yapılmış olması şartıyla müsade edilir. Böyle bir sistem, dış ticare-

tin devlet tarafından sıkı bir şekilde denetlenmesine yol açar, ithali yasaklanan mallardan doğan boşluğu da, yerli üretimle kapatmak gerekeceğine göre devlet, büyük masraflar karşılığında, geniş bir alanda, suni olarak ikame mallar sanayii yaratmak zorunda kalır.

İtalya'da

Ticaret dengesi açığı 1934'te iki buçuk milyar lirete ulaşır. Altın çıkışları (kaybı) endişe verici bir hal alır. 1935'ten sonra da bütün dış ticaret, askerî ihtiyaçlara tâbi kılınır. "Milletin, savaş sırasında, zafere ulaşabilmek için, bütün zorunlu araçları elinin altında bulundurması"[77] gerekir. Bu sebeple, 18 Şubat 1935 tarihli bir kararname, her türlü yabancı mal ithalini, devletin vereceği izne, bir lisans belgesine bağlar. Savaş malzemesi ithalatçısı kolayca ithalat lisansı elde edebilir. Diğer ithalatçılar ise, ihracatta bulunmak suretiyle bir ithalat lisansı elde edebilmiş olan ihracatçının, bu lisansı kendilerine aktarmasını beklemek zorundadır.

Faşizm, yabancı ülkelerle 'en çok kayırılan millet ilkesi'ne göre yapılmış ticari anlaşmaları bozar ve bunların yerine 'denk mübadele usulüyle alışveriş' sistemini koyar. Bundan böyle ancak, kendisine mal satılan bir ülkeden ve sadece satılan mal değerine eşit miktarda mal alınacaktır.

1 Ağustos'tan sonra devlet, bazı hammaddelerin ihracı tekelini kendi üzerine alır: kömür, bakır, kalay, demir, nikel, pamuk, yün, akaryakıt vb. 1935 başlarında dış ticaret için bir devlet bakanlığı kurulur. Bunun görevi, özellikle ithalat ve ihracat işlerinin düzenlenmesidir.

Büyük Faşist Konseyi 2 Mart 1937 tarihinde "askerî ihtiyaçlar alanında azami otarşinin gerçekleştirilmesi ve gerekiyorsa, sivil ihtiyaçların askerî ihtiyaçlara tâbi kılınması"nı kararlaştırır. Haziran ayında, yeni kurulmuş olan Demircilik Mali Şirketi'nin yönetim kurulu, Mussolini'den şu telgrafı alır: "Azami otarşinin sağlanmak gerektiği bir sektör varsa, bu da demircilik sektörüdür."[78] 11 Ekim'de Roma'da toplanan Korporasyonlar Merkez Komitesi, amacı açıkça "bütün faaliyetleri, otarşiyi gerçekleştirmek amacıyla ahenkleştirmek, denetlemek ve teşvik etmek"[79] olan bir "otarşi yüksek komisyonu" haline dönüşür.

Bu otarşi pahalıya mal olur. Devlet iştirakleri, sübvansiyonları ve temettü garantileri sayesinde bir ikame sanayii kurulur. Ülkede sentetik bir akaryakıt üretimi için kurulmuş olan Azienda Nazionale İdrogenazione Combustibili adlı şirkete, devlet, %6 ilâ %8 arasında bir kâr garantisi sağlar. Arnavutluk bitumenlerinden, Toscana linyitlerinden ve Sicilya bitumen ve asfaltlı şistlerinden sentetik benzin elde etmek üzere, büyük masraflarla üç fabrika kurulur; vb.

Fakat bütün bu çabalara rağmen, otarşi siyaseti, hammaddeler bakımından yoksul bir ülke olan İtalya'nın, dış dünyadan elini eteğini çekmesini sağlamaya yetmez.

İtalya 1938'de, kömür tüketiminin ancak %10'unu bizzat kendi üretebiliyordu. Böylece, en iyimser tahminle, tüketim ihtiyacının ancak üçte birini karşılayabilirdi. Demir alanında da, hammadde ihtiyacının %50'sini sağlayan Batılı devletlere muhtaçtır. Bunu bizzat Mussolini itiraf eder.[80] Ülkesinin bir savaşı destekleme gücüne sahip olmadığını da bilir. 1937'nin ilk üç ayında, İtalya 1.300.000 ton petrol ürünü ithal etmek zorundadır. 1938'de buğday açığı, 10 ilâ 20 milyon kental*** olarak hesaplanmıştır. 1937 yılında ticaret açığı 6 milyar lirettir. Bu, önceki yıllardaki rakamın çok üstündedir.

Otarşi siyasetine rağmen ithalatın yine yüksek bir seviye tutturması, faşizmi, her türlü çareye başvurarak ihracatı teşvike zorlar. Mecliste dış ticaret açığının yorumunu yapan Bakan Guarneri, ithalatın asgari seviyeye indirildiğini açıklar. Ancak, ticaret dengesini sağlamak için, ithalat alanında yapılabilecek pek fazla bir şey yoktur. Geriye bir tek çözüm kalır: ihracat. Bakan da, büyük bir mücadele vererek yeni pazarlar elde etmenin ne kadar mutlak bir zorunluluk olduğu konusu üzerinde ısrarla durur: "Ya ihracatta bulunacağız yahut da yok olacağız."[81] Ancak, ihracatçılara tanınan kolaylıkların iç tüketime yansıması korkunç olur. İhraç mallarının üretimine gerekli hammaddelerin ithali, savaş sanayii için gerekli hammaddelerin ithalinden daha sonra, iç tüketim için gerekli olanlardan ise önce gelir. İhracatçı, satışları karşılığında elde ettiği dövizin %75'ini mecburen devlete geri verdikten sonra, geri kalan %25'i, yurtiçinde işlenerek mamul madde haline getirilip yeniden ihracı gereken hammaddele-

*** 100 kg.lık bir ağırlık ölçüsü birimi –en.

rin ithaline ayırabilir. Tüketici ise, ihtiyaçları en son düşünülen insandır –tabii, yabancı döviz kalmışsa.

Otarşinin sınırları ve sakıncaları işte bunlardır. Zaten faşist şefler için bu bir her derde derman ilaç değil, bir ehven-i şerdir. *Le Temps* Roma muhabiri bu konuda şunları yazıyor: "İtalyan hükümetinin başı, meseleyi hiç de doktriner bir açıdan almıyor."[82] "Zorunlu olan asgari" bir otarşiyle yetinebilecektir.

Bu arada, işin yükünü de halk kitleleri çeker. Bunun belli başlı iki sonucu vardır: kıtlık ve fiyatların gaddarca bir denetime tâbi tutulmasına rağmen bir türlü önlenemeyen, iç tüketime tahsis edilmiş zaruri maddelerin pahalılaşması olayı. Tüketici için, kemerleri biraz daha sıkmaktan başka çare yoktur.

Almanya'da

Alman ticaret dengesi açığı, 1934'te, 285 milyon markı bulur. Bütün dış ticaret, yeniden silahlanmanın gereklerine tâbi kılınmıştır. "İktisat Bakanı, sırf askerî üretim için gerekli maden ve hammaddeleri ithalde tereddüt göstermezken, milletin beslenmesi için gerekli maddelerin ithalatını sınırlar."[83] 1934'ten itibaren, Reich hükümeti, ithalatçıların emrine verilen yabancı döviz miktarını azaltmaya başlar. 23 Mart 1934 tarihli bir kanunla, ithal konusu her ürün kategorisi için, duruma göre ithal izni vermeye ya da vermemeye yetkili bir denetleme ofisi kurulur. Birbiri ardı sıra pamuk, yün, kenevir, demirli olmayan metaller, kauçuk, bakır alanında bu ofisler kurulur. 11 Eylül'de Dr. Schacht, istisnasız bütün ithal ürünlerinin hükümet denetimi altına alınmalarını sağlayacak şekilde, 'denetim ofisleri' sayısının 25'e çıkarılmasına karar verir; ilgili denetleme ofisinin döviz müsaadesi olmadan, hiçbir ithalat yapılamaz. Müsaade edilen ithalat da, 'milli savunma' için gerekli hammaddeler dışında, ihracat karşılığı elde edilen döviz girişiyle orantılıdır.

26 Ağustos 1934'te Dr. Schacht, Almanya tarafından aktedilmiş olan bütün ticari anlaşmaların feshedileceğini ya da karşılıklı pazarlıklar yoluyla, dış ticaretin yeni örgütlenme şekline uydurulacağını açıklar: bundan böyle Almanya bir ülkeden, ancak bu ülke Alman malları alıyorsa, ithalat yapacaktır. 27 Nisan 1936'da, rejimin demir yumruklu adamı olan Goering'e, hammaddeler ve yabancı dövizlerle

ilgili bütün meselelerde tam ve yüksek bir yetki tanınır. 1936 Eylül'ündeki Nürnberg Kongresi'nde Hitler, Almanya'yı dış dünyadan bağımsız hale getirecek bir 'dört yıllık plan' müjdesi verir. Ekim ayında da Goering 'dört yıllık plan' diktatörü tayin edilir. Reich yüksek yetkili makamları ve bütün parti organları da dahil olmak üzere, bütün yetkililere emirler vermek hakkına sahiptir.[84] 1937 Kasım'ında Dr. Schacht'ın Milli İktisat Bakanlığı'ndan ayrılmasından sonra, 'dört yıllık plan' idaresi, bakanlıkla birleşir ve adeta onu yutar.

Planın uygulanması, 6 ilâ 8 milyar marklık yatırımların yapılmasını gerektirir.[85] Verimlilik hesaba katılmaz. Ruhr sanayicilerinin, belki de biraz alayla, Hitler'e sundukları muhtırada belirttikleri gibi, "Devlet, hammaddeler meselesini üretim maliyeti açısından ele almaz. İçinde bulunulan tehlikeli hammadde kıtlığı karşısında, ona asıl tayin edici gibi görünen, işin tamamen kantitatif yönüdür."[86] Reich'ın hiçbir fedakarlıktan kaçınmadığı da bir gerçektir. Bütün imkanlara başvurarak (mali iştirakler, sübvansiyonlar, vergi muafiyetleri, fiyat ve temettü garantileri, sipariş vaatleri vb.), ikame mallar imalatını teşvik eder. Mesela, linyitten sentetik benzin üreten Braunkohlen Benzin A.G.'nin tesislerinin 10 yılda amorti edilmesini ve yatırılan sermayenin de %5'i oranında kâr sağlanmasını garanti eder.[87] Linyitten, kömürden vb. benzin elde etmek için 11 fabrika kurulur. Reich, düşük randımanlı demir madenlerinin işlenmesi için 1937 Temmuz'unda kurulan Hermann Goering Reichswerke für Erzberghau und Eisenhütten'in sermayesinin en büyük kısmını sağlar.

Ne var ki bu büyük çaba ciddi bir engelle karşılaşır: fiyatlar. Sentetik ürünlerin pek çoğunun maliyetinin son derece yüksek oluşu, bunların barış zamanında, doğal ürünlerin yerini almalarına izin vermez. Mesela Leuna fabrikasının sentetik benzininin asgari fiyatı, 1936 başlarında, General Serrigny'ye göre, hektolitresi 140 Frank iken, tabii benzinin hektolitresi Hamburg limanında 22 Frank'a gelmektedir.[88] Sentetik benzinin maliyet fiyatının ileride düşürüleceği kabul edilse bile, aradaki fark yine de büyüktür. *Le Temps* gazetesinin Almanya muhabiri şöyle yazıyor: "Fiyatlar arasında, bugünkü gibi ileride de büyük farklar olacaksa, sadece belli miktarda yeni ürün üretimiyle yetinilecektir. Fakat fabrikalar, savaş halinde üretimlerini süratle artırabilecek şekilde donatılacaktır."[89]

Bütün bu ateşli çabalar, bu büyük harcamalar, yine de, sanayi esas olarak transformasyona dayanan ve belli başlı hammaddeler bakımından da yoksul olan bir ülkenin 'yabancı boyunduruğundan kurtulmasını' sağlamaya yetmeyecektir. Savaş Bakanlığı'nda savaş ekonomisi bürosu başkanı olan General Thomas şu itirafta bulunur: "Ne milli kaynakların, ikame mallar ya da sentetik maddeler de dahil, sonuna kadar işletilmesi ne de ülke ihtiyaçlarının aşırı derecede sınırlandırılması, bir ülkeyi her türlü ithalattan vazgeçecek derecede bağımsızlaştıramaz."[90] Milli üretim, 1937'de, hammadde ihtiyacının ancak %20 ilâ 25'ini sağlayabilmektedir. 'Dört yıllık plan' sayesinde de belki %30 ilâ 40'ını sağlayabilecek, fakat bunun da üstüne çıkılamayacaktır. En elverişli şartlarda bile, maden cevheri üretimi, ihtiyacın ancak %50'sine cevap verir bir duruma getirilebilecektir. 1937'de demir üretimi 7 milyon ton iken, tüketim 28 milyon tondur. Akaryakıt üretimi (tabii ve sentetik) ihtiyacın %50'sinden yukarısını karşılayamayacaktır. Bu vahim açıklar yüzünden Üçüncü Reich, potansiyel gücüne ve askerî zaferlerine rağmen, savaş halinde büyük bir zafiyet içerisinde bulunacaktır.

1938 yılının ilk üç ayında ticaret dengesi, önceki üç yıl süresince fazlalık göstermiş olmasına rağmen, 114 milyon marklık bir açık verir. İthalat, ticari dengeyi vahim bir şekilde bozmaya devam ettiğinden, dengeyi sağlamanın tek yolu ihracatı artırmaktır.

Her ne pahasına olursa olsun dış pazarları (mahreçleri) zorlamak gerekir. Fakat, dışarı satılan Alman mallarının fiyatlarını suni olarak düşürmeden ve bunları zararına satmadan bir başka deyimle ülkeyi yoksullaştırmadan, bunu başarmaya imkan yoktur. 1 Temmuz 1935 tarihli bir kanun İktisat Bakanı'na, bir 'damping' fonu kurulması için Alman sanayiinin bütününden 720 milyon marklık bir vergi toplama yetkisi verir. Devlet de bu fona 300 milyon markla katkıda bulunur. 1936'da, iktisat ile devletin ortaklaşa sağladıkları bir damping fonu daha kurulur. Bu fondan ihracatçılara, uğradıkları zararlarla orantılı miktarda bir ristum ödenir. Böylece bunlar satış fiyatlarını, içteki fiyatlara oranla %25 ilâ 50 oranında indirebilirler. Ancak şu var ki, sanayicilerden alınıyor gibi görünen bu vergi, gerçekte, bütün tüketicilerden alınmış olmaktadır. "Sanayi çevrelerinde, iç maliyet fiyatları esaslı şekilde yükseltilmeden bu ağır fedakarlığa katlanılamayacağı

fikri yaygındır. Bu ise, zorunlu olarak, hayat pahalılığının daha da artmasına yol açacaktır."[91]

Ticaret dengesi 1938'de yeniden açık verince, İktisat Bakanı Funk, imalat için gerekli hammaddelerin ithali için, ihracatçılara verilen döviz miktarının artırılmasını kararlaştırır.[92] İtalya'da olduğu gibi burada da, iç tüketici, döviz dağıtımı sırasında en son akla gelir.

Alman otarşisinin yarattığı sonuçlar işte bunlardır. Doğrusu Dr. Schacht bu siyasete başvururken, otarşiyi, ancak bir ehven-i şer olarak görmüştür. Otarşinin bizzat kendisini sevmediğini ve bunun yerine düzenli ve aktif milletlerarası ilişkileri tercih ettiğini her zaman söylemekten geri kalmamıştır.[93] Dr. Schacht otarşiyi, "gerçek bir iktisadi sistem" olarak değil, "ancak belli şartlarda başvurulması zorunluluğu doğan bir çare" olarak görmektedir.[94]

İtalya'da olduğu gibi Almanya'da da, dört duvar arasına kapatılmış bir ekonominin yükünü yine halk kitleleri çeker. Zorunlu ihtiyaç maddeleri pek zor bulunur. Buna bir de, ürünlerin kalitesinin düşmesinden doğan ve %10 ilâ 15 arasında tahmin edilen 'gizli' fiyat artışını eklemek gerekir.[95]

Özellikle besin maddeleri (tereyağ, her çeşit yağ, domuz eti) kıtlığı kendini kuvvetle hissettirir. Bu alanda Almanya dışa bağımlıdır ve bu maddelerin ithali de son derece sınırlanmıştır. Goering şöyle konuşuyor: "Yeni silahlanma bize dev bir çalışmaya mal oldu. Dışarıdan satın almak zorunda olduğumuz hammaddelere muhtaçtık. Mesele, dövizlerimizi maden cevheri mi, yoksa başka şeyler mi satın almak yolunda kullanacağımıza karar vermek noktasında düğümleniyordu. Ya tereyağı satın alacaktık ve bu takdirde de hürriyetimizden vazgeçecektik ya da oyumuzu hürriyeti seçme yolunda kullanıp tereyağından vazgeçecektik."[96] Başı dertli tüketiciye Goebbels şu nasihatte bulunur: "Kemerlerimizi sıkalım. Bize bundan fayda var!"[97]

'Savaş ekonomisi' – Devlet ekonomiyi yönetiyor (güdümlüyor); fakat devleti kim yönetiyor? 'Korporasyon'ların ve 'meslek grupları'nın gerçek rolü.

Böylece, daha önceden düşünülmüş bir teori gereğince değil, fakat tamamen el yordamıyla (ampirik bir şekilde), hatta belki de

bu dev silahlanma çabalarının kendisini nerelere sürükleyeceğini kendisi bile kestiremeden, bir çareden öbürüne sekip duran faşizm, sonunda, 1914-1918 yılları savaşçı ülkelerininkine benzer bir 'savaş ekonomisi'nin kapısına varır. Varılan nokta ile geçmişteki durum arasındaki tek fark, 1914-1918 ekonomisinin kelimenin gerçek anlamında bir savaş ekonomisi olmasına karşılık, faşist ekonominin (1939 Eylül'üne kadar) bir barış dönemi savaş ekonomisi oluşudur.[98]

1919'dan itibaren, barış günleri geri gelir gelmez, kendi başlarına buyruk hareket edebilme serbestliğini yeniden elde etmek için çırpınan kapitalistler, 'savaş ekonomisi'nin de tasfiyesini istemişlerdi. Bu sayededir ki Mussolini, 'savaş ekonomisi'nin kalıntılarına karşı *Popolo d'Italia* sütunlarında bir kampanyaya girişmesi için kapitalistler tarafından paraca beslenmişti.[99] Şimdi ise artık, büyük sermayenin mali yardımları sayesinde faşizm iktidardadır. Ne yapmaktadır? Daha doğrusu ne yapmak zorundadır? 'Savaş ekonomisi'ni yeniden canlandırır.

Bu ekonominin belirgin niteliği, devlet fonksiyonlarının sürekli genişlemesidir. Devlet, bütün ekonominin yönetimini kendi ellerine alır. Sanayinin tek müşterisi haline gelir. Tek başına bütün özel tasarrufları toplar. Dış ticareti tekelleştirir. Fiyatları denetler, el emeğini keyfince kullanır, hammaddeleri paylaştırır, ekonominin hangi sektöründe yeni yatırımlara ihtiyaç bulunduğunu tayin eder ve yeni sanayilerin kurulmasına karar verir vb. Mussolini şöyle diyecektir: "Öyle bir noktadayız ki, devlet bir an 24 saatlik bir uykuya dalacak olsa, bu kadarcık bir ara verme bile büyük bir felaketin doğumuna yetebilir."[100] Almanya'da da Dr. Schacht şöyle der: "Bugün özel kişiler her zamankinden ziyade devlete muhtaçtırlar; onsuz hiçbir şey ifade etmezler."[101] "Dümeni elinde tutabilecek olan sadece devlettir."[102]

Devlet ekonomiyi yönetir. Fakat bu devlet soyutlamasının da ardında ne vardır, kim vardır? Devleti kim yönetmektedir?

Devlet bürokrasisi, bu kadar karmaşık iktisadi meseleleri çözebilme yeteneğine sahip değildir. *Le Temps* şöyle yazıyor: "Şurası bellidir ki, devlet milli ekonomiyi yönetmeye kalkarsa, bugün elinde bulunan kumanda cihazından bin kat daha karmaşık bir cihaza sahip olmak zorundadır."[103] Bu yüzden de, kasıla kasıla bağımsızlığından dem vuran devlet bürokrasisi, kulağını, 'yetenekliler'in, yani kapita-

list kodamanların verecekleri nasihata açık tutar. Kapitalist kodamanlar devletin iktisadi genel kurmayı haline gelirler. Hem de, eskiden olduğu gibi perde arkasında kalarak değil, resmen bu mevkiye yükselerek. Bunlarla devlet cihazı arasında sürekli bir ilişki kurulur. Onlar emri verirler, bürokrasi yerine getirir. İtalya'da 4 Şubat 1934 tarihli kanunla yaratılan 'korporasyon'ların, Almanya'da da 27 Şubat 1934 tarihli kanunla kurulan 'meslek grupları'nın gerçek rolü işte budur. Pétain'in 'örgüt komiteleri'ne de bunlar örnek oldular.

İtalyan 'korporasyon'unun açık amacı nedir? "Yetkili kamu idareleri tarafından sorulduğunda, kendi iktisadi dalıyla ilgili her türlü mesele hakkında fikrini bildirmek."[104] Ya Alman 'meslek grupları'nınki? Sanayicilerle "İktisat Bakanlığı servisleri arasında rasyonel bir bağ kurmak."[105]

'Korporasyonlar' ve 'meslek grupları' bünyesinde, 'savaş ekonomisi'ne ilişkin meseleler, büyük sanayicilerle devlet bürokrasisi tarafından birlikte çözümlenir. Bunlar, silahlanma için gerekli hammadde ithali kotalarının paylaştırılması, savaş günleri için hammadde ve mal stokları hazırlanması, bir ikame mallar sanayii yaratılması, ihracatın güçlendirilmesi vb. gibi meselelerdir. Ve tahmin edilebileceği gibi, ortada paylaştırılması gereken bir şey olduğunda da, büyük sanayiciler aslan payını kendilerine ayırırlar.

İtalya'da

İtalyan 'korporasyonlar'ı 1934'ten itibaren, hammaddelerin toptan satın alımı için ortaklıklar kurmakla görevlendirilir. Bu hammaddeler, daha sonra, çeşitli üreticiler arasında paylaştırılacaktır.[106] İthalat sınırlamalarının başladığı 1935 Şubat'ından itibaren, ithalat kota ve lisanslarının paylaştırılması görevi, 'korporatif temelli komiteler'e verilecektir.[107] 1936 başında, "teknik korporatif komiteler, bütün milli kaynak ve rezervlerin hazırlanması ve azami derecede işletilmesini sağlarlar (...) Korporasyonların faaliyeti tamamen bu amaçlara yöneltilmiştir."[108] Mesela mekanik sanayii korporasyonu özellikle, havacılık sanayii için gerekli özel madenlerle ilgili meselelerle uğraşmaktadır.[109] 11 Ekim 1937'de, daha önce de gördüğümüz gibi, 22 korporasyondan oluşan Korporasyonlar Merkez Komitesi, geniş yetkilerle donatılmış bir 'otarşi yüksek komisyonu'na dönüşür. 'Kor-

porasyonlar' aynı zamanda, ihracatı güçlendirecek şekilde, üretim maliyetlerini düşürmeye çalışırlar. *Giornale d'Italia* şöyle yazıyor: "Yeni korporasyonlar, ihracat meselesinin bütün üretim faktörleri bakımından gerektirdiği topyekûn inceleme ve birlikte hareket için gerekli uygun şartları hazırlamaktalar."[110]

Almanya'da

Çoğu zaten kartel şefleri olan 'meslek grupları' şefleri,[111] 1934'ten itibaren, bu tarihte kurulmuş olan çeşitli ithalatı denetleme ofisleriyle yakın bir işbirliği içinde çalışmaya başlarlar. Bunlarla sıkı fıkı bir ilişki içerisinde olan devlet, geniş çapta bir ikame mallar imalatı programı geliştirir. 1935'te ihracatı teşvik için damping fonları kurulduğunda, 'meslek grupları' hem bu fonların toplanmasına hem de bunların ihracatçılar arasında paylaştırılmasına yardımcı olur. Bunların başlıca amaçlarından biri, "ihracatı hızla ve rasyonel yollardan geliştirmek" (Kessler), "her türlü yola başvurarak ihracatı artırmak"tır (von der Goltz ve Schacht).

Avam takımı, ekonomiyi devletleştirmek için şartlardan yararlanmak istiyor. Fakat büyük kapitalistler buna karşı çıkıyorlar.

Bütün bunlara rağmen, hâlâ, faşist rejimde büyük kapitalistlerin devlet üzerinde hiçbir güçlerinin bulunmadığını, aksine, devletin, elinde sopa bunları güttüğünü sanmaya devam eden saf kişiler vardır. Sönmek bilmeyen bu hayaller nereden geliyor? Bunun yayılmasına, bizzat faşist avam takımı büyük çapta yardımcı olmuştur. Gerçekten de bunlar, kendi isteklerini birer gerçekmiş gibi görürler ve herkesin de böyle görmesini isterler. Rolleri değişmek, 'savaş ekonomisi'nden ve 'korporasyonlar'dan, kapitalizmi, elbette proletarya denetimini değil (böyle bir şey söz konusu bile değildir) fakat otoriter devletin, yani bizzat kendi devletlerinin yönetimi altına sokmak için yararlanmayı isterler. Bir defa ekonominin hakimi durumuna geldiler mi, kuvvet de servet de kendi ellerinde olacaktır artık. Amaçlarına ulaşabilmek için, hani birazcık demagojiye başvurmaktan da geri kalmazlar. Sosyal tabanlarına, sıradan insanlara dönerek, "kapitalizm canava-

rının ağzına halkayı taktık" gibilerden kasılırlar. Fakat bu alanda da, diğerlerinde olduğu gibi, lafı bırakıp işe koyulmazlar. Kapitalistler, bunların bu tür iddialarına karşı kendilerini var güçleriyle savunurlar. İktisadi liberalizme bağlı olan kapitalistler, 'savaş ekonomisi'ni, şartların zoruyla ve ancak dizginlerin kendi ellerinde bulunması şartıyla kabullenirler. Ve hele avam takımının kendilerini, gittikçe daralan bir devletçilik çemberi içine hapsetmek için fırsattan yararlanmaya kalkmasını affetmezler. Korktukları, 'korporasyonlar'ın ve 'meslek grupları'nın, başlangıçtaki kesin ve (zaman ve yer bakımından) sınırlı amaçlarından sapmaları ve böylece oyuna gelmeleridir. Sonuçta ağır basan, kapitalistlerin istek ve iradeleri olur. Faşist devletin sorumlu yöneticileri her türlü 'sosyalizan' eğilimi kesinlikle mahkum ederve reddederler. Kamuoyunu, şu iki şeyi birbirinden ayırt etmeye davet eder: kapitalizmin geçici olarak birtakım çarelere başvurmak zorunda kalması ile bir doktrinden ilham alan bazılarının devletçiliği sürekli bir sistem haline getirme hayalleri.

İtalya'da

Lavaro Fascista mevcut 'korporatif' rejimde, "milli ekonominin antiburjuva bir dönüşüm geçirmesini", "ekonominin gerçekten devrimci bir dönüşüme" tâbi tutulmasını ister.[112] *Le Temps* şunu belirtiyor: "Bazı faşistler zora başvurmanın, korporatif sistemin uygulanma temposunu hızlandırmak ve zengin-fakir herkesi, her zamankinden ziyade milli yararlara saygı göstermeye alıştırmak bakımından mükemmel bir araç olacağını bile düşünüyorlar."[113]

Büyük sermaye bu tür eğilimlere şiddetle karşı çıkar. Patronların özel örgütü olan Sanayi Konfederasyonu, 'korporatif devlet' bünyesinde hiçbir kanuni dayanağı bulunmamasına rağmen, 'korporasyonlar' dışında bağımsız bir varlık gibi yaşamaya devam eder. Yıllık kongrelerini yapar, 1934 kongresine Duçe bile şeref verir. Konfederasyon Başkanı Pirelli fırsattan yararlanarak, devletin temsilcisine, devletin üretim işlerine karışmaması gerektiğini hatırlatır. Elbette, devlet müdahalesi bazen gerekli de olabilir. Mesela, takatten düşmüş, zaafa uğramış bir teşebbüsü canlandırmak gerektiğinde... Fakat bunun da "genel olmasına ihtiyaç yoktur (...) iktisat kanunlarını mahmuzlamak değildir söz konusu olan." Patronlar da, "asla ve kat'a", özel mülkiyet ve ferdi teşebbüs ilkesinden ayrılmayacaklardır.[114]

Mussolini birbiri üstüne teminat verir; İtalya'da korporasyonlar, devlet ile büyük sanayici arasındaki bağlantıyı kuran basit birer organ olarak kalacaklardır. Bunun ötesine geçilmeyecektir. Korporasyonlar, özel sanayinin ehlileştirilmesinin aleti olmayacaklar, üretimi bizzat yönetmeyeceklerdir. Mussolini bunun da kesin garantisini verir: "Korporasyonların tek başlarına bir amaç olmadıklarını bir kere daha belirtmek gerekir mi?"[115] "Korporasyonlar birer devlet organıdır. Ancak devletin sadece birer bürokratik organı da değildirler."[116] "Söz konusu olan, bir devlet sosyalizmi değildir. Çünkü faşist devletin, üretimi tekeline almak diye bir niyeti yoktur. Faşist devlet, ferdi teşebbüsü sınırlamayı, hele özel mülkiyet hakkını çiğnemeyi hiç düşünmez."[117] Devlet kapitalizmine (...), milli ekonominin bürokratikleştirilmesine *de plano* götürecek bir evrime boyun eğmeyi reddeder.[118] "Öyle sanıyorum ve inanıyorum ki, içinizde hiç kimse, karmaşık ve değişken yapılı iktisadi hayatın bu gerçeğini bürokratikleştirmek, yani dondurmak istemez."[119] "Sayısı zaten hayli kabarık olan devlet memurlarını, on kat daha artırmak diye bir niyetimiz yok."[120]

Almanya'da

Völkischer Beobachter avam takımı, 'meslek grupları'nın kurulmasının, "Alman sosyalizminin güdümlü ekonomisinin ortaya çıkışı"na hizmet etmesini isterler.[121] "Nasyonal sosyalist devlet, ekonomiyi elleri içine almıştır (...) Liberalizmin ne idüğü belirsiz 'iktisat kanunları' (...) artık geçerli değildir. Bunların yerini devletin iradesi ve amaçları almıştır (...) Yirmi bir aylık bir iktidar döneminden sonra, nasyonal sosyalizm ekonominin hakimi olmuştur."[122]

1937 sonunda avam takımı, yeni bir 'goşizm' (solculuk) dalgası için elverişli şartların oluştuğunu sanır. *Völkischer Beobachter* ve diğer Nazi gazeteleri, savaş sanayiinin elde ettiği dev kârlara karşı bir kampanyaya girişirler.[123] Dr. Ley'in Çalışma Cephesi ile Walter Darré'nin iaşe korporasyonu işi, savaş endüstrilerinin millileştirilmesini istemeye kadar vardırırlar.[124]

Bu tür gösteriler, büyük kapitalistlerin huzursuzluğunu zaman zaman artırır. 'Meslek grupları'nın, kuruluş amaçları dışında bir davaya hizmet etmesini kabullenemezler. *Frankfurter Zeitung* şöyle yazıyor: "Örgütün, bizzat kendini bir amaç haline getirmesine göz yumma-

mak gerekir. Bu grupların bürokratizmi çok ciddi bir şekilde sınırlandırılmalıdır. Bugüne kadarki görev ve yetki alanları genişletilmemelidir."[125] 'Sosyalizan' bir devletçilik hayaleti, büyük sanayicilerin yakasını bırakmaz: "Sanayi çevreleri, devletin, karşı karşıya bulunduğu önemli zorlukları yenebilmek amacıyla, işletmelerin içişlerine karışmaya kalkışmasından korkuyorlar."[126] Patronların organı *Der Ring* imdat çığlıkları atar: "Savaş zamanındaki gibi bir cebri ekonomi doğuyor. Ancak bu defakinin etkileri çok daha geniş ve derin, ve özel teşebbüsün bağımsızlığının ortadan kalkacağı, bunun yerini devlet yetkililerinin buyruklarının alacağı bir duruma pekala götürebilir. Bu gelişmenin bizi vardıracağı sonuçların, yeni Reich'ın doğumuna yön veren ilkelere uygun düşmemesi, bu tehlikenin daha da ciddiye alınmasını gerektirir."[127]

Ocak 1938'de sanayi çevreleri, "birtakım haberlere göre eli kulağında olan"[128] bir Reich silah sanayiinin millileştirilmesi teşebbüsünden özellikle korku duymaktadırlar. Sözcüleri, Hitler'i Berchtesgaden'de ziyaret ederler ve savaş sanayiinin millileştirilmesi konusundaki her türlü planı şiddetle protesto ederler.[129]

Üçüncü Reich yöneticileri bütün bu endişeleri kesin olarak yatıştırırlar. Dr. Schacht, 'meslek grupları'nın, bürokratizm ve devletçiliğin koyulaştırılması hizmetine koşulmaları yolundaki teşebbüslere karşı uyarıda bulunur. Örgüt, işletme şefini hiçbir zaman kendi kişisel sorumluluğundan yoksun koymamalı, ferdi teşebbüs, mümkün olduğu kadar geniş bir bağımsızlık içinde çalışabilmeli, yularını birtakım 'meslek grupları'na kaptırmamalıdır. Örgütlenme alanındaki her aşırılık, kaçınılmaz bir şekilde, teşebbüs ruhunun ortadan kalkması sonucunu doğurur.[130] Ekonomide devletleştirmeye yer yoktur: "Özel ekonomi, kendi faaliyetini ve kendi çabalarını devam ettirmelidir."[131] Yine Dr. Schacht ateşli bir söylevinde, avam takımının gevezeliklerine karşı, kapitalizmin hiç de 'aşılmış' bir şey olmadığını söyler: "Devlet tek başına, ekonomi gibi binlerce dala bölünmüş bir alanda, bütün bunları kapsayacak kadar geniş ve dallı budaklı bir mekanizma kuramaz. Ferdi çıkar saiki, her türlü iktisadi faaliyetin temelidir ve böyle kalmaya devam etmektedir. Nasyonal sosyalizm, devletin ekonomiyi yönetmesi ilkesini koymuş, fakat devletin bizzat müteşebbis haline gelmesini kabul etmemiştir."[132]

1937 Kasım'ında Dr. Schacht, İktisat Bakanlığı'nı terk ederse de, halefleri olan Goering ve Funk yine tamamen aynı dili kullanmaya devam ederler. Koenigsberg Fuarı'nda verdiği bir nutukta Funk şöyle konuşur: "Bazen yabancı ülkelerde ileri sürülen, Almanya'nın özel teşebbüsü saf dışı ederek bir iktisadi baskı ve devlet kapitalizmi sistemi kurmak niyetinde olduğu yolundaki iddialar baştan sona yanlıştır (...) Ferdin yaratıcı gücünden vazgeçilemez (...) Biz, dogmatik bir iktisat politikası değil, bir başarı politikası güdüyoruz."[133] 31 Ocak 1938 günü Berlin kaynaklı bir haber şunu bildirir: "General Goering'in çevresi, sanayinin millileştirilmesinin düşünüldüğü yolundaki haberleri yalanlıyor. (...) Bir millileştirme, sanayiyi bürokratikleştirmek ve sanayicilerin teşebbüs ruhunu öldürmek suretiyle, beraberinde ancak sakınca ve zarar getirebilir."[134] 7 Şubat'ta, İktisat Bakanlığı'ndaki görevine başlayışı dolayısıyla verdiği bir demeçte de, Funk şunları der: "Dört yıllık planlar da, özel teşebbüslere karşı olmamalıdır (...) Özel ekonomi ile kamusal ekonomi birbirleriyle rekabet halinde olan iki şey değildir. Bunlar, birbirlerini tamamlamak için vardırlar."[135]

'Savaş ekonomisi' ve 'dört yıllık plan' dairelerinde görevli askerlerin sanayinin 'milli savunma' yararına sıkı bir denetim altında tutulmasından yana olmalarına rağmen, avam takımının 'antikapitalist' kampanyalarını tasvip etmemeleri ve hiçbir şüpheye yer bırakmayacak bir açıklıkla, her türlü millileştirmeye karşı olduklarını bildirmeleri anlamlıdır. Savaş Bakanlığı'ndaki 'savaş ekonomisi' şubesi başkanı olan Albay Thomas şunu kesin bir dille açıklar: "Uygulama, mümkün olduğu kadar özel teşebbüse bırakılmıştır. Alman 'savaş ekonomisi' savaş endüstrisini sosyalize etmeyecektir (...) Müteşebbis ve tüccar para kazanmalıdır. Bunlar zaten kazanmak için vardırlar."[136]

Buhran ve çelişkiler

Dört yıllık plan ve otarşi siyaseti uygulamaya kondukça, Alman büyük sermaye çevrelerinde de huzursuzluk ve sıkıntı belirtileri başgösterir; neşeleri kaçar. Sebep, avam takımının 'sosyalizan' eğilimlerinin herhangi bir başarı şansına sahip oluşu değildir; böyle bir şey söz konusu değildir. Sebep, kapitalist kârların ciddi bir tehlikeyle burun buruna gelmiş olmaları da değildir. Zaten daha önceki yıllar-

da sağlanan kârlar büyük sanayicilere, dev paralar yığabilme imkanı sağlamıştır. Halen kazandıkları da hiç fena değildir. Bu çevrelerin duyduğu sıkıntının temeli, kendi istedikleri, bizzat iktidara getirdikleri, tek yararlanıcısı oldukları ve iliğine kadar sömürdükleri bir rejimin artık çaptan düştüğünü görmeye başlamalarıydı. Yavaş yavaş, farkında olunmadan, kâr payları düşer.

İlk başlarda faşist devlet, bunlara vergi muafiyetleri yağdırıyordu. Şimdi ise, savaş ekonomisi ağır vergiler yüklemektedir, ilk başlarda faşist devlet, mecburi kartelleşme sayesinde, bunların tekel fiyatları tespit edebilmelerini mümkün kılıyordu. Şimdiyse, savaş ekonomisinin gerekleri, devleti, kartelleri ve fiyatları daha sıkı bir şekilde denetlemeye zorlar. Büyük kapitalistler endişeli bir şekilde, kendi kendilerine şu soruyu sorar dururlar: dev bir teşebbüs, büyük miktarda demir ve çeliği piyasaya sürdüğünde, Goering Werke'lerin fiyatlar ve mevcut karteller üzerindeki etkisi ne olacaktır? İlk başlarda rejim bunlara, uzun zamandan beri görülmemiş bir kâr oranı garanti ediyordu. Şimdiyse, garanti edilmiş temettülerle ikame mallar sanayiine zoraki katılmak, büyük sanayicilere, piyasa resmî oranının da üstünde bir kâr getirmemektedir. Ve sanki kâr paylarının ne kadar daraldığını, apaçık göstermek istercesine, büyük sanayi pay senetleri Berlin Borsası'nda düşmeye başlar.

Bu arada, bürokratik sınırlamalar, her geçen gün biraz daha çekilmez bir hal alır. Büyük sermayenin sözcülerinden biri, *Deutsche Volkswirt*, şöyle der: "Bir sanayici, eskaza taahhütlerini yerine getiremedi mi, hepten yandı demektir! Kendisine devamlı yüklenen ödevleri yerine getirebilmesine hemen hiç imkan olmamasına rağmen, Tanrı'nın bütün gazabını üzerine çekmiş olur."[137]

Bu yüzden de, büyük sanayiciler artık sadece avamdan gelme demagoglara değil, fakat kendileri için her şeyi yapmış, kendilerine kul köle olmuş olan bir insana da kızmaya başlarlar. O insan ki, sırtında her ne pahasına olursa olsun 'dört yıllık plan'ın başarısını sağlama yükü olmasaydı, sanayicilere bunca külfet bindirmekten de mutlaka ve seve seve kaçınırdı. Böylece, büyük sanayicilerle Herman Goering arasındaki çatışma gittikçe artar. 17 Aralık 1936 günü 'ekonominin üç yüz adamı'nı bir araya getiren Goering bunlara "Almanya'da derhal bir sanayi seferberliğine girişilmesi zorunluğu"ndan söz eder.

Bu açıklama, *Le Temps* muhabirine göre, hazır bulunan sanayiciler arasında büyük bir şaşkınlığa yol açar ve Goering bunlara saldırır. Dört yıllık plan fikrini, bu yüce fikri gerçekleştirmek yolunda gevşek davrandıkları için onları azarlar.[138]

1937 Aralık ayında, *Dört Yıllık Pl*an dergisinde Goering şunları yazıyor: "İş alemi, son tahlilde, kâr-zarar hesapları sayesinde değil, fakat ancak kendine düşen büyük görevleri yerine getirmek suretiyle ayakta durduğunu hesaba katmalıdır."[139]

Büyük sanayinin bir kesiminin 'dört yıllık plan'a kızmasına yol açan bir başka çıkar uyuşmazlığı daha vardır. İhracat sanayii, mağdur olduğundan yakınır. Almanya'nın ihracatı, damping fonlarının mali desteğine rağmen, bütün dış pazarlarda gerileme halindedir. Bu gerileme, dünya ticaretinin de çöküş halinde olması sebebiyle, daha da vahim bir hal alır. İhracat sanayiinin sözcüleri, özellikle Rhein-Westphalia kömür sanayii kodamanları, 1937 Haziran'ında Hitler'e[140] sundukları bir muhtırada dertlerini dökerler: "mal alışverişini tamamen bürokratik bir faaliyete dönüştüren" bin bir türlü formalite yüzünden, ihracat da sekteye uğramıştır.

İhracat sanayii, hammadde bakımından sıkıntı içerisindedir. Çünkü hammaddeler, hemen hemen tamamen, savaş sanayiinin ihtiyaçlarına tahsis edilmiştir. İhracat sanayii el emeği sıkıntısı çeker: Kalifiye emekçiler, savaş ve sentetik maddeler sanayiinde çalıştırılmak üzere, "bazı sanayi dallarından geçici olarak alınmak (...) istenir." İhracat sanayii, sermaye sıkıntısı çeker; yabancı müşterilerine, gittikçe artan rekabetin gerektirdiği geniş krediler tanınması yoluna gidemez. Dış pazar sıkıntısı da çeker; otarşi siyasetinin sonucu, Alman ekonomisinin dünya pazarlarından tecrit olmasıdır. "Şu da anlaşılmıştır ki, dünyanın belli başlı devletlerinin dış ticareti (...) mutlaka Alman pazarına bağımlı değildir." Sonuç olarak, ihracatçı sanayiciler, tam aksi yönde hareket edilmesini ve dünya pazarlarıyla yeniden ilişki kurulmasını isterler. Fakat lafı gevelemeden, açık açık, "paranın içteki değerine zarar verecek şekilde çalışan (...) ve üstelik sadece, büyük bayındırlık işleri, silahlanma, otarşi vb. gibi (...) işlere yaramış olan bir ekonominin (...) dünya ekonomi çarkına yeniden sokulmasının imkansız olduğunu da söylerler.

Dr. Schacht, ihracat sanayiinin sözcüsü haline gelir. 13 Nisan 1937'de Brüksel'de, basına, büyük yankılar uyandıracak olan demeçler verir. Paraların yeni bir parite üzerinden stabilize edilmesi dileğinde bulunur ve Almanya'nın böyle bir iş için işbirliğine hazır olduğu teminatını verebileceği kanısında olduğunu bildirir. Ona göre Almanya, ticaret hürriyetinden yanadır ve otarşi, bu ülkede sadece geçici bir süre için başvurulan bir tedbir olmuştur.

Ne var ki, otarşi ve savaş ekonomisi sayesinde geçinen ağır sanayi dallarının desteklediği 'dört yıllık plan' ve aşırı otarşi taraftarları ağır basarlar. 26 Kasım 1937 tarihinde Dr. Schacht İktisat Bakanlığı'nı terk etmek zorunda kalır. Yerine, Goering'in yetiştirmesi olan Funk geçer.

Genel olarak büyük sanayi, özel olarak da ihracat sanayiini saran buhran, Mareşal von Blomberg ile General von Fritsch'in görevden alınmalarıyla sonuçlanan 4 Şubat 1938 siyasi kriziyle de ilgilidir. Fakat bu siyasi kriz, daha önce de görmüş olduğumuz gibi, bir uzlaşmayla son bulur. İktisadi alanda da, 'dört yıllık plan'ın aşırı taraftarlarıyla ılımlı taraftarları arasında bir uzlaşmaya gidileceği belli olur. 1937 Kasım ayı sonunda Dr. Schacht sandalyesiz bir bakan olarak tayin edilir. Bu ona, kabine toplantılarına katılma imkanı sağlar. Mart 1938'de, yeniden dört yıllık bir süre için, Reichsbank başkanlığına atanır. Goering ve Funk, birçok defa ona saygı gösterisinde bulunurlar. 28 Kasım 1938 tarihli *Frankfurter Zeitung*, "Schacht hem gidiyor hem kalıyor"[141] diye yazar.

Reich hükümeti, dört yıllık planın uygulanmasını yakından izlemekle beraber, genel olarak sanayicileri bol keseden doyurmaktan geri kalmaz. Bu arada, ihracat sanayiinin de bazı taleplerini karşılar. Bunların hammadde ve döviz istihkaklarında belli bir artış sağlar. 1938 Temmuzunda Goering, Neumann adında birini, "savaş ekonomisi ile ihracat çıkarlarını uzlaştırmak" göreviyle, "arabulucu komiser" tayin eder.[142]

Savaş gürültü-patırtısı sayesinde, Münih anlaşmasını hiç değilse bir süre yok sayabilme imkanını elde eden Hitler, Alman ekonomisinin çelişkilerine de bir çözüm bulduğunu sanır. Ekonomileri, Reich ekonomisinin birer tamamlayıcı parçası olan Tuna ve Balkan ülkeleri, 'Büyük Almanya'nın uyduları haline geleceklerdir. Bu ülkeler, geniş bir gümrük birliği sistemi içerisinde bir araya getirildikleri takdir-

de, Alman ekonomisi de, hem şiddetle ihtiyaç duyduğu dış pazarları hem de savaş ekonomisi için zorunlu olan hammaddeleri sağlamış olacaktı.

Fakat Alman emperyalizminin emperyalist rakipleri, Reich'ın ekonomik potansiyelinin bu şekilde güçlendirilmesinin kendileri için ne kadar büyük bir tehlike olduğunu görürler. Ve önce Tuna ülkelerinin 'dostluğu'nu altın para karşılığında satın alarak, sonra da, kararlı bir şekilde, silahlı çatışma yolunda ilerleyerek, bu işe engel olurlar.

Hitler, merkezî Avrupa pazarlarının, Alman kapitalizmini, iç zorluklarından tamamen kurtarmaya yetmeyeceğini bilir. Rakiplerinin meydan okumasını kabul etmekte tereddüt göstermez ve dünya pazarlarının fethi işine girişir. Böylece, koskoca bir insan öldürme makinesi yıllar boyu çalışmak üzere, işlemeye başlar.

Mağdurlar: hafif sanayi

Şunu da belirtmek gerekir ki, ağır sanayi bile otarşi için, dört duvar arasına kapatılmış bir ekonomi için pek büyük bir istek duymuyorsa, iç tüketime çalışan hafif sanayi dallarının otarşi ve kapalı ekonomiden yakınmaya çok daha fazla hakkı vardır. Ağır sanayi egemenliğinin güçlenmesi bunlara pahalıya mal olur: makinelerin, yakıtların pahalanması vb. Kitlelerin satın alma gücünün düşmesinden dolayı, kendi pazar imkanlarının da gittikçe daraldığını görürler. Savaş sanayii için gerekli ürünlerin ithaline tanınan öncelik, bunları gittikçe, hammaddeden yoksun bırakır. Böylece, vahim bir buhranın kucağına düşerler. İtalya'da yün sanayiinin, suni ipek sanayiinin vb., Almanya'da da, dokuma, giyim, deri ve kösele, radyo vb. sanayilerin durumu budur. 1937'de, deri ve kösele sanayii haftada ancak otuz saat, dokuma sanayii de yirmi dört saat çalışabilmektedir. Yine dokuma sanayii alanında çalışılan saat göstergesi, 1929'u 100 olarak alırsak, 1937'de 82,9'u, giyim sanayii için de 84,9'u geçmez.

Mağdurlar: orta sınıflar

Bir zamanlar, ayaklanmalarıyla faşizmi iktidara getirmiş ve ondan da kendilerini kurtarma sözü almış olan orta sınıflara gelince, bunlar da, kelimenin tam anlamında sıfırı tüketmişlerdir.

Aynen Birinci Dünya Savaşı sırasında olduğu gibi, şimdi de silahlanma harcamalarının yükünü çekenler, özellikle, irat sahibi, emekli, memur, vb. gibi sabit gelirlilerdir. Milli para, iç pazardaki satın alım gücünü kaybettikçe, bunların hayatı da gittikçe çekilmez bir hal alır.

Küçük sanayiciler ve zanaatkarlar, hammadde kıtlığının ve dış pazar yokluğunun acısı içinde kıvranırlar. Almanya'da Nasyonal Sosyalist Parti bunlara, "Reich, federe devlet ve belediye siparişleri yoluyla destek olma" vaadinde bulunmuştu. Fakat, bu sözü tutması söz konusu değildir artık. Çünkü, silahlanma siparişlerinin hemen tamamı ağır sanayiye gitmektedir.[143]

Faşizm orta sınıflara, 'geriye çark etme', bir küçük üreticiler ekonomisine geri dönme, büyük kapitalist tekellerin gelişimini önleme vaadinde bulunmuştu. Fakat bir kere iktidar koltuğuna oturduktan sonra, yukarıda da gördüğümüz gibi, zararsız hale getirmeye yemin ettiği bu büyük tekelleri, her türlü yola başvurarak daha da palazlandırmaktan başka bir şey yapmaz. Kapitalizmin, temerküz ve makineleşme eğilimini daha beter azdırır. İtalya'da Mussolini, şu soruyu sorar: "Makineleri tahrip mi edeceğiz? (...) Bunların kullanılmasını mı sınırlayacağız?" Arkasından da cevabını yine kendisi verir: "Bu çocukça bir çözümdür (...) Geriye dönmek, hiçbir zaman akıl kârı bir iş olmaz."[144] Almanya'da da Dr. Schacht, "zanaatkarane bir geçmiş günler romantizmi"yle alay eder ve gerici küçük burjuvalara, "çıkrığın yerini iplik dokuma makinesinin, el tezgahının yerini elektrik motorunun aldığını" hatırlatır. "Bu modern mekanik üretim araçlarından yararlanmasını bilmeyen bir sanayi, uluslararası planda diğer ülkelerle boy ölçüşemez."[145]

Her iki ülkede de, küçük ve orta sanayinin durumu içler acısıdır.

1934-35 yılları İtalya'sında, sermayesi 250 milyon lireti aşan 20 büyük şirket, 675 milyon liretlik bir net gelir sağlarken, sermayesi 1 milyonu bulmayan 9.144 şirket, ancak 95 milyonluk bir net gelir sağlar. Aynı tarihte, sermayesi 10.000 lireti bulmayan 649 şirket, yatırılmış sermayelerinin %60,94'ünü, sermayesi 10.000 liretle 25.000 liret arasında olan 290 şirket de, yatırılmış sermayelerinin %92,29'unu kaybeder.[146]

Almanya'da, sermayesi 5.000 mark ile 1 milyon mark arasında olan şirket sayısı 1931'de 7.512 iken, 1937'de 3.850'ye düşer.[147]

Özellikle küçük tüccar, faşizmin iktisadi politikası tarafından feci bir hayal kırıklığına uğratılır. Bir yandan, umduğunun tersine, büyük mağazaların öldürücü rekabeti karşısında hiçbir himaye görmez. Öbür yandan da, ustaca kartelleşme numaralarıyla sağlanan toptan fiyatlardaki artışla perakende fiyatlarının dondurulması arasındaki çelişkinin de kefaretini öder. Böylece küçük tüccarlar, bir kıskacın pençesine düşmüşçesine, unufak olurlar.

İtalya'da

Büyük mağazalar, faşizmin iktidara gelmesinden sonra, gerilemek şöyle dursun, küçük ticaret aleyhine habire genişler durur. Bu yüzden değil midir ki, sanayi ağalarından Volpi, Senato kürsüsünden, "küçük ticaretin tedricen kaldırılması ve yetkili makamların daha kolaylıkla denetleyebilecekleri büyük ticari işletmelerin kurulması" amacıyla alınmış bazı tedbirleri sevinçle selamlar.[148]

Küçük tüccar, her yıl gittikçe ağırlaşan vergiler altında ezilir. Nitekim 1937 Kasım'ında çıkarılan bir kararname, satış vergisi oranını %2,5'ten %3'e çıkarır ve 1 liretin üzerindeki bütün satışları vergi kapsamına alır. Oysa daha önce, 10 liretin altındaki satış işlemleri bu vergiden muaftı.[149]

Küçük ticareti zararlı hale sokan bir başka husus da, toptan satış fiyatlarının yüksek tutulmasına karşılık, perakende satış fiyatlarının, hükümet zoruyla ve suni olarak indirilmesidir. 16 Aralık 1926 tarihli bir kanun niteliğinde kararname ile belediye murakabe [denetim] komisyonları kurulur. Bunlar perakende satış fiyatlarını denetlemeye ve tüccara çalışma izni vermeye ya da verilmiş çalışma izinlerini iptale yetkilidir. 1930 yılı Aralık ayında bütün fiyatların %10 oranında indirilmesi kararlaştırılır. Bunun üzerine 'kara gömlekliler', küçük tüccarların işyerlerini basarak bunları satış etiketlerini değiştirmeye zorlarlar. Nisan 1934'te, faşist devlet bir kere daha aynı işi yapar. Ticaret Konfederasyonu eliyle, fiyatların yeniden %10 oranında indirilmesi kararını çıkartır. Buna uymayan tüccarlar, üyesi bulundukları sendikalardan çıkartılacaklardır. Ağır bir müeyyide daha uygulanır: mağazaların ve dükkanların kapatılması. En önemli yirmi gıda maddesinin toptan fiyat endeksleri, 1934 Ocak ayıyla 1938 Ocak ayı arasında, 100'den 141'e çıkar. Buna karşılık aynı maddelerin perakende satış fiyat endeksleri, 100'den 129'a yükselebilmiştir.[150]

Almanya'da

Almanya'da, nasyonal sosyalizmin bu konuda söz vermiş olmasına rağmen, büyük mağazalar ne 'komünalleştirilir' ne de faaliyetleri sınırlanır. Üçüncü Reich sadece bunların lokantalarını kapatmakla yetinir. Üstelik bu yasaklama kararı da, "işletmenin çalışmasının aksatılmaması" şartıyla verilebilir (15 Temmuz 1933 tarihli kanun). Arkasından da 1 Şubat 1933 tarihli bir kararnameyle, 'birinci sınıf' mağazaların, büyük şehirlerde, 'yiyecek satış servisleri' kurmalarına yeniden izin verilir.

Rudolf Hess, Hitler adına şu açıklamada bulunacaktır: "İktisadi durumu inceleyen parti yönetimi, büyük mağazaların iflasına yol açacak her türlü hareketi reddeder (...) Bu yüzden, NSDAP üyelerinin bunlara karşı herhangi bir harekete girişmeleri yasaklanmıştır."[151] Ticaret ve Sanayi Nasyonal Sosyalist Federasyonu, 1934 ilkbaharında, büyük mağazaların kapatılmasının ve binlerce işçi ve memurun sokağa atılmasının söz konusu olmadığını ilan eder.[152] Büyük mağazaların faaliyeti sınırlanmamakla kalmaz, bir de ayrıca bunlar (Karstadt, Tietz), nasyonal sosyalist devletten milyonlarla yardım alır. Büyük mağazaların ve tek fiyat üzerinden satış yapan mağazaların cirosunun hiç durmadan artmasına karşılık, 16.000 küçük tüccar (sadece Berlin'de 7.000) dükkanlarını kapamaya mecbur kalır.[153]

Küçük ticaret, İtalya'da olduğundan çok daha fazla, toptan fiyatların artışı ile perakende fiyatlarının yerinde sayması arasındaki çelişkinin çarkları arasında ezilir. 5 Kasım 1934'te bir 'fiyatları denetleme komiseri' atanır. Komiser, perakende eşya fiyatları üzerinde, göz açtırmayan bir denetim kurar. Resmî fiyatların üzerinde fiyatla satış yapan küçük tüccar ağır para cezalarına çarptırılır (1.000 marka kadar), mağazaları kapatılır. Aynı sıralar 'kahverengi gömlekliler' de fiyatların indirilmesi için bir kampanya yürütmekle görevlendirilir. Bunlar, 1933'te Yahudi tüccara karşı yürüttükleri mücadeleyi, bu defa 'aryen' küçük tüccara karşı verirler. 1935 Nürnberg Kongresi'nde Hitler şu açıklamada bulunur: "Fiyat artışlarını körükleyenlere karşı merhametsizce davranacağız ve gerekirse bunları, toplama kamplarına göndereceğiz."[154]

'Korporatif' açıdan da, faşizmin kendilerine, demagojik bir şekilde, 'özerk' korporasyonlar kurma vaadinde bulunduğu zanaatkar ve küçük tüccar, elleri kolları bağlı bir şekilde büyük kapitalist tekellerin pençesine, esas düşmanlarının eline bırakılır.

İtalya'da

1934'e kadar zanaatkarların özerk bir örgütü yoktur. Federasyonları, büyük sanayicilerin güçlü örgütü olan Genel Sanayi Konfederasyonu'na bağlıdır. Küçük tüccar da, özerk şekilde değil, fakat faşist sendikalar Ticaret Konfederasyonu bünyesinde örgütlenmiştir. Bir başka deyişle, büyük mağaza sahiplerinin vesayeti altında bulunmaktadır.

Ticaret ve zanaatlar, 1934'ten itibaren, özerk bir şekilde temsil edilmek yerine, iktisadi faaliyetlerinin niteliğine göre, 22 yeni 'korporasyon' halinde örgütlenir. Fakat her bir 'korporasyon' bünyesinde, etkisiz ve küçük bir azınlık teşkil ettiklerinden, temsilcileri de, fiiliyatta, kapitalist kodamanlara bağımlı kalır.

Mesela zanaatkarların, ağaç işleri korporasyonunda 30 üye üzerinden iki, dokuma sanayii korporasyonunda 50 üzerinden bir, metalurji ve mekanik korporasyonunda 50 üzerinden iki, giyim korporasyonunda 43 üzerinden üç, kitap-kağıt korporasyonunda 23 üzerinden bir, maden çıkarımı sanayii korporasyonunda 20 üzerinden bir, cam ve seramik korporasyonunda 25 üzerinden iki temsilcisi vardır. Ticaret kesiminde de, ağaç işleri, dokumacılık, kimya ürünleri, giyim korporasyonlarında 3 patron delegesi, üç de 'ücretliler temsilcisi' yer alır. Aynı oran metalurji korporasyonunda dörde dört, kitap-kağıt ve cam-seramik korporasyonlarında ikiye iki, maden çıkarımı sanayiindeyse bire bir'dir. Ayrıca, ticaret kesimi temsilcileri, küçük tüccarı ve büyük mağazaları ya da çok şubeli şirketleri birlikte temsil ederler.[155]

Almanya'da

1933 yılı Mayıs ayı başında iki özerk korporasyon kurulur: bir Perakende Ticaret Korporasyonu (büyük mağazalar hariç), bir de Zanaatkarlar Korporasyonu. Her iki korporasyonun da başına, orta sınıfların lideri olan Dr. Renteln getirilir. Fakat bu korporasyonlar, özerkliklerini uzun süre koruyamazlar. Çok geçmeden Dr. Renteln

yöneticilik görevinden alınır. 1934'te Alman ekonomisinin bütünü 'meslek grupları'na bölündüğünde de, Perakende Ticaret Korporasyonu 'ticaret meslek grubu', Zanaatkarlar Korporasyonu da "zanaatkarlar meslek grubu" haline gelir. Her iki grup, İktisat Bakanlığı'nın, yani fiiliyatta büyük sanayi kurmaylarının sıkı denetimi altına girer. Ayrıca, Ticaret Grubu bundan böyle sadece küçük tüccarları değil, büyük mağazaları ve çok şubeli şirketleri de içine alacaktır. Yönetim kurulunu meydana getiren üç üyeden biri, çok şubeli bir büyük şirket sahibi, ikincisi de bir büyük mağaza sahibidir.[156]

NOTLAR

1. Mussolini, 1923 tarihli konuşması, aktaran Laporte, Le Relèvement financier de l'Italie, 1924.
2. Mussolini, 18 Mart 1923 tarihli konuşması
3. Mussolini, 20 Eylül 1922 tarihli konuşması.
4. Perroux, "Économie corporative et système capitaliste" Revue d'Économie Politique, Eylül-Ekim 1933.
5. Le Temps, 12 Şubat 1933.
6. Information, 13 Eylül 1933.
7. Le Temps, 13 Aralık 1933.
8. Le Temps, 19 Aralık 1933.
9. Le Temps, 1 Mart 1934.
10. Information, 18 Mart 1937.
11. Information, 7 Ağustos 1937.
12. Le Peuple, 24 Ekim 1937.
13. Correspondance Internationale, 15 Mart 1937.
14. Fascisme, 26 Ocak 1935.
15. Le Temps, 21 Ocak 1936.
16. De Stefani, 25 Kasım 1922 tarihli konuşması.
17. Marini, L'Impôt sur le capital en Italie, 1923.
18. Don Sturzo, L'Italie et le Fascisme, 1927.
19. Le Temps, 16 Temmuz 1933.
20. Le Temps, 20 Nisan 1934.
21. Humanité, 9 Mart 1935.
22. Bkz. Rousiers, Les Cartels et les Trusts et leur évolution, 1927; Hirsch, Les monopoles nationaux et internationaux, 1927.
23. Rosentock-Frank, L'Économie corporative fasciste, 1934.
24. Alıntılayan Parroux, age.
25. Dr. Schmitt, 13 Mart 1934 tarihli konuşması.

26. K. Heiden, Geburt des Dritten Reiches (Naissance du Troisième Reich), 1934.
27. Mussolini, 13 Ocak 1934 tarihli konuşması.
28. Le Temps, 9 Ocak, 1934.
29. Le Temps, 23 Eylül 1934.
30. Mussolini, 26 Mayıs 1934 tarihli konuşması.
31. Bottai, makale, Critica Fascista içinde, alıntılayan Le Temps, 22 Ekim 1934.
32. Kararname 12 Mart 1936, Gazzetta Ufficiale, 16 Mart 1936.
33. Mussolini, 23 Mart 1936 tarihli konuşması.
34. Le Temps, 20 Nisan 1937.
35. A. Leroux, Le Populaire, 7 Temmuz 1937.
36. Le Temps, 26 Temmuz 1937.
37. Bergwerkszeitung, 27 Temmuz 1937.
38. General Hanneken'in Alman basınına verdiği demeç, 12 Haziran 1938.
39. Deutsche Freiheit, 7 Temmuz 1938.
40. Aquila, Humanité, 11 Aralık 1934.
41. Reichsbank Yıllık Raporu, Le Temps, 21 Mart 1936.
42. Le Temps, 30 Ocak 1936.
43. Eski Bakan Stefani'nin hesabına göre.
44. Alıntılayan Ed. Schneider, "L'Italie en auto" Le Temps, 18 Ağustos 1935.
45. Bavarelli, Politique des travaux publics du régime fasciste, Roma, 1935 (Fransızca).
46. Matin, 14 Şubat 1936.
47. Hitler, 17 Aralık 1937 tarihli konuşması, Le Temps, 19 Aralık 1937.
48. Fascisme, 17 Mart 1936.
49. Le Temps, 22 Mart 1934.
50. Fascisme, 14 ve 18 Mayıs 1935.
51. Pietro Nenni, Le Peuple, 21 Aralık 1935
52. Le Temps, 3 Eylül 1935.
53. Arias, Popolo d'Italia, 3 Şubat 1938.
54. Thaon di Revel, 18 Mayıs 1938 tarihli konuşması.
55. Le Populaire, 5 Mayıs 1935.
56. Alıntılayan l'Information, 19 Şubat 1937.
57. Reinhardt, Nürnberg Kongresi konuşması, Le Temps, 16 Eylül 1937.
58. Le Temps, 19 Aralık 1935 ve 12 Nisan 1936.
59. Le Temps, 18 Ağustos 1935.
60. Dr. Dreyse, Konuşmaları, Pariser Tageblatt, 25 Nisan 1935.
61. Arias, age.
62. Mémoire des industriels, yayınlayan l'Information, 28 ve 31 Ağustos, 7 ve 9 Eylül 1937.
63. Le Temps, 18 Ağustos 1938.
64. Kararname 12 Mart 1936, Gazzetta Ufficiale, 16 Mart 1936.
65. Alıntılayan *Lu*, 20 Aralık 1935.
66. "La loi du Reich sur le crédit du 5 Décembre 1934" Bulletin quotidien Eki, 19 Mart 1935.
67. G. Jèze, "Les méthodes financières allemandes" Das Neue Tagebuch, 13 Eylül 1935.
68. Information, 28 Ekim 1937.
69. Information, 30 Eylül 1937.
70. Rud, Lang, Deutsche Freiheit, 21 Temmuz ve 11 Ağustos 1938.
71. Information, 2 Nisan 1937.
72. Rud, Lang, age.

73. Le Temps, 18 Ağustos 1983.
74. Le Temps, 17 Şubat 1938.
75. *Mémoire des industriels* alıntı.
76. Dr. Schacht, Konuşmaları, Le Temps, 22 Nisan 1937.
77. Bildiri "Commission suprême de défense nationale" 20 Şubat 1935.
78. Aktaran A. Leroux, Le Populaire, 7 Temmuz 1937.
79. Le Temps, 28 Ekim 1937.
80. Mussolini, 15 Mayıs 1937 tarihli konuşması, Le Temps, 16 Mayıs 1937.
81. Le Temps, 27 Şubat 1938.
82. Le Temps, 24 Mart 1938.
83. Le Temps, 12 Ağustos 1935.
84. Voelkischer Beobachter, 21 Ekim 1936.
85. *Mémoire des industriels* alıntı.
86. Age.
87. Le Temps, 20 Şubat 1936.
88. General Serrigny, Revue des Deux-Mondes, 1 Nisan 1936.
89. Le Temps, 2 Aralık 1937.
90. Albay Thomas, Konferans, 6 Şubat 1937, Le Temps, 8 Şubat 1937.
91. Le Temps, 3 Temmuz 1935.
92. Funk, 24 Mayıs 1938 tarihli konuşması, Le Temps, 28 Mayıs 1938.
93. Le Temps, 2 Şubat 1937.
94. Le Temps, 28 Kasım 1937.
95. *Mémoire* des *industriels* alıntı.
96. Gœring, 6 Aralık 1935 tarihli konuşması, Hamburg.
97. Gœbbels, 10 Mart 1936 tarihli konuşması.
98. Bkz. Lucien Laurat, Le Peuple, 13 Aralık 1936.
99. Rossi, La Naissance du fascisme (L'Italie de 1918 à 1922), 1938.
100. Mussolini, 14 Kasım 1933 tarihli konuşması.
101. Dr. Schacht, Le Temps, 30 Ocak 1935 konuşması, Münih.
102. Dr. Schacht, Konferans, Berlin, Le Temps, 6 Şubat 1935.
103. Le Temps, 21 Mart 1935.
104. 4 Şubat 1934 tarihli kanun.
105. Dr. Schmit, 13 Mart 1934 tarihli konuşması.
106. Guillaume, Les corporations en Italie, 1934.
107. Le Temps, 14 Haziran 1935.
108. Le Temps, 31 Aralık 1935.
109. Le Temps, 1 ve 2 Ocak 1936.
110. Giornale d'Italia, 22 Mayıs 1934.
111. Le Temps, 15 Kasım 1936.
112. Alıntılayan Buozzi, Le Peuple, 24 Mayıs 1934.
113. Le Temps, 7 Ocak 1936.
114. Roma, 15 Ekim 1934; bkz. Le Temps, 21 Ekim 1934; Fascisme, 3 Kasım 1934.
115. Mussolini, 8 Kasım 1934 tarihli konuşması.
116. *Age.*, 24 Mart 1936 tarihli konuşması.
117. *Age.*, Annales içinde, 10 Kasım 1933.
118. *Age.*, 14 Kasım 1933 tarihli konuşması.
119. *Age.*, 13 Ocak 1934 tarihli konuşması.
120. *Age.*, 6 Ekim 1934 tarihli konuşması.

121. Völkischer Beobachter, 14 Kasım 1934.
122. *Age.*, 20 Kasım 1934.
123. Fascisme, 27 Haziran 1936.
124. Völkischer Beobachter, 7 Ocak 1938, alıntı Syndicats, 16 Şubat 1938.
125. Frankfurter Zeitung, 14 Temmuz 1934.
126. Le Temps, 29 Nisan 1935.
127. Alıntı Fascisme, 11 Ağustos 1934.
128. Information, 21 Ocak 1938.
129. Le Temps, 7 Şubat 1938.
130. Dr. Schacht, 4 Aralık 1935 tarihli konuşması.
131. *Age.*, Konuşmalar, Le Temps, 28 Eylül 1935.
132. *Age.*, 30 Kasım 1935 tarihli konuşması.
133. Funk, Kœnigsberg Fuar konuşması, Le Temps, 29 Kasım 1937.
134. Le Populaire, 1 Şubat 1938.
135. Le Temps, 9 Şubat 1938.
136. Albay Thomas, Konferans, Le Temps, 20 Nisan 1936.
137. Alıntılayan Le Temps, 24 Nisan 1938.
138. Le Temps, 21 Aralık 1937.
139. Alıntılayan Le Temps, 23 Aralık 1937.
140. *Mémoire des industriels* alıntı.
141. Frankfurter Zeitung, 28 Kasım 1937.
142. Freies Deutschland, 28 Temmuz 1938.
143. Edmond Landau, (Œuvre), 18 Ocak 1938.
144. Mussolini, "Pas de retour en arrière," makale, l'Agence économique et financière, 15 Şubat 1932.
145. Dr. Schacht, 30 Kasım 1935 tarihli konuşması.
146. Gaddi, La Misère des travailleurs en Italie fasciste, 1938.
147. Bkz. Landau, age.
148. Volpi, 12 Şubat 1928 tarihli konuşması, alıntılayan Ferrari, Le régime fasciste italien, 1928.
149. Bkz. Gaddi, age.
150. Age.
151. Konrad Heiden, Geburt des dritten Reiches (Naissance du Troisième Reich), 1934.
152. Le Temps, 13 Nisan 1934.
153. Landau, age.
154. Le Temps, 12 Eylül 1935.
155. Guillaume, age.
156. Pariser Tageblatt, 14 Şubat 1935.

X - Faşizmin Tarım Politikası

Faşizm, daha önce gördüğümüz gibi (Bölüm 1), iktidarı ele geçirmeden önce, kodaman kapitalistler tarafından değil, büyük toprak sahipleri tarafından da paraca desteklendi. Faşizm galip gelince, sadece kodaman kapitalistlerin değil, büyük toprak sahiplerinin de kârlarındaki düşüşü durdurmaya çalışıyor. Bunu yaparken iki şeyi düşünüyor; bir yandan, büyük toprak sahiplerine şükran borcunu ödemek, öte yandan, otarşiyi tamamlamak ve yiyecek maddeleri konusunda milletin bağımsızlığını sağlamak. Gerçekten de, büyük mülkiyet, entansif tarıma, makineleşmiş, rasyonel tarıma, parçalanmış küçük mülkiyetten çok daha yatkınlık gösteriyor.

Faşizm, siyasi sebeplerden dolayı, büyük mülkiyetin yanı sıra, kırsal bölgelerde güvenilir bir sosyal tabandan yararlanacak şekilde rejiminin denenmiş taraftarları arasından devşirilmiş sınırlı bir orta köylüler tabakası yaratmayı da amaçlıyor.

Nihayet, faşizmin tarım politikası, 'tarımın çıkarları' ile 'sanayinin çıkarları' dediği şeyi –yani gerçekte, büyük toprak sahipleriyle kodaman kapitalistlerin çıkarlarını– yoksul köylülerin ve şehir proleterlerinin sırtından, uzlaştırmaya yöneliyor. Vaat ettiği gibi, küçük köylülüğü kapitalizme karşı korumuyor; aksine, kırsal bölgelerde kapitalist hakimiyet artıyor.

Faşist devlet büyük mülkleri pay etmiyor. Aksine, büyük ve orta mülkiyetin yeniden oluşmasını kolaylaştırıyor.

Küçük köylüleri elde etmek söz konusu olduğunda faşizm, büyük mülkiyetin paylaşılmasını demagojik bir şekilde talep etmekte tereddüt göstermiyordu. Fakat, galip gelince buna değinmekten kaçınıyor. "Kolonizasyon" dediği şeye birkaç bin hektar toprak veriyorsa da bunu göz boyamak için yapıyor. Ama bu faşist baylar büyük malikanelere hemen hemen hiç dokunmuyorlar; tam aksine, faşizm, toprakların parçalanmasına karşı çıkıyor ve küçük köylülüğün zararına olarak, büyük ve orta işletmeleri yeniden kurmaya çalışıyor.

İtalya'da

İtalyan faşizmi, iktidara gelince, vaatlerini ayaklar altına alıyor. Daha 1922 Haziran'ında, faşist 'sendikaların' kongresinde Mussolini, bir tarım devrimini ilan etmekten birdenbire vazgeçiyor.[1]

1922 yazı boyunca, latifundialaların 'kolonizasyonu' ile ilgili bir kanun tasarısı Millet meclisine sunulmuş ve kabul edilmişti: Katolik milletvekillerince önerilen bu kanun, sahipleri tarafından işlenmemiş ya da iyi işlenmemiş bazı büyük malikanelerin, bir milli 'kolonizasyon' enstitüsü aracılığıyla, tazminat ödenerek istimlakını öngörüyordu. Fakat bu tasarı, çok ılımlı olmasına rağmen, faşist milletvekilleri tarafından kıyasıya yerildi ve Roma'ya Yürüyüş'ten sonra, Mussolini'nin ilk işi tasarıyı, senatoda görüşülmeden önce geri almak oldu. 11 Ocak 1923'te hükümet, bazı kıraç toprakların köylüler tarafından geçici olarak işgalini onaylayan 2 Eylül 1919 tarihli 'Visochi kararnamesi'ni iptal ediyordu. Bu toprakları önce yok pahasına işleyen, sonra alınlarının teriyle verimlendiren işgalciler, bunları, hiçbir tazminat almaksızın, eski sahiplerine geri vermek zorunda kalıyorlardı.[2]

1923'ten itibaren, faşizm büyük toprak mülkiyetine asla el atmadı. Şüphesiz, sözde "toprağın tam ıslahı" tasarısını, İtalyan topraklarının yeniden bölüşümüne yol açarmış gibi göstermeye kalkıştı. Fakat bunun sadece lafını etti. Bu meseleyle ilgili bir broşürde faşist G. C. Baravelli şöyle yazıyor: "Faşist rejim özel toprak mülkiyetinin büyük bir önem taşıdığına inanıyor. Büyük toprak sahiplerine dokunmuyor (...) Mülkiyet ilkesine titizlikle saygı gösteriyor..."[3] Toprağın

ıslahı ile ilgili ikinci kanunun Millet Meclisi'nde oylanması sırasında (12 Aralık 1934), Tarım Bakanı Acerbo, kanunun toprak sahipleri tarafından coşkunlukla kabul edildiğini, bunun kutsal mülkiyet hakkına, "Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, faşizmin savunduğu ve muhaliflerin hücumlarına karşı koruduğu mülkiyet hakkına" hiçbir zarar vermediğini ilan ediyor.[4]

Peki nedir bu 'toprağın tam ıslahı'? Toprak ıslahının gerektirdiği masrafları (ki bunun en önemli kısmını devlet karşılıyordu) kaldıramayan toprak sahiplerinin topraklarının tamamı ya da bir kısmı, bağlı bulundukları "Toprak Islahı Konsorsiyumu" tarafından, 24 Aralık 1928 tarihli kanun gereğince, ellerinden alınabiliyor (şüphesiz, tazminat ödenerek). Fakat Rosenstock-Franck'a göre,[5] 1934'ten önce istimlakların sayısı çok değil, istimlak edilen bazı topraklar, toprak sahipleri konsorsiyumu tarafından, doğrudan doğruya küçük kolonlara değil, toprak spekülasyonu yapan şirketlere devrediliyor. Bu şirketler, 'toprak ıslahı'ndan sonra, bunları tekrar ateş pahasına satıyorlar. "İstimlak herkesin yararına değil, çıkarları birbirine sıkı sıkıya bağlı şirketlerin yararına uygulandı. Sosyalizmin her türlüsünden[6] bu kadar uzak bir sistem hayal edilemezdi" diye belirtiyor Rosenstock-Franck.

Şüphesiz, Aralık 1934 tarihli kanun, istimlak edilen toprakların faşist Toprak Islahı Enstitüsü aracılığı ile bizzat devlet tarafından ıslahını ve üleştirilmesini öngörerek bu yolsuzlukların bazılarını gideriyor. Ayrıca, mal sahipleri, toprak ıslahının gerektirdiği masrafları karşılayamadıkları takdirde, istimlakı mecburi kılıyor. Fakat tarım alanındaki buhran, büyük çiftçilerden çok, küçük toprak sahiplerine zarar veriyor ve mecburi istimlak birincilere değil de, daha çok, ikincilere uygulanmak tehlikesini taşıyor. Zaten, tazminat malikanenin net gelirinin kapitalizasyonu hesaplanarak belirleniyor ve küçük mülk sahiplerinin geliri gülünç denecek kadar az ya da sıfıra eşit olduğu için, toprakları, böylece onlardan tekrar yok pahasına satın alınabiliyor.

Nihayet, toprak ıslahı son derece pahalıya mal oluyor (hektar başına 10.000 ilâ 20.000 liret) ve devlet, şu ikilemle karşılaşıyor: ya toprak ıslahından sonra, fahiş fiyatla istimlak edilmiş ve bu yüzden satışı imkansız olan toprakları üleştirmek ya da imtiyazlı kolonlara

bağışlayıvermek. Maliyenin durumu, bu tür cömertlikleri büyük ölçüde uygulamaya imkan vermediği için, 'kolonizasyon' çok sınırlı kalıyor. 1935'te G.C. Baravelli şöyle yazıyor: "milli toprakların çok büyük bir kısmının geri satın alınmasının tam ve kesin bir şekilde uygulanması artık zaman meselesidir."[7] Bu da, uygulamanın bu tarihte henüz daha başlamamış olduğunu itiraf etmektir.[8]

Ocak 1936'da, bir İngiliz gazetecisi, Tarım Bakanı Rossoni'ye faşizm niçin bir tarım reformu gerçekleştirmiyor diye sorduğunda, Bakan açıkça şöyle cevap veriyor: "Toprak sahiplerinin topraklarını müsadere edemeyiz. Bizler faşistiz, sosyalist değiliz."[9] Mart 1936'da Mussolini, "tarım –yapısı gereği– büyük değişikliklere elverişli değildir, İtalya'nın tarım ekonomisinin geleneksel şeklinde esaslı hiçbir yenilik yapılamaz"[10] diye ilan ediyor.

Faşist devlet, sadece 'büyük toprakları' pay etmemekle kalmıyor, aynı zamanda onun tarım politikası, küçük köylülerin zararına, büyük ve orta toprakların ihya edilmesinden yana olduğunu çok açık bir şekilde yansıtıyor. Böylece, feodal rejim ortadan kalktığından beri, köylüler eski feodal tımarlardan gelen ve itibari olarak daima eski senyörlerin mirasçılarının sahipliğinde bulunan bazı toprakları ortaklaşa kullanmak hakkından yararlanıyorlardı. 8 Haziran 1924 tarihli kanun gereğince bu topraklar doğrudan doğruya itibari sahiplerine geri verildi. Köylüler, bazı haklardan, mesela sürülerini komün topraklarında, sözgelimi orta ve güney İtalya'nın *tratturi*'lerinde otlatmak hakkından da yararlanıyorlardı. 'Tarımcılar' bu toprakları zamanla ele geçirmişler ve köylülerin bunlardan yararlanmaları hakkına son vermişlerdi. Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra köy belediyeleri çalınmış toprakları zorbalardan geri aldılar. Fakat faşizm iktidara gelir gelmez, 'tarımcılar' eskisinden çok daha geniş bir ölçüde, bu toprakları yeniden kendilerine malettiler.[11]

Toprakların ıslahından sonra, 'kolonizasyon' için verilmiş bazı topraklar ise küçük kolonlara dağıtılmadı, orta işletmeler halinde bölündü. Böylece, faşist devlet, birkaç bin 'eski muharip' ailesini, gerçekte ise seçme (güvenilir) faşistleri, kurutulmuş Pontine bataklıklarına yerleştiriyor: Bunlara verilen 50.000 hektarlık topraklar üzerinde sadece 2.773 çiftlik kuruldu.[12]

Almanya'da

Naziler de vaatlerini yerine getirmediler. Hitler hükümetinin ilk tarım bakanı, büyük toprak sahiplerinin adamı Hugenberg'ten başkası değildir. Zaten, Nasyonal Sosyalist Parti içinde Junker'lar da yer almaktadır: Mesela, 10.182 hektarlık toprak sahibi Saksonya-Cobourg-Gotha, NSKK (motorize Nazi birliği) dükü; Goering'in yakın dostu Hesse prensi (sahip olduğu toprakların yüzölçümü 7.013 hektar); 2.345 hektarlık toprak sahibi Mareşal von Blomberg; topraklarının yüzölçümü 3.846 hektarı bulan Maliye Bakanı Schwering von Krosigk vs.[13] Demek ki büyük toprakların bölüştürülmesinin süresiz ertelenmesine şaşmamak gerekir. Hitler "kırsal bölgelerdeki büyük toprak mülkiyeti, bütün vatandaşların ortak yararına çalışmak şartıyla, varlığını meşru bir şekilde sürdürmek hakkına sahip olabilecektir"[14] diye ilan ediyor. İç kolonizasyon komiserliğine büyük toprak ağalarının bir başka temsilcisi ve Papen'in eski bakanlarından Baron von Gayl'ı tayin ediyor. Uzun zamandan beri verimli olmaktan çıkmış bu büyük malikaneleri istimlak edip bölüştürmek yerine Hugenberg bunları, devlet kesesinden kalkındırıyor (1 Haziran 1933 tarihli kanun). Kendi hasmı olan ve sonradan tarım bakanlığına getirilen Walter Darré de aynı politikayı tastamam izliyor: "Şansölye ile aynı görüşteyim, yüzölçümü ne olursa olsun, ekonomik bakımdan sağlam ve kendi kendini devam ettirebilecek bir malikaneye dokunmayacağım"[15] diye belirtiyor.

Nasyonal sosyalist devlet, "veraset yoluyla geçen çiftliklerin" devredilemeyeceğini ilan etmekle (29 Eylül 1933 tarihli kanun) –büyük malikaneler "veraset yoluyla geçer çiftlikler" olarak kabul edilebiliyor– bütün hakiki 'kolonizasyon'a kapıları sıkıca kapamış oluyor.[16] Böylece, Baron von Neurath'ın Wurtemberg'deki Leinfeld malikanesi "devredilemez ve dokunulamaz" diye ilan ediliyor (2 Şubat 1935).

Bununla beraber, 'kolonizasyon' rafa kaldırıldığı halde, her vesileyle lafı ediliyor. Nasyonal sosyalist basında zaman zaman, toprak dağıtımı ile ilgili büyük tasarılar ortaya atılıyor. Mesela, *Grüne Woche*'un Ocak 1934'te ilan ettiği ve 190.000 yeni işletmenin kurulmasını öngören tasarı bunlardan biridir. Darré, Ekim 1934'te bir "iç kolonizasyon özel komitesi" kuruyor. Fakat, gerçekte, 'kolonizasyon' ilerlemek şöyle dursun, gerilemektedir: 1932'de küçük ko-

lonlara toplam yüzölçümü 102.000 hektar olan 9.046 yeni işletme tahsis edildiği halde, bu miktar 1933'de 4.914'e (60.297 hektara), 1936'da 3.308'e (60.358 hektara) ve 1937'de 1.785'e (35.942 hektara) düşüyor.

Bu toprakların pek az bir kısmının büyük malikanelere ait olduğunu da bu arada belirtelim. 1933'te nasyonal sosyalist devlet, büyük toprak sahiplerini, arazilerinin belirli bir kısmını, âdet yerini bulsun diye 'kolonizasyon'un emrine vermelerini istiyor; fakat 'hayırseverlik' niteliğindeki bu teşebbüs pek başarı sağlamıyor: Verilen birkaç dönüm toprak, genellikle bu malikanelerin kenarında kalmaktadır ve gerek durumları, gerekse nitelikleri bakımından 'kolonizasyon'a elverişli, değildir. 1 Haziran 1933 tarihli kanun işletmelerin daha iyi bir duruma getirilmesinin şartı olarak belirli bir kısım toprağın hibe edilmesini öngörüyor; pratikte ise, büyük toprak sahipleri, topraklarının değersiz kısmını fahiş fiyata satıyorlar. Gerçekte, 'kolonizasyona' tahsis edilmiş toprakların hemen hemen tamamı büyük malikanelerden değil, kamu topraklarından, 'çalışma servisi' tarafından pek az masrafla ıslah edilmiş kurak ya da bataklık alanlardan sağlanıyor.

Nasyonal sosyalist devlet sadece büyük malikaneleri pay etmemekle kalmıyor, aynı zamanda onun tarım politikası, büyük ve orta mülkiyetin, küçük işletmelerin zararına olarak, genişletilmesinden yana çıktığını çok açık bir şekilde gösteriyor.

'Kolonizasyon' için ayrılan topraklar küçük kolonlara dağıtılmamış, sınırlı sayıda orta işletmeler halinde pay edilmiştir. Yeni kurulmuş işletmelerin 1933'te %60'ının, 1934'te %70'inin yüzölçümü 10 hektarı geçiyor. Bu 'kolonizasyon'dan yararlanan mutlu kişiler nasyonal sosyalist rejimin en denenmiş taraftarları arasından seçiliyor. "Veraset yoluyla geçen çiftlikler" hakkındaki 29 Eylül 1933 sayılı kanunun asıl amacı tekrar sınırlı bir büyük ve ortak köylüler tabakası, Walter Darré'nin[17] deyimiyle "bir kan ve toprak asaleti" yaratmak ve böylece, rejime kırlık bölgelerde sosyal bir temel sağlamaktır. 10 Ocak 1935'te yaklaşık olarak 700.000 işletme (Almanya'daki 5.5 milyon tarım işletmesi üzerinden) "veraset yoluyla geçen çiftlikler" olarak ilan edildi. Bu işletmelerin asgari yüzölçümü 10 hektardır. Bunlar devredilemez ve sadece bir tek kişiye miras kalabiliyor (bölgelere göre büyük oğul ya da küçük oğul), bu da mülkiyetin parçalan-

masını önlüyor ve mirastan yoksun kalan çocukların kendi yağlarıyla kavrulmalarına sebep oluyor.

"Veraset yoluyla geçen yeterli yüzölçümüne sahip çiftlikler" kurmak amacıyla, Nasyonal sosyalist devlet, çeşitli bölgelerdeki küçük mülklere el koyuyor ya da kullanma hakkını yoksul köylülerden geri alıyor. Mesela, Baden hükümeti, *Allmenden* denilen komün topraklarını, asgari bir vergi ödeyerek, kullanma hakkını özellikle, bu topraklarda sürülerini otlatmak hakkını, Şubat 1934 tarihli bir kararname gereğince, köylülerden alıyor. Baden 'bölgesi'nin yüzölçümünün %17'sini temsil eden bu komün toprakları, imtiyazlı birkaç Nazi'nin 'veraset yoluyla geçen çiftlikleri'ni meydana getiriyor. Hesse Bölgesi'nde, 26 Aralık 1934 tarihli bir kararname gereğince, köylülerin topraklarının 192.000 hektarını (bu bölgenin yüzölçümünün %13,8'ini) aynı şekilde ve aynı amaçla istimlak ediyor. Bataklık Röhn Bölgesi'nde bir kurutma planı uygulanıyor. Fakat bu planın binlerce yoksul küçük köylüyü topraklarından ederek 'ıslah edilmiş' topraklarda 'veraset yoluyla geçen' birkaç yüz çiftlik kurmaktan başka bir amacı yoktur.

Faşist devlet, büyük toprak sahiplerinin, tarım emekçilerini (gündelikçilerini) yeniden köleleştirmesine yardım ediyor.

Faşist devlet, büyük toprak sahiplerinin, emekçi köylüleri daha çok sömürmelerine yardım ediyor. Tarım emekçileri, hür sendikal örgütlerden yoksundurlar; kendilerine sabit bir çalışma süresi garanti edilmiyor artık. Ortaçağların sömürü şekilleri, onlara zorla yeniden kabul ettirilmiştir. İşsizlik sigortasından yoksun bırakılmışlardır. Ücretleri asgari seviyenin altındadır. Bunun sonucu olarak, içlerinden birçoğu, şehirlere akın ederek yaşadıkları sefil hayattan kurtulmaya çalışıyorlar, fakat şehir merkezlerine girmeleri şiddetle yasaklanıyor. Zorla köylerine gönderiliyorlar. Onları toprağa daha sıkı bir şekilde bağlamak için çağdışı çeşitli sistemler uygulanıyor (nakdi ücretin yerini ayni ücret alıyor).

İtalya'da

Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra tarım emekçileri (*braccianti*) güçlü sendikalarda toplanmışlardı ve toprak sahipleriyle eşitlik

içinde tartışıyorlardı. Faşizm bu sendikaları dağıtmaya başlıyor, onları faşist 'sendikalara', büyük çiftçilerin hizmetindeki sarı sendikalara girmeye zorluyordu. Tarım işçileri sendikaları sosyalist belediyelere dayanıyorlardı; faşist devlet, seçimle iş başına gelmiş belediye meclislerini 4 Şubat 1926 tarihli kanun gereğince kapatıyor ve yerlerine, doğrudan doğruya hükümet tarafından atanmış *podestà*'ları koyuyor. Her komünde, *podestà* mutlaka, bir büyük toprak sahibi ya da zengin bir köylüdür. 30 Aralık 1923 tarihli kanun, tarım işçilerini (*braccianti*) işsizlik sigortası dışında bırakıyor. Eski toplu sözleşmeler iptal ediliyor, bunların yerine, vaktiyle tarım proletaryasının elde etmiş olduğu bütün hakların kaldırıldığı sözde toplu sözleşmeler konuyor. Sözleşmelerin birçoğunda, "güneşin doğuşundan batışına" kadar çalışmayı gerektiren feodal gelenek yeniden yer alıyor.[18] Böylece, Mantonva Eyaleti için geçerli toplu sözleşme ortalama iş gününün sekiz saat olması esasını koyuyor fakat, ücret almaksızın fazla mesai yapmak gibi çeşitli istisnaları da öngörüyor.[19]

Yeni sözleşmelerde ücretlerde muazzam kısıntılar yapılıyor. Mesela, Milano ilinde ücretler, faşizm öncesi dönemdeki ücretlerin yarısı kadardır.[20] 1930'da tarımda günlük ortalama ücret 1914 öncesine göre %30, 1919 öncesine göre de %40 daha düşüktür. 1930'dan 1938'e kadar %20 kadar düşüş daha gösteriyor. Mussolini günlük ücretlerin 8 liretten aşağı olmaması[21] gerektiğini belirttiği halde, çoğu bölgelerde bu asgarinin altındadır. Mesela, Ferrare Bölgesi'nde, ortalama günlük ücret, 1934'te 6,60 lirete düşüyor (1925'te 19,71 liret idi). *Corriere Padovano* "ilimiz tarım emekçilerinin durumu, tek kelimeyle bir facia'dır"[22] diye itiraf ediyor. Ayrıca, kış ayları boyunca, ücretlerde %20-25 oranında yeni bir düşme oluyor, bahanesi de şu: "kış aylarındaki işsizlikle mücadele etmek için, çiftlik sahiplerini daha çok işçi çalıştırmaya teşvik etmek,"[23] "işsizliği önleyici toprak ve tarım ıslahı çalışmaları" söz konusu olunca ücretlerde buna benzer kısıtlamalar yapılıyor.[24] Nihayet, *braccianti*'ler artık yılda 80 ilâ 150 günden daha fazla çalışmıyorlar, bu da gündelikçinin ortalama gelirini hemen hemen sıfıra indiriyor: Forli Eyaleti'nde, bir tarım emekçisinin gerçek kazancı yılda 1.297 liret, yani günde 3,55 lirettir.[25]

Bu kötü hayat şartları tarım proleterlerini kırlık bölgeleri terk etmelerine, biraz daha iyi bir iş bulmak umuduyla şehrin yolunu tutma-

larına sebep oluyor. Fakat faşist devlet tetikte bekliyor: tarım işçilerinin köylerini terk etmeleri ve başka yerlerde iş aramaları yasaktır. 'İç göç', şehirlere akın imkansız hale geliyor. Silone, jandarmaların, "iş bulmak umuduyla bir başka bölgeye giden işçilerin hiçbirini trene bindirmediklerini" anlatır.[26] Valiler, 1928 tarihli bir kararname gereğince, uygun gördükleri takdirde, köylerden şehirlere akını önlemek yetkisine sahiptirler.[27] Tarım emekçileri, amansız bir şekilde kırlık bölgelere doğru itilmektedir.

Tarım proletaryasını toprağa daha sıkı bir şekilde bağlamak için faşizm, son derece iğrenç eski bir âdeti canlandırıyor: ayni ücret. Ayni ücretin uygulanması, toprak sahiplerinin daima en büyük özlemi olmuştur[28] *Le Temps* gazetesinin yazdığı gibi, "*bracciante* (tarım emekçisinin) parası ne kadar az olursa, sık sık yer değiştirme arzusu da o kadar az olacaktır."[29] Böylece, sömürücüsüne daha sağlam bir zincirle bağlanmıştır, sömürücüsünün ise, bu sistem sayesinde kazanacağı çok şey vardır; çünkü kendi ürünlerini ücret şeklinde satabilir.

Adı hakkında, faşizmin büyük gürültü kopardığı ve tarım emekçilerini sözde 'proleterleşmekten kurtaracak' (*sbracciantare*) 'kolektif ortaklık' ayni ücretin canlandırılmasından başka bir şey değildir. Emekçi köylülerin ya da köylü ailelerinin belirli bir kesimi günlük bir ücret alacakları yerde, toprak ürünlerine 'kolektif bir şekilde katılırlar.' 'Ortaklar', gerçekte, ücretli emekçilerden başkası değildir. Fakat sadece birer ortakçıdırlar (yarıcı). Rekoltenin, hiç değilse yarısı ortakçıların hakkı olduğu halde, rekoltenin ancak üçte biri ortakların ve ailesinindir. Üstelik bu üçte bir hisseyi alacağı da şüphelidir, çünkü bu miktar işletmelerin verimliliğine ve yapısına göre değişebilecek bir 'esasa' göre tespit edilmiştir. Üstelik, sömürücüsü, 'ortağa', tıpkı bir ücretli emekçiymiş gibi, yol verebilir ve o zaman ortak, "işletmede daha önce çalıştığı süre ne olursa olsun ortaklıktan pay alma hakkını" yitirir.[30] Kısacası, efendisine sıkı sıkıya bağlıdır. Fakat tek yanlı bir bağlılıktır bu: Bütün görevler onundur fakat hiçbir hakkı yoktur.

Öte yandan, toprak sahipleri 'ortaklığa' en kötü topraklarını, işlenmesi en zor toprakları, özellikle hasadı yeni yapılmış toprakları veriyorlar.

1938 baharında faşist hükümet tarım emekçileri için yeni bir kölelik şekli yaratıyor. Onları büyük toprak sahibi Almanlar'ın topraklarında çalışmaya yolluyor. İçlerinde otuz bini bu iş için seçiliyor,

sırtlarına bir üniforma, başlarına da bir polis kasketi geçirilip ellerine 'yabancı ülkelerdeki tarım emekçileri rehberi' tutuşturulup doğru Almanya'ya gönderiliyorlar. Rehberde şunlar yazılıdır: "Rejimin sayesinde, bir İtalyan olarak, büyük faşist emek ordusunun bir neferi olarak örgütlü bir hizmete gidiyorsun." Bunların Almanya'daki ücretleri günde 7,60 lirettir.[31]

Almanya'da

Savaş ertesinde, özellikle doğu illerinde çok sayıda tarım emekçileri kurtuluşlarını sağlamaya başlamışlardı. Büyük toprak sahiplerine en iyi çalışma şartlarını, toplu sözleşmeleri kabul ettirdikleri için akın akın hür sendikalara girmişlerdi. Nasyonal sosyalizmin zaferi onları gene toprak köleleri durumuna düşürüyor. 2 Mayıs 1933'te bütün işçi sendikalarıyla aynı 'duruma düşürülen' sendikalar, Mart 1934'te tamamen kapatıldı ve mahalli örgütlerinin başında büyük toprak sahiplerinin bulunduğu "Reich İaşe Korporasyonu"na zorla katıldılar. Eylül 1933'te işsizlik sigortası dışında bırakıldılar, Feodal işletme yöntemleri uygulanmaya başlandı. Toprak sahipleri serflerine daha şiddetli disiplin cezaları verdiler: para cezaları ve hatta dayak atma. Teorik bakımdan, iş günü ya da iş yılı süresi tespit edildiği halde, pratikte bunlara uyulmadı, ek-çalışma ücretleri gülünç denecek kadar azdı.[32]

'Milli çalışmanın düzenlenmesi' ile ilgili kanunun yürürlüğe girdiği 1 Mayıs 1934'ten itibaren, toplu sözleşmelerin birçoğu işverenler tarafından iptal edildi ya da değiştirildi. Hemen her yerde ücretlerde %25 oranında[33] bir kısıntı yapıldı. Zaten işverenler yürürlükteki ücret tarifelerini[34] diledikleri gibi değiştirmek yetkisine sahiptiler. Kağıt üzerinde daima geçerli birçok sözleşme büyük toprak sahipleri tarafından açıkça ihlal edildi ya da değiştirildi. Bunun sonunda, tarım emekçilerinin zaten çok düşük olan ücretleri asgari seviyenin de altına düştü. Nasyonal sosyalist bir devlet memuru olan Gutsmiedel, "gündelikçilerin ücretlerinin ve hayat şartlarının bir felaket halini aldığını" itiraf etmek zorunda kalır. Ücretler, çoğu zaman, sanayi işçilerinin işsizlik tazminatından %50-70 daha düşüktür.[35] *Le Temps* gazetesi, "Almanya'da halen çok sayıdaki büyük malikanelerde tarım işçilerinin çok gülünç bir ücret aldıklarını bilmeyen kalmadı"[36] diye yazıyor.

Tarımsal, işgücünün maliyetini daha da azaltmak için nasyonal sosyalist devlet, neredeyse bedava çalışmak zorunda kalan yarım milyon kadar işsizi büyük toprak sahiplerinin emrine veriyor. 25 yaşından küçük bekar erkeklerin, 28 Ağustos 1934 tarihli kararname gereğince şehirlerdeki işletmelerden atıldıklarını görmüştük. Bu gençler, büyük toprak sahiplerinin malikanelerinde beygir gibi çalışmak zorunda kalıyorlar. Hak ettikleri fakat fiilen ödenmesi işverenin keyfine kalmış nakdi ücretleri, işsizlik tazminatının çok daha altındadır. Nasyonal sosyalist devlet, 'çalışma servisi' üyelerini ve okuldan çıkınca, 1 Nisan 1934 tarihli kanun gereğince 'bir yıl köyde çalışmak' zorunda olan gençleri de büyük toprak sahiplerinin emrine veriyor. İtalyan tarım işçilerinin gelişiyle de tarımsal işgücünün maliyetini daha da düşürüyor.

Tarım proleterlerinin durumu o kadar kötüye gidiyor ki, iş buldukları zaman bile, daha az kötü bir hayata kavuşacaklarını umarak köylerini terk edip şehirlere doluşuyorlar. Fakat nasyonal sosyalist devlet tetikte bekliyor. Her türlü tedbire başvurarak onları gerisin geri büyük malikanelere sevk ediyor. Böylece, gene büyük toprak sahiplerinin, sömürücülerinin ellerine düşüyorlar[37] ve her zamankinden daha çok sömürülüyorlar. 15 Mayıs 1934 tarihli kanun, son üç yıl boyunca tarımda çalışmış işçilerin ve gündelikçilerin şehirlerdeki işletmelerde çalıştırılmalarını şiddetle yasaklıyor. 28 Şubat 1935 tarihli kararname, bir önceki kanuna tâbi tarım emekçilerinin şehirlerden hemen çıkarılmalarını ve köylere gönderilmelerini, aksine hareket edenlerin cezalandırılacağını öngörüyor.

Tarım proletaryasını toprağa daha sıkıca bağlamak için nasyonal sosyalizm nakdi ücretin yerine ayni ücreti koyuyor. Kräutle adındaki devlet memuru bir Nazi, "işgücünün işletmeye sıkıca bağlanması gerekliğini" ve "her yerde gene ayni ücretin uygulanacağını" bildiriyor.[38]

Sadece birkaç bölgede uygulanan eski Heuerlinge sistemi yeniden canlandırılıyor: Heuerlinge, büyük toprak sahibinin, kendisine bir parça toprak verdiği, karşılığında da efendisine günlerce bedava çalışmak zorunda olan bir tarım işçisidir. Oldenburg köylülerinin önderine göre Heuerlinge sisteminin yayılması "köylerden şehirlere göçenleri durdurmanın ve tarım emekçisini toprağa bağlamanın en etkili çaresidir."[39]

Küçük çiftçilerin ya da yarıcıların daha insafsızca sömürülmesine yardım ediyor.

Faşist devlet, küçük çiftçilerini ya da yarıcılarını daha fazla haraca kesmesi için büyük toprak sahiplerine yardım ediyor.

İtalya'da

1922'den beri çiftlik icarı fiyatı % 600-700 artıyor. Küçük çiftçilerin işletmelerini artık devam ettirmelerine imkan vermeyen ve onları tekrar proletaryanın kucağına iten muazzam bir yükselmedir bu.[40]

Birinci Dünya Savaşı ertesinde, yarıcılık sözleşmelerini [kendi lehlerine] düzeltmeyi başarmış olan yarıcılar ise elde ettikleri bütün avantajları tekrar tekrar yitiriyorlar: Mesela, Bologna ilinde 1920'de imzalanmış sözleşmelerde yarıcı, rekoltenin % 60-70'ini kendine ayırıyordu. 1929 yılı sözleşmesindeyse bunun sadece yarısını alıyor. Bazı bölgelerde, bir daha geri gelmeyeceği sanılan ortaçağın sözleşme şartları tekrar ortaya çıkıyor: Taranto ilinde 1935'te imzalanan sözleşmede şöyle denilmektedir: "Yarıcı ve ailesinin üyeleri mal sahibine karşı saygılı ve itaatkar davranacaklardır; ekmek pişirmeyi, çamaşır yıkamayı ve mal sahibinin gerek köydeki gerekse şehirdeki evine odun, saman ve diğer yiyecekleri taşımayı taahhüt ederler. Ayrıca, yarıcının, komşularıyla kötü ilişkiler içinde olması kesinlikle yasaktır."

11 Şubat 1923 tarihli bir kanun, toprak sahiplerini o zamana kadar kendilerine düşen sigorta aidatını ödemekten muaf tutuyor ve bu aidatın ödenmesini yarıcıların sırtına yüklüyor; 10 Eylül 1923 tarihli bir kararname, toprak sahiplerinin, yarıcıları, eşit sayıda işveren ve işçiden oluşan bir komisyonun izni olmaksızın, topraklarından kovmasını yasaklayan hükümleri iptal ediyor. Toprak sahipleri, yarıcılarına ciddi hiçbir sebebe dayanmaksızın para cezası kesmek hakkını kendilerinde görüyorlar.[41]

Yarıcılar, kabullenmek zorunda kaldıkları sözleşmeleri kendilerine dikte ettiren faşist Tarım Konfederasyonu'nda toplanıyorlar. Oysa konfederasyonun yöneticileri büyük toprak sahipleri ya da onların adamlarıdır. Mesela, büyük toprak sahibi Prens Torlonia, aynı zamanda konfederasyonun il başkanıdır. Bu sıfatla, yarıcılara

bir sözleşme kabul ettiriyor, *Lavoro Fascista* bile, bu sözleşmenin, "tasavvur edilebilecek en bilimdışı, en antiekonomik ve en haksız sözleşme olduğunu"[42] itiraf ediyor.

Anlamlı bir olgu da şu: Tarım Emekçileri Faşist Konfederasyonu Başkanı Razza, yarıcıları kendi örgütü içinde toplamaya kalkışınca, büyük toprak sahipleri Senato'da bu tasarıyı kesin bir şekilde veto ediyorlar (Razza, insanseverliğinden yapmıyor bunu –bu plebyen kendi sosyal temelini sağlamlaştırmaktan başka bir şey düşünmüyor– fakat yarıcılar, tarım emekçileriyle bir tutulmaktan kârlı çıkacaklardı. Hiç değilse, kendilerine bazı hakların tanındığını göreceklerdi). Oysa hükümet büyük toprak sahipleri karşısında geriliyor; sonunda bir metin kabul ediliyor. Bu metin gereğince, yarıcılık sözleşmeleri, hiçbir itibari ücret normunu ve nakdi ödemelerle ilgili iş sözleşmelerindeki diğer mutad hükümlerden hiçbirini ihtiva etmeyecektir.[43]

Faşist yayınlar, tarım emekçilerinden çok daha az kazanan yarıcıların katlanmak zorunda kaldıkları ağır şartlardan açıkça bahsediyorlar. Faşist iktisatçı Perdisa, "şurası bir gerçektir ki, toprağın yarıcılıkla ekildiği yerde gelirler öylesine aşağı bir seviyeye düşer ki, köylüleri, toprağa büyük bir tutkuyla bağlı olmalarına rağmen, tarım emekçileri olarak çalışmak zorunda bırakırlar"[44] diye yazıyor.

Almanya'da

Nasyonal sosyalist devletin, küçük çiftçiyi 22 Nisan 1933 tarihli kanunla koruyormuş gibi göründüğü bir gerçektir. Fakat işin aslı şundan ibarettir: toprak sahibi, yarıcılık sözleşmesini iptal ettiği takdirde çiftçi ancak bir yıl sonunda işinden atılacaktır; çiftçi icarını ödemekte geciktiği takdirde ise, bu husus geçerli olmayacaktır. Zaten, 29 Eylül 1933 tarihli kanun, 'veraset yoluyla geçen çiftlikleri' yaratmakla küçük çiftçilere öldürücü bir darbe indirmiştir: gerçekten de kanun, icara verilmiş işletmelerin 'veraset yoluyla geçen çiftlikler' olarak gösterilemeyeceklerini öngörmekte ve büyük toprak sahiplerinin ya da zengin köylülerin çoğu, kanundan yararlanmak için,[45] icar sözleşmelerini iptal etmeye can atmaktadırlar.

Faşist devlet, büyük ve orta mülk sahiplerini her türlü vergi muafiyetinden yararlandırıyor: Paraca destekliyor, bunlara, emekçi köylülerin pek az yararlandıkları borç indirimleri tanıyor.

Faşist devlet büyük toprak sahiplerini ve zengin köylüleri türlü şekillerde kayırmaktadır: vergi muafiyetleri, paraca desteklemeler, borçların hafifletilmesi vb. (ki emekçi köylüler bunlardan hiç yararlanmazlar).

İtalya'da

Vergi muafiyetleri. – 4 Ocak 1923 tarihli kararname tarımsal gelir vergisinin emekçi olmayan (kendi toprağında çalışmayan) mal sahibinin geliri üzerinden (yani ödenen ücretler düşüldükten sonra) hesaplanması gerektiğini öngördüğü halde kendi toprağında ücretli gibi çalışan emekçi köylü için tarımsal gelir vergisi brüt gelir üzerinden hesaplanmaktadır. Bunun sonucu olarak, emekçi köylünün ödediği vergi tutarı büyük toprak sahibinin ödediği vergi tutarından daha yüksektir (%5'e karşılık % 10).

7 Ocak 1923 tarihli kanun genel bir kadastro saptaması yapılmasını öngörüyor. Bu saptama büyük toprak sahiplerinin kontrolü altında gerçekleşir ve hemen her yerde muazzam malikaneler için gülünç derecede küçük boyutlar ve komik bir değer biçiliyor. Bu da büyük toprak sahiplerinden, emekçi-köylülerin vergilerine oranla, çok daha az vergi alınması sonucunu doğuruyor.[46] 1 Ağustos 1927 tarihli kararname ve 28 Haziran 1928 tarihli kanunla, faşist devlet büyük toprak sahiplerine ve zengin köylülere çeşitli vergi muafiyetleri tanıyor. Faşist bir gazetede yayınlanan bir istatistiğe göre (ova bölgelerinde) emekçi olmayan toprak sahibi hektar başına sadece 131 liret[47] gelir vergisi ödediği halde emekçi köylü 240 liret ödemektedir.

Toprağın tam ıslahı için para yardımları. – Toprağın tam ıslahı hakkındaki 24 Aralık 1928 tarihli kanun gereğince faşist devlet, büyük toprak sahiplerine muazzam para yardımında bulunuyor. Asıl toprak ıslahı (ağaçlandırma, erozyondan koruma, akaçlama, elektrik enerjisi dağılımı, ulaştırma) masraflarının tamamına yakın bir kısmı devlet tarafından karşılanıyor (% 75-92 oranında). Emlak onarımları için sadece devlet tarafından ortalama %33 oranında para yardımı

yapılıyor, bu oran elektrik enerjisi tesisleri söz konusu olunca %45'e, hatta su bendleri yapımı söz konusuysa %75'e kadar yükselebiliyor. 7 milyarlık bir çalışma programı için faşist devlet, 1 Temmuz 1934 tarihinde 4 milyar liretten[48] fazla para harcamıştır. Fakat büyük toprak sahiplerinin katlandıkları masraflar son derece azdır. Rosenstock-Frank, toprakların ıslahı konsorsiyumunda, 'bir avuç büyük toprak sahibinin' büyük bir etkisi olduğunu belirtiyor;[49] 'toprakların tam ıslahı', vaktiyle kısmen kıraç olan büyük malikanelerin, devlet kesesinden kalkındırılması (ıslah edilmesi) sonucunu yaratmıştır.

Buğday Kampanyası için para yardımları.– Faşist devlet, 1925'ten itibaren, her yıl buğday üreticilerin katılacağı ve en iyi verimi alan işletmecilerin ödüllendirileceği büyük bir 'milli yarışma' düzenleyerek büyük toprak sahiplerini ve zengin köylüleri de kayırıyor. Kazananlar ödül olarak çok para alıyorlar. Mesela, 1932'de orta çiftlikler kategorisinde birinci gelen 38.000 liret[50] alıyor, 1937'de ödüllerin tutarı 650.000 lireti buluyor ve kazananların arasında 60 başpiskopos ve piskopos ile 2000'den fazla papaz bulunduğu görülüyor.[51]

Fakat İtalya'da ancak büyük toprak sahipleri ve zengin köylüler pazar için buğday üretiyorlar. Emekçi köylüler, ya sadece kendi tüketimleri için gerekli buğdayı üretiyorlar ve daha yüksek verim sağlayamıyorlar ya da diğer işlerle uğraşıyorlar (hayvancılık, bağcılık, zeytincilik, dutçuluk gibi). 'Milli yarışma' ödülleri onlar için değil.

Almanya'da

Vergi muafiyetleri. – 29 Eylül 1933'te kurulmuş 'veraset yoluyla geçen çiftlikler' miras vergisinden ve emlak vergisinden tamamen muaf tutuluyorlar. 21 Eylül 1933 tarihli kanun, cirosu yüksek işletmelerin satış vergisinde bir indirim yapıyor. 16 Ekim 1934 tarihli bir başka kanun gereğince, tarım ürünlerinin toptan ticareti söz konusu vergiden tamamen muaftır: Bu tedbirlerden özellikle büyük işletmeler yararlanmaktadır. Büyük toprak sahipleri yeni konut yerlerinin satın alınmasıyla ilgili vergi muafiyetlerinden de yararlanıyorlar. Buna karşılık, emekçi köylülere yeni vergiler uygulanıyor. Kırsal bölgelerde özellikle hoş karşılanmayan kişi başına vergi, henüz yürürlükte olmadığı 11.000 köy komününe getiriliyor. Ayrıca köylüler, bürokratik, pahalı bir kuruluş olan ve tarım ürünlerinin mübadelesini tekelleş-

tiren 'Reich İaşe Korporasyonu'na her türlü vergi ve haraç ödemek zorunda kalıyorlar.[52]

Moratoryum. - Nasyonal sosyalist devlet, doğu illerinin tarım borçlarına Brüning tarafından konulan moratoryumu Reich'ın tümüne uyguluyor ve süresini 31 Ekim 1933'e kadar uzatıyor. Fakat, moratoryum bu tarihte tamamen kaldırılıyor. Sebebi de şu: 'veraset yoluyla geçen çiftlikler' hakkındaki 29 Eylül 1933 tarihli kanundan yararlanan –ya da yararlanabilen– büyük toprak sahipleri, bu arada, cebri satışa karşı çok daha köklü bir şekilde korunma imkanı elde ettiler. Onların emlaki, hiçbir şekilde haczedilemez ve ferağ edilemez diye ilan edildi. Fakat çok geçmeden, büyük bankalar, borçlarını ödemek mecburiyetinden bu kadar rahat bir şekilde kurtulmaya itiraz ediyorlar. Ve sahiplerinin borçları çiftliklerinin değerinin %70'ini aşınca, artık 'veraset yoluyla geçen' hiçbir çiftlik kurulamayacağını Aralık 1936 tarihli bir kararnameyle sağlıyorlar. *Le Temps* gazetesinin muhabiri, "çoğu durumlarda köylüler, sırf alacaklılarının takibinden kurtulmak için mülklerini 'veraset yoluyla geçen çiftlik'miş gibi gösteriyorlar"; yeni hükümlerin asıl amacı, bu yolsuzluklara son vermektir" diye yazıyor.[53] Demek ki, çiftçilerin, en çok borçlu olanları artık himaye edilmiyorlar.

Üstelik, 'veraset yoluyla geçen çiftlikler' hakkındaki kanun emekçi köylü kitlesine uygulanmıyor. Bunlar artık hiçbir moratoryumdan yararlanmıyorlar. Bununla beraber, rejim onlara karşı bazı muafiyetler tanımak zorunda kalıyor, onları bir başka moratoryumdan, tarımsal olmayan gayri menkullere uygulanan moratoryumdan yararlandırıyor. Fakat bu moratoryum gereğince, cebri satışlar topu topu altı ay ertelenebiliyor. Bu mühlet sona erince, borçlu çiftliklerin cebren satılması hiçbir hukuki engelle karşılaşmıyor. Şüphesiz, nasyonal sosyalizm, değişiklikler yapmaya devam ediyor. Fakat yavaş yavaş, cebri satışlar tekrar başlıyor: 1934'ün son üç ayı boyunca, cebri satışların sayısı 1933'ün son üç ayına oranla %91,6'lık bir artış gösteriyor. 1935'te daha da artıyor ve bu satışlar özellikle çok küçük işletmelerle ilgilidir.

Borç indirimi. – Reich hükümeti 1 Haziran 1933 tarihli bir kanunla, tarım borçlarını işletmenin "değerinin üçte ikisi kadar azaltıyor ve faiz oranını %4,5'e düşürüyor" fakat bu kanun özellikle, büyük ve orta çift-

lik sahiplerine uygulanıyor. Gerçekten de, küçük köylü işletmelerinin bankalara olan borçları, işletmenin değerinin üçte ikisini pek nadiren geçiyor. Küçük köylü, özellikle, zanaatkarlara, tüccarlara, yakınlarına, köydeki tefecilere borçlanıyor. Öte yandan, bu 'değer', kanun gereğince, Ocak 1931'deki birim fiyat esası üzerinden hesaplanır ve sadece, küçük köylü işletmeleri için, yüksek bir katsayı ile artırılır: Küçük köylülerin bankalara olan borçları, işletmenin böylece hesaplanan 'değeri'nin üçte ikisini ancak pek nadiren geçtiğinden borç indirimi hakkındaki kanun onlara uygulanmıyor. Aslında, kanunun ilanından bir yıl sonra, 1 Haziran 1934'te, bu kanun, beş buçuk milyonu aşkın köy işletmesinin sadece 60.000'ine uygulanmıştır.

Devlet yardımları. – Büyük toprak sahiplerine ve zengin köylülere[54] nasyonal sosyalist devlet Osthilfe (doğu illerine buhran yardımı) kredileri dağıtmaya devam ediyor. Hitler'in iktidara gelmesinden önce, Aralık 1932'de, dağıtılan 132 milyon marklık kredinin 60 milyonu, 100 hektarı geçen işletmelere verilmiştir: Nasyonal sosyalizm, bu skandalı demagojik bir şekilde yermişti, fakat nasyonal sosyalizm iktidara gelince daha da beterini yaptı. Gerçekten, 1 Kasım 1934'te 125 hektarı geçen işletmelere, 213 milyon mark; 7,5 hektarla 125 hektar arasındaki çiftliklere 194 milyon mark ve 0-7,5 hektar arasındaki çiftliklere ise sadece 33,5 milyon kredi verildi.[55]

'Üretim Kampanyası (savaşı)' için para yardımları. – Nasyonal sosyalist devlet, Almanya'yı, yiyecek maddeleri konusunda dışa bağımlılıktan kurtarmak amacıyla, 1934'ün son aylarından itibaren cafcaflı bir 'üretim kampanyası' sürdürüyor. Tarım işletmecilerine, üretimlerini artırmaları için, büyük meblağlara yükselen para yardımlarında bulunuyor. 1 Nisan 1935'te çıkarılan kanun, 1935 yılı bütçesine 'tarımı teşvik' için 100 milyon marklık bir meblağ koyuyor. Toprağı ve ekim usullerini ıslah etmek amacıyla, 'dört yıllık plan' süresince, toplam 100 milyar marklık bir kredi açılıyor. Çayırları ekili topraklar haline getirmeyi teşvik için hektar başına 100 marklık bir yardım yapılıyor; devlet, üretime primin her türlüsünü veriyor (mesela 'kolza', kendir, kenevir vb.).[56] Fakat çeşitli para yardımları, özellikle, öngörülen ürünlerin entansif üretimini geliştirebilecek ya da buna kalkışabilecek güçte olan orta ve büyük toprak sahiplerinin ceplerine gidiyor sadece.[57]

Gümrük ve fiyatlar konusunda faşizmin uyguladığı tarım politikası özellikle büyük tarımı kayırıyor.

Faşizmin gümrükler ve fiyatlar konusunda uyguladığı tarım politikası, küçük köylülerin zararına olarak, hemen hemen sadece büyük toprak sahiplerini ve zenginleri kayırıyor. Almanya'da olduğu gibi, gerçekte İtalya'da da "ürünler arasındaki teknik bölünme mülkiyetler ve sınıflar arasında ekonomik ve siyasi bir bölünmeye tekabül ediyor."[58] Toprakların temerküzü ve toprağın rasyonel bir şekilde işletilmesi yoluyla kayırılan büyük toprak sahipleri ve zengin köylüler hububat üretimini tekelleri altına alıyorlar. Buna karşılık, küçük köylüler hemen hemen sadece pazar için üretim yapıyorlar ve başka şeylerle uğraşıyorlar (hayvancılık, sebzecilik vb.).

Faşizm, kârlı fiyatları hemen hemen sadece hububat üreticilerine sağlıyor. Gerçekte sanayiciler, kendi maliyet fiyatlarını etkileyeceğinden dolayı, tarımda her türlü fiyat yükselmelerinden çok korkuyorlar. Faşizm onları ancak yarım yamalak dinliyor, büyük toprak sahiplerini başlı başına ilgilendiren geniş ölçüde üretilmiş ürünler söz konusu olunca tarımı sanayiye feda etmeyi göze alamıyor. Fakat, özellikle küçük köylüler tarafından üretilmiş diğer ürünler söz konusu olunca, tarımı sanayiye karşı daha gönülsüz savunuyor. Kısacası, hem büyük toprak sahiplerinin hem de kodaman sanayicilerin menfaatlerini bağdaştırmaya çalışıyor, bunun kefaretini küçük köylüler ödüyor.

İtalya'da

Devlet tamamen hububat üreticileri ile ilgileniyor. Buğdaydan alınan gümrük vergisi birbiri ardı sıra yükseltiliyor; Haziran 1925'te 27,50 liretken Eylül 1928'de 40,40 lirete; Mayıs 1929'da 51,40; Haziran 1930'da 60,60; Ağustos 1931'de 75 lirete* çıkıyor. Bu koruyucu gümrük tarifesi buğday üreticilerine, tüketicinin zararına olarak, suni bir şekilde yükseltilmiş satış fiyatları sağlıyor. Profesör Mortara 1931'de gümrük vergisinin tüketiciye bir buçuk milyara mal olduğunu hesaplamıştır. Ayrıca, un için %95 oranında milli buğday kullanmak mecburiyeti (ki bir kanuni mecburiyettir bu) bunların dolaylı bir şekilde korunması sonucunu yaratmıştır. Nihayet, devlet, fi-

* Kıyaslamayı sağlamak için liret, burada 1927 istikrar oranına göre hesaplanmıştır.

yatlarda istikrarı sağlamak için, pazara, toplu satışlarla, stoklamayla rekolte karşılığı verilen avanslarla ilgili birtakım kurallar koyuyor. Mesela tarım kredi sandıkları, üreticilere, stoklanmış her kental başına 80 liret avans veriyor.

Fiyatları koruma ve devam ettirme politikasından orta köylüden çok, büyük toprak sahibi ve zengin köylü yararlanmaktadır (küçük köylü, pazar için üretim yapmadığından, hesaba bile katılmaz):

1) Bazı tarım kredi sandıkları, sadece stoklanmış buğdayın nispeten önemli bir asgari miktarı için, stok karşılığı avans veriyorlar. Orta köylünün elinde pazar için bu miktarda buğday bulunmadığından bu avanslardan yararlanamıyor ve buğdayını, hasattan hemen sonra daha az avantajlı fiyatlar üzerinden satmak mecburiyetinde kalıyor.

2) Şubat 1936'dan itibaren, köylü artık, kendi mahsulününü dilediği gibi kullanmak hürriyetine sahip değildir; çünkü mahsulünü bir devlet kuruluşuna vermek zorundadır ve kendi tüketimi için ancak 3 kental buğday ayırabilmektedir (bu miktarı 2 kentale indirmek söz konusudur).[59] Köylüye bırakılan buğday miktarı tamamen yetersiz olduğundan, ya ekmeğini kendi pişirdiği ekmekten daha pahalı satın almak ya da verimini, büyük fedakarlıklar pahasına yükseltmek mecburiyetindedir, bu da büyük üreticilerden daha çok onun için güçtür.

Gaddi şöyle yazıyor: "Ekilmemiş toprakların yüzölçümünün büyük olmadığı bir ülkede buğday üretimini artırmak için tarım ekonomisinde oldukça köklü bir değişiklik yapmak gerekir. Köylüye daha çok kâr getirecek diğer ürünleri azaltmak için müdahale etmek gerekir (...). Makinelerin suni gübrelerin kullanılmasını geliştirerek ve toprağa daha büyük bir sermaye yatırarak verimi artırmak gerekir (...). Hektar başına üretim ortalaması, ki vaktiyle 10-11 kental idi, bugün 13 kentala erişiyor. Fakat bu ortalama, Sardunya Adası'ndaki küçük köylüler için 8 kentallik ve Lombardiya'daki kapitalist büyük toprak sahipleri için 25-30 kentallik ortalamalardan oluşmuştur."[60]

Hububattan gayri emtiayı üreten küçük üreticilere yoksul insanlar gözüyle bakılır. Gerçekten de, kodaman sanayiciler, bütün tarım ürünlerine uygulanan genelleşmiş bir gümrük himayesine düşmandırlar. Dünyayı saran buhran başlayınca, yetersiz bir şekilde himaye edilen tarım ürünleri (özellikle hayvani ürünler; et, süt tereyağ,

yumurta, peynir) fiyatları, artık hiçbir kâr marjı bırakmaksızın hızla düşüyor. 1933'te sütün kilosu 30-40 santim arasında satılıyor.[61] Tarımsal ihraç ürünlerine (şarap, zeytin, ham ipek) pazar bulmak gitgide güçleşiyor, daha 1927'de lirette yapılan ayarlama (devalüasyon) bu ürünlerin ihracına öldürücü bir darbe indirmişti: dünya buhranı ve Japonya'nın rekabeti bunları pazarlarından tamamen yoksun bırakıyor: "İtalyanın tarım ürünleri ihracatında birdenbire bir düşüş başlıyor."[62] Mesela, refah zamanında 35 lirete satılan ipek böceği kozası 1933'te artık 3,5 santimden fazla etmiyor.[63]

Devlet, şimdi bütün fiyatları tespit ediyor. Fakat tâli tarım ürünleri için (özellikle, büyük baş hayvanlar için) kâr marjı yetersiz kalıyor. Üstelik hükümet büyük baş hayvanlarla kümes hayvanlarından muazzam vergiler alıyor. Keçi başına alınan vergi 20 lirete yükseliyor. Sonuç, keçi sayısı 1926'da 3.100.000 iken 1936'da 1.795.000'e düşüyor.[64] Nihayet, otarşi yüzünden tarımsal ürünler ihracatı son pazarlarını da yitiriyor.

Küçük köylüler, gırtlaklarına kadar borca battıklarından,[65] perperişan oluyorlar. 1934 yılı sonunda, *Terra* gazetesi tarım borçlarının 10 milyar lirete yükseldiğini tahmin ediyor.

Almanya'da

Weimar Cumhuriyeti hükümetleri, 1932'ye kadar, hemen hemen sadece buğday üreticisi büyük toprak sahiplerini korudular ve tâli ürünler üreten küçük köylüleri feda ettiler. Bundan dolayı, nasyonal sosyalistler, büyük hububat üreticilerinin yararlandıkları himayeden kendilerinin de eşit bir şekilde yararlandırılıcağını vaat ederek küçük köylülüğü kolayca elde ettiler. İktidara gelir gelmez, kaçınılmaz siyasi sebeplerden dolayı, bir süre, vaatlerini yerine getiriyorlarmış gibi görünmeleri gerekiyordu. Reichstag'daki 23 Mart 1933 tarihli konuşmasında Hitler şöyle bağırıyor: "Alman köylüsünün kurtuluşunu gerçekleştirmek gerek (...) Alman köylü sınıfının karşı ağırlığı olmasaydı, komünizm çılgınlığı Almanya'yı baştan başa kaplardı." Hitler söylediklerini uygulamak için, başlıca tâli ürünlerden (tavuk, peynir, et, vb.) alınan gümrük vergisini %300 ilâ 500 oranında yükseltiyor.

Fakat, sonradan, üçüncü Reich'ın tarım politikasının küçük ve orta köylülük için bir felaket olduğu ortaya çıkıyor. 13 ve 26 Eylül

1933 tarihli kanunlarla, bir devlet teşekkülü, amacı başlıca tarım ürünleri için 'sabit fiyatlar' sağlamak olan Reich İaşe Korporasyonu kuruldu. Bu sistem, ilkin, hububat üretimine uygulandı. Walter Darré şöyle açıklıyor: "amacımız, tarım ürünleri için, özellikle de hububat için adil bir fiyat sağlamayı başarmaktır." Ocak 1933'te, Berlin'de, tonu 152 mark olan çavdar, Mayıs 1935'te 172 marka yükseliyor; peynirin tonu 185 marktan 212 marka ulaşıyor. Bu 'sabit fiyat' politikası hemen hemen sadece büyük toprak sahiplerinin ve zengin köylülerin yararınadır. Bu politika orta köylüleri çok daha az kayırıyor (pazar için sadece çok az miktarda hububat üreten küçük çiftçiler ise hesaba bile katılmıyor):

1) Hububat 'sabit fiyatları' yılın her ayı için bir eşel mobile göre belirlenmiştir. Rekolte tarihi ne kadar uzarsa fiyatlar o kadar yükseliyor; stok yapacak durumda olmayan, rekolteden hemen sonra satmak zorunda kalan orta köylü ürünlerine en düşük fiyatların uygulandığını görüyor. Ayrıca 'sabit fiyatlar' sadece asgari bir miktar için geçerlidir (mesela, vagon dolusu, 15 metrik ton). Bu miktarları özellikle bir tek seferde sağlayamayan orta köylü daha az elverişli fiyatları kabul etmek zorunda kalacaktır.

2) Köylüler, Haziran 1934'ten itibaren, rekoltelerini Reich İaşe Korporasyonu'na teslim etmek mecburiyetindedirler. Bu rekolteden belirli (ve tamamen yetersiz) bir miktarı kendi tüketimleri için onlara ayırır. 22 Temmuz 1937 tarihli bir kararname gereğince köylüler, bütün ekmeklik ürünlerini teslim etmek mecburiyetinde kalıyorlar ve aksine hareket ettikleri takdirde, kendilerine en şiddetli cezalar uygulanıyor (10.000 marka kadar para cezası ve hapis cezaları). Böylece, 'sabit fiyatlar'ın sağladığı avantajlar, köylünün kendi ürünlerini tüketememek ve bunları hayvanlarının beslenmesi için ayırmak gibi bir imkansızlık içinde bulunmasından dolayı, ortadan kalkıyor.

Mayıs 1934'te 'sabit fiyatlar' sistemi hayvansal ürünlere de uygulanıyor. Bununla beraber, küçük yetiştiricinin –yani Alman köylülerinin büyük çoğunluğunun– durumu düzelmiyor, aksine daha kötüye gidiyor:

1) Hayvan ve süt ürünlerini pazarlama büroları, tekelleri altında bulunan ürünlerin ticari değerlerini artırmaktan çok bunların yükselmelerini önlemekle uğraşıyorlar. Bu ürünler, sanayi işçisinin bütçe-

sinde bu kadar büyük bir yer tuttuğu için kapitalistler devletin ücret artışlarını gerekli kılacak bir tedbire başvurarak bunların değerini yükseltmesini önlemek amacıyla büyük bir baskıda bulunuyorlar. Sonuç: hububat fiyatları indeksi %15 yüksek olduğu halde, süt ürünleri fiyat indeksi, 1914'ten önceki indeksten %10 daha düşüktür.[66]

2) Süt üreticisi, ürünlerinden dilediği gibi yararlanamıyor ve onları doğrudan doğruya pazara götüremiyor. Nasyonal sosyalizmin iktidara gelmesinden önce süt üreticisi, yağını, peynirini genellikle kendisi yapıyor ve bunları doğrudan tüketiciye satıyordu. Şimdi, sütünden peynir ya da yağ yapmak hakkına sahip değildir artık. Belirli miktarda sütü tekelci kuruluşa teslim etmek mecburiyetindedir. Mesela, sütün litresini 22 fenikten doğrudan doğruya tüketiciye satmaya alışmış Silezyalı bir köylü, litre başına artık sadece 14 fenik olmak ve 2 fenikini de idari masrafları karşılamak için geri vermek zorunda kalıyor.[67]

Sonuç: Köylüler sütlerini süthanelere vermeyi reddediyorlar. Öylesine bir inatla direniyorlar ki Aralık 1935'de Goering, karşı koyanların şiddetle cezalandırılmalarını Gestapo'ya emrediyor. Resmî bir bildiride "Süt teslimatının çiftçiler tarafından baltalanması, halka ve millete karşı girişilen bir ihanet hareketidir; pasif ya da aktif bir direnç gösteren çiftçi, milli topluluğa karşı bir cinayet işlemektedir"[68] deniyor.

3) Hayvan yemi fiyatlarındaki yükselme, küçük yetiştiricileri etkiliyor. Gerçekten de, Almanya'da, hayvan yemi üretenler hemen hemen sadece büyük toprak sahipleridir. Küçük yetiştiriciler, bunları kendileri üretmedikleri için pazardan satın almak zorundadırlar. Oysa, Almanya'nın hayvan yemi üretimi ihtiyacının ancak %25 ilâ 30'unu karşılamaktadır.[69] Bu yüzden, hükümet, 1933'te, ithal malı hayvan yemlerinden alınan gümrük vergisini, hem bunların Alman topraklarında üretimini teşvik etmek hem de dış ülkelerden satın alınmaları için gerekli yabancı dövizleri azaltmak amacıyla, fahiş bir oranda yükseltti. Sonuçta hayvan yemleri fiyatları aşırı derecede yükseldi. Bu, hayvan yemi üreticisi büyük toprak sahipleri için kârlı bir iş; büyük baş ve kümes hayvanlarını beslemeye mecbur olan küçük yetiştiriciler için bir felaket. Küçük çiftçiler, hayvanlarını öldürecek hale geliyorlar ve kümes hayvanlarının bakımından vazgeçmek zorunda

kalıyorlar. Bundan dolayı, onların süt, yağ, yumurta ve daha sonra da et (özellikle domuz eti) üretimlerinde, kısacası, gelirlerinde hissedilir bir gerileme oluyor.

Hem buğday hem çavdar üreten çiftçiler, hiç değilse, hayvanlarını beslemek imkanına sahiptirler. Fakat, 22 Temmuz 1937 tarihli kararname, ekmeklik hububatın hayvanların beslenmesinde kullanmasını kesinlikle yasaklıyor, böyle bir şeye kalkışanları şiddetle cezalandırıyor. Hemen hemen aynı zamanda, döviz kıtlığından dolayı, dış ülkelerden arpa ya da hayvanlara yasaklanan çavdar yerine mısır gibi ürünleri ithal etmenin artık mümkün olmadığı ilan ediliyor.[70]

Bütün bu çeşitli hoşnutsuzluklara, bir de 'dört yıllık plan' uygulamasının Alman köylülerini sürekli bir gerilim içinde tuttuğunu eklemek gerekir. Boyuna onlara başvuruluyor ve daima onlar hırpalanıyorlar. Alman köylüleri daima ekili toprakların yüzölçümünü ve verimi artırmak, bazı yeni ürünleri üretmeye çalışmak zorundadırlar. Kendilerinden daima şüphelenilmektedir. Mesela, 23 Mart 1937 tarihli kararname, bir tarım işletmesinin toprakları, Alman halkının beslenmesini gereğince sağlamak için katkıda bulunmaya yeterli bir şekilde ekilmediği takdirde, yetkili makamların, ya çiftçiye bir uyarıda bulunarak ya da ona milli iaşe gereklerine uygun bir ekim uygulamasını emrederek müdahale edebilmesini öngörüyor. Ayrıca yetkili makamlar, çiftliğin yönetimini bir komiser aracılığıyla kontrol edebiliyor veya çiftçiyi topraklarını kiralamaya ya da işletmenin başına tecrübeli birini getirmeye zorlayabiliyorlar.[71]

Bununla beraber, Alman toprakları çok verimli değildir. Verimin artırılması, kıraç toprakların ekimi çok pahalıya mal oluyor. Reich tarafından yapılan para yardımlarına, gübre fiyatlarında yapılan indirimlere (23 Mart 1937 tarihli kararname) rağmen, Alman tarımından istenen çaba, özellikle küçük ve orta köylüler için, gitgide dayanılmaz bir hal alıyor. Tarım Bakanlığı sekreterlerinden Back, bir makalede, 1937'de işletme masrafları 335 milyon mark arttığı halde, tarım ürünleri değerinin sadece 163 milyon mark arttığını itiraf eder.[72]

Bir Fransız gazetesinin muhabiri şunları yazıyor: "Nazizm, tarım statüsünü tamamen değiştirdiğinden beri, çiftçilerde günlük işlerine karşı ilgisizliğin arttığı şüphesizdir (...). Alman köylülerinin bu yeni dü-

zene karşı büyük bir hayranlık besledikleri oldukça şüphelidir. Bütün resmî yayınlar ve konuşmalar, tarım çevrelerinin fedakarlık ve hatta feragat anlayışını göklere çıkaran cümlelerle sona eriyor."[73]

Faşist devlet, köylüleri faşizmin boyunduruğundan kurtarmıyor; aksine kapitalizmin kırlık bölgelere girmesine yardım ediyor.

Faşizm sadece büyük toprak sahiplerinin ve zengin köylülerin kârlarını artırmakla kalmıyor –büyük toprak mülkiyetine menfaat bağlarıyla sıkıca bağlanmış olan– sanayi ve banka kapitalizmine kırsal bölgelerde yeni pazarlar da açıyor. Faşist demagoglar küçük köylüleri elde etmek için onları bankaların, tarım makineleri, gübre, elektrik üreten büyük tröstlerin sömürüsünden, tarım ürünlerini, tekelleri altına alan, üreticilere gülünç denecek kadar az para ödeyen ve şehirdeki tüketicilere pahalıya satan büyük spekülatörlerin ve aracıların ellerinden kurtaracaklarını vaat etmişlerdi. Fakat iktidara gelir gelmez faşizm tam tersini yapıyor: Kapitalizmin tarım alanına girişini bütün imkanlarıyla hızlandırıyorlar.

İtalya'da

Faşizmin tarım politikası ('toprakların tam ıslahı', 'buğday kampanyası', buğdaydan gümrük vergisi almak) sadece büyük toprak sahiplerinin ve zengin köylülerin kârlarını yükseltmekle kalmıyor, sanayi ve banka kapitalizmine kırsal bölgelerde yeni pazarlar da yaratıyor. Köylerin elektriklendirilmesi hidroelektrik sanayiinin büyük tröstlerini zenginleştiriyor. Tarımın yoğunlaşması büyük metalurji konsorsiyumlarına, bol miktarda tarım makineleri siparişleri sağlıyor. Gübre üreticileri de 'buğday kampanyası'ndan geniş ölçüde yararlanıyorlar; Rosenstock-Franck, "İtalyanlar birbirlerinin kulaklarına, buğday kampanyasını (savaşını) Montecatini'nin kazandığını fısıldıyor" diye yazıyor.[74] 1938'in başlarında bir mali (ticari) gazetenin belirtiğine göre, Montecatini gübre satışlarının, özellikle nitratlı gübre satışlarının artması sayesinde, daima parlak bir durumdadır (10 liret yerine 11 ya da 12 liretlik bir temettü hissesinden söz ediliyor). Montecatini daha önce 3 milyon kental nitratlı gübre ürettiği halde 1937-1938 kampanyası boyunca 5 milyon kental üretmiştir.[75]

Almanya'da

Nasyonal sosyalizmin tarım politikası sadece büyük toprak sahiplerinin ve zengin köylülerin kârlarını değil, tarımsal ürünler satan büyük kapitalist aracıların, gıda sanayicilerinin, tarıma tekel fiyatları üzerinden tarım makineleri ve gübre satan sanayi tröstlerinin de kârlarını artırıyor. Steinberger, "Hitler hükümeti tarımı kartelleşmiş sanayilerle çepeçevre kuşatmış ve böylece pazarları ve köylülerin üretimini sınai kartellerin olduğu kadar ticari tekellerin de boyunduruğu altına sokmuştur" diye yazıyor. 'İaşe Korporasyonu'nun temel fonksiyonlarından biri de büyük kapitalist aracılara, küçük köylüyü pazardan uzaklaştırarak, daha geniş bir üretim ve pazar alanları sağlamaktır. Fakat belirtmek gerekir ki, köylünün eline geçen para ile tüketicinin ödediği para arasındaki fark (kâr) sadece araç olarak müdahale eden Reich İaşe Korporasyonu'nun kasalarına değil, kapitalist firmaların ya da süt kooperatiflerinin kasasına girmiştir (süt kooperatifleri, büyük toprak sahipleri tarafından yönetilmekte ve finanse edilmektedir).

Başka bir örnek verelim: Şeker sanayii. Kasım 1934 tarihli bir kararname gereğince, şeker pancarı üreten köylülerden her biri belirli bir şeker fabrikasına bağlanmak mecburiyetindedir. Bu şeker fabrikaları köylülerden çok ucuza aldıkları şekerpancarlarını tekel fiyatları üzerinden, tekrar tüketicilere satarak muazzam kârlar sağlıyorlar.[76]

Nihayet, nasyonal sosyalizmin tarım politikası, tarım makineleri ve gübre üreticisi büyük sanayi kapitalistlerine kırsal bölgelerde yeni pazarlar açıyor. Naziler'in köylüleri kapitalizmin boyunduruğundan kurtaracaklarını vaat ettikleri günler nerede kaldı? Dr. Schacht, bir konuşmasında tarımda büyük sanayi için çok kârlı olan makineleşmeyi göklere çıkarıyor: "Kapitalist sanayinin biçerdöver ve motorlu pulluklar gibi ürünlerinin 5 milyonluk bir nüfusu beslemeyi tasarlayan bir tarım için gerekli olduğunu unutmak istemiyoruz. Bu alandaki ilerlemeyi engelleyecek bir tarım politikası bir üretim savaşını kazanamıyacak ve halkın yararına hizmet etmeyecektir."[77]

NOTLAR

1. Bkz. Saager, Mussolini (Fransızca çeviri, 1933).
2. Silone, *Der Faschismus*, 1934.
3. Baravelli, *La Bonification intégrale en Italie*, 1935, Roma (Fransızca).
4. *Gazzetta del Popolo*, 13 Aralık 1934.
5. Rosenstock-Franck, *L'Économie corporative fasciste*, 1934.
6. *Age.*
7. Baravelli, *age.*
8. Bkz. A. Murat, *La Propriété agraire en Italie*, Lyon, 1936.
9. Rossoni, mülakat *New Statesman and Nation*, Londra, 4 Ocak 1936.
10. Mussolini, 23 Mart 1936 tarihli konuşması.
11. Silone, *age.*
12. *Le Temps*, 19 Kasım 1935.
13. *Le Peuple*, 19 Ağustos 1937.
14. *Journal du Commerce*, 29 Haziran 1933.
15. Walter Darré, 20 Temmuz 1933 tarihli konuşması.
16. Steinberger, *Die Agrarpolitik des National-sozialismus*, 1935; takip eden bilgilerin büyük kısmı bu çalışmayı izler.
17. Darré, *Neuer Adel aus Blut und Boden* (*Nouvelle Noblesse du Sang et du sol*), 1930.
18. Nicoletti, *Le Fascisme contre le paysan*, 1929.
19. Alıntılayan Ricardo Boatti, "Où mène la domestication des syndicats" *Révolution Prolétarienne*, 25 Mayıs 1934.
20. Lachin, *La 4e Italie.*
21. Mussolini, 18 Aralık 1930 tarihli konuşması.
22. Corriere Padovan, 15 Kasım 1934.
23. Oeuvre, 8 Aralık 1934.
24. Silone, *Fontamara* (Fransızca çeviri, 1934).
25. *Lavoro Fascista*, 23 Ekim 1934.
26. Silone, *Fontamara.*
27. Perroux, 'Économie corporative et système capitaliste' *Revue d'Économie Politique*, Eylül-Ekim 1933.
28. Ricardo Boatti, *age.*
29. *Le Temps*, 28 Ekim 1934.
30. D'après le contre-type de "comparticipation, pour la province de mantoue" *Lavoro Agricolo Fascista*, 24 Ocak 1932, alıntılayan Ricardo Boatti, age.
31. *Le Temps*, 21 Nisan 1938.
32. Steinberger, *age.*
33. Örnek, *Niederdeutscher Beobachter*, 28 Mart 1934.
34. *Reichsarbeitsblatt*, 5 Ekim 1934.
35. *Der Deutsche Landarbeiter*, 3 Mart 1934.
36. *Le Temps*, 9 Nisan 1934.
37. *Le Temps*, 18 Mayıs 1934.
38. *Nationalsozialistische Landpost*, Eylül 1933.
39. *Nationalsozialistische Landpost*, 21 Ekim 1933.
40. *Études sur le Fascisme*, Cahiers mensuels de l'Institut pour l'étude du fascisme, Paris no. 5-6, années 1934-35.
41. Pietro Nenni, *Le Peuple*, 9 Nisan 1935.
42. *Lavoro Fascista*, 22 Şubat 1935.

43. Rosenstocks-Franck, *age*.
44. Alıntılayan Gaddi, *La Misère des travailleurs en Italie fasciste*, 1938.
45. Steinberger, *age*.
46. Silone, *Der Faschismus*, 1934.
47. *Assalto*, *Bologne*, 15 Ekim 1932.
48. Baravelli, *age*.
49. Rosenstock-Franck, *age*.
50. J. Lazard, "L'Agriculture dans l'Italie du Nord" *Correspondant*, 25 Ekim 1933.
51. *Le Temps*, 9 Ocak 1938; *Information*, 11 Ocak 1938.
52. Steinberger, *age*.
53. *Le Temps*, 25 Aralık 1936.
54. Steinberger, *age*.
55. *Age*.
56. *Information*, 14 Ağustos 1937.
57. Steinberger, *age*.
58. *Le Fascisme et les paysans*, Paris 1935 (brochure du Comitè de Vigilance des intellectuels antifascistes [Antifaşist Entelektüellerin İhtiyat Komite Broşürü]).
59. Gaddi, *age*.
60. *Age*.
61. J. Lazard, *age*.
62. A. Leroux, *Le Populaire*, 28 Mayıs 1934.
63. J. Lazard, *age*.
64. Gaddi, *age*.
65. Paul Decharme, Rapor, *Le Temps*, 15 Eylül 1936, A. Murat'nın bahsi geçen kitabından.
66. Edmond Landau, *œuvre*, 18 Ocak 1938.
67. *Freies Deutschland*, 28 Temmuz 1938.
68. *Le Peuple*, 22 Aralık 1935.
69. Mèmoire des industriels, *Information*, 28 ve 31 Ağustos, 7 ve 9 Eylül 1937.
70. Dergi *Le Plan de quatre ans*, alıntılayan Loutre Petit Parisien, 30 Ağustos 1937.
71. *Le Temps*, 25 Mart 1937.
72. *Le Temps*, 9 Ocak 1938.
73. Loutre, *age*.
74. Rosenstock-Franck, *age*.
75. *Information*, 4 Ocak 1938.
76. Steinberger, *age*.
77. Dr. Schacht, 30 Kasım 1935 tarihli konuşma.

SONUÇ: Giderilmesi Gereken Bazı Yanlışlar

Bu incelemede, faşizmin gerçek niteliğinin ne olduğu sorusuna bir ölçüde açıklık getirilmeye çalışıldı. Önceki bölümlerde, faşizm konusunda hayli yaygın birçok değerlendirme hatasının düzeltilmesine gayret edildi. Şimdi ise geriye, konuyu tamamlamak için, özellikle tehlikeli bazı yanlışların giderilmesi işi kalıyor.

Faşizm siyasi bakımdan 'ilerici' değildir. Faşizmin ayakta kalabilme gücü: Aşırı merkezileştirme, polisin bilimsel bir şekilde örgütlendirilmesi, işçi sınıfının zorla parçalanması, gençliğe el koyma.

Bu yanlış düşüncelerden biri faşizmin, bütün iğrençliğine rağmen, ilerici bir siyasi olay, ıstırap verici olmakla beraber, geçici ve hatta zorunlu bir aşama olduğu yolundaki fikirdir. Bazı ihtiyatsız kahinler, faşizmin, İtalya ve Almanya'da, devrimin muzaffer darbeleri altında pek yakında ve kaçınılmaz bir şekilde yıkılıp gideceğini on defa, yüz defa söyleyip durdular. Sınıf çelişkilerini en yüksek gerilim noktasına vardıran faşizmin, proleter devriminin geliş saatini de böylece erkene aldırdığını ileri sürdüler. Hatta bazı Stalinciler, "proletaryanın ancak faşist diktatörlük cehenneminden geçmek suretiyle iktidarı ele geçirebileceğini" ciddi ciddi savundular.[1] Oysa olaylar –hem de acı bir şekilde– ispatlamıştır ki, işçi sınıfı bir kere faşizm dalgasının önünü kesemedi mi, bunun ardından uzun bir kölelik ve zaafiyet dönemi gelmekte, bu uzun dönem boyunca sosyalist –ya da sadece

'demokratik'- fikirler, anıtların üzerindeki yazılardan silinmekle, kütüphanelerden kapı dışarı edilmekle kalmamakta, daha da vahimi, beyinlerden de sökülüp atılmaktadır. Faşizm, diktatörlüğüne karşı koyan her şeyi, en ufak şeyleri bile, kelimenin fizik anlamında yok etmekte, önünde ve ardında bir boşluk yaratmaktadır.

Bu, kendi dışında kalan her şeyi yok ederek varlığını sürdürebilme gücünün, iç çelişkilerine, kitlelerin sefaleti ve huzursuzluğuna rağmen, yıllar yılı, her şeye ve herkese karşı ayakta kalabilme gücünün, bu olağanüstü gücün ardında yatan nedir?

Diktatörlüğün gücü, her şeyden önce, sağladığı aşırı merkeziyetçiliktedir. Bir Fransız gazetesi şu gözlemde bulunuyor: Böyle bir rejim, "tanımı gereği, en ufak bir federalizm ya da özerklik kalıntısına bile katlanamaz. Tıpkı Konvansiyon gibi, tıpkı Napolyon gibi, (faşizm de) sisteminin mantıki sonucu olan ve bu sistemin sürekliliğini sağlamak için de zorunlu bir araç teşkil eden tam merkeziyetçiliğe yönelmek zorundaydı."[2] Nitekim, Mussolini ve Hitler merkezî iktidarın otoritesini sonuna kadar güçlendirir, ferdiyetçiliği en son kalıntılarına varıncaya kadar ezerler. İtalya'da valilerin yetkileri adamakıllı artırılır. Duçe, bir genelgesinde bunlara şöyle der: "Şu nokta iyice anlaşılsın ki, otorite paylaşılamaz (...) Otorite tektir ve bölünmez. Aksi halde, devlet parçalanır."[3] Almanya'da, Weimar Anayasası'nın, kendi hükümetlerine ve kendi parlamentolarına sahip olabilme hakkı tanıdığı 17 federe devlet, kademe kademe ortadan kaldırılır ve merkezî iktidarın temsilcileri (*Statthalter*'ler) tarafından yönetilen basit birer eyalet haline getirilir. Hitler, merkezileştirme alanında yarattığı eseri göklere çıkararak, "halka, kendini güçlü kılan bir Anayasa vermiş" olmakla övünür.[4]

Marx, yaşadığı dönemde, yürütme gücünün gittikçe ve devamlı yoğunlaşmak suretiyle, kendini yıkacak olan bütün kuvvetlerin de yoğunlaşmasına yol açtığını haklı olarak belirtiyordu.[5] Édouard Berth gibi, diyalektiği çok basitleştirilmiş bir şekilde kavrayan bazı teorisyenler ise, faşizmin azami kuvvet temerküzü yoluna gitmekle, otomatik olarak devrime hizmet ettiği hayaline kapıldılar.[6] Oysa faşizm, kuvvetlerini yoğunlaştırdıkça, 'faşizmi yıkacak güçleri' de en radikal bir şekilde yok etmektedir.

Gerçekten de, faşizm, modern devletlerde uygulanan polis baskı usullerini en ileri bir mükemmeliyet derecesine ulaştırmıştır. Po-

lisi, tam bir bilimsel örgüt haline getirmiştir. Gerçek anlamda birer 'devlet içinde devlet' haline gelmiş olan İtalyan Ovra'sı ve Alman Gestapo'su, bütün sosyal sınıflar içerisindeki kollarıyla, büyük maddi ve mali kaynaklarıyla, uçsuz bucaksız yetkileriyle, nereden gelirse gelsin her türlü muhalefet teşebbüsünü, daha başında tamamen ezmeye muktedirdir. Bunlar her an, önlerine geleni tutuklayabilir, ıssız bir adaya ya da bir toplama kampına 'kapatabilir' hatta sorgusuz sualsiz ortadan kaldırabilirler.

Bu tarz bir rejimin, "hiçbir elin, üzerinde bir tutamak noktası yakalayamayacağı kaygan bir granit kitlesi" olduğu söylenmiştir.* *Le Temps* muhabiri de İtalya'yla ilgili olarak şunları yazmakta (hiç değilse kısmen) haklıdır: "Muhalefet tamamen yok olmuştur (...) Totaliter devlet sistemi içerisinde, artık hiçbir hasmane propagandaya imkan kalmamıştır."[7] Goebbels'in de şu sözlerinde gerçek payı vardır: "Rejim düşmanları tamamen yerle bir edilmiştir. Artık bütün ülkede, muhalefet adıyla anılmaya layık hiçbir şey kalmamıştır."[8]

Bu polis baskı metotlarına bir de, faşizmin işçi sınıfını, "zorla parçalanmış, dağıtılmış ve zaafa uğratılmış" bir halde tutuşunu eklemek gerekir.[9] Elbette, faşizm, sınıf mücadelesini tamamen yok edebilmeyi başarmış değildir. Sınıf mücadelesi sosyolojik bir olgudur ve hiçbir rejim, ne kadar mükemmelleştirilmiş olursa olsun hiçbir polis örgütü, bunun kökünü kazıyamaz. Sınıf mücadelesi, faşizm şartlarında da yer altında cereyan eder. İlk bakışta bunu göremiyorsak, sebep, bu mücadelenin şimdiye kadar alışageldiğimiz şekillerden biraz farklı şekiller altında cereyan ediyor olmasındadır. Mesela mücadele, 'faşistleştirilmiş' ya da 'bir ayar edilmiş' sendikalardaki avam takımının demagojik edebiyatında kendini gösterir vb. Elbette, ne İtalya'da ne de Almanya'da, rejim, proletaryanın bütününün kendisiyle birlik olduğunu söyleyebilme imkanına sahip değildir. Tam tersine, bizzat Mussolini şu itirafta bulunur: "Bütün işçilerin benimle beraber olduğunu söyleyemem (...) Bunlar, hiçbir zaman tatmin olmak nedir bilmezler."[10] Almanya'da fabrika 'güven konseyleri' için yapılan seçimler, iki defasında (Nisan 1934 ve Nisan 1935), rejim için acı bir başarısızlık olmuştur. Dr. Ley'in sonradan yaptığı itiraflara

---

* Bu benzetmeyi, bir gazete makalesinde Élie Halévy yapmıştı. Tam kaynağını bulamadığı bu pasajı, yazarın kendisi bana aktardı.

göre, 1934 oylamasına katılma oranı %40'ı zor bulmuştur.[11] 1935'te ise, seçmenlerin en az %30'u ya oylamaya katılmazlar ya da karşı oy kullanırlar.[12] Seçimler 1936, 1937 ve 1938'de, tedbirli davranmış olmak için 'ertelenir'. 1938 Haziran'ında da, 'güvenilir adamlar'ın bundan böyle artık 'seçim'le işbaşına gelmemeleri, sadece işyeri yönetimi tarafından atanmaları kararlaştırılır.

Fakat bu gizli huzursuzluğun kendini duyurabilmesine, örgütlenebilmesine hemen hemen hiç imkan verilmez. İşçi sınıfı parça parça edilmiş, atomlara ayrılmıştır. Gerçi, şurada burada, kısmi talepler uğruna girişilen hareketlere de rastlanır ama bunlar da derhal ezilir. Ayrıca bu hareketler, içinde cereyan ettikleri işyerinin sınırları çerçevesinde kalırlar. Diğer fabrikalardaki işçilerin pek azının bundan haberi olur. Bir fabrikada direnişe geçen ya da geçecek olan işçiler, kendilerinin yapayalnız olduklarını sanırlar. Sadece bir fabrikanın işçileriyle diğer fabrikaların işçileri arasındaki bağlar kopmuş olmakla kalmamış, aynı işyeri bünyesinde bile, çeşitli servislerin personeli arasındaki bağlar da yok olmuş, bunların yeniden kurulabilmesi çok zorlaşmıştır.[13] Büyük fedakarlıklar pahasına bazı gizli sendika çekirdekleri kurulduğunda da, bunlar hemen daima, daha o haldeyken ezilir.[14]

Gerçi hayatları pahasına gizli bildiriler dağıtan sosyalist ve komünist militanlar da vardır. Fakat bunlar da, devamlı yok edilen bir avuç kahramanlar topluluğudur.

Emekçiler ancak, bir olay yalnız olmadıklarını, başka işyerlerinde mücadele veren başka emekçilerin de var olduğunu gösterdiğinde, içine düştükleri ataletten sıyrılırlar. Nitekim, Fransa'daki Haziran 1936 grevleri, faşist basının bunların önemini küçümseme çabalarına rağmen, İtalyan ve Alman işçileri arasında derin yankılar uyandırır. Rudolf Hess, 18 Nisan 1937'de, Kalsruhe'de zehir zemberek bir antikomünist nutuk verir. Bir Paris gazetesinin Berlin muhabiri bu konuşmayı şöyle yorumluyor: "Bu nutuk, Blum kabinesinin haftalık çalışma süresini 40 saate indiren kanunu ve başka birtakım yeni sosyal kanunları çıkarmasından dolayı, Reich halk kitleleri arasında, sansüre rağmen başlayan tartışmaları durdurma amacına...yönelmiştir."[15]

Yetişkin yaştaki muhaliflerini zararsız hale sokan faşizm, gençliğe de kendi damgasını vurur, onu faşizmin kalıbında eritir. Mussolini

şöyle haykırıyor: "Tabiat kanunu, iflahı imkansız insanlar kuşağını tasfiye edecek, ortalık pek yakında gençlere kalacaktır!"[16] Volpe, "henüz eski ideolojilerin bulaşmadığı bu bakir hammadde"den[17] adeta ağzının suyu akarcasına söz eder. Hitler, "geleceğimizi temsil eden Alman gençliğidir" der. "Onu, kendi düşüncelerimize uygun tarzla yetiştireceğiz. Eğer eski kuşaklar bu işi beceremezlerse, çocuklarını ellerinden alıp biz yetiştireceğiz."[18] "Ağaç yaşken eğilir misali, ilkelerimizi bu çocuklara daha en ufak yaşlardan itibaren aşılayacağız."[19] Goebbels, gençliğin Hitler'in arkasında olduğu sürece, rejimin de yıkılmayacağını açıklar.[20] Çocuklar, Almanya'da 4 yaşından, İtalya'da da 6 yaşından itibaren ailelerinin elinden alınır, askerîleştirilmiş faşist örgütlerde yetiştirilir, yoğun bir 'beyin yıkama' ameliyesine tâbi tutulur. Diktacı devlet, çocuğun eline tek bir gazete, tek tip bir kitap verir ve onu aşırı bir coşkunluk ve fanatizm favası içinde eğitir.

Bu eğitim hedefine ulaşır. Sonuçlar, İtalya'da, elle tutulur derecededir. Gentizon yazıyor: "Gençlik artık, sosyalist ve komünist düşünceleri kendi kendine bulup kavrayamıyor."[21] Feroci adındaki bir işçi militan da bunu doğruluyor: "Hayatında hiçbir işçi gazetesi okumamış, hiçbir işçi toplantısına katılmamış, sosyalizm ve komünizm hakkında hiçbir şey bilmeyen bir gençlik (...) işte (...) Mussolini rejiminin gerçek gücünü meydana getiren budur."[22] Sonuç, Almanya'da daha da fecidir.**

Fakat yine de, faşist eğitimin yok edemeyeceği, var olması için okutulup öğretilmesi de gerekmeyen bir şey vardır: sınıf içgüdüsü. Hiçbir 'beyin yıkama' operasyonu, genç bir işçiyi, sömürüldüğünü hissetmekten asla alıkoyamaz. Pietro Nenni, kara gömlekli gençliğin artık faşizmin etkisinden kendini kurtardığı yolunda bir iddia sahibi olmamakla beraber, "birçok gencin, bilmeden ve istemeden sosyalizme geldikleri"ni[23] belirtiyor.

Torino faşist 'sendikaları'nın haftalık organı olan *Il Maglio*, gençliğin faşist 'sendikalizm' anlayışının kıtlığından yakınır: "Sınıf mücadelesinin her şeklinin yok edilmesinin kaçınılmaz bir zorunluk olduğunu kabul etmekle beraber, yine de, emekçilerin maddi menfaatlerinin grevler ve daha düne kadar iş uyuşmazlıklarında başvurulan pratik

---

** Bu konuda Stuard Engstrand'ın, Londra'da 1940'ta Fransızca olarak yayımlanan *Printemps Norvégien* [Norveç İlkbaharı] adlı güzel romanı salık verilebilir.

mücadele metotlarıyla daha iyi korunabileceğini sanmaya devam eden bazı gençlerin bulunması pek tabiidir."[24]

Almanya'da da, Üçüncü Reich'in kendi devletleri olacağı yolundaki sözlere kanmış olan, bugünse eski kapitalist sömürünün daha da pekiştirildiğini gören bazı gençler acı bir hayal kırıklığı içindedirler. Fakat her iki ülke gençliğinin de, tâbi tutuldukları fikrî eğitim sebebiyle, kendilerine aşılanan sahte fikirlerden kurtulabilmeleri, isyanlarına bir berraklık kazandırmaları, yüz yıllık bir sosyalist düşünce ve eylemin yarattığı eseri, kendi başlarına ve kılavuzsuz yeniden yaratabilmeleri son derece zordur. Sınıf bilinçlerinin belli belirsiz uyanışı, bunlardan bazılarını, en fazlasından faşizmin ya da nasyonal sosyalizmin 'aşırı sol' kanadına iter. Bu ise, onları devrimci birer militan haline getirmez.

Hiç şüphesiz aileler de, evlerinde, faşist eğitimcilerin etkisine belli ölçüde karşı koyarlar. Fakat devlet yine de her şeye göz kulak olur. Çocuk, bütün boş zamanlarını ve dinlenme saatlerini aile yuvasından uzakta geçirmek zorundadır. Böylece sistematik bir şekilde, genel olarak 'büyüklere' özel olarak da kendi anasına, babasına karşı duygularla yetiştirilir. İki kuşak arasında, çok defa, trajik bir çatışma vardır; eski kuşak, sosyalist düşüncelere gönülden bağlı kalır; yeniler ise, eski kuşağa karşı çıkarlar ve ona düşmanca tavır alırlar.

[1964 Ek'i]

[Ayrıca, iktidardaki faşizm, daha iyi bir terim olmadığı için benim göz boyama diye adlandıracağım bir siyaseti ustalıkla yürütmektedir. Bu sayede de, belli ölçüde, gerçek yüzünü halk kitlelerinin genişçe bir kısmından saklamayı ya da olduğundan başka türlü göstermeyi başarır.

Bu kitabın ilk baskılarında, her şeyden önce faşizmin sahtekarlıklarını açığa çıkarmaya dikkat ettiğimden, bu aldatıcı görünüşleri sergileme işini ihmal ettim. Bugün geriye doğru da baktığımda, bunların öneminin yeterince belirtilmemiş olmasını, düzeltilmesi gereken bir eksiklik olarak değerlendiriyorum. Gerçekten de bu aldatıcı görünüşler, canavarca bir rejimin şaşırtıcı bir şekilde ayakta kalabilmiş olmasında önemli rol oynamışlardır.

Faşizmin belli bir popülerlik sağlamasını mümkün kılan çarelerden bazıları yukarıda III. bölümde zaten tahlil edilmişti. Bunları burada yeniden ele almak gereksiz.

Fakat başvurulan çareler arasında, sadece 'idealist' (fikrî, manevi) nitelikliler değil, maddi nitelikte olanlar da vardır. Bunlar da, Mussolini ve Hitler rejimlerinin, bu rejimlere düşman kitleleri değilse bile, kararsız kitleleri aldatabilmelerine imkan sağlamıştır.

Bunları şöyle sıralayabiliriz:

Önce, işsizliğin, yararı su götürmeyen birtakım büyük bayındırlık işleri (özellikle otoyollar) ve özellikle silahlanma faaliyetleri yoluyla büyük çapta emilmesi.

Sonra, sermaye ihracının ve fiyat seviyelerinin diktacı usullerle denetlenmesi (bunların, Halk Cephesi tipinde sol hükümetlerin uygulayabilmede tamamen aciz kaldıkları teknikler olmaları, işi daha da ilginç hale getiriyor). Nihayet ve özellikle, emekçilerin boş zaman faaliyetlerini kolektif bir şekilde düzenleyen ve genellikle oldukça iyi ayarlanmış dev 'sosyal eserler' (Dopolavoro; Kraft durch Freude).

Faşizmin yarattığı korkunç polis usulleri de, rejimin ayakta tutunabilmesine büyük çapta yardımcı olur. Fakat faşizmi, sırf terör sayesinde iktidarda kalabilen, her türlü popülariteden tamamen yoksun bir rejim olarak görmek de yanlış olur. Elbette faşizm, kitleleri boyunduruğu altında inim inim inletir. Fakat zor yoluyla, belli ölçüde bunların desteğini sağlamayı da başarır. Ayrıca, sağa sola bunca kemik dağıtmasaydı, bu kadar bile ayakta kalamazdı.]

[EK'In sonu]

Otoriter devletin saf bir askerî diktatörlük şekli altında bile varlığını sürdürebilmesi tehlikesi vardır.

Faşizmin ömrü konusunda da, giderilmesi gereken bazı yanlış düşünceler vardır. Bazıları, faşist rejimin bünyesindeki siyasi çelişkilere bakarak, bundan, diktatörlüğün günlerinin de artık sayılı olduğu sonucunu çıkarıyorlar. Ortada, reddi imkansız bir olgu var: Faşizmi paraca desteklemiş ve iktidara getirmiş olan büyük sanayiciler de, kendi yarattıklarından kendileri pek memnun değiller.

Bir kere rejimin maliyeti yüksektir. Son derece genişlemiş bir devlet bürokrasisinin, partinin ve çok defa yapılmış işlere de yeniden el atıp bir kere daha yapmaya çalışan yarı resmî karakterli pek çok örgütün maliyeti korkunç miktarlara ulaşır. Bu durum, hükümetin mali güçlüklerini daha da artırır. *Le Temps*'ın Berlin muhabiri şöyle anlatıyor: "Belli başlı bütün devlet dairelerinin (...) yanı sıra, aynı işi görmeye çalışan Nasyonal Sosyalist Parti organizmaları var (...) Parti bakanlıklara nüfuz ediyor, buralara en güvenilir adamlarını yerleştiriyor. Fakat, geleneksel idare örgütü dışında da, kendi organizmalarını muhafaza etmekte (...)"[25]

Ruhr sanayicileri, 1937 Haziran'ında Hitler'e verdikleri bir muhtırada[26] şöyle diyorlar: "Eskiden, üretici işlerle uğraşan 12 kişiye bir devlet memuru düşerdi. Şimdi ise, partinin resmî örgütlerinde, yarı-resmî hizmetlerde ve korporasyonlarda çalışan memurları da hesaba katarsak, üretici bir faaliyetle geçinen her 8 kişiye, aylığı devlet tarafından ödenen 1 kişi düşmektedir." "Devlet cihazının gerektirdiği personel ve malzeme masraflarının hesaplanmasını" bir yana bırakan muhtıra sahipleri, "eski otoritelerle yenileri arasında irtibat kopukluğundan, devletin ve partinin eski servisleriyle yenileri arasındaki yetki karışıklığından doğan büyük kayıplar"dan da yakınırlar.

Büyük sanayiciler, kendi paylarına, bazı zahiri masrafları da doğrudan doğruya yüklenmek zorundadırlar. Parti ve partinin 'yardım kolları' tarafından zorla alınan 'gönüllü yardımlar', çeşitli ödeme vaatleri, rüşvetler, faşist şeflerin en 'kodaman'larına verilen şirket idare meclisi üyelikleri, vb.

Fakat büyük sanayicilerin asıl huzurunu kaçıran, bu pahalı asalaklıktan da çok, faşist avam unsurların giriştikleri ve bütün baskı ve temizleme hareketlerine rağmen hiçbir zaman tam olarak durmayan demagojik kışkırtmalardır. Büyük sanayiciler ayrıca, faşist devleti, kendileri için yeni silah siparişleri demek olan saldırgan bir dış politika gütmeye teşvik etmekle beraber, faşizmin avam unsurlarının, halkın sefaletini gözlerden kaçırmak için yeni vesileler aramalarından, ülkenin tecrit olmasına ve bozguna uğramasına yol açacak bir erken ya da iyi hesaplanmamış savaşa sebep olmalarından korkar. 1935 sonbaharında, Mussolini'yi İngiltere'yle bir çatışmaya girmeye teşvik edenlerin, Farinacci, Rossoni ve benzerleri gibi avamdan un-

surlar oluşu çok anlamlıdır. Buna karşılık kapitalist burjuvazi, Genel Kurmay ve Saray ise, aynı sıralar, endişe içerisindeydiler, itidal ve ihtiyat tavsiyesinde bulunuyorlardı. Aynı şekilde Almanya'da da, Hitler 1936 Mart'ında Renanya'yı yeniden askerîleştirme kararı aldığında, kendisini maceraya atılmaya teşvik edenler, Goering, Goebbels ve benzerleri gibi avam şefleridir. Kapitalist kodamanlar ve bunların adamı olan Dr. Schacht ile Reichswehr generalleri ise bazı itirazlar ileri sürüyorlardı (tabii bu itirazlar hareketin bizatihi kendisine değil, fakat bu işe ihtiyatsız bir şekilde girişilmiş olmasına karşıydı).[27]

Aynı yılın sonunda, Kara Kuvvetleri Komutanı General von Fritsch, ne Reich'ın ne de Alman ordusunun, kısa vadede savaşın patlamasına sebep olacak bir eylemin sorumluluğunu yüklenemeyeceğine dikkati çeker. Hatta, dendiğine göre, işin uzmanı olarak belirttiği bu kanaat dikkate alınmadığı takdirde, kara kuvvetleri komutanlığından istifa edeceği yolunda tehditlerde de bulunur.[28] Bugün artık bilinmektedir ki, İkinci Dünya Savaşı'nın arifesinde, generallerin pek çoğu, ümitsizce ve boş yere, bir savaş macerasının yaratacağı tehlikelere karşı Hitler'i uyarmışlardır.

Büyük sanayiciler, diktatörün, örnekleri gittikçe artan 'büyüklük, çılgınlık' gösterilerini de endişeyle izlerler. Bu yöndeki eğilim, doğrusu, kaçınılmaz bir şeydir. Gerçekten de, avam takımı tasfiye olundukça, parti ikinci plana itildikçe, 'Üstün İnsan'ı, arkasındaki faşist devletin gerçek niteliğini (büyük sermayenin hizmetinde bir askerî-polisiye diktatörlük oluşunu) örtbas etmek için, daha da pohpohlamak gerekmiştir. Spengler'in şu nasihatına uymak gereği doğmuştur: "Sezar'ın tamamıyla kişisel olan iktidarının dışında hiçbir şeyin anlamı yoktur. O kadar ki. paranın büyük gücü bile onun yanında yok olur gider."[29] Gerçekten de, İtalya'da, faşist partinin diktatörlüğünün yerini, yavaş yavaş, Duçe'nin şahsi diktatörlüğü alır. Almanya'da da, son seçim kampanyaları sırasında "nasyonal sosyalizmin değil, hemen hemen sadece Hitler'in adı geçer."[30]

Fakat, başvurulması zorunlu olan bu kabaca hileye, bu 'enayi tuzağı'na, diktatörün kendisi de kanar. Louis Bonaparte'ın başına gelenler onun da başına gelir: "İmparatorluk rolünü kendisi de ciddiye aldığı andan itibarendir ki (...) kendi teorisinin kurbanı haline gelir, artık evrensel tarihi bir komedi olarak değil, kendi komedisini

evrensel tarih olarak gören bir ciddi ve vakur soytarı olur çıkar."[31] Mussolini ve Hitler, kelimenin tam anlamında kendi kendilerinin delisi oluverirler. Kapitalist kodamanlar Duçe'nin ve Führer'in sınırsız gururunu, kararsız mizacını ve delice heveslerini gittikçe daha çok hesaba katmak zorundadırlar.

Faşizmin iktisadi politikası, kendileri için ne kadar elverişli olursa olsun, faşizmi vaktiyle paraca desteklemiş olanları tamamen tatmin etmez. Bayındırlık işleri ve silahlanma siparişlerinin sağladığı bol kârları el çabukluğuyla cebe indirmeyi bilen para babaları, faşizmin iktisat politikasının sonuçlarından fena halde ürkerler. Orta sınıfları kendilerine karşı ayaklandırabilecek bir para buhranı korkusu içinde yaşarlar. Bu yüzden de, faşist hükümeti, harcamalarını 'ihtiyatsız' bir tempoyla artırdığı için kınarlar. 'Savaş ekonomisi' rejiminin, kendilerine gittikçe daha ağır bir şekilde devlet zoru uygulamasından, kutsal 'özel teşebbüs'e daha fazla ayak bağı olmasından korkarlar.

Görülüyor ki, büyük sanayiciler hayatlarından tamamen memnun değillerdir. Böylece pek çoğunun kafasında şu fikir filizlenir: faşist avam takımını ve bizzat bunların önderini başından savmak, zaten hayli ilerlemiş olan faşist totaliter rejimin saf bir askerî diktatörlüğe dönüştürülmesi işini tamamlamak.

Fakat bu baylar iyice tartmadan da adım atmazlar. Faşist kitle örgütlerinin kendilerine sağladığı toplumun bütün hücrelerine sızabilme imkanından, bu emsalsiz ve yerine yenisi konmaz araçtan tamamen yoksun kalmayı göze alamazlar, özellikle, 'üstün insan'ın hizmetlerinden yoksun kalmak istemezler. Öyle ya, Duçe ve Führer efsanesi, tavsamaya yüz tutmuş olsa bile, henüz sönmüş değildir. *Le Temps* şunu yazıyor: "Almanya'daki mevcut düzen, şansölyenin popülerliği, Alman kitlelerinin Bay Hitler'in hareketine karşı duydukları iman sayesinde varlığını sürdürebiliyor."[32] "Führer'in, rejimden daha popüler olduğu tartışma götürmez."[33] 'Üstün insan', ne kadar can sıkıcı olursa olsun, gerekli bir şey olarak kalmaya devam ediyor. Onun çılgınlığında bile yararlı bir yan vardır. Ancak o, şu ruhi mucizeyi gerçekleştirmeyi hâlâ başarabilir: halk tabakalarının huzursuzluğunu ve sefaletini, bir coşkunluk ve fedakarlık duygusuna çevirmek.

Nihayet, büyük sermaye, rejimin bu yönde köklü bir dönüşüme uğramasının, pek çok kan dökülmesine yol açmasından özellikle

korkar. 'Milli' kuvvetleri birbirine düşürecek bir iç savaştan da –kısa süreli bile olsa– ödü kopar. Almanya'da 'yeni bir 30 Haziran' denen şeyden korktuğu kadar başka hiçbir şeyden korkmaz. Böylece burjuvazi tereddütler içerisindedir. Bununla beraber, Mussolini ya da Hitler'siz bir 'güçlü devlet'in sağlayacağı avantajların, bir gün kapitalist kodamanlara sakıncalarından daha üstün görünebileceği ihtimali tamamen bir yana atılamaz.***

Faşizm iktisadi açıdan da 'ilerici' değildir. Faşizmin gerçek niteliği.

Siyasi bakımdan ilerici olmayan faşizm, bazılarının düşündüğünün aksine, iktisadi açıdan da ilerici değildir. Faşizm, bütün dış görüntülerinden, gerçek yüzünü saklayan bütün çelişkilerden, asıl veçhesinin pek çok insanın gözünden kaçmasına sebep olan bütün tâli veçhelerinden ayıklanarak ve nihayet her ülkeye has özellikler de hesaba katılarak ele alındığında, üretim araçlarının özel mülkiyetine ve kâr esasına dayalı bir iktisadi rejimin ömrünü suni yollarla uzatma amacı güden bir güçlü devlet olayı şeklinde karşımıza çıkar. Faşist diktatörlük, Radek'in benzetmesiyle "burjuvazinin, kapitalizmin artık dibi delinen fıçısını onarmak için kullandığı demir çemberlerdir."[34]

Burada bir noktayı bir kere daha vurgulamakta yarar var: 'fıçı' genellikle sanıldığının aksine, işçi sınıfının devrimci hareketiyle delinmiş değildir. Faşizm, "burjuvazinin, proletaryanın hücumuna karşı verdiği bir cevap değil" daha çok, "kapitalist ekonominin çöküşünün bir ifadesi"dir.[35] Fıçı kendi kendine delinmiştir.

Faşizm, elbette, burjuvazinin kendini savunma refleksidir. Fakat burjuvazinin, hemen hemen ortalarda görülmeyen bir proletarya hücumuna karşı değil, bizzat kendi rejiminin çözülüşüne karşı bir savunmasıdır. Gerçekten de işçi sınıfı, kapitalist ekonominin çözülme döneminde, kendi örgütleri ve kendi önderleri tarafından felce uğratılmış olduğu için, bizzat savunucularının bile kabul ettikleri gibi iyice takatten düşmüş bir iktisadi rejimin yerine sosyalizmi geçirmek amacıyla iktidarı ele almayı bilememiştir.

*** 1945'te yazılan Önsöz'e bakınız.

Gerçekten de faşizm, bu buhranın niteliği konusunda gerçekçidir. Mussolini itiraf ediyor: "Buhran, sistemin içine öylesine derin bir şekilde sızdı ki, sistemin bir buhranı halini aldı. Bu, dıştan gelen bir travma değil, bünyevi bir hastalıktır."[36] Demagojik bir şekilde işsizliğin yok edileceği, işlerin yeniden canlanacağı vaatlerinde bulunuyor olsa bile, faşizm aslında, bu konuda pek şevkli ve istekli değildir. Sadece, birtakım suni yollara başvurarak, asalak hale gelmiş olan özel kapitalizmin kârlarının düşmesine engel olmaya çalışır. Bütün ağız kalabalıklığına, laf ebeliğine rağmen, büyük tasarıları yoktur. Gününü gün etmeye bakar. Sadece ücret indirimleri, devlet sipariş ve sübvansiyonları, devletin küçük tasarruflara el koyması ve otarşi siyaseti sayesinde, bir avuç tekelci sanayiciyi ve toprak ağasını palazlandırmayı hedef alır. Serbest teşebbüsün sınırlandırılması pahasına bu oligarşinin saltanatını uzatabilmek için de toplumun bütün tabakalarının sefalete yuvarlanışını hızlandırır. Ücretlilerin, tüketicilerin, tasarruf sahiplerinin, emekçi köylülerin, zanaatkarların ve tüketim malları üretimiyle uğraşan sanayicilere kadar hemen herkesin...

İtalya ve Almanya dışında olup da, faşist demagojinin tuzağına düşmüş ve faşizmi ya da nasyonal sosyalizmi bize bir çeşit 'antikapitalist devrim' diye sunmuş olan bazı bön kişilerin, bir işçinin, Nazi partisinin organı *Völkischer Beobachter*'de çıkan şu olağanüstü mektubunu döne döne okuyup üzerinde kafa yormaları iyi olur: "İktisadi meselelerden haberdar bir kimse, kapitalist sistemin ortadan kalktığına inanamaz. Kamusal finansman usullerinin değişik bir karakter, bir baskı ve zorlama niteliği kazandığı doğrudur. Fakat sermaye ya da en azından bu kelimeden genel olarak anlaşılan şey, hiçbir zaman bugünkü kadar güçlü ve imtiyazlı olmamıştır (...) İş alemi dev kârlar ve rezervler yığmakta. Emekçiler ise habire beklemeye davet ediliyor (...) Büyükler kârları cebe indirirken, küçükler ilerisi için pay senedi alıyorlar. Eğer bu da kapitalizmin ta kendisi değilse, kapitalizm ne demektir, doğrusu bilmek isterdim (...) Bir grup insan, nüfusun geri kalan kesiminin sırtından büyük kârlar sağlıyor, işte, kapitalist sömürü denen şey de budur."[37] Bir muhabir de aynı gazetede şunları yazıyor: "Bu, nasyonal sosyalizm değil, düpedüz kapitalizmdir." Nazi partisinin resmî organı da, açık açık şu cevabı veriyor: Eğer hükümet, büyük sermayenin artan kârlarından iki buçuk milyar ka-

darını emekçiler arasında dağıtmaya karar vermiş olsaydı, "iktisat'la (yani büyük sermayeyle) açık bir çatışmaya" düşmüş olurdu.[38]

Görüldüğü gibi, iktisadi açıdan faşizmin hiçbir 'ilerici' yanı yoktur. Faşizm, kapitalizmi 'aşmaz;' tam tersine Lenin'in can çekişen kapitalizm dediği[39] şeyin şekillerinden biridir sadece. Kapitalist sistemin 'sürüklenip giden'[40] çözülme dönemini, faşizm her türlü vasıtaya başvurarak sürdürür. Cerahate neşter vurmak yerine, onu muhafaza eder. Sosyalizme, yani üretim araçlarının kolektifleştirilmesine ve özyönetime götürmez. Aksine, bütün çabalarını ve kaynaklarını, krizden yararlanarak bütün özel ekonomiyi devlete devretmeye yönelen hareketi önlemeye tahsis eder. Üretimin sosyal niteliğiyle üretim araçlarının özel mülkiyeti arasındaki uyuşmazlığı en yüksek derecesine çıkarır. Ekonominin bütün kesimlerini kolayca sosyalize etme imkanına sahipken, elinden geldiği kadar özel kapitalizmi korur ve palazlandırır. Dolambaçlı yoldan bile olsa sosyalizme götürmez. Faşizm, sosyalizmin en büyük engelidir.

Faşizm uluslararası planda, emperyalist çelişkileri daha da ağırlaştırıyor, 'barbarlığa düşüş' saatinin gelişini çabuklaştırıyor.

Öte yandan faşizm, uluslararası alanda da, kapitalist sistemin bütün olarak dış dünyadan tecrit ve otarşiye sürüklenme eğilimini daha da artırır. Ekonomiyi uluslararası işbölümünden koparark, üretici güçleri, 'milli ekonominin Procrustes yatağı'nın**** boyuna uydurmak için zorlayarak, 'uluslararası ilişkilere kargaşa' tohumları saçar. Geleceğin sosyalist planlaması için "ek ve dev zorluklar"[41] yaratır.

Faşizm aynı zamanda, kapitalist sistemin eşit olmayan gelişiminden doğan çelişkileri en yüksek gerilim noktasına vardırır. Böylece, dünyanın silah zoruyla yeniden paylaşımı saatinin, Rosa Luxemburg'un, proletaryanın sınıf görevini yerine getirmede ve sosyalizmi kurmada gecikmesi halinde ortaya çıkacağını söylediği, 'bar-

---

**** Yunan mitolojisinde soymak istedikleri kimseleri bir yatağa yatırıp, kişi yataktan uzun gelirse uzuvlarını kesen, yatağa küçük gelirse uzuvlarını çekerek uzatan eşkıyalar – en.

barlığa düşüş' saatinin gelişini hızlandırır.[42]

Bununla birlikte, faşizmin savaş demek olduğunu söylemek de tam yerinde bir söz değildir. Daha yakın tarihlerde, bolşevik Bela Kun, bu kasten uydurulmuş yalana şöyle hücum ediyordu: "Burjuva egemenliğinin siyasi biçimlerinden biri olan faşizmin savaş demek olduğunu ileri süren sloganın, savaş hazırlıklarını demokratik görüntüler ve barışsever laflar altında saklayan bir grup emperyalist gücü, ebediyen temize çıkarmaktan başka amacı yoktur. Marksist antimilitarizmin, emperyalist savaşa karşı devrimci savaş sloganı, meseleyi başka türlü görürdü: Kapitalizm savaş demektir."[43]

Faşizm mevzii bir olay değil, evrensel nitelikte bir olaydır.

Bir sonuncu ham hayal de, faşizmin mevzii bir olay, tamamen 'İtalya'ya özgü' ya da 'tarımın hakim olduğu geri ülkelere özgü' bir olay olduğu, büyük sanayici milletlerin, 'büyük Batı demokrasilerinin' ise faşizme karşı şerbetli oldukları yolundaki fikirlerdir. Eğer nasyonal sosyalizm Almanya'da zafer kazanmamış, bu fikirlerin çürüklüğünü göstermemiş olsaydı, bunları da eleştirmek gerekecekti.

Bugün artık, İtalyan don Sturzo'nun "İngiltere, Fransa ve Almanya'da, güçlü ve ödevlerini yerine getirebilecek bir siyasi sınıf vardır; dolayısıyla bir Londra üzerine yürüyüş, bir Paris ya da Berlin üzerine yürüyüş hiçbir zaman olmayacaktır"[44] diye kalem oynatabileceği; Nitti'nin ciddi ciddi, "ileri bir iktisadi uygarlık düzeyine ulaşmış ülkelerde, faşist bir teşebbüsün başarı şansı yoktur (...) Almanya'da demokratik partiler ve cumhuriyet sağlam temeller üzerine oturmuşlardır"[45] diye yazabileceği günlerde değiliz.

Gün, Alman sosyal demokratlarının şunları yazabileceği gün de değildir: "İtalyan usulü faşizm, İtalya şartlarına tekabül eder. Alman işçi sınıfının örgütlenme gücü ve yüksek siyasi seviyesi ve proleter olmayan Alman kitlelerinin nisbi zayıflığı, İtalya'yla kıyaslandığında, bizde demokrasinin bu kadar gaddar bir şekilde ezilebilmesini imkansız kılar."[46] Bolşevik Martinov da şöyle demiş: "Saf şekliyle faşizm, bizim sadece geri ve yarı tarımsal ülkelerdeki baş düşmanımızdır."[47]

İtalya ve Almanya'da faşizm, asıl, en gelişmiş kapitalizmin, te-

kelci ağır endüstrinin özel ürünü oldu. Fakat bu iki ülkede, bazı özel sebepler, bu gelişmeyi hızlandırdı: Özellikle, gerek İtalya'nın gerekse Almanya'nın, savaş sonrası günlerinde, varlıklı milletler karşısındaki 'proleter' milletler arasında yer almış olmaları. Bundan da iki sonuç doğdu: Bir yandan, İtalya ve Almanya, daha iyi durumda olan sanayici devletlerden çok daha önce, büyük iktisadi zorlukların pençesinde kıvranmaya başladılar; öte yandan da, özellikle bu iki ülkede, sosyal fikirlerin üzerine milli fikirlerin aşılanması ve böylece halk kitlelerinin fanatikleştirilmesi çok daha kolay oldu.

İtalyan ve Alman büyük sanayicilerini faşizmi paraca beslemeye ve sonra da iktidara getirmeye iten derin sebeplerin, başka ülkelerde de bir kere daha kendilerini göstermeleri ve aynı sonuçları doğurmaları tamamen ihtimal dışı değildir. Dünyanın şurasında burasında, birçok tröst, kârlarının yeniden sağlama bağlanması ödevini –'güçlü devlet'e değilse bile– güçlendirilmiş devlete yüklemektedirler. 'Demokratik' kurumların gittikçe aşındığı, faşizmin için için yayıldığı görülüyor.[48]

Açık faşizme gelince, İtalya ve Almanya örneklerinden biraz ağzı yanan burjuvazi, açık bir faşist diktatörlüğe başvurmakta tereddüt gösteriyor. Ama bu yola gitmekten kesinlikle vazgeçtiği söylenebilir mi? Burjuvazinin, bu son kozu, ihtiyat olarak elinde sakladığını söylemek, hiç şüphesiz, hem daha ihtiyatlı düşünmek olur hem de gerçeğe daha uygun düşer.

Ya faşizm ya sosyalizm

Her halü kârda, İtalyan ve Alman dramlarından çıkan bir ders vardır ki, bu da, faşizmin mukadder, kaçınılmaz bir şey olmadığıdır. Eğer sosyalizm, felçli ve zayıf durumundan kurtulabilseydi, düşmanından daha atik davranabilseydi, mülksüzleşen orta sınıfları ondan daha önce kendi saflarına çekebilseydi –ya da en azından bunları tarafsızlaştırabilseydi–, iktidarı, işçi sınıfı tarafından işbaşına getirilen pek çok hükümetin yaptığı gibi, kapitalist sistemi şu ya da bu şekilde sürdürmek için değil, fakat faşizmin para babalarını (ağır sanayi kodamanlarını ve toprak ağalarını) zararsız hale getirmek için ele geçirseydi, tek kelimeyle, kilit sanayilerin sosyalizasyonu ve büyük

topraklara da el konması yoluna gitseydi, faşizmi tepeleyebilirdi. Sonuç olarak, sırf savunmada kalan ve bizzat kapitalizmin yıkılmasını amaçlamayan bir antifaşizm, aldatıcı ve temelsiz bir şeydir.

Ne var ki, 'halk cepheleri'nin görüş açısı bu değil. Bunların simsarlığını yapanlar, burjuva 'demokrasisi' çürük tahtasına yapışıyor, kapitalist grupların 'en gericilerinden' korunmak için, 'en az gerici olanları'na gülücükler dağıtıyorlar. Kurtuluşlarını, sonunda kendilerini, eller-kollar bağlı bir şekilde bir Mussolini'ye, bir Hitler'e teslim edecek olan Giolitti'lerden, Brüning'lerden bekliyorlar. Eğer dertleri intihar etmekse, bu kendi bilecekleri bir iş.

İntihar etmek istemeyenler, hayatta kalmak isteyenler ise, faşizm ile sosyalizm arasında gerekli seçimi zaten yapmışlardır.

NOTLAR

1. Bkz. L. Magyar, "Qu'est-ce que le fascisme?" *Cahiers du Bolchevisme*, 15 Aralık 1933.
2. *Le Temps*, 17 Nisan 1933.
3. Aktaran Volpe, *Histoire du mouvement fasciste*, 1935, Roma (Fransızca).
4. *Le Temps*, 28 Ocak 1936.
5. Marx, *Le Dix-Huit Brumaire de Louis-Bonaparte*, 1852 [*Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire*'i, İletişim Yayınları].
6. Édouard Berth, "Enfin nous avons Hitler" *Révolution Prolétarienne*, 1933 (s. 161-162).
7. *Le Temps*, 25 Mart 1935.
8. *Le Temps*, 23 Ocak 1935.
9. Troçki, *Et maintenant?* 1932.
10. Mussolini, Kérillis tarafından iletilen İngiliz bir gazeteciye verilen demeç, "Une Enquête en Italie fasciste," *Echo de Paris*, 6-16 Ekim 1933.
11. Dr. Ley, Basın Bildirisi, 27 Nisan 1935.
12. *Bulletin Quotidien*, 14 Mayıs 1935.
13. *Fascisme*, bülten, Uluslararası Taşıma İşçileri Federasyonu, Amsterdam, 11 Ocak 1936.
14. Bkz. Almanya'da Wuppertal olayı, *Le Populaire*, 24 Şubat ve 19 Mart 1936.
15. *Information*, 20 Nisan 1937.
16. Mussolini, 26 Mayıs 1927 tarihli konuşması.
17. Volpe, *age.*
18. Hitler, 18 Haziran 1933 tarihli konuşması.
19. Hitler, 18 Eylül 1935 tarihli konuşması.
20. *Le Temps*, 13 Temmuz 1933.
21. Gentizon, *Le Temps*, 25 Mart 1934.
22. Feroci, *Unser Wort*, Aralık ortası 1933.
23. Nenni, *Le Peuple*, 26 Haziran ve 31 Aralık 1934.
24. Aktaran Gaddi, *La Misère des travailleurs en Italie fasciste*, 1938.
25. *Le Temps*, 15 Şubat 1938.
26. Mémoire des industriels, *Information*, 28 ve 31 Ağustos, 7 ve 5 Eylül 1937.
27. *Le Temps*, 11 Mart 1936.
28. *Le Temps*, 11 Ocak 1937.
29. Spengler, *Le Déclin de l'Occident* (Fransızca çeviri) [*Batı'nın Çöküşü*, Dergâh Yayınları].
30. *Le Temps*, 29 Mart 1936.
31. Marx, *age.*
32. *Le Temps*, 28 Ekim 1935.
33. *Le Temps*, 29 Mart 1936.
34. Radek, makale, alıntılayan *Lu*, 12 Mart 1933.
35. Clara Zetkin, Komünist Enternasyonal'in icra komitesinin genişletilmiş oturumuna sunduğu rapor, Moskova, Haziran, 1923.
36. Mussolini, 14 Kasım 1933 tarihli konuşma.
37. *Völkischer Beobachter*, 7 Haziran 1936.
38. *Age.*, 13 Haziran 1936.
39. Lenin, *L'Impérialisme dernière étape du capitalisme*, 1916 [*Emperyalizm-Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, Agora].
40. Troçki, *La 4e Internationale et l'U.R.S.S.*, 1934.
41. *Age.*
42. Rosa Luxemburg, *Discours sur le Programme* 1918.
43. Bela Kun, *Internationale communiste*, 15 Ağustos 1933.
44. Don Sturzo, *L'Italie et le fascisme*, 1927.
45. Nitti, *Bolchevisme, Fascisme et Démocratie*, 1926.
46. *Decker*, makale, içinde *Gesellschaft*, organe théorique de la social-démocratie, 1929, 2.
47. Martinov, au 10e Plenum de l'Internationale Communiste, Temmuz 1929.
48. Silone, *Der Faschismus*, 1934.

FAŞİZM VE BÜYÜK SERMAYE, bir klasiktir. Daniel Guérin'in faşizmin esas niteliğini, özünü saf haliyle ortaya çıkarmaya dönük olarak kaleme almış olduğu müthiş çalışmasıdır; ekonomiden siyasete, sermaye sahiplerinden toplumsal sınıfların tüm alanlarına kadar nüfuz eden kahverengi vebanın çok katmanlı bir değerlendirmesidir. Ve olayın en karakteristik özelliklerini taşıyan, adeta klasik biçimine büründüğü İtalya ve Almanya'dan yola çıkarak bugünlerden geleceğe daha umutla bakabilmemiz için tarihin en önemli analizlerindendir:

"Şu var ki, bu kitap faşizmin her iki ülkedeki tarihini anlatan bir çalışma değildir. Böyle olmadığı gibi, bir mukayeseli inceleme, yani her iki ülkedeki faşizmin birbirinden farklı ya da birbirine benzer yanlarını ortaya koyacak bir 'bilanço çalışması' da değildir. Tersine, her ülkeye has özel durumları bir yana itip, ortak ve genel çizgileri ortaya koyabilmek adına, bu farklılıklar, bilerek ve isteyerek, göz ardı edilmiştir. Bilimsel terimlerin siyaset alanında da geçerli olacağı söylenebilirse, kitabın amacını, faşizme özgü birtakım kanunları ortaya çıkarmak olarak özetleyebiliriz."

26.00

THG
439462
BEB

habitus kitap

ISBN 978-605-4630-10-3

9 786054 630103